

బాల వ్యాకరణ వికాసవివేచనము

- డా॥ అంబడిపూడి నాగభూషణం

MOHAN PUBLICATIONS

Mohanpublication.com

Granthanidhi.blogspot.in

కోటగుమ్మం, అజంతా హోటల్ ఎదుట,
రాజమహేంద్రవరం – 533 101.

బాలవ్యాకరణ

విన్యాసవివేచనము

అంబడిపూడి నాగభూషణం

మంగళాశాసనము

ప్రౌఢవ్యాకరణవ్యాఖ్యానవిషయానుశీలనమును సమగ్రముగా నొనరించి తద్జ్ఞులమన్ననల నంది నాగార్జునవిశ్వవిద్యాలయము నుండి ఇటీవలనే డాక్టరేట్ "పట్టాభిషిక్తుడైన" యాచిరంజీవి అంబడిపూడి నాగభూషణుడు ప్రచురించుచున్న నాల్గవగ్రంథమిది. బాలవ్యాకరణ సూత్రులు నర్థదీపికయు సిద్ధముగా నున్నవి.

వీనిలో నేనొక్కగ్రంథమును పరిశీలనగా జూచినను-ఈతనికి వర్ణనాత్మకాంధ్రవ్యాకరణములనుగూర్చి మాటలాడు నధికారము పరిపూర్ణముగా గలదనుట స్ఫురించితీరును. సత్యమట్లుండ - కనిష్ఠపక్షము-వ్యాకరణవిషయమున "అఆలు" వచ్చుననుట కివి చాలకపోవు.

బాలవ్యాకరణమునకు వెలువడినవ్యాఖ్యలలో వికాస మిట వలిది. ఇందు - అప్పటప్పటికిన్ సమస్తపద మనుట, గీర్వాదు లన్నయుపదేశ మతీతభాషాలక్షణ (?) మనుట పూర్వోత్తరపదము లవిచక్షణత లేకపోవుట మున్నగుదోషము లనేక మున్నవి. వీనిలో పెక్కులధికప్రసంగసంజాతములు. స్వతంత్రించి పలికినచో నెల్ల నివి యావద్వాక్య మున్నవి. సంప్రదాయపరిజ్ఞానమునకు దూరముగా రచింపబడినయిట్టివ్యాఖ్యలనుండి విద్యార్థులను రక్షింపక యుపేక్షించి యూరకుండుట శక్తులకును పరిపాటియైపోయినది. దీనికి కారణము లనేకము. నిజమునకు నాగభూషణుడు నల్లు మిన్నకుండెడివాడే. కాని పీసనట్లుండ నీనిదోషము గూడ నన్యత్రపర్యస్తమైయున్నది. ప్రవేశికతో పాటు సీతారామాచార్యులవారిసింహావలోకనమును గూడ నొక్కపరి చూడుడు. ఈసంధుకుణాపర్వమును నేను నెఱుంగుదును. కావున నీవివేచనమును రెండితలు జాగరూకతతో సాక్షరము జదివితిని. లేనిదోషముల నారోపించుట గాని, గోరంతలు కొండంతలు చేయుట గాని యిందు కన్పించలేదు. వికాసముపట్ల నంతటిప్రయత్నము నక్కఱలేదు. మీద మిక్కిలి గుణములను గుణములుగా ప్రశంసించుటయు జరిగినది.

మఱియు చిరంజీవి "ఒరులేయవి యొనరించిన..." అను సూక్తి నెఱిఁగినవా డగుట వ్యక్తిధూషణకు దిగజాఱక, వాక్పారుష్యమునకు తా వీయక, కర్తను గూడ ప్రక్కను బెట్టి, విషయవివేచనమునకే పట్టము గట్టి, ఆయాదొసఁగులపట్ల నిది యచ్చుతప్పు కావచ్చు, నిది చారిత్రికదృష్టి కావచ్చు, దీనితాత్పర్య మిదియే కావచ్చు ననుచు తెలిపి క్రమముగా మనసహాయింపు లిచ్చుకొనుచు, మిగిలినదే విమర్శకు స్వీకరించుచు సంయమనముతో సాగించినపద్ధతి పెద్దల ప్రశంసలందదగ్గది.

దీనిలోనిలోటుపాట్లను చెప్ప ననుచున్నాడు కావున నీసుధీవిధేయుఁడను, నామనఃపూర్వకాభినందనములోఁడు రెండిటితో బోణీ కొట్టెదను.

1. మాంగడలో నుత్తరపదము గద్ద యనుటను నిరాకరించుపట్టున (పు. 162) నేకార్థీభావసామర్థ్యమును సమన్వయించి యుండవలసినది.

2. "భటువు" సందర్భమున (పుట-210) శబ్దస్వరూపమును చర్చింపకుంట లోటే. "ఉంగరమునందున్నది" అనుసందర్భమున కావ్యభాషలో తుకియాదిగా భటువు లేకున్నలేదు. అది తృతీయాది. బటువు. స్త్రీసమము. పంపవువంటిది. "ఇల పుత్త్రికమునకు అక్రమవృత్తి" అని కాన మునేల మానగదు.

3. క్రియాలు వెడలిల- ఇత్యాదుల విషయమున (పుట-288) సహజోబలుపిసఖన్యుయును నపయోగించుకొనకుండుటయు లోటే. ఇవి పూర్వకాయమునైనామాహాన్నమావలె నేక దేశసమానములు.

ఉపయుక్తగ్రంథసూచికను సంకేతవివరణముతో చాలించితగా నీయకుంట మఱియొక పెద్దలోటు. ఆంధ్రవ్యాకరణమున కృతిభారిపరిశ్రమలను సంకేతాక్షరదిష్టము లైనయాయాగ్రంథములు చదువరి స్ఫురించు గాక. ఒకప్పుడు స్ఫురించవును. కావున నట్టి దిచ్చుట యస్మదాదుల ననుగ్రహించుట. పైగా గ్రంథనామమునకు సంకేతముగా నక్షరములను స్వీకరించుటలో నవిలంఘ్యమును సర్వసమ్మతము నైన నియమ మొక్కటు లేదు గదా!

తెలుగువ్యాకరణబాలవ్యాకరణాదికాలము లందలిదోషముల నుద్ఘాటించుటతో పాటు సత్యమార్గమును సాకల్యముగా నావిష్కరించు

టయు జరిగినది కావున నిది వేచుచు మచ్చుపువిద్యార్థులును కొందరు పా ఠ్యాయులను పలుతెఱగుల వ్రాసిన సి చరిత్ర సుగమ సనాతనమగునందే హము లేదు. నా గురువులైనను మేము యుండిరి మునుపు "ఇది యింకను పరిశీలింపవలసియున్నది" అని యీ విధముగనే కాక ప్రకాశ్యమున ఖ్యా సించుట యథార్థీకరించుటను ఓపి నా న్యాయమున కీడగు వాల్పుట లేదు. ఈజిజ్ఞాస వ్యాసంగమునకు దోహదము చేయుచున్నది. ఆలోచన లాలి గృ కరముగా సాగించుటకు సహకరించు సహాయమువలన ఈ ప్రాచార్యకము సార్థక మగుచున్నది.

బాలవ్యాకరణమునకు నేనుకూడ నాకు కొత్తకాలపు వ్యాఖ్యానము కొంత యున్నది. ఇంకను చాలా లోటు చెప్పుకొనవలసినది వస్త్రేతము యున్నది. ఆ న్యాయ్యమైనది చేసినవాఙ్మయముల పసిగట్టి ఫలము లై మనకు పక్కా పక్కా కొంత సముచితరీతి సర్వేశము చెప్పకోలేక వ్యాఖ్యలను సూచింప గలుగు కాంతమువలన జల్పనియెడ భాష విశారదునకుంటు విశారదులే తెలిసి తెలియని వారికి పలుకులు యథార్థములు.

అందుకే యొక్క - ఈ వ్యాకరణామృతముపు తిరుగ ప్రకటించిన ప్రకటించు మాకు మరియొక గ్రంథమునందును కన్న వ్యాకరణగురువుగా మన్నించుచున్నాను. దీనికి గాయుంగీకృతి నిచ్చుచున ప్రకటించుచున్నాను. ఇది నేను బడాయి యనవద్దు ఛాత్రీకరణము దేశకీర్తులు లబో దిబో మనకాలము మన మొఱ్ఱగని కావు గదా! కావున నీ ప్రకటన.

ఈ శోధ సంపత్తికము నా గురువులును లోకశ్రేష్ఠులైన వారును నాకొకరి మనోమ రవలన మహా త్రిభువిష జేసికొను "స్వామీ! నన్ను గుణబుణావిమ కుపి జేయుచున్న సూచించుచు నాశీర్వదింపుడా"యని ప్రార్థించుచు నా సంకేశాభ్యములతో వారి పాదములు సేవించితిని.

వ్యాకరణమునకు ... గారి।
వ్యాకరణమునకు ... గారి।
విద్యావంశము ... గారి॥

సుధీవిధేయుడు,

బేతవోలు రామబ్రహ్మం

బాలవ్యాకరణ

వికాసవివేచనము

ఆంబడిపూడి నాగభూషణం

ప్రతులు - 250

డిసెంబరు - 1985

రూ.35-00లు.

ప్రకాశకురాలు

అంబడిపూడి లక్ష్మీదేవి

అంబడిపూడి నాగభూషణం

డా. కె.వి.కె. సంస్కృతకళాశాల,

3/3. అండల్ పేట,

గుంటూరు - 2.

స్వరాజ్యలక్ష్మి ప్రింటర్స్

లాలాపేట, గుంటూరు-3.

ప్రవేశిక

జననీజనకు లాదిలక్ష్మీ ప్రసాదులకు సాష్టాంగ నమస్సులు.

నా కవితా రచనకు తోడ్పడిన మహా వ్యాకరణగురువులు శ్రీ కోటవరపు రామబ్రహ్మం గారికి సదా కృతజ్ఞుడను.

ముద్రాక్షర విషయముల శాస్త్రక్రమ మొదలగు విషయముల వారిద్దరు గానున్న శ్రీ కొండూరు సుబ్బరామయ్య, విద్యార్థులు చి॥ వెంకటేశ్వర్లు, కల్లేపల్లి శ్రీరామమూర్తి వేదాంతం నరసింహమూర్తి చల్లా రాజారాం ప్రభృతుల కృషి మరువరానిది.

సాహిత్యాభిమానులైన తమ్ముళ్ళు లేకుండలేకే యున్నను సహాయించి ముద్రించిన 'స్వరాజ్యలక్ష్మీ ప్రెస్సు' వారి సహకారమునకు కృతజ్ఞుడను.

ఇందుచే బహు ముఖ్యమైన విషయము క్రమము ముద్రణాయుక్తముగా గ్రంథాలయమున రూపుదిద్దినది.

ఇక —

"వ్యాకరణం అందులోనూ తెలుగు వ్యాకరణం అంటే ప్రతివాడికీ లోకువైపోయింది. అందరూ రాసినవారే గాని వ్యాకరణ మిద్దిష్ట పరిశోధనం చేస్తే నవనవాడే"

ఈయమూల్యమైనసత్యము నకు నాంది పలుకు దశే —

సన్నిహితులై పాణిని వేదము నన్నెనచుపులు శ్రీ కోటంకి సీతారామాచార్యులు గారు పూర్తిగా వివరించు నన్నును

ఆలోచింపగా

బాల్యమునుండి యుండి దాని తెలిసికొనవలెనని

కోరికము అది లైన నచ్చినట్లు చేసికొనవలెనని ఆశ యుండగా

పై కోరిక తమగారి విశ్వాసము స్వీకరించు వారి "బాలవ్యాకరణ వికాసము" చదువుట మూలము కాగా

'ఇంపలివా సంగులను జూపి, అభివృద్ధిసూచనలు నిచ్చువారు హితులు.

వారికై నిరీక్షింతును' (బా.వి. నామాట) అనువారిమాట ప్రోత్సాహము కూర్పఁగా

అట్టిసహృదయత్రయము యిట్టిగాలిబిక్షసమును సహింపఁగల ధనుతలం చేర్పఁడఁగా

ఏనో తృప్తిపడుట నా 'హంసుఁడోడిపిగ్రీతే' సామర్థ్యమునకు కొలఁతలు గానను పెద్దలమాటల చేకిభావము కలుఁగఁగా

(బాలవ్యాకరణ) వికాసముపై 'వివేచనము' వెలువడినది. అందుకు ఏవిధముగాఁ గృతజ్ఞతలు చెప్పక తప్పదు.

విద్యార్థులయుత్తీర్ణత మాత్రమే ప్రయోజనముగా నుద్దిష్ట మైన నీ వ్యాఖ్యాన మాపని నెరవేర్పవచ్చును. సాంప్రదాయికవ్యాకరణము గావున నామార్గములోనె బాలవ్యాకరణమునందలియభిప్రాయములను బొంటఁ బట్టించుకొని శాస్త్రప్రయోజనము నందఁ జూచిన "లక్షణవిరోధములును నపసిద్ధాంతములును విద్యార్థుల నెమ్మనములందు నాటుకొనుట మిక్కిలి ప్రమాదకరము. కాన నందలియపసిద్ధాంతములను లక్షణవిరోధములను దొలఁగించి" సర్వశాస్త్రబాలవ్యాకరణోద్ద్యోతమున బ్రహ్మశ్రీ వజ్ఝల చినసీతారామస్వామిశాస్త్రిగారి "విజ్ఞప్తి" జ్ఞప్తికిగు. గుణప్రశంసే గ్రంథగౌరవమాత్రప్రయోజకము కాన కృతిరముఁ బరామర్శించుట యత్యంత యనితృప్తిపడువారికి నమస్కరింపఁదగు.

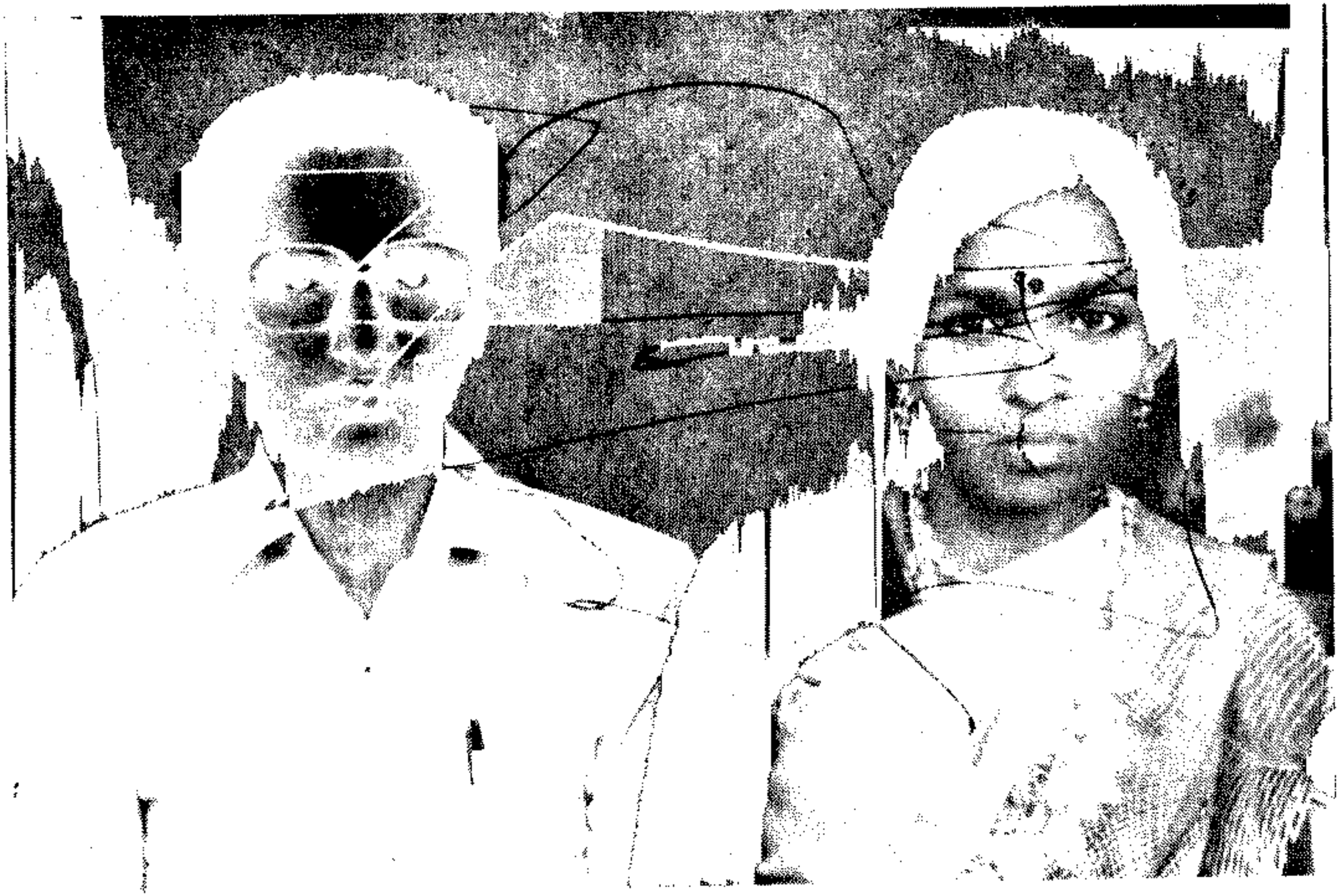
సూత్రార్థవివరణములో బా.వి స్వీకరించినయంశములె ప్రధానముగాఁ బరిశీలింపఁబడినవి. వ్యాఖ్యానమునఁ బొడసూపినయనేకాంశములకీగ్రంథమున నవకాశ మీయలేను.

బా.వి.పరిధిలో నవసర మైనమేర తెలుఁగువ్యాకరణవికాసమునభిప్రాయములు నిందుఁ బరామృష్టములు.

అనుకోనకుండ సాహసజాత మై, ప్రమాదపతిత మై యిందలి దోషము లోటుపాట్లు గోచరించిన క్షంతవ్యుఁడ నై యథార్థ మెఱుంగఁ గోరుదు.

సుధీవిధేయుఁడు

అంబడిపూడి నాగభూషణం

డా : విద్వాన్-పుడియారం సంగమేశ్వరరావు, వారి : చి|| ల|| సౌ|| సౌభాగ్యలక్ష్మి

శ్రీనుతపుణ్యమహారాష్ట్రయుగ్రేష్ఠుఁ డగుచుఁ
బరఁగుసంగమేశ్వరరావు బావగారుఁ,
చెల్లి సౌభాగ్యలక్ష్మిని జెందు నీయు
దతులితాత్మీయతాస్ఫూర్తి నంకితముఁగ.

బాలవ్యాకరణ

వికాసవివేచనము

సంజ్ఞాపరిచ్ఛేదము

సంజ్ఞలు :

సంజ్ఞలు సమస్తసంజ్ఞలు, పాక్షికసంజ్ఞలు అని విభాగించుటకు ముందు బా.వి. లఘుసంజ్ఞలు గురుసంజ్ఞలు అని రెండు భేదములుగా విభజించెను (1 సూ.) నన్నయ. అక్షరసమామ్నాయమును విభజించుటకు బూనుట పై కేవలము మరియు యున్న వర్ణములుగా నందు లఘుసంజ్ఞలకు టిత్తులు కిత్తులు జిత్తులు గల యున్నవి లక్ష్యములుగాఁ జూపినది. (సూ. 1) నందు గల యున్న దాని సంజ్ఞాలక్ష్యము. టిత్తు, కిత్తు, జిత్తు అన్న పదాన్ని అకారము. టిత్తు అనఁగా టకార మిత్తుగాఁ గల్గినది. ఉదాహరణమునకుఁ యుడాగమమున యకారము టిత్తు. ఈ యకారము దేనికైన సంజ్ఞ యగునా? నుగాగమమున నువర్ణము కిత్తు. అది సంజ్ఞ యగునా? నుగాగమ నువర్ణము కిత్తు. నువర్ణము దేనికి సంజ్ఞ యగును?

అసలు టిత్తు అన్నది మాత్రము సంజ్ఞ కావు. టకార మిత్తుగాఁ గల్గిన వెల్ల టిత్తులె. యుట్టు టిత్తు. కాఁగా యకారమునకు టిత్తు అనుదానితో వ్యవహారము కుదురునా? టిత్తు అనఁగా ట(టు) ఇత్తు(టు) అని అగునుగాని. టిత్తు కిత్తు జిత్తు అన్నవి సంజ్ఞలు గానేరవు. ఇత్తు అని మాత్రమే చెప్పవలెను.

అక్షర (వర్ణ) సమామ్నాయము :

వర్ణ మనఁగా కేవలము స్వరము కాని వ్యంజనము గాని యగును. అక్షర మనఁగా స్వరము గాని స్వరముతోఁ గూడిన వ్యంజన

నములు గాని కానవచ్చును. అ.ఆ.క.కా. ఇత్యాదులు (90) అన్నది బా.వి. ఆద్యక్షర శేషంబున కనుచో 'క్రాం' మొత్తము నంట యిట్లు సమన్వితమగుచున్నది. అంతిమాక్షరంబునకు లోపం బనుచో ఇం చించు కేత్యాదిస్థలములందును నిట్లు వ్యంజన మక్షరాంగ మని నజ్ఝల వారును స్పష్టపఱచిరి. (వ్యా సం.వ. ౩౩) అట్టివ్యుత్పత్తితోనే సూరియు వర్ణములను నిర్ణయించుసందర్భమున నెచ్చటను నక్షరశబ్దమును బ్రయో గించియుండలే దనవచ్చును. కాని తె.వ్యా.వి. ప్రథమప్రకరణమున అక్షర (వర్ణ) సమామ్నాయ మని యక్షరవర్ణశబ్దములను బర్యాయ ముగాఁ జూపుచో బా.వి.లోఁ జేర్పఁబడ్డపై యంశమును గూడఁ బ్రస్తావించిన బాగుండెడిది.

అచ్చు :

ఇది యెట్లేర్పడునదో వివరించుచు 'అఇఉణ్' మొదలైన మాహేశ్వరసూత్రములను జూపించి 'ఇందు చివరివర్ణములు ఇత్సంజ్ఞక ములు (అచ్చు పొరపాటుగా నున్న 'నిర్వర్ణము' లని యుండఁ జాలు. వర్ణకము లని లేనిపోనిసందేహము గల్పింప నేల?) వీనిలో నే దేని నొకదానితో ఇత్సంజ్ఞకము కాని మఱొకవర్ణకమును జేర్చి యుచ్చ రించినదో అది యొకసంజ్ఞ యగును. దానికి ప్రత్యాహార మని పేరు(౪) అన్నది. 'ఆదిరన్త్యేన సహేతా' యనుపాణినీయమునభిప్రాయము వర్ణించుట యిం దుద్దిష్ట మనవచ్చును. కాని వివరణ మసమగ్రముగా నుండుట నవర్థకముగాఁ బరిణమించినది.

ఇత్తైనదాని నిత్తు గానిదానితోఁ గలిపినఁ బ్రత్యాహార మగు నన్న నెట్లు? 'అఇఉణ్' అనుదానిలో ణకార మిత్తు. ఋఌలు ఇత్తులు గావు. కావున వీనిని గలిపి ణ్ఋఌ-అనుసంజ్ఞ ఏర్పఱుచుకొన వచ్చునా? అఇఉణ్ అనుదానిలోనే అఇఉలు ఇత్తులు గావు. 'ణ'

(ఇ త్త్వయినకారములతో నిత్తు కానియకారము కలిసిన వన్నమాట) అనుసంజ్ఞ యేర్పడునా? ఇ త్త్వయినదానితోఁ గాని దానిని - అత్వ ప్రతిక్రియావిభక్తిననున్న నివర్ణ మొదలయినదాని బరముగనే యుండవలె నని యభిప్రాయ మున్నదా? అన్ అనునదిగాఁ గలిసినప్పుడే ... త్త్వయినదానితో నిత్తు గానిదాని గలిపితే మనవచ్చు ననియు, త్ర్యా- అనుచో నిత్తు గానిదాని ని త్త్వయినదానితోఁ గలిపితే నుండుటకు వీలు లే దని చెప్పుట యుక్తమా మగునా? 'రేఫసంయుక్తం బగుచో నాద్యక్షరంబులమీఁదితికారంబున కుత్వంబు నగు (ప్రౌ.వ్యా.సూ. 67) అనుచో రేఫసంయుక్త మగుతకార మనఁగా రేఫతో సంయుక్త మైనతకార మని యే కదా యర్థము. బక్కుర్తు - అనుచో రేఫమే ముందటిదైన కాఁగా తకారము ద్విత్వ మైనది.

అత్త్వ ... ఆది - అనుచో నివర్ణ మాత్ర మైయుండవలయు లట్టము. అంతలియంత్వశబ్ద ముకారాంతము వలన నే బా.వి.వివరణమున నర్థముల కవకాశము గల్గినది. ఇవర్ణ మంత్య మైయుండవలయు నను జేర్చుచు ఆదిశబ్దముచే నాయువర్ణ ముగను ముందుగ నున్నవర్ణమే యువర్ణముతోఁ గూడుట గ్రహింపఁ వగునా. అట్లు బూన్ అనునది వాని ప్రసక్తియుఁ గల్గును.

వికారాదుల యచ్చులు వికారాదులు హల్లు లనుటలో 'సూరి అచ్చులు హల్లులు అనుపదములలోని నాంకేతికశక్తి తెలియఁ దగు చుట(ట) ప్రయోజనముగాఁ జెప్పఁబడు యర్థము 'అష్టత్రింశ' మని యెంతవరకు ... ప్రయోగము ... నుండి ... తమునుండే ... యుండి ... ఇట్టి ప్రత్యాహారములకు సూరి ... స్త్రాము ... అనుచో ... కారము జేర్చెను. దుష్టు వృష్టు అనునటులగా స్వతంత్రముగాఁ బ్రత్యాహారము లను దెలుఁగునఁ గల్పించుటలోఁ బ్రసక్తి యున్నదా?

సంజ్ఞలు అనుకృతిగా అచ్, హల్ అనుకృతిగాఁ బ్రత్యాహారము తెలుఁగున సిద్ధింపఁజేయుటకు వీలు లేమి నిట్లకారాదు లచ్చు లని, కకారాదులు హల్లు లని వివరించె నని బా.వి. అభిప్రాయ మైయుండ వచ్చును. అట్టిప్రత్యాహారములు తెలుఁగున సిద్ధింపఁజేయవలె నన సంస్కృతమున మాహేశ్వరసూత్రమార్గమునఁ దెలుఁగునఁ గల్పింప వలె నది యసహజమే గాక యనవసరము నన వచ్చును. అట్లు కృత్యానుకృతివ్యవహారమున కవసరము తెలుఁగున లేదు. అచ్, హల్ అను వాని కైన నవి యెల్ల రెండుసూత్రములుగాఁ జెప్పవలెనా? ఆ సంజ్ఞ లనుట నవి సంస్కృతమునుండియే స్వీకరింపఁబడుట స్పష్టము. సంస్కృతమున నివి సిద్ధించియే యున్నవి గానఁ దెలుఁగునఁ బ్రత్యేకముగా సిద్ధింపఁ జేయవలసినయవసరము లేదు. సంస్కృతమునుండియే గ్రహింపవచ్చును. ప్రత్యాహారమార్గమున నేర్పడిన నామసంజ్ఞలచే నేవి బోధింపఁబడు చున్నవో యాశబ్దములచే నవి, అట్టివి బోధింపఁబడుటకు వీలుగా సూరి తెలుఁగున కుచిత మగుమార్గములో నుపదిష్టశేషము చేసి పైవట్లు వివరించుట బాగున్నది. ఇందుఁ బ్రత్యాహారమార్గమునఁ దెలుఁగున వీనిని సిద్ధింపఁజేయుట క్లిష్టత యని కాక యట్టివ్యవస్థితి తెలుఁగునం బ్రయోజనవంతము గామి ననఁగా సంస్కృతానువాదముగా గ్రహింపఁగా నిటఁ జెప్పుట యనవసర మగుటంబట్టి సూరి పైరీతి వివరించె ననవచ్చును.

విసర్గము :

ఉచ్చారణమునుబట్టి వర్ణములను విభజించుచో బా.వి. కంఠ్యములను 'అకఖగఘఙహా' అనునవి చూపినది. ఇందు విసర్గ ముచ్చారపాటునఁ బోయియుండవచ్చును. 'అకుహవిసర్జనీయానాం కంఠః' అని విసర్గమును గంఠము స్థానముగాఁ బల్కఁబడునదే. అయిన

విసర్గము మాహేశ్వరసూత్రములందు లేదని యుట దాని నుద్దేశ ప్రాధాన్యకముగనే బా.వి. పరిహరించినదా? అయినను జిహ్వామూలీయో పధ్మానీయములు లేరొన్నది. (4) ఇవి మాహేశ్వరసూత్రములందు లేవు గదా. విసర్గమును వర్ణనూలలోఁ జూపినసూరి జిహ్వామూలీయో పధ్మానీయములను విశేషముగాఁ బ్రస్తావింపలేదు. విసర్గము సంస్కృత సముముల ద్వారాఁ దెలుఁగున వ్యవహరింపఁబడుటకై సుఃఖము అన్నది లక్ష్యముగాఁ జూపెను. జిహ్వామూలీయోపధ్మానీయములను ప్రస్తావించని బా.వి. ఇటుఁ గొంతవివరణము చేసిన బాగుండెడిది.

ప్రాకృతము :

ప్రకృతి యనఁగా బ్రజ లనియు బ్రజలు మాటాడుభాష ప్రాకృత మనియు నొకరాష్ట్రీ యభిప్రాయము. సంస్కృతమునకే ప్రాకృతా మనఁబడు భాష యనియు సంస్కృతమే నన్ని భాషలుఁ బ్రాకృతములే నా సంస్కృతజ లే వనియు బా.స. తెలిపినది ఉచితముగా నున్నది. అహోబలుఁడు ప్రకృతి యన దేశ మనియుఁ దత్సమము ప్రాకృత మనియుఁ జెప్పె దేశ మనఁ దద్భవము లగునని కే. అం భా.భూ. 'అది ప్రాకృతోద్భవము' అని తెలుఁగును బ్రాకృతజ మన్నది. ఇతర లాక్షణికులును గొందఱు. (బా.వి.31)

ప్రాకృతము-తగ్గినవర్ణాలు :

సంస్కృతమున నున్న ఋ ౠ ఌ ౡ లను వర్ణములు ప్రాకృతమున లేవు. అవి ప్రాకృతమునఁ దగ్గుటకు బా.స. హేతువు లూహించిరి. ఋ ౠ ఌ ౡ - అన్నవి తగ్గుటకుఁ గారణము రుకారులూ అనుపినముగా నుచ్చరింపఁబడుట యనియు, ఇంకాలకు వానికి మాత్రగా బిందువు ప్రాయము; అవి స్వతంత్రముగా నేపదములోను లేకపోవుట యనియు శేషించు అవి సకారముగాఁ బలుకఁబడుట

యనియుఁ జెప్పినది. ఇది చారిత్రక దృష్టితో చెప్పఁబడినయభి ప్రాయ మయియుండును.

ఐఁ ఔ లను యవ్వ లున్నఁ బ్రాకృతములోనే ఏర్పడి యున్న వని కొందఱు చెప్పఁగాఁ (వ్యా.సం.స.36) తెలుఁగున నవియు నివియుఁ బ్రసిద్ధము లై యున్నవి. సంస్కృతమున ఋకారౡకారాలకు రుకారాలు లూకారలకంటె నుచ్చారణమున భిన్నత్వము యుండెడి దేమో. ప్రాకృతములోనే ఙఞలు స్వవర్గసంయుక్తము లై యున్న వని చెప్పుట జరిగినది. అసంయుక్తఙఞ లని ప్రాకృతమున లేని సంయుక్తములే. పఙ్క్తిః - పఙ్క్తిః ... వఞ్చ - వంకో. అఙ్గణం - అంగణం. ... (ప్రా.వ్యా. 48) అని ఙఞలు స్వవర్గసంయుక్తము లయి ప్రాకృతమున నున్నవి. స్వతంత్రముగా లేకున్నను సంయుక్తము లయియున్నవే గదా. కేశారామము మాగధిలో నున్నట్లు అనెను. స్పష్టము చేసెను. (కవిత. 202) ప్రాకృతవర్ణనిర్ణయములో వివాద మధికము. సూరియుఁ బొరపడినట్లు వ్యుత్పత్తులవారు చెప్పుచుందురు.

వక్రములు - వక్రతమములు :

లిపిలోఁ గాక యుచ్చారణములోని సంకీర్ణతా మును బట్టి ... సంజ్ఞ ఏర్పఱుపఁబడిన వనుట బా.వి. "సంస్కృతమునందు అ+ఇ-ఏ-అగును. అ+ఉ- ఓ అగును. ఇట్లు రెండుస్వరములు చేరికలో నుచ్చారణములోని భిన్నత్వమే వక్రత (9) (తె. వ్యా.వి. 19) అన్నది. ఏ ఐ లను ఉచ్చారణములో వక్రతను నేఁడు గ్రహించక యంత్రమూలమునఁ బరిశీలించి గ్రహించవలసియున్నది (19) అని తె. వ్యా.వి.లోఁ జెప్పఁబడియున్నను నిట్లు సిద్ధాంతము చేయుటకు యంత్రపరీక్షలో నెట్లు తేలినదేమో. స్పష్టము చేయఁబడలేదు.

ఒకవేళ భాంతుడను లీసంజ్ఞ యుచ్చారణలోని వక్రతను బట్టి యేర్పడినది కన్నను దానిని నిరూపించుటకు సంస్కృతసంధి యిట సంసర్భపడదు. అ+ఇ ఏ-అయినను నాయోకారములో నకారేకారములు కలిపి యుచ్చరింపఁబడుచున్న వని యెట్లు? ఇటుఁ బూర్వపరస్వరములో స్థానములో గుణవర్ణ మేకాదేశ మగుచున్నది, అట్లు వచ్చినచోట్ల రెండువర్ణములకలయిక యున్న దన నెట్లు! అది యట్లు యుండగ తెలుఁగులో రాముఁడు+అతఁడు అనుచోటఁ గూడఁ బూర్వపరస్వరముల కేకాదేశముగా వచ్చిన పరస్వరము వక్రము గాకుండఁ బోవునా? అ+ఇ-ఏ అయిన సంస్కృతమునందైనట్లుగనే ఉ+అ-అ అని తెలుఁగున నగుచున్నది గదా. అకారము సంస్కృతమునఁ గాకున్నను తెలుఁగున వక్రము గాలేదేమి? ఇట్లు చూడ దాదాపు స్వరము లెల్లఁ దెలుఁగున వక్రములే కావలసియున్నవి. అనుస్వారాదులు లోనగు రెండు నిట్లు సంస్కృతమునందే కృష్ణ+ఋద్ధిః కృష్ణర్ద్ధిః అనుచోట గుణవర్ణ మకారము వచ్చుచున్నది. అది దీర్ఘ మగుట విశేషము యయిన పట్టిన లెకారము నేకాదేశ మగునదే.

తెలుఁగున నెక్కడను అ+ఇ-ఏ-కాదు. సంస్కృతమునందే యగును. అయినను నీవక్రత నిక్కడిగాఁ దెలుఁగువారు గుర్తించిరే కాని సంస్కృతలాక్షణికులు గుర్తించినట్లు లేదు. వారు వక్రవక్రతములు లను లెక్కనుట గానరాదు. (శా.వి.రే)

అయిన నిట నింకొక యనుమానము. అ+ఇ-ఏ-అనుచోట వక్రత రెండుస్వరములను కలిపి యుచ్చరించుటవలన నేర్పడిన దను కొందము. అటువంటిచోట్ల నున్న ఏకారనే వక్రము లనవలెనా? ఏకాంతో మిత్యాదిగా సంధివలన నేర్పడినవి గాకయున్న ఏకారము వక్రము లనవచ్చునా? ఇక్కడ రెండుస్వరముల కలయిక యున్నదా?

ఏఓఙ్, ఐఔచ్. అని మాహేశ్వరసూత్రములలో ఇవి పృథగ్వర్ణములుగా నిర్దేశింపఁబడియున్నవి. అ + ఇ - అనునవి కలియుటద్వారాన 'ఏ' ఏర్పడిన దానిని ప్రత్యేకముగాఁ బరిగణింపనేలనో? భాషలో నెల్లెడల నున్న ఏఓ లిట్లు రెండుస్వరములు కలిసి యేర్పడినవా? సంయుక్తాక్షరములవిషయ మేమి?

కాఁగా సంధ్యక్షరాలలో వక్రత యున్నదనుకొన్న దానిని మాత్రాంతరము నిరూపింపవలసినదే కాని వైవిధ్యముగాఁ గుర్తింపను.

వక్రతమూలకసమయమును నిట్లు —

వక్రవక్రతిసంజ్ఞ లాకృతినిబట్టి యేర్పడిన వనుటను విమర్శించుచు తె. వా. వి 'ఆకృతినిబట్టి స్వరాలకిట్టి సంజ్ఞ లేర్పడుట ఒక్కశకటరేఫమునకు తప్ప నితరత్ర కానరావు (19) అన్నది. కాని 'అరసున్న సంయుక్తాక్షరములు కొన్ని యుచ్చారణమునుబట్టి గాక యాకృతినిబట్టియే యేర్పడినట్లు తె.వ్యా.వి. స్థలాంతరమున (51) స్పష్టము చేసినది.

ఈసంజ్ఞలను ద్వి.ఆ. ఉపయోగింపలేదు అన్నది తె.వ్యా.వి. (18) కాని ద్వితీయాచార్యులు 'వ్యాకరణప్రక్రియానుసారము ... ద్వితీయకు' యనుకతిగా నిరెండుసంజ్ఞలను బ్రయోగించియున్నారు. ఈసంజ్ఞ లనుటలోఁ బ్రాణ ప్రాణిసంజ్ఞ లనుటకు అవకాశ మున్న దన్న ప్రాణాత్మా ... ప్రాణసంజ్ఞను, అచ్చుతోపాటు ... ప్రయోగించినారని ప్రాణిసంజ్ఞను (హల్లులకు) ద్వి. ఆ. ప్రయోగించియున్నారు.

తెనుఁగు-తెలుఁగు-ఆంధ్రము :

తెనుఁగనఁగా నచ్చ తెనుఁగు సంస్కృతసమేతరము (7) అన్నది బా.వి. దీనినిబట్టి సంస్కృతసమమును తెనుఁగనరాదన్నమాట.

ఋఋూ-అనుతరువాతిసూత్రమునఁ 'తెలుఁగున వ్యవహరింపఁబడు' నన్నాఁడు. ఋణ మని ఋకారము తెలుఁగులో సంస్కృతపదములతోఁ గలిసి వచ్చినది. ఋణ మన్నది తెలుఁగే **కాదా**? తెలుఁగే కాని తెనుఁగు **కా** దనవలెనా? తెలుఁగు తెనుఁ గన్నవి భిన్నము లనలేము గదా. (వా. భా. సూ.)

ఇంకను నాసూత్రమున నిట్లు (36 + 19 = 55.) ఇట్లు తెలుఁగు **భాష** 55 వర్ణములు గల ఆంధ్రభాషగా విస్తృతి చెందిన (?) దన్నది. భా.వి. అనఁగా 36 వర్ణముల [illegible] భాషకు తెలుఁ గని పే రన్నమాట. 36 వర్ణాల భాష 55 వర్ణాల భాషగా ఆంధ్రముగా పేర్కొనబడిన **దను** కొన్న తెలుఁగు ఆంధ్రము అన్నవి భిన్నము లన్న యభిప్రాయము [illegible]. [illegible] (వా. శ్రీ. [illegible])

ఆంధ్రము తెలుఁగు అన్నవి పర్యాయపదములు **గా** [illegible] [illegible] **ము**న్న [illegible] యభిప్రాయ [illegible]. 55 వర్ణాల భాష ఆంధ్రము, [illegible] తెలుఁ గని [illegible]. [illegible] తెనుఁ గన్నవి పర్యాయములే [illegible]. [illegible] 55 వర్ణాల భాషను తెనుఁ గనవచ్చు. [illegible] 19 వర్ణాలతోఁ [illegible] (ఇతరములు ?) [illegible] తెనుఁగే [illegible]. [illegible] తెనుఁ గన్న [illegible] సంస్కృత [illegible] చెప్పు [illegible] దను గదా.

[illegible] తెనుఁ గని [illegible]? [illegible] తెలుఁగు. [illegible] నిం కొకటి కలియు [illegible]. సంస్కృత [illegible] తెనుఁ [illegible] హారము లే [illegible] వర్ణముల భాష [illegible] కాదా? అచ్చము తెనుఁగు [illegible] సంస్కృత [illegible]

గులే. అచ్చ తెనుఁ గనఁగా సంస్కృతసమము లైన తెలుఁగులు గాకుండఁ గేవలము తెనుఁ గన్నమాట. అచ్చ తెనుఁ గనుటలోనే సంస్కృతసమము గూడఁ దెనుఁగే యనునర్థము తేలుచున్నది.

ఏ మైనను లాక్షణికులదృష్టిలోను ఆంధ్రము తెలుఁగు తెనుఁ గన్నవి పర్యాయశబ్దములే కాని విభిన్నార్థకములు కావని గుర్తింపఁదగియున్నది.

అన లాంధ్ర మన్న 55 వర్ణములభాష యే యని నిర్ణయింప వచ్చునా? 'సంస్కృతపదేన పరిమిత మాంధ్రపద' మ్మనుచో ఆంధ్ర మనఁగా సంస్కృతసమేతర మనియే సందర్భమును బట్టి యర్థము చెప్పుకొనవలయుట (తె.వ్యా.వి.186) గమనార్హము.

తెనుఁగువర్ణములు:

తెనుఁగునకు వర్ణములు ముప్పదియాఱను లక్షణమునకుఁ జిం. మూలమును ద్వివిధాదిదు దేదోతోఽచోవక్రతమా చాప్యనుస్వారా చ- యని మొదలుగాఁ జూపినది బా.వి. ఇది ముద్రితచిం.గ్రంథములు కొన్నింట నిట్లు యున్నది. కాని యిప్పాఠమున గణభంగ మేర్పడియున్నది. వఝ్జలవారు తమవ్యాఖ్యలో 'వక్రతమావధాప్యనుస్వారా' యను పాఠమును జూపిరి. (వ్యా.సం.స. 37) కాని 'వక్రతమావనుస్వారా' యనుపాఠము వఝ్జలవారే సంస్కరించినబా.స. (వావిళ్ల) ప్రతులం దున్నది. ఇంకను నీపాఠ మప్పకవీయమునను గానవచ్చు. కావున నవి యాధారముగా వఝ్జలవారిపాఠము గ్రహింపకున్నను వక్రతమావనుస్వారా యనునప్ప. పాఠము చూపఁదగును.

దంత్యచజలు:

దంత్యచజలు వర్ణమాలలోఁ బరిగణింపఁబడుటను విమర్శించుచు "దన్త్యచజలు తాలవ్యచజలకు సవర్ణములుగా ముందు 'నిరూపితము'

వానిని ప్రత్యేకవర్ణములుగా నిటఁ జేర్పనట యనవసర" (7) మన్నది. ప్రత్యేకముగాఁ బరిగణింప నక్కఱ లే దనుటకు సావర్ణ్య మొకకారణము కాదు. చింతామణియును 'మిథస్సవర్ణాః' యని చెప్పఁబోవుచును 'కగచజయుగ' యని వర్ణనిర్దేశములో రెండింటిని జేర్కొనెను. సంస్కృతమునను ఋౣవర్ణయోర్మిథస్సావర్ణ్యం వాచ్య మ్మని ఋౣలకు సావర్ణ్యము చెప్పఁబడినది. అయినను నేదో యొకటినె చెప్పఁ జాలు ననునభిప్రాయ మటఁ గానరాదు. అయిన నిక్కడ సూరి తాలవ్యచజలు దంత్యచజలకు గ్రాహకము లగుట సావర్ణ్యము నకుఁ బ్రయోజనముగాఁ జెప్పెను గాఁబట్టి పరుషసరళస్థానాలలోవలెనే వర్ణమాలలోఁ గూడఁ దాలవ్యములను మాత్రమే చేర్చినను నవి దంత్యములకు గ్రాహకము లగుటద్వారాన దంత్యములపరిగణన మనవసర మవు నని భావించియుండును.

కాని తాలవ్యచజలకు భిన్నముగా దంత్యము లైన వున్న వన్నవిషయము ముందుగాఁ జెప్పియుండవలెను గదా. పిదప నవి సవర్ణము లనుటకు. దంత్యచజలను బృథగ్వర్ణములుగాఁ బరిగణింపవలసిన యవసరమును శాస్త్రీయముగా వ్యాఖ్యాతవారు నిరూపించిరి. అయినఁ బృథక్పరిగణన మక్కఱ లే దేమో యనుట కాధారము వేఱుగాఁ గాన్పించు. (సూ. బా. సూ.)

అన లిట్లు చెప్పుటలో బా. వి. తెనుఁగునకు వర్ణములు 34 అని చెప్పినఁ జాలు నని భావించినదా? ఋౣలసావర్ణ్యమును బ్రస్తా వించుచు నవి పృథగ్వర్ణములే యనునభిప్రాయమును వ్యక్తము చేసి దంత్యతాలవ్యములసావర్ణ్యము నట్టిదే యని సూచించుచు 'ఉచ్చా రణమునందు తౌల్యము లేకున్నను సవర్ణత్వము వ్యాకర్త కొన్ని ప్రయోజనములకై విధింపనగు'(10) నన్నది బా. వి. కాఁగా నీసవర్ణత

ప్రయోజనాంతరము నుద్దేశించి చెప్పఁబడిన దనియు సంత్యతాలవ్యములకుఁ జౌల్యము లే దనియు సముచితముగా బా.వి. నిర్ణయించినది. అనఁగాఁ దెలుఁగునకు వర్ణములు (34) అని చెప్పవలె ననునభిప్రాయము బా.వి.కి లే దనవచ్చు. ఇవి పృథగ్వర్ణములే కాని వర్ణమాలలోఁ బృథక్పరిగణన మనవసర మనుట వర్ణమాలాపరిగణనప్రయోజనమును దీర్చు నెట్లు? కాఁగా దంత్యచజలను లాక్షణికులు వర్ణమాలలో నిర్దేశించుట యుచితమే యని దీని స్పష్టము.

సవర్ణములుగాఁ జెప్పుటచే దంత్యములను బరిగణింప నక్కర లేదా? అఇఉణ్ణిత్యాదిమాహేశ్వరసూత్రములలో "తత్కాల (ఇద్వర్ణములకంటె) వర్ణములచే వానిసవర్ణములైనదీర్ఘాదులు గూడ గ్రహింపఁబడు" నని బా.సి. పేర్కొన్నది. సవర్ణము లగుటవలన గ్రహింపఁబడునా? అయిన నారి సంస్కృతప్రాకృతాంధ్రవర్ణమాలలలో దీర్ఘములు చూపుట గూడ ననవసరమే యగునా? దంత్యచజలు పేర్కొనుటొక్కటే యేల యనవసరము?

ఈసూత్రమునకువలె మాహేశ్వరసూత్రములకు వర్ణమాలానిర్ణయమే ప్రయోజనము గా దనుట స్పష్టమే. బా.వి. పైవివరణము ననుసరించిన వర్ణమాలలో హ్రస్వములుమాత్రమే పేర్కొని ఊకాలోఽజ్ఝ్రస్వదీర్ఘప్లుతః, అణుదిత్సవర్ణస్య చాప్రత్యయః యనులక్షణముల యభిప్రాయమును నవసర మగుమేర గ్రహించి వేఱుగా సూత్రింపవలెను. వర్ణనిర్దేశ మనునుద్దిష్టప్రయోజనమునుబట్టియు నట్లు చెప్పుట గౌరవమే కాని ప్రయోజనవంతము గాదని లాక్షణికమార్గమును గుర్తింపదగు.

అనాంధ్రవర్ణములు:

అచ్చాంధ్రమునందు లేనివర్ణములు సంస్కృతసమముల నుండియే కాని ప్రాకృతమునుండి రా వని ప్రాకృతసమములందు లే

వని లాక్షణికమతానుసారముగా స్పష్టము. తె.వ్యా.వి. 'కాని ఒర్ఘు అల్లము అర్ఘ్యము స్తంభము వంటివి ప్రాకృతసమములే. ఇట్టి అనాంధ్ర వర్ణఘటితములు చాల కొలఁదిగా లేకపోలే' (౨౫౪) అన్నది. ఇట్లు అనాంధ్రవర్ణము లన నేవి? తెలుఁగునకుఁ జెప్పిన 36 వర్ణములకు భిన్నమైన వనుట స్పష్టము. అట్లనుచో తకారము మున్నగునవి యనాంధ్రవర్ణము లన్నమాట. అనఁగా నాంధ్రవర్ణము లన్న 36 మాత్రమే. తద్భిన్న మనాంధ్ర మైనవి మరి 55 వర్ణములభాష యాంధ్ర మను టెట్లు? ఆ 19 వర్ణములును నాంధ్రములు కాకున్న 55 వర్ణ ములభాషగా ఆంధ్రముగా వ్యవహరించెడి దేమి? కాఁగా 36 వర్ణ ములభాషయే తెలుఁగు, తెనుఁగు, ఆంధ్రము అను మూఁడింటిచే బోధింపఁబడునది. మిగిలిన 19 వర్ణములు పనియుండు లేదు. 55 వర్ణ ములభాష కాంధ్ర మనువ్యవహార మున్నది గదా. ఆంధ్రభాషను వర్ణింపఁ బలుకుదురు వని ప్రతీతి. అనఁగా వర్ణానకుఁ దెలుఁగు తెనుఁగు అను పేరును గలదు. కాఁగా 55 వర్ణములభాషకును తెలుఁగు, తెలుఁగు ఆంధ్రము అను పేర్లు గలవు. అచ్చ మైన తెనుఁగు (తెలుఁగు-ఆంధ్రము)నకు 36 వర్ణములే యున్నను సంస్కృతసమములద్వారాఁ జేరు 19 వర్ణ ములతో నున్న భాషయు మిశ్రమునకును నీ పేర్లు గల వన్నమాట.

ఇంక ననాంధ్రవర్ణములు ప్రాకృతమునుండి వచ్చు ననుట యెంగికార్యమా? ఇందు అల్లము, అర్ఘ్యము అనునవి సూ.ని. ప్రాకృత సమములుగఁ జూపినను వ్యవహారమునుండి రావు. కాని కవిప్రయోగ ముక్కటియు నిలేదు. లేమి కారణ మనవచ్చు. ఒర్ఘు అనుదానికి అర్ఘ్యమలోచనలో ... మా-రొర్ఘులు అను ప్రయోగమును జూపి ప్రయో గాంతరము లేదన్నది సూ.ని. అర్ఘ్యమలోచనల్ అనుచో అర్ఘ్యమ లోచనల్ అనియే యుండవలె. తె.వ్యా.వి. నూతన స్థానాంతరమున

'ఇద్ధరిత్రి' ఇత్యాదులను సమన్వయించినది. (522) అట్లైనచో 'అర్ఝున' అని యుంటయే పొరపాటు దీనికి ఒర్ఝు అనుదానితోఁ బ్రాస మెట్లు? ఇదియు ఒజ్ఝ అనియో యుండునా? ఇది ప్రాకృతసమ మైన వచ్చ తెనుఁగు. కాన వత్తుతోఁ గూడిన జకారము దంత్యము 'ఝ' కారము దంత్యమా? దంత్యజకారతాలవ్యఝకారముల సంయుక్తాక్షరము నె ట్లుచ్చరింపవలె. ఇట్టి ప్రయోగమును ప్రమాణీకరించి ఝకారమునకు దంత్యత చెప్పికొనుటయా? అనాంధ్రవర్ణములు ప్రాకృతమునుండి సంగ్రహించుట కిది యెంత యుపకరించును?

డంభ మన్నది తెనుఁగుకవులు ప్రయోగించిరి. దంభ మని యుండవలసియుండ డంభ మనుట తెలుఁగుకవుల స్వాతంత్ర్య మనక తప్పదు ఈ దంభము ప్రాకృతసమ మనుటకుఁ బ్రాకృతమున నెట్టి స్థల మున్నదా? తెనుఁగుననుగల డంభము ప్రాకృతసమ మని సూ.చి. పేర్కొనలేదు.

బా.వి. అనుబంధము దీనితో పాటు కావు తివర అనువానిని గూడఁ బ్రాకృతసమములుగనే చూపినది (414) వజ్ఝలవారు వీనిం గూర్చి విపులముగా బరామర్శించిరి. అది గ్రంథాంతరమునఁ బరామర్శింపఁబడుచున్నది.

కాఁగాఁ గవిప్రయోగముల ననుసరించి యనాంధ్రవర్ణములు ప్రాకృతమున నున్నవి యని ప్రాకృతసమములందు నిలుపుట లే దనియు నట్టివర్ణములు సంస్కృతసమములనుండియే చేరు ననియు లాక్షణికులు పేర్కొనుట సముచిత మని గుర్తింపఁదగును.

స్థిరము :

'స్థిరము లనఁగా మార్పు చెందనివి. ద్రుతము మీఁది పరుషములు సరళము లగును. ఆసరళములను బరుషములను గావించుకొని

యర్థమును గ్రహింతుము. పరుషసరళములవలె మార్పు చెందనివర్ణములు స్థిరములు' అన్నది. బా.వి. తె.వ్యా.వి. కూడ (21) నిట్లే చెప్పినది.

ఇందులో సరళములకు మార్పు గల దనుట కాధార మేది? పరుషాలు సరళాలు కాఁగా సత్వము గ్రహించుటకొఱకై యాసరళములను బరుషములుగా మార్చుకొనుటయే సరళాలకుఁ గల్గుమార్పనసత్వము పొసఁగట్లుచున్నది. ఇటువంటిదానిని మార్పనుట సహజము గాదు. అదే నిజమైనఁ బరుషములు ప్రథమ మీఁద నున్న గసడదవ లగును అక్కడను సత్వము చేసికొనుపద్ధతి పైవిధముగనే యుండక తప్పదు గదా. అప్పుడు సరళలు మాత్రము స్థిరము లెట్లయిన వని సందేహము గల్గక తప్పదు.

ఆం.వ్యా.వి. (144) ఈవిధముగనే సందేహించినది. కాని దీనినిగుఱించి యింతకు ముందే పీఠికావ్యాఖ్య 'ఈపరిణామము పరుషములకువలె సార్వత్రికము కాకపోవుటచేతనే స్థిరములను గొన్నిమొదల మార్పులేకు లోనైనను నాయవి స్థిరము లనుట యుచితమే'(12) యున్నది. ఇది బాగుగనే యున్నది. రావణుఁడు గీవణుఁడు వంటి యుయు దైవస్థలములలో మార్పున్నను ప్రాచుర్యము ననుసరించి స్థిరముగా మార్పు లేకుండ నుండునవి స్థిరా లనుటలో దోషము లేదు. కాని పరుషాలు సరళాలుగా మారుటయే వర్ణింపఁబడినది. కాని సరళము లెట్లు మారును? చదువుకొనునప్పుడాదేశసరళములను బరుషములుగా మార్చుకొనుట యున్నది సరళముల మారుపాటును నిర్ణయింపఁజాలదు. శబ్దములో సహజముగా నున్నసరళవర్ణాలు (పరుషాలు సరళాలైనట్లుగా) మార్పుచెందుట యున్నదా యున్నది గుర్తించి వివరింపవలె.

సరళములమార్పు నింకొకరీతిగా సూచింపవచ్చు. గ - వ (పగలు-పవలు) డ-ణ (అడఁగు-అణఁగు) ద - జ (జూదము-జూజము) అనురీతిగా నేకపదములలో మార్పులు గనఁబడుచున్నవి. కాని యీ మార్పునయితము క్వాచిత్కమే. (కొన్నిస్థలములందే యవును. అటఁ గూడ వికల్పము.) అయినను స్థిరాలు స్థిరముగా నుండు ననుటకొఱకుఁగాఁ బరుషసరళాలలో స్థిరత్వము నూహించుట యసంగతమా యని సందేహము. పరుషసరళముల కీవిధముగాఁ బలుకుబడినిబట్టి యస్థిరము చెప్పఁబోయిరో స్థిరములను నట్టిప్రకృతి ననుసరించక మార్గాంతరము నవలంబించుట విశేషము. కాని తె.వ్యా.వి. పరుషసరళసంజ్ఞలనుగూడ దూషము ననియే చెప్పుచున్నది (21) 'ఆదేశసరళములకు ముందున్న ద్రుతమునకు' అనుసూత్రములోని యాదేశసరళశబ్దమునకు బ్రత్యేక సంజ్ఞగనే (తె.వ్యా.వి. 480) చెప్పుచున్నది. అట్టి ప్రత్యేకనామాలు నిత్యసంజ్ఞలే యగు నేమో. పరుషసరళస్థిరనామాలు సంజ్ఞలు కదా. ఆపేర నిర్మాణమున లాఘవమును కలుగ నాయా పేర్లు గ్రహించినారము. అవి యవ్యుత్పన్నము లగుసంజ్ఞలుగాఁ జెప్పఁబడును.

తె.వ్యా.వి. మూలమున చింతనాదిసూత్రమున స్థిరా ఇతరాః అని మాత్రము యున్నది. పొరబా టనుకొందును. స్థిరా ఇతరే యని యుండవలె.

దంత్యతాలవ్యాలు —:

దంత్యతాలవ్యాలకై యుండు 'ఱ' అనుగుర్తు నాకూర్చి, ప్రస్తావించుచు 'అసలు గుర్తే యనవసరము. తాలవ్యతాలవ్యలోపయించి మాత్రముననే యుచ్చారణమునందు మార్పు తెలుఁగుపదములందుఁ గల్గును. సంస్కృతపదములయుచ్చారణలోఁ గొంతతేడాఁ గానఁ గల్గును. వ్యాకరణసంస్కార మిప్పుడు ననవసరము' (12) అన్నది. అచ్చ తెనుఁగు

శబ్దాలలోఁ గూడ యక్కజము మొదలైనచోట్లఁ దాలవ్యేతరస్వరములతోఁ గూడినచజలు తాలవ్యములుగా నుచ్చరింపఁబడుట గలదు. సూత్రాంధ్రవ్యాకరణములో సూరి 'అక్కజాదిషు' అని సూత్రించి యిందలితాలవ్యతను జేర్కొనెను. కాని యందులోఁ దాలవ్యముగాఁ జూపిన జడను బాలలో దంత్యముగాఁ జూపెను. ఏ మైనను శిష్టోచ్చారణమును నిరూపించుటయే వ్యాకర్తలకర్తవ్యము. కాని దానిని నియమించుటకు వీలు లేదు. ఇది పదాదియకారాదులవంటియంశముగా దని గుర్తింపఁదగును. అట్లు స్వీకరించుచో సూరి సూత్రాంధ్రమునఁ జెప్పిన యక్కజము, జడ మొ॥ వానిలోఁ దాలవ్యమే కలదనవలె.

అయినను సంస్కృతసమములవిషయమున భేదము చెప్పఁబడినది గదా. వ్యాకరణపరిజ్ఞాన మున్ననే కాని యది గుర్తింప వీలు లేదు. అట్టియుచ్చారణమును కనుగుణముగా దంత్యతాచిహ్నముంచుట యవసర మని నిర్ణయించుటలోఁ దప్పు లేదు. ఇది యెరసున్నకంటెఁ దీసిపోలేదు గదా. దంత్యచజ లెట్లును బృథగ్వర్ణములుగా నంగీకరింపక తప్పనప్పుడు తాలవ్యచజలతో నభిన్నముగాఁ జూపిన వానిపృథక్త్వము వ్యక్త మవుటకు మాత్ర మెట్లు? కాని దంత్యతాచిహ్నము నుంచకపోవుటయే ప్రసిద్ధి. అయినను నట దంత్యముగా నుచ్చరించుటయు స్పష్టమే. అందుకే చిహ్న మపేక్షితమైన దేమో. కాని యంతమాత్రమున గుర్తు చదా దని చెప్పుట సాహస మగు నేమో.

చింతామణిలో లిపికి సంబంధించినకారికలు ప్రక్షిప్తా లనుకొన్నను నప్పకవికిఁ బూర్వమే యీకారికలు వ్రాయఁబడియుండు నని తప్పదు. 'దన్త్యచజా గురలోచ బిన్దుయుతౌ' అని యఘుకేఫఁకార

ములకువలె దంత్యచజలకుఁ గూడఁ (తాలవ్యచజలకుఁ) బైని బిందు వుంచుట యనుభేదము చెప్పఁబడియున్నది. తాలవ్యచజలకు భిన్నముగా దంత్యతను గుర్తింపఁజేయుచిహ్న మొక్కటి యవసర మనునభిప్రాయ మప్పకవికి **ముందే గుర్తింపఁబడిన** దనుట స్పష్టము. కాని యది యుపేక్షింపఁబడినది. దానిని స్వీకరించినఁ బాఠకునకు సౌలభ్య మధిక మనవచ్చును. లక్షణానుగుణముగ నట్లు దంత్యతాచిహ్నము నిల్పిన నాపిదపటివారికి తడఁబాటున కవకాశ ముండదు కదా.

సావర్ణ్య ప్రయోజనము :

దంత్యతాలవ్యచజల కున్నసావర్ణ్యతకుఁ బ్రయోజనమును ఛందోవిషయములో ముడి పెట్టుట యుక్తము గా దని తె.వ్యా.వి. పేర్కొనుట యుక్తముగా నున్నది. కాని ఈసంజ్ఞకు వ్యాకరణ ప్రయోజనము నూహించినవాఁడు చిన్నయసూరియే యనఁదగును. (70) అనుట సంగతముగా లేదు. కవిశిరోభూషణములో 'సూత్రద్వయే సవర్ణాద్యభ్యాతే దంతిజౌ చజౌ సా సంజ్ఞైవ తయో స్తేన నాన్యా సంజ్ఞా ప్రవర్తతే'- యనుశ్లోక మున్నది. ఇది యథర్వణునిదిగా నహోబలుఁడు చెప్పలేదు. అహోబలుఁడే రచించె ననుకొన్నను పైసవర్ణతాప్రయోజనమును మొదటగాఁ గనిపెట్టినవాఁడు (వికృతి వివేకకర్త గా కున్నను) చిన్నయ కాఁబోఁడు. అయినను నహోబలుఁడు నంతకు ముందు లాక్షణికులు నదే విధముగాఁ జెప్పుటవలనఁ గావచ్చుఁ గొందఱు తెరువాతివ్యాఖ్యాతలును నిట యతిప్రాసలనే వివరించుట జరిగినది.

యతిప్రాసమైత్రి ప్రయోజన మని బాలసరస్వత్యాదులు భ్రాంతిపడి రని రమణీయము పేర్కొన్నది (157) దీనినిబట్టి బాలసరస్వతి యట్లే భావించె ననవలసియున్నది. తె.వ్యా.వి. ఈయభి

ప్రాయమును స్పష్టముగాఁ జెప్పినది (70) కాని దీనికిఁ దగినయాధారము బా.స.లోఁ గానరాదు. సాధర్మ్యమునుబట్టి యవలలకు యతిప్రాసమైత్రి నుదాహరించెనే కాని బా.స. పినిసవర్ణతకుఁ బ్రయోజనమది యని చెప్పలేదు. 'చక్కఁదనము లోకజయవైభవమును, రాచవాడు వడసి రాచరించి, చెలువ నద్రికన్య సేవించువారికి జూడఁ గన్గొననసాధ్య మొద్ది! (10 పుట. ఆం.సా.ప. వావిళ్ల. 15) అని చూపిన పద్యము దంత్యములు, తాలవ్యములతోను దాలవ్యము దంత్యముతోను గూడియుండు నని చెప్పుటయే యుద్దేశింపఁబడినట్లు పద్యమందలి 3,4 పాదాలు స్పష్టము చేయుచున్నవి. కాఁగా స్పష్టముగాఁ జెప్పకపోఁగా తెలక సైత్వములు నుండుటకు నుదాహరణముగా నిచ్చిన పద్యమునుబట్టి వాని ప్రాముఖ్యమునకై యతిప్రాసస్థలములను జూపినంతమాత్రమున బాలసరస్వతి సవర్ణతకుఁ బ్రయోజనము యతిప్రాసమైత్రియే యని భ్రమపడె ననుట సమంజసము కాదు గదా. అయిననాతఁడు వరుసగసవర్ణసంజ్ఞాల సిద్ధించుట యనునట్టి ప్రయోజనమును జెప్పలేదు. ఒకతీరుగా సవర్ణతకుఁ బ్రయోజనము నిర్దేశింపలే దనుటయే నొప్పను. లక్ష్య 'ఋద్వర్ణానాం వ్యాఘ్రస్వరద్రకః' అన్నదానికి మాత్రమే సంబంధించిన దైయున్నట్లు చెప్పఁ గొప్పను. కాని యివి పది తప్ప మిగిలినహల్లులు స్థిరము లనుటలో దంత్యచజలు స్థిరములయ్యెడి ప్రమాద మేర్పడిన దనిమాత్ర మంగీకరింపక తప్పదు.

అప్పకవిసైత మీసవర్ణతకు యతిప్రాసమైత్రియే ప్రయోజన మని స్పష్టముగాఁ జెప్పలేదు. ఇంక 'నిసిఁ దెలియ కున్న విశ్రమభంగంబు దోఁచెరి కావ్యముల దోష మొదవు (అప్ప. 2-117) అనుటలోను చలము మాని కుడువు చట్టి కేశవ (119) యని యుదాహరించుటలోను సవర్ణతకుఁ బ్రయోజనము యతిప్రాసమైత్రి యని

చెప్పినట్లు భావించుట కవకాశము చాలదు. ఇంక చైవులనాకిరిచాయ మగఁడు, చక్కెరబొమ్మకున్ మార్మలయు చైవుల ననుకృతిదోషము గల్గు నని హెచ్చరించుటయే యవ్వాక్యముల నుద్దేశ మనఁదగు.

ఇంక నిట నప్పకవి చూపినయతిప్రాసప్రయోగములనుబట్టి యహోబలుఁడే భ్రాంతిపడి యతిప్రాసమైత్రియే సవర్ణతకుఁ బ్రయోజనముగఁ జెప్పె నేమో.

తె.వ్యా.వి. బాలసరస్వతీయాప్పకవీయములతో పాటు వాసుదేవవృత్తియు ననుసరించి యహోబలుఁడట్లు చెప్పె నన్నది. 'దన్త్యస్య చాద్యభాషా తాలవ్యస్య చ అన్యోన్యం యతిప్రాసయోః సావర్ణ్యం భవతి' యను వాసుదేవవచనముఁబట్టి (70) చూచిన నహోబలు నభిప్రాయమున కిది మూలముగాఁ జెప్పవచ్చును. కాని ఆం.వ్యా.వి. గ్రంథస్థోదాహరణములనుబట్టి వాసుదేవవృత్తి కవిశిరోభూషణము నకుఁ దరువాతి దని (437) నిశ్చయించినది. దీనివలనఁ తె.వ్యా.వి. అక్కడక్కడ అహోబలపతి వాసుదేవవృత్తి ననుసరించె ననుట (7) సరి గా దనవలసియుండును.

ఏ మైనను సవర్ణతకు యతిప్రాసలమైత్రి ప్రయోజన మనుట లోనిభ్రాంతికి మూల మహోబలుఁడో యితరుఁడో యగు నని గుర్తింపఁదగును. (దీనితో పాటు) 'సూత్రప్రాయ' శ్లోకమును దానై రచించె నన్న నహోబలుని కీవిషయమునఁ బ్రత్యేకస్థానము తప్పదు. బాలసరస్వత్యప్పకవులుమాత్ర మట్లు స్పష్టము చేయలే దనియు నా వ్రాఁతలమూలమున నితరులే యట్లు భ్రమించియుండుట కవకాశము గల దనిమాత్రమే చెప్పఁదగియున్నది.

సవర్ణతవలన దంత్యచకారము పరుష మగుటయు దంత్యజకారము సరళ మగుటయు మాత్రమే ప్రయోజనముగా

భావింపరాదు. సూరివివరణమునుబట్టి తాలవ్యచజల కేయేకార్యములు విధింపఁబడినవో యవి యెల్ల దంత్యచజలకు వచ్చుట ప్రయోజనము. ఇట్లు విధింపఁబడినపరుషసరళసంజ్ఞలు దంత్యచజలకుఁ గల్గుట యన్నది యట్టివానిలో నొకటియే. ప్రథమమీఁదిపరుషములకు గసడదవలు బహుళంబుగా నగు ననులక్షణముతోఁ దాలవ్యచకారమునకు విహితమగు సకారము దంత్యచకారమునకు నగును. అతఁడు + చనియె - అతఁడు సనియె. అయ్యది యీసవర్ణతవలననే గదా సిద్ధించునది. ఇట్లు యథావకాశముగా నాయైకార్యములు తాలవ చజలకు విహితములైనవి దంత్యములకు నగుట గ్రహింపఁదగును.

అనునాసికము – బిందువు:

బా.వి. 'దన్త్య' అని మొదలుగా నిట ననునాసికమును వ్రాయుట విశేషము. 4 సూత్రము శ్లోకములోన సూరి పఙ్క్తి యని వ్రాయుటనుగూర్చి 'పఙ్క్తి' అనుపదమును పంక్తి అనియు తెలుఁగున వ్రాయనగును. ఙకారము తద్వర్గాక్షరములకుఁ బూర్వమందే యుండును (ర) అన్నది. ఇటుఁ గకారమునకుఁ బూర్వము ఙకారమున్నది పఙ్క్తిలో. ఙకార ము దున దిటువంటిచోట్లనె. కాఁబట్టి సూరి యది చూపె నని వివరణాభిప్రాయము గుర్తింపవచ్చు. ఇతే మిత్యాదిగాఁ గోశములు స్వతంత్రముగాఁ ఙకార ముంటను జూపుచున్నవి కాని యట్టిది తెనుఁగునఁ గావ్యములలోఁ బ్రయుక్తము లైన దేమో చూడవలె. ఇంతకును బైని పఙ్క్తి యనుచోటఁ బంక్తి యనియు వ్రాయఁగ నగుటలో పఙ్క్తి యని వర్గానునాసికముతో వ్రాయుటయు నొప్పు ననునభిప్రాయ మేర్పడినది. బహుశః అందువలనే 'దన్త్య' యని యనునాసికమును వ్రాసియుండవచ్చును. నిజమునకుఁ దెలుఁగున ననుస్వారము వ్రాయుట నియతము చేయవలసినయవసర

మున్నది. సింగంబు... మా తజ్జ, రజ్జన - ద్వంద్వప్రాసము-నందును ననువిధమైన ప్రాసలు కుదురునా? ఇక్కడ ననుస్వారమునే వ్రాయవలె. ఇంక బాధ లేనిస్థలములలో ననునాసికము వ్రాసికోవలె నన్నమాట. పాక్షికముగా నైనను (శ్రీ)సున్నం డనురీతి వ్రాతపద్ధతి తెలుగునం గానరాదు. సంస్కృతభాషాప్రభావమువలన నట్లు వ్రాయుచున్నాను నది సమంజసము గా దనియుం దెలుంగున నిట్టిసందర్భముల ననుస్వారమునే వ్రాయవలె ననియుం బ్రాసాదినిర్బంధస్థలముల ననుసరించి నిర్ణయింపవచ్చునని. సూరి యిటం బండ్లకిని జ్ఞాపకముంచవలసినది. ఇంకను సంస్కృతములో ననునాసిక ముండుపయిరీతిస్థలములలో సంస్కృతసమములు ననుస్వారసే యుండవలయు నని నియమించిన వాఁ డుండెడిది. కాని ఇక్కడ మహాశిలాప్రాంత శాసనాదుల్లోనే కాని కావ్యముల నిర్ణయింపఁదగినస్థలములం గానరాదు. (బా.వి 9) అందువలన 'ప్రాకృత భాషలలో అంతట బిందువే యుపయుక్త (బా.వి. 8) మని నిర్ణయించుట సమంజసము గాదు. అలజ్జాకలో, అజ్ఞాతో యనువిధముగా (మహారాష్ట్రీ) ప్రాకృతములో ఙఞాలు స్వవర్గసంయుతములై యున్న వనియు పిదప ప్రాకృతవర్ణమాలలోం బరిగణింపవలసి యున్న వనియు నష్టలవారు పేర్కొనిరి. (వ్యా. సం స. 80) ఈ సందర్భమున నహాబలుండు నీవిషయమును స్పష్టముచేసెను(కవిశి.202) అసంయుక్తఙఞా యని సంయుక్తములు కానిఙఞలే లే వనియు సంయుక్తములై యున్న వనియు నప్పకవియు స్పష్టము చేసెను. (అప్ప.)

కాఁగా నంతట బిందువే యుపయోగించుట క్రమముగాఁ దెలుంగులనే స్థిరపడినది. కవు లనునాసికము నిట వ్రాసెడివా రనుట కాధారము మృగ్యము. కాని ప్రాకృతమున నిశ్చయముగా బిందువే యుండవలె నని గాని యున్న దని గాని చెప్పుట విరుద్ధము.

అనుకరణాదిసందర్భముల సంస్కృతము నట్లే తెలుఁగున వ్రాయునపు డిట్లువర్గానునాసికము వ్రాయవలయును. అలఙ్కార యనె. మొ॥ సంస్కృతసమముగాఁ దెలుఁగైన మాత్ర మనుస్వారమే యుంచవలయును. అట్లని లక్షణము చెప్పఁబడలేదు. కాని చెప్పుట యవసరము.

ద్రు త ము - మీఁ ద స్వ ర ము :

చింతామణికిని చిన్నయమతమునకును భేదమును నిరూపించుచు "న్-ను, ని చింతామణినిరూపణము. ను-న్, ని చిన్నయసూరినిరూపణము. క్రొత్తగా స్వరమును జేర్చుటకన్న ఉన్నస్వరమును లోపింపఁజేయుట లాఘవము కావచ్చును. (15) అన్నది బా.వి. ఇట్లనుటనుబట్టి పొల్లునకారమే ద్రుత మన్నచింతామణి దానిపైని క్రొత్తగా స్వరమును జేర్చిన దని చెప్పిన ట్లయినది. కాని చింతామణిలో నెక్కడఁ గాని ద్రుతముమీఁదస్వరము చేరుటను జెప్పినజాడ గానరాదు. బా.వి. తనవివరణమున కాధారము చూపినదియుఁ గాదు.

కాని యూపైని ద్రుతప్రకృతికముల కచ్చు పరమైన-ఉత్వ సంధి ప్రవర్తిల్లును. అది గౌరవ మగును (16) అన్నది కాఁబట్టి ద్రుతము పొల్లునకారమే యనవలయును. సిద్ధాంత మేమియో స్పష్టము గాదు. ఉత్వసహితమే యనుట యెట్లు? ఇత్వసహితము గూడ వచ్చితిని + అనెను, ఉండెడిని + అతఁడు అనుస్థలములలో నిత్వము ద్రుతము గాదా? అక్కడఁ గ్రియాపదంబులం దిత్తునకు ననుసూత్రమునచే సంధి వికల్పముగా రావలె. సంధి రానిపక్షమున యడాగమము వచ్చి వచ్చితిని యనె ననునీతిగా నవరూపములు గూడఁ గావలసివచ్చును. ఉత్వసంధియొక్క గౌరవము నంగీకరించినను నిత్వసంధియొక్క వస్థము నంగీకరించుట యెట్లు? అయిన బా.వి. సంధి లేకపోవుటయే కావింప

యడాగమము రా దని యిక్కడనే చెప్పినది. వత్తున్ వచ్చెదన్ అనువిధముగాఁ బొల్లునకార మున్న యడాగమము రానిమాట నిజమే. కాని వచ్చితివి + అనెను అను-చో స్వరముకంటె స్వరము పర మగుట గలదు గావున సంధి లేనప్పుడు యడాగమము రాక తప్పు టెట్లు?

ఇంతేకాను నుత్వసంధి చేసిన గౌరవ మగును గాఁబట్టి మాన వలె నని యభిప్రాయమా? పొల్లుగా నుండునా? గౌరవమో లాఘవమో తరువాతిసంగతి గాని యసలు సంధి వచ్చుట కవకాశ మేది? ఇఁకారాదులకుఁ దప్ప ద్రుతప్రకృతికములకు సంధి లేదని సంధి సిద్ధము గాఁగా వచ్చును + అతేఁ డని యున్నప్పు డుత్వమునకు మాత్రము సంధి చేయు టెట్లు?

ద్రుతప్రకృతికాలు:

ద్రుతప్రకృతికా లేవో చెప్పుచున్న సూరివివరణమును 7 అంశాలుగాఁ జూపినది. బా.వి. i. నామవాచకములు క్రియలు (iiv) సర్వనామములు (vi) అవ్యయములు (vii) అనువానిలో నేవి ద్రుతప్రకృతికములో పైనిరూపణమునుబట్టి గ్రహింపవలయును. (16. బా.వి) అందులో మొదటిదిగలను 'ప్రథమాకయిపట్టినొక్కతరములయినదిభక్తు' లన్నది. ఇది 'నామవాచకము'లకుఁ బరిమితము చేయుట యెట్లు? vi. నేనుతానుపదము లన్నది. నన్నున్, నాచేతన్ నాకొఱకున్ అనునవి లగునవి మొదటియంశముచేత ద్రుతప్రకృతికములు గావా? సూరి యట్లే యుదాహరించెనే. వానిన్ మనలన్ ఇత్యాదులసంగతి యేమి? కావున నిది 'నామవాచకములకే' పరిమితము చేయరాదు. రెండునుండి మైదువఱ కున్నవి క్రియ లనియు నేడవ దవ్యయములలో నేవి ద్రు.ప.లో చెప్పుచున్న దనియుఁ

చేర్కొన్నది. ఐదవయంశము శతృతుమూనంతర్యచేదాద్యర్థకంబు లన్నది. ఇవి యవ్యయములు గావా? సర్వనామములలో నేవి ద్రు.ప్ర.లో నూఱవయంశముచే గ్రహింపవలె నంట. అది నేనుతానుపదంబు లన్నది. సర్వనామములలో నవి రెండు దప్ప నింక ద్రు.ప్ర. లేవియు లేవా? సూరి చూపినవన్నన్ ఇతాంతములు సర్వనామములు గావా?

కాఁగా బా.వి. పైరీతిగాఁ జేసినవివరణము సూరిలక్షణముల కనుగుణము గాదు.

చింతామణి కళలను జేర్కొని యవి కానివి ద్రు.ప్ర. లనఁగా సూరి ద్రు.ప్ర.ను జేర్కొని యవి కానివి కళ లనుటను సమర్థించును. తెలుఁగువారికి ద్రు.ప్ర. లెట్టివో గ్రహించుటే యత్యవసరము. ప్రక్రియ కీపరిజ్ఞానమే కావలయును. ద్రుతకార్యము లనేకములు గల వన్నది బా.వి. (17) ద్రుతప్రకృతికము లెట్టివో యనఁగా ద్రుతాంతములు. 'రాముఁడు వచ్చెను ద్రుతాంతా దిత్య' మ్మని ద్రు.ప్ర. లెట్టివో చింతామణియుఁ జెప్పదు. ద్రు.ప్ర. 'లేవో' చెప్పలే దని బా.వి. అభిప్రాయ మగుచున్నది.

ద్రుతప్రకృతికము లేవో చెప్పకుండుట ప్రక్రియ కారణమా? అనేకము లైన ద్రుతకార్యములు చింతామణియుఁ జెప్పుచున్నది. అట్టి బాధ లేదు. నిజమునకు ద్రుతప్రకృతికము లేవో తెలియవలె నన్నఁ గళ లేవో స్పష్టముగా నిర్ణయించి యవి కానివి ద్రు.ప్ర. లన్నను నిబ్బంది లేదు.

అయినఁ గళలను నిరూపించుటకంటె ద్రుతప్రకృతికములను నిరూపించుటలో సౌలభ్య మున్నమాట నిజము. అట్టినిరూపణమున లాఘవమును దానివలన సమ్మతియును సూరివివరణమునఁ దుంటఁ బైన ట్లనిపింపవచ్చును.

కళ యనుసంజ్ఞ యంతసార్థకము కాదు. (17) అని బా.వి. పేర్కొనుటలో ద్రుతప్రకృతిక మనుసంజ్ఞ గొంతెయు సార్థక మను నభిప్రాయము స్పష్టము. అది సమంజసము కాదు. (చూ.ద్రు.) మొదటనే కళ యన్నది రూఢసంజ్ఞగా బా.వి. కైకొన్నది. (1 పుట.)

ఖండబిందువు - పూర్ణము :

హ్రస్వముమీఁదిఖండబిందువునకు (సంజ్ఞా. 14) అనుసూత్ర వివరణములో 'సూత్రమునందు పదాదియందలి హ్రస్వమా? అనాది యందలి హ్రస్వమా? పేర్కొనకున్నను లక్ష్యములనుబట్టి అనాది యందలి హ్రస్వముమీఁదిఖండబిందువే యని సమన్వయ మగును. పదాదిహ్రస్వముపై ఖండబిందు వుండ దని ముందు వివరింపఁబడును (సంధి. 22) అన్నది బా.వి. (18) ఇదే యభిప్రాయము తె.వ్యా.వి.లో 'పదాదియందు కానిఖండబిందువు పూర్ణబిందువు కూడ కావచ్చును. (67) అని యున్నది. ఆదిలోనా యనాదిలోనా యన్నప్రశ్న పుట్టుటయే యనవసరము. అది పైవివరణమునుబట్టియే స్పష్టము. లక్ష్యములనుబట్టియే యైన ననాదియం దని చెప్పుట దేనికి? పదాదిని హ్రస్వముమీఁదిఖండము పూర్ణము గా దనుటకా? అట్లు చెప్పుట యవసరమా? పదాదిహ్రస్వముమీఁద ఖండబిందు వుండ దని తరువాత బా.వి. చెప్పినదే కద. తదనుసారముగాఁ బదాదిహ్రస్వముపై ఖండబిందువే లేనట్టియపుడు దానికిఁ బూర్ణము రా దని చెప్పుట యసందర్భము కాదా? అనఁగా ననాదియందే గాక శబ్దమునం దెచ్చట నున్న దైనను ఖండము పూర్ణ మవు నని చెప్పుదము. ఇబ్బంది యే మున్నది? పదాదిహ్రస్వముమీఁదఁ గూడ రావలసి వచ్చునేమో యనుట కట ఖండబిందు వున్నఁ గదా.

పైఁగా పదాది హ్రస్వముమీఁదనే ఖండము పూర్ణమగు నని సమన్వయించుట గూడ నసమర్థకమే. పదాది హ్రస్వముమీఁద ఖండబిందు వుండ దని చెప్పుచున్న సంధి 22 సూత్రము 'అంట యింక చుఁడు శబ్దంబులం దప్ప' నన్నది. అంట, ఇంక (ఇఁగ) చుఁడు శబ్దాలలోఁ బదాది హ్రస్వముమీఁద ఖండబిందు వున్నది గదా. ఈఖండమునకుఁ బూర్ణము రాదు. అంట ఇంక ఇత్యాదిగాఁ బ్రయోగించుట తప్పా? కాఁగాఁ బదాది హ్రస్వముమీఁద సాధారణముగా ఖండము లేదు గాఁబట్టి పూర్ణము వచ్చు నవకాశమే లేకపోఁగాఁ బదాది హ్రస్వముమీఁద ఖండబిందువు వున్నపుడు నాలుగుచోట్లఁ బూర్ణమగుచునే యున్నది గదా. అనాది హ్రస్వముమీఁదనే యగు నని వివరించుట విరుద్ధము. కాఁగా హ్రస్వముమీఁద నన్న లక్షణమునుబట్టి యీహ్రస్వము పదాదిదా లేక యనాదిదా యను నిశ్చయమే యనవసరము.

[చిన్నయ సూరి గ్రంథములో బంతి యిత్యాదులలోఁ గూడ బఁతి అని యుంచి 'పదాదేర్వా త్వస్య'-(ఇఁకాఁట చుఁడుము) అని బంతి ఇత్యాదిరూపములు సాధించినాఁడు. కొంత యసమర్థము గలిగి నట్టిదైనటేని బాలవ్యాకరణములో మూఁడుకోవలు సవరించితమాగా నున్నది.]

తె. వ్యా. వి. ఈసూత్రము సంస్కరించుచు ఇట వైకల్పిక మనుట కన్న విభాష నుపయోగించినచో బాగుండెడిది. పదాదినంటి, అసంయుక్త అనుచో వ్యాఖ్య చేసికొనవచ్చు ననియు, సంయోగమునకుఁ బూర్వమందున్న పూర్ణబిందువు సర్వబిందువును గావించుటయే విలులే (88) అనియు స్పష్టము చేసినాడు. ఇది యసంగతి కాక తప్పదు.

ఇందు మొదటియంశము వ్యాఖ్య చేసికొనవలసియున్నది. కావున వైకల్పిక మనుటకంటె విభాష యనుట బాగుండు నన్నది.

అనఁగా వ్యవస్థ చేయుట విభాషాపదమునకే గాని వైకల్పికమునకుఁ గూడ నన్నమాట. వైకల్పికశబ్దమునకు వ్యవస్థ చేయుట బాల.లో నింకొకచోట నవసర మేమో పరిశీలింపవలసియున్నది. వైకల్పిక మన్నది 'విభాషా'శబ్దమునకుఁ బర్యాయమే కదా. సంస్కృతవ్యాకరణములందు నిట్టివిభాషాపర్యాయశబ్దములకు వ్యవస్థ చేయుట లేక పోలేదు.

పాణినీయమున 'శాచ్ఛోరన్యతరస్యామ్' (7-4-41) అనుచో అన్యతరస్యా మనుపదము ప్రయుక్తము. దానివృత్తిలో శితః శాతః వ్యవస్థితవిభాషాత్వాత్ వ్రతవిషయే శ్యతేర్నిత్యమ్. సంశితం వ్రతమ్ సంశితో బ్రాహ్మణః వ్రతవిషయకయత్నవానిత్యర్థః అని చెప్పఁబడినది. ఇట వికల్పార్థక మైనయన్యతరస్యా మనుదానికి వ్యవస్థ చేయఁబడుట స్పష్టము.

వా ల్యపి (6-4-35) అనుదాత్తోపదేశానాం వనతితనోత్యాదీనా మనునాసికలోపో వా స్యాల్ల్యపి. వ్యవస్థితవిభాషేయమ్. తేన మాన్తానాం వా. నాన్తానాం వనాదీనాం చ నిత్యమ్. ఆగత్య ఆగమ్య. ప్రణత్య ప్రణమ్య. ప్రహత్య ప్రనుత్య. ఇట వాశబ్దమునకే వ్యవస్థ చేయఁబడుట స్పష్టమే కదా. వా శబ్దమునకు వ్యవస్థ చేసియుట వ్యవస్థితవిభాష యని వ్యవహరింపఁబడుట గమనార్హము.

ఇట్లు సంస్కృతవ్యాకరణమున విభాషార్థక మగు 'వా'ఇత్యాదులకు వ్యవస్థ చేయుట యుండుట ననుసరించి యిట్టిది సంస్కృతసంప్రదాయసిద్ధ మగుటచేతనే వాశబ్దమునకు నహోబలుఁడు వ్యవస్థ చేయుట గమనింపవచ్చును. వా.౭౬ః – అనుసూత్రవివరణమున పౌన్నాను... వంటలక్క ఇత్యాదీనాం సంధే రేవ సుందరత్వాద్వ్యవస్థితవిభాషయా సంధే ర్నిత్యత్వం జ్ఞేయ (కవిశి. 277) మ్మనెను. కాఁగా విభాషకుఁ

పర్యాయములై వికల్పార్థకము లగుశబ్దములకుఁ బ్రవృత్త్యప్రవృత్తులను వ్యవస్థ చేసికొనుట సంస్కృతసంప్రదాయానుసారముగాఁ దెలుఁగు లాక్షణికులు వివరించి రని గ్రహింపవచ్చును. అనఁగా ప్రవృత్త్యప్రవృత్తులను నియమింపవలయునో లక్షణమున విభాషాపదమే యుండవలె నని తెలుపరా దనియుఁ బర్యాయములకును వ్యవస్థ చేయఁదగు ననియు గుర్తింపఁదగును. తెనుఁగున బ్రాయఁబడుచో వా అన్యతరస్యా మనునవి ప్రయుక్తములు గా వీలు లేమి వికల్పము ప్రయుక్తమైన దానికి వ్యవస్థ చేసికొనుట విరుద్ధము గానేరదు గదా.

కాఁగా వ్యవస్థచేయుట యవసర మనవలెనే కాని యట్టి యవసర ముండుచో విభాష (అన్యతరస్యాం వా) అనుదానికిఁ బర్యాయ మయిన వైకల్పికశబ్దమునకు వ్యవస్థ చేసికొనుటలో నిబ్బంది లేదు. కావున వ్యవస్థ చేయవలసియున్నది గావున విభాష యని చెప్పఁదగు నన నక్కఱ లేదు. వాక్యార్థక మగు వైకల్పికశబ్దమునకే వ్యవస్థ చేసికొన్నను నది సంప్రదాయవిరుద్ధ మనుటకు వీలులేదు గాన.

అని యింతకును నియమింపవలసియున్న దేమి? అనఁటి - అనంట్లు అనుచో సంయోగము పూర్ణమునం దున్నపూర్ణబిందువు కను ఖండబిందువు రా దనియా! అసలు పూర్ణమునకు ఖండ మెట్లు వచ్చును? ప్రస్తుతసూత్రముచే నారి ఖండమునకుఁ బూర్ణమును గదా సాధించియున్నాఁడు. అట్టిచో నిల 'నంట్లు' అనుచోఁ బూర్ణమునకు ఖండము గాకుండరా దనుటలో ననౌచిత్యము లెట్లు గుర్తింపవచ్చును.

1. పూర్ణమునకు ఖండము విహితము గాకుండఁగాఁ బ్రాప్తింపక యుండుటఁ బూర్ణమునకు ఖండము రాకుండఁ జేయవలయు ననుట నొకటి. 2. పోనీ యెట్లో యట్లు చేయవలయు నన్న (విభాషా పద. మునకు) వ్యవస్థ చేయవలెనే మని? పూర్ణమునకు ఖండము రా

దని. ఇది సూత్రోక్తము గాని నిత్యకార్య మనవలె. విభాషాస్థలమున నిత్యకార్యమును వ్యవస్థ చేయుట లాక్షణికసంప్రదాయముగాఁ గానరాదు. అయినను జరుగు కార్యమును నిత్యకార్యముగాఁ జెప్ప వచ్చును గాని లేనిదాని నట్లు చెప్పు టెట్లు? 3. పోనీ యట్లే చేసి నను ప్రస్తుతసూత్రము హ్రస్వముమీఁద ననుటచేఁ దేంట్లు మొద లైనదీర్ఘముమీఁది స్థలములలో సంయోగపూర్వమున ఖండ ముండ వచ్చు నని చెప్పకచెప్పెను. 4. పూర్ణమునకు ఖండము రా దనుటకు మొదట నట్టఁ బూర్ణము సిద్ధమై యుండవలయును గదా. (సాధ్య ఖండమునకుఁ బూర్ణము చేయు స్థితి మిక్కిలి యుండును. ఇది లేదు.) అనంట్లు అనుచోఁ బూర్ణము నుండ దన్నదా! అయిన అనంటి అని యేకత్వమున నుండవలె. కాని పూర్ణమునకు ఖండము నిషేధక ఖండమునకుఁ బూర్ణము విధించుట పొసఁగ దన్నమాట. (బా వి. 18)

కాఁగా వ్యవస్థ చేయఁదగిన యావశ్యకము లే దని యెసనుం జనముగాఁ జేర్చె నని వారికి దెల్పెను. ఇట్లు గాక హ్రస్వముమీఁద ఖండబిందువు సంయుక్తపరక మైనచోఁ బూర్ణబిందువు నిత్యముగా నగు నని వ్యవస్థ చేయవలెనా? అట్లయినఁ దీర్ఘముమీఁద నెట్లు? దీర్ఘముమీఁద సామాన్యములలో ఖండబిందువు పూర్ణబిందు వగుటకు సూత్రమున నాధారము లేదు గదా. కావున నియమము వ్యవస్థ చేయుట సర్వత్ర ప్రయోజనవంతము గా దనక తప్పదు.

ఇక లిఖితయుక్తము వ్యవస్థ చేయవలసినయవసర మున్నదా యన్నది ముఖ్యవిషయము.

ఖండబిందువు హ్రస్వముపైనిమాత్రమే వికల్పముగాఁ బూర్ణ మగును. కాని సంయుక్తపరక మైనపుడు హ్రస్వదీర్ఘములు రెండింటిపై నిత్యముగాఁ బూర్ణ మగును. అందుకే గదా. 'సమాసపదంబులందు

సంయోగంబు పరం బగునప్డు ఖండబిందునకుం బూర్ణం బగు' నని సూరి ప్రత్యేకవిధానము చేసెను. ఆవిధానము ననుసరించియే సంయుక్తపరకత్వమున ఖండబిందురూప ముండ దని స్పష్ట మవుచుండఁగా నాయర్థము సూత్రమునందు నియమించుకొనవలసినయవసర మేమి? అట్లు నియమించుచో నాయర్థ మిటనే సిద్ధించుచుండఁగా 'సమానపదంబులం' దనుసూత్రము వ్యర్థమే కదా. ఉత్తరశేషమున కయినను గాగమద్రుతమునకు సంశ్లేషము లే దని సూరి విభాషను నియమించెను. మఱల సంశ్లేషము లే దని సూత్రించెనా? ఇట నట్లు వ్యవస్థీకరించుచో సంయోగపరకతయందలిపూర్ణవిధానముఁ బ్రత్యేకముగాఁ జేయ నేల? సంప్రదాయసిద్ధముగా నర్థము నియమించుకొనుటవలనిప్రయోజనము సూత్రము వేఱొకటి వ్యర్థ మగుట యన్నమాట. కాఁగా నిట్టివ్యవస్థ యుక్తికి నంగీలచే నది యసమంజసము.

ఇక్కడనే తె.వ్యా.కి. 'పూర్ణబిందువుపైనే సంయోగముండును'(88) అని పేర్కొన్నది. పైన అనవలె నని, పైన అనుట వ్యాకరణసమ్మతము కా దని బా.వి. (150) స్పష్టము చేసె. ఇట నచ్చుపొరపా టనుకొందము. పూర్ణబిందువుపైనే సంయోగ ముండు ననుట స్వరూపవర్ణనముగా స్పష్టతకుఁ జెప్పిన నుచితమే. అవియు వ్యవస్థ చేయఁదగినయంశమే యనుచో నసమంజసమే.

ఇట బా.వి. 'ఇది సిద్ధాంతము దీనిఆధారములో పూర్ణబిందువు సాధింపఁబడినది కావున నిది సాధ్యపూర్ణము. ఇట్టిసాధ్యపూర్ణము హ్రస్వముమీఁదనే యేర్పడును గాని దీర్ఘముమీఁద నేర్పడదు. పైసూత్రము నిషేధమును గావించుచున్నది (18) యన్నది. ఇట్లనుటలోఁ బ్రస్తుతసూత్రముచే సిద్ధాంతమునకే పూర్ణబిందు వవు నని బా.వి. తలఁచినట్లు స్పష్ట మగుచున్నది.

తె.వ్యా.వి. 'కాని యీతఁ డాసఁగిన లక్ష్యములు (మగఁటిమిని కొంత సందేహించినను) సిద్ధఖండములే కాని సాధ్యమునకు లేవనగును' – (88) అన్నది ఇందు మగఁటిమి వివాదాస్పదమైనది.

ఇట వ్యా.సం.వ. పేటికాభిప్రాయమును విమర్శించుచు 'మగఁటిమి యనునది తప్పఁ దక్కిన వెల్ల సిద్ధఖండములు గలపదము లని చెప్పనెంచియున్నట్లును నంపలిటివర్ణము నోపవిభక్తికముగ సమర్థించుకోనలే నట్లును 14 సూత్రపు పేటికావ్యాఖ్యలో వ్రాయఁబడెను. మగఁటిమిశబ్దములో నిటివర్ణము విభక్తినిమిత్తకము కాకుండుటచే నది యోపవిభక్తికము నగుకోనుట పొరపాటు (తద్ధి. 8-సూ.) మగఁటిమిశబ్దము తద్ధితాంతనామముగ వచింపఁబడుటంజేసి యది తెక్కింపఁదగినదిగ మున్నగువానిలో నామముగ సిద్ధఖండము క్తమే యగుచును (112) నన్నది. పేటికావ్యాఖ్య 'మగఁటిమి' యనునది తప్పఁ దక్కిన వెల్లఖండములు గలపదము లని చెప్పనెంచియున్నను నిర్వ్యాఖ్యాతను బట్టి సమర్థించి నోపవిభక్తికటివర్ణము ద్వితీయాదేశవచనములందే వచ్చు నగుట చేతను టివర్ణముగా నుండి ఖండము నర్థింప బూర్ణమే కలుగఁ జేసియుండుటచేతను తద్ధితప్రకరణమున సిద్ధించుచువుతోడ టివర్ణము నోపవిభక్తికముగ సమర్థించుకోనలేక పోయిన మరియును తద్ధితప్రత్యయములోఁ గూడిన దీనిని మగఁటివర్ణములు యథాప్రయోగముగ గ్రాహ్యము లగు సూత్రాంతరమున సాధింపుటచేతను ... సాధ్యము నందు లేక దానిని గూడా సిద్ధఖండముగనే గ్రహించ వలసియున్నది ... ఈసూత్రము సిద్ధఖండములనే ప్రాణముగఁ జేయుచు నని గ్రహింపవలయును. (22,23. బా.వా.పే.) పేటికావాక్యము లీయవి టివర్ణ నోపవిభక్తికము గా వనియే తెల్పుచు సిద్ధఖండమే యని స్పష్టము చేయుచున్నవి. ఇమి యనున దచ్చుపొరపాటేమో. లేక పేర్వాటమిదియో.

టిమి యని యుండఁదగు నని పూర్వోత్తరభాగములవలనఁ దెలియఁ వచ్చుచున్నది. కాఁగా వ్యా.సం.స. అభిప్రాయమే పేటిక వ్యక్తము చేయుచుండ నది గుర్తించియును వజ్ఝలవారు పేటికను విమర్శించుట యసంగతముగా నున్న దనక తప్పదు. కాని యీ రెండువ్యాఖ్యలును మగఁటిమిలో ఖండము సిద్ధ మనుటమాత్రము సమంజసమా? మగని యొక్క భావ మనునర్థమున మగఁటిమి యనురూపము నిపతింపఁబడినది గదా. ఇందలిఖండము సిద్ధ మగు టెట్లు? టిమిప్రత్యయ మన్నను మగనిటిమి యని గదా కావలయును. ఖండబిందువు కూడ నిపతింపఁ బడినదే యగుఁగా శాస్త్రసంపాదితమే యైనది గావున సాక్ష్యమే యనక తీఱదు గదా. సూత్రాంత్యమున 'మగాదిభ్యష్టిమిఞావయః' అని సూత్రించెను. ఇట్లు చెప్పకున్నను ఖండబిందుపూర్ణటిమి ప్రత్యయమును విగ్రహములో నిపతింపఁబడె ననుటకంటె టిమిఞ్ప్రత్యయము నిపతింపఁబడిన దనుట యొప్పగును. అప్పుడు ఖండమునకుఁ బూర్ణము చేయవలసినగౌరవము తప్పును జిత్త్వమునుబట్టి ఖండపూర్ణములు రెండును సిద్ధించును గదా. టిమిఞ్ను నిపతించె నన్నఁ బూర్ణబిందువునకే మగఁటిమిని యిట నుదాహరించుట యుక్తమగును. కీర్తి ప్రత్యేకతను భిన్నమార్గమున నైనను గుర్తించినది టీకయే. కాని పేటిక 'మగ' అనశబ్దమునకు 'టిమిఞ్' అనుప్రత్యయము గల్గఁగా తత్సూ 18 సూత్రముచేతనే బిందు వచ్చునని ([illegible]) యని చెప్పుచున్నది. అట్టిచోట నిట సిద్ధాంత(37) మనుట యెంతయు నసమంజస మనక తీఱదు. (సం.ప్ర.292) (సర్వ - 287) ఇతరవ్యాఖ్యలలో టిమిప్రత్యయ మనియే చెప్పుచున్నవి. కాని పూర్ణబిందువునకై సూరి యిట నుదాహరించుటంగూర్చి ప్రస్తావింపలేదు. వజ్ఝలవారు మగ + ట్ + ఇమి అని (1273 వ్యా.సం.స.) వ్రాసిరి. మఱి ఖండబిందువు

నిట సిద్ధముగాఁ జూపిరి. అట ఖండబిందు వెట్లు చేరినదో (చేరకున్న మగటి + ఇమి మగఁటిమి యెట్లగు) వివరింపరైరి.

యథాప్రయోగ బుగ గ్రాహ్యంబు లనుచో మగసిరియొక్క భావమునందు మగఁటిమి యను పదమును ప్రయోగానుసారముగా నిటఁ బ్రత్యయాదు లేవో వ్యాకరణముచే సాధింప శక్యము లే దని సూరి తలంచెనా? అట్లగుచో నది సిద్ధమై ప్రస్తుతసూత్రస్థముఁ జూపుట యొప్పును. కాని యిపుడు మగ(ని)+టిమిక్, మగటి ఇమి ఇత్యాదిగా నిరూపించుటకు వీలు లే దనవలయును. కాని యథాప్రయోగముగా గ్రహింపఁదగు నన్నఁ బ్రత్యయాదినిరూపణ మవసరము లే దనుట యొప్పునా? చెలికారము ఇత్యాదుల నిట సూరి చూపె. చెలికార మన్నదానిలో 'ము' ప్రథమైకవచన మనుట స్పష్టము. ఇయ్యది యింకను బరిశీలించి నిర్ణయింపఁదగినదే. ఇప్పటికి సూరి దీని నిటఁ జూపకున్న నుచిత మని తోఁచుచున్నది.

అయ్యవజ్ఝలవారును ఈ 14 సూత్రము కేవలము సిద్ధబిందువిషయకమే యనుట (112) విచార్యము. ఇట నుదాహరించినవి సిద్ధఖండము లని చెప్పియుఁ జేటికావాక్యము లుద్ధరించుటచేఁ జేటికాభిప్రాయమే తె.వ్యా.వి.కిని గల దని స్పష్ట మగుచున్నది. అది సరి గాదు. సూత్రమునందు ఖండబిందువున కని సామాన్యముగాఁ జెప్పఁబడినదే కాని సిద్ధఖండమున కనలేదు. కావున సాధ్యఖండమునకు నవకాశము గల్గినఁ బూర్ణబిందువు రావచ్చును. దానికి సూత్రము విరోధింపదు. కాని సాధ్యస్థలముల ఖండపూర్ణబిందువులు రెండు నున్నపుడు రెంటిని శాస్త్రము విధించునే కాని ఖండమును జెప్పి దానికిఁ బూర్ణమును జేయుట లేదు. అది యనవసరగౌరవము గదా. రాము + డు(జ్) అనుచో జిత్వమువలన ఖండపూర్ణములు రెండు

నవును. కావున సాధ్యఖండమునకుఁ బూర్ణము నిటుఁ జేయవలసిన యవసరము సాధారణముగా నుండదు కాని యొకానొకచో నుండ వచ్చును. మానార్థమున నెడుప్రత్యయము విహితము. ఇట్లే ఇఁడి. ఇందు ఖండ మున్నది. ఇది సాధ్యఖండమే యనక తప్పదు గదా. 'మానెండు, పిలిచిండి జుత్తెంటు' అనుకీతిరూపములకయి సాధ్యఖండము నకుఁ బూర్ణము నీసూత్రముచేఁ జేయవలసియున్నది. కాఁగా నిట సిద్ధఖండమునకే పూర్ణము విధింపఁబడిన దని నిరాధారముగా నిర్ణ యింపరాదు. యథావకాశముగా సాధ్యఖండమునకును బూర్ణబిందువు చేయవచ్చును. అది లక్ష్యానుగుణమే.

ఇట్లేర్పడినపూర్ణము సాధ్య మనుట సముచితమే. ఇట్టి సాధ్యపూర్ణము దీర్ఘములమీఁద నేర్పడ దని పైసూత్రము నిషే ధించుచున్న దనుట యనవసరము ప్రస్తుతసూత్రము ప్రాప్తము మీఁదిఖండబిందువునకే పూర్ణవిధానము జెప్పుచున్నది. కావున దీర్ఘము మీఁద నున్నఖండమునకుఁ బూర్ణబిందు వగుట కీసూత్రముచే వీలు లేదు. అట్లు చెప్పఁబడినా మొకటి వేఱ లేదు. పూర్ణబిందు విట్లు ప్రాప్తింపకయె ప్రాప్తమును నిషేధ మేల? పైసూత్రము నిషే ధించిన (దీర్ఘముమీఁది) తావులు వేఱు.

'ఇట్టిసాధ్యపూర్ణ' మనుటలో ఖండబిందువునకుఁ జేయఁబడిన పూర్ణబిందు వనియే ప్రకరణానుగుణముగా బా.వి. అభిప్రాయము స్పష్టము. సాధ్యపూర్ణ మిట్టిది గాకయుఁ గలదు. నాముందు, మాసెం గలుగు లక్ష్యముల నున్నపూర్ణబిందువు ఖండమునకుఁ జేయఁబడినది కాదు. అట్టిసాధ్యపూర్ణమునే పైసూత్రము దీర్ఘముమీఁద వారించు చున్నది. దీర్ఘముపైని ఖండమునకుఁ బూర్ణప్రాప్తి లేమి నట్టిదానిని పైసూత్రము నిషేధింపదు. అట్టియవసరము లేమి.

దీర్ఘము మీఁద :

దీర్ఘముమీఁద సాధ్యపూర్ణము తో నను సూత్రమునర్థమును వివరించుచు బా.వి. 'దీర్ఘముమీఁద నున్నసిద్ధ ముగు ఖండబిందువును సాధ్యపూర్ణము చేయరా (18) దన్నది. కేవలప్రయోగవ్యాఖ్యయు నిట్లు భావించిన ట్లున్నది (38) అయిన నీసూత్రము వ్యర్థమే. నిషేధము ప్రాప్తిపూర్వకము కావలెను గదా. దీర్ఘముమీఁద నుండు సిద్ధఖండము పూర్ణముగా ననుటకు నస లెక్కడ ఖండమునకుఁ బూర్ణము ప్రాప్తించు చున్నదా? హ్రస్వముమీఁదనే చెప్పుచున్నది. కాఁబట్టి దాని ననుసరించి దీర్ఘముమీఁద నున్నఖండమునకుఁ బూర్ణము ప్రాప్తింపదు. కాఁబట్టి ఖండబిందు వట్లె యుండును. దానిపూర్ణమును రా దని చెప్పు నసూత్రము వ్యర్థము కాదా? ఎక్కడ నేఁ బ్రయోజన మున్నదా! దీనివలన నింకెక్కడ నయినను దీర్ఘముమీఁదఁ బూర్ణము ప్రాప్తించి నను వారించుటలో నీనిషేధము పర్యవసించును (అనఁగా ఇత్యాదులతే కాని) తేంట్లు ఇత్యాదుల నసాధువులు చేయఁగలదు. వఁగి యేఁగి యనుచోట సంధి లేనిపద్ధతి నిట స్మరింపఁదగును.

చింతామణిలక్షణమును మూలముగా సమన్వయించు ప్రయత్నమువలన నిక్కడ నీపొరపాటు గల్గియుండవచ్చు. ఇంతకు ముందు సూత్రమునొద్దనే బా.వి. దీర్ఘముమీఁదిఖండమునకుఁ బూర్ణము వచ్చుటను దరువాతిసూత్రము నిషేధించుచున్నట్లు పేర్కొన్నది.

సూత్రార్థమును జెప్పుచున్న బా.వి. వాక్యము గూడ సముచితముగాఁ గానరాదు. దీర్ఘముమీఁద నున్నసిద్ధఖండమును సాధ్యపూర్ణము చేయరా దనఁగా (దీర్ఘముమీఁద నున్నను హ్రస్వముమీఁద నున్నను సాధ్యఖండమునకుఁ బూర్ణము సాధింపరాదు గదా. బా.వి. వివరణమునుబట్టి) నర్థ మేమి? సిద్ధపూర్ణము చేసికొనుట

యుండదు గదా. చేసిన దెల్ల సాధ్యమే యగును గాఁబట్టి, ఖండము నకుఁ బూర్ణము చేయుచుండ నది సాధ్యమే యగుచుండ సాధ్య పూర్ణము లే దనుట దేనికి? ఇంతకుముందు సూత్రమున సూరి ఖండ బిందువునకుఁ బూర్ణబిందువు వచ్చు ననాఁడు గాని సాధ్యపూర్ణము వచ్చు ననాఁడా? బా.వి. చెప్పఁదలఁచుకొన్న యభిప్రాయ మొక వేళ సూత్రకర్తకే యున్న 'దీర్ఘముమీఁదఁ బూర్ణము గా'దని మాత్రమే చెప్పియుండెడివాఁ డనియు నట్లులే చెప్పవలె ననియు గ్రహింప వలెను. ఆయుక్తి మనవసరము గాఁబట్టి యట్లు చెప్పవలె ననుకొనఁడు.

పూర్వసూత్రమునొద్ద సాధ్యసాధక వక్ష చేసి యనాది ప్రాప్త మని నిర్ణయము చేయుటకు లక్ష్యములు ప్రధానాధారముగా భావించిన బా.వి. ప్రస్తుతసూత్రమునొద్ద తద్యుక్తమును లక్ష్యములలో సమన్వ యింపకపోవుట గమనింపవచ్చును. సూరి యిక్కడ దీర్ఘములమీఁదఁ జూపినఖండబిందు వొక్కటియు సిద్ధము గాదు. వాఁడు పేఁడు, రాఁడు లేఁడు, కాఁబోలు కాఁబట్టి, గోఁగులు రేఁగులు. ఇందలిఖండము లన్నియు సాధ్యములే కదా. సిద్ధఖండమునకుఁ బూర్ణము రా దన్నప్పు డాసిద్ధ ఖండ మట్లు యుండుట చూపవలెఁ గాఁబట్టి చీఁకటి, పేఁపు, కూఁతు రనురీతిసిద్ధఖండస్థలముల నీవలె. లక్ష్యముల ననుసరించియు బా.వి. చేసినయుక్తము సూత్రానుగుణము కా దని స్పష్టము.

బా.వి. ఇంతకుముందు సూత్రమునొద్ద 'దీర్ఘముపై సిద్ధఖండ బిందువు- వాఁడు పేఁడు, వీఁకి' (20) అని చూపినది. ఇందు వీఁక యను చోట నున్నది సిద్ధఖండమే. అపఁడువలోవలె. కాని వాఁడు పేఁడు అను-చోట్ల నున్నది సాధ్యము గదా. తత్వమునకు ఫలితముగా బిందువు వ్యాకరణముచేత సిద్ధించినది. కాఁబట్టి యది సాధ్యమే కాని సిద్ధము కాదు. ఇది సిద్ధబిందు వని పొరపడుటవలననే యిట దీర్ఘముమీఁది

ఖండము పూర్ణముగా దని బా.వి. భావించియున్న దేమో. ప్రకృతి సిద్ధమైయున్నదే సిద్ధబిందువు. ప్రత్యయాదికముచేత వ్యాకరణము వలన నది సాధ్య మగును.

ఇట్టి (సాధ్య) బిందువే సాధారణముగా దీర్ఘముమీఁద నిషేధింపఁబడిన దని సూత్రాభిప్రాయము ప్రసిద్ధమే. అందుకే మీఁగడ ఇత్యాదులలో ఖండముమాత్రమే యున్నది. సాధ్యపూర్ణ మని సామాన్యముగా సూత్రము చెప్పుచుండఁగా బా.వి. సిద్ధఖండమును సాధ్యపూర్ణము చేయరా దని చెప్పియు మీఁగడ ఇత్యాదులలోఁ బూర్ణబిందువు నీసూత్రముచేతనే వివరించుట జరిగినది. అక్కడ ద్రుతమునకుఁ గదా బిందువు వచ్చినది. ఇక్కడ నిషేధించినది ఖండబిందువున కగునది. కాఁగా ద్రుతమునకు కగుదాని కభ్యంతర మేమి? ఖండమున కగుదానికే గాక యితరవిధమున నగుపూర్ణమునకును నిట్టి నిషేధము విధించిన సరిపోయెడిది. అట్లు చెప్పకుంటవలన ఖండమునకుఁ గాక యితరమున కగుపూర్ణము దీర్ఘముపై నుండవచ్చు నని యర్థము వచ్చును. మీఁగడ, క్రేఁగాలు ఇత్యాదులు సాధువులు కానవలెను. దానిని వారింప నిం కొకవిధి లేదు గదా. ఇట్లు దీర్ఘము మీఁద సాధ్యపూర్ణ ముండున వకాశ ముండఁగా బా.వి. "దీర్ఘముమీఁద ఖండబిందువుమాత్రమే యుండవలె"నని (20) స్వవచోవిరుద్ధముగఁ జెప్పినదనవలె.

దీనినిబట్టి దీర్ఘాక్షరము మీఁద నుండెడి యరసున్న అరసున్న గానే యుండును. నిండుసున్న గాదు. వాఁడు పేఁడు అనురీతి తెలుఁగువ్యాకరణకర్తలవ్రాతలను బురస్కరించుకొని యీసూత్రము చెప్పె (౪2) నని తె.వ్యా.వి. చెప్పుట సూరిప్రణాళికకు భిన్న మైన దని గుర్తింపవలెను.

దీర్ఘముమీఁద సాధ్యపూర్ణము లేదనుటచేత దీర్ఘముమీఁద సిద్ధపూర్ణ మున్నదని చెప్ప వలసియున్నది. వ్యాకరణము ప్రసక్తి యున్న సాధ్యపూర్ణమునుగుఱించి ప్రసంగించుటయే యవసరము. అయినప్పటికి నదే సమయములో సిద్ధబిందువు కూడ లేనిపక్షమున 'దీర్ఘముమీఁదఁ బూర్ణము లే'దని సాధారణముగాఁ జెప్పనవును గదా. మూఁగడ ఇత్యాదులలో సాధ్యపూర్ణము వారింపఁబడుటయే కాక సిద్ధపూర్ణము గూడ దీర్ఘముమీఁద నుండ దనువిశేషార్థము కూడ సిద్ధించును గదా. కాఁగా సాధ్యపూర్ణము లేదనుటవలన సిద్ధపూర్ణమయినచో దీర్ఘముమీఁద నుండవచ్చు నని గ్రహింపవచ్చును. కాంచు మొదలగున విట్టివి. ఎక్కడ ఖండబిందువుతో రూపాంతర ముండదో యక్కడిపూర్ణము సిద్ధ మనవచ్చును సామాన్యముగా హ్రస్వముమీఁద నైన దీర్ఘముమీఁద నైనను. బంతి, కాంచు అను చోట్ల బఁతి కాఁచు అనురీతి నుండదు గదా. వాంచు మొ॥ చీఁకటి ఇత్యాదుల నరసున్న గలచోట్లఁ బూర్ణబిందువుతో రూపాంతరము లేదు.

దీర్ఘముపై సిద్ధపూర్ణబిందువునకు బా.వి. కాంత శాంతి యన్న వుదాహరించినది. కనియుండు దీర్ఘముపై బిందు వుండుట సంస్కృతమునందలిదే. ఇంకను సంస్కృతమున శాస్త్రా వాస్తి యని యనునాసిక ముండఁ దెలుఁగున నట ననుస్వారము వ్రాయుట సంప్రదాయము గాన బిందు వవును. దీనిని వ్యాకరణము సాధింపలేదు. అట్లయిన నిది సాధ్యపూర్ణమే యగును. లక్షణగ్రంథము లిట్లు పదాద్యంతమునకుఁ బూర్ణబిందు వగుట విధించినదే బా గుండెడిది. వది నో మైనను మిగిలినయున్న బిందువులకు నాచ్ఛికములకుఁ జెందినవే చూపిన బా.వి. యిటఁ గూడ సంస్కృతీయమును గాక యాచ్ఛికరూపమునే యిచ్చిన బా గుండెడిది. రాముఁడు అనుచో నది సంస్కృతసము

మైనను బిందువు సంస్కృతమునకుఁ జెందినది కాదు గదా. దీర్ఘముపై సిద్ధహల్లమునకు నాంచు కాంచు అనురీతిగాఁ జూపిన బా గుండెడి దని తోఁచుచున్నది. 'దీర్ఘముమీఁద ఖండబిందువే యేల యుండవలయు' (20) ఇత్యాదిప్రసంగముచే దీర్ఘముమీఁద ఖండబిందువు మాత్రమే యుండవలెనను నభిప్రాయము గోచరించును. ఒకవేళ నందుకే కాంత అనురీతిసంస్కృతీయమును బా.వి. చూపిన దేమో కాని దీర్ఘముపై సిద్ధపూర్ణ మాధ్యికమై యుండ నగు నని పైని స్పష్టము.

ఇక్కడ బె.వ్యా.వి. 'దీర్ఘముమీఁద ఖండబిందువే యుండును' అని ప్ర.ఆ. 'ఇట్లనుటచే దీర్ఘముమీఁదిది సిద్ధఖండ మని చెప్పిన ట్లగును' (91) అన్నది 'దీర్ఘాచ్ఛేదఖండ పద'మనుదానికి దీర్ఘము మీఁద సిద్ధఖండమే యుండు నని యర్థము చేయు టెట్లు? వాఁడు వీఁడు ఇత్యాదులు సంజ్ఞాసంక్షేపములలని బిందు వైనది. (అది దీర్ఘముమీఁద నున్నది. ('దీర్ఘాచ్ఛేదఖండపద' అన్నది దీనిని విధించదు.) ఇట్టిచో సాధ్యము కాఁగా సిద్ధ మను టెట్లు? ఇదే పొరపాటు. బా.వి.లో నున్నది. సూరి సర్వనామములు ప్రకృతము నాదేశింపక యాయా పదములు నిర్దేశించినను వాఁడు మొదలగు అప్రాతిపదిక యని స్పష్టము చేసె. కనుఁగా దానిపైని దు ఙ్గుటు గుర్తింప వలసియున్నదే కద.

ఇక్కడనే బా.వి. గోంగూర, అంబాడు ఇత్యాదిగా దీర్ఘముపైఁ బూర్ణమును ప్రస్తావించినది. ఇయ్యది వ్యవహారమునందు వినిపించినను దీనికి లాక్షణికసమ్మతి లేదు. పసి సిద్ధపూర్ణములుగా నైతేము భావించుటకు వీలు లేదు గాఁబట్టి లాక్షణికులదృష్టినిబట్టి ఇవి గ్రామ్యాలే యనియు, కూంతు-ఇత్యాదిగాఁ గ్వాచిత్కముగా వినఁబడు నట్లాఁలవంటివే యనియును అని గ్రహింపవలయును.

బిందుస్థితి :

సంస్కృతసమేతరశబ్దాలలో పరుషసరళములకుమాత్రమే ముందు బిందు వుండు నని సంజ్ఞా 16 సూత్రము చెప్పుచున్నది. బాలవ్యాకరణములో నాసూత్ర మనేకసందర్భములలో వర్తించు ననుచు బా.వి. (నానాం డనుదానితో పాటు) పండ్లు కాండ్లు అనుచోట స్థిరపరకబిందువు లేదు గాబట్టి డాను శాదేశము లే దనువిషయమును ప్రస్తావించినది. కాని యిక్కడ వైరుధ్యము గుర్తింపవలసియున్నది. నాండు+నాం డనుచోట సంశ్లేషాక్షరము లోపించినపిదప బిందువునకు స్థిరము పర మైనది గాబట్టి బిందు వుండరాదు గాన లోపించినది. అదే విధముగా పండ్లు కాండ్లనుచోట్లను డాను శాదేశము రావలసినదే. వచ్చినపిదప స్థిరపరకబిందు వుండరాదు గాన లోపింపవలసినదే. పండ్లు అని కాదు గాని పళ్లు అని యగును. అంతే గాని శాదేశము లే దను టెట్లు? నానాం డనుచో సంశ్లేషాక్షరము లోపించిన బిందువు స్థిరపరకము కావున లోపము రా వలెనా? ఇట శాదేశము రా వనుటకు? అటు లోపము చేసి స్థిరపరకత చే బిందువు లోపింపజేయుటగా నిట స్థిరపరకత సంభవించు నని శాదేశము రా దనుట యెట్లు? ఇందుకే నాండు అని ప్రత్యేకముగా నిర్దేశించుటచే లోపము చేయకతప్పదు గావున నట్లు చేయవలసివచ్చిన దనుకొనుటకు వీలు లేదు. తీగ తీవ, నాండెము నాణెము అనుచో నవ్వాని ననుసరించి కార్యము విధింపబడలేదు గదా. ఈ వైరుధ్యము నాలుగసూరియభిప్రాయ మేమో పరిశీలనార్హము.

తె.వ్యా.వి. పద్యాంతసానుమునందును సమాసమునందును బిందువు లే దని పూర్వాహ్ణాంతసూత్రము (99) అని చెప్పి 'అపరాన్తే సమాసే చ శబ్దే నో బిన్దురిష్యతే' ... సమరవిధికిం గరుణానిధికిన్

(6)

(కరుణాంబుధికిన్ అని పాఠము) 'సమాసే కేంఽదమ్మి' యనునహోబలుని పంక్తుల నుద్ధరించినది. 'నో బిన్దురిష్యతే' యనుచోట బిందువు లే దని యర్థము చేయుట కవకాశము లేకపోలేదు. కాని యహోబలపంక్తుల నుద్ధరించునప్పు డ ట్లర్థము చేయరాదు. 'సమాసే కేంఽదమ్మి' అను సందర్భాన సమాసములో బిందు వున్న దని యహోబలుఁడు చెప్పుచున్నాఁడు. తె.వ్యా.వి. లే దని యర్థము చేయుచుఁ బై యహో. పంక్తుల నుద్ధరించుట స్వవచనములకుఁ బ్రమాణ మగు టెట్లు? విరుద్ధము గదా. శబ్దే-నః. బిందుర్విష్యతే. నః - నకారస్య యని యర్థము చేసి బిందువు వచ్చు నని యహో. అర్థము చేసెను. అందువలననే అపరాంతమున ననఁగాఁ బద్యసమాప్తియందుఁ గారికచే బిందువు విధింపఁబడినట్లు కాఁగా నది యెక్కడ నుండదు గాఁబట్టి 'అపరాన్తః పద్యసమాప్తిః తత్ర స్థితస్య బిన్దుః తస్య న ప్రయోగప్రసిద్ధిః (కవిశి. 318) అన్నాఁడు. పద్యావసానములో బిందువు లే దన, బిందువు లేమి ప్రయోగప్రసిద్ధము గా దనుట విరుద్ధము కాదా?

పద్యావసానములో బిందువు లే దనులక్షణమునకు లక్ష్యముగా తె.వ్యా.వి. 'కరుణానిధికిన్' అని చూపినది. కాని యహోబలుఁడు 'కరుణాంబుధికిన్' అనుదీని నీకారికకు నుదాహరింపలేదు. 'పద్యభేదావసానేషు శిష్టతా నస్య కథ్యతే' యనుకారిక కుదాహరించినాఁడు.

బిందువు తద్వర్గపంచమాక్షరములకుఁ బ్రతినిధి యని అది తెలుఁగున వ్యంజనమే కాని స్వరము కా దని దీనివలన తెలియును అన్నది (21) బా.వి. పరుషసరళములకుముందే యుండు ననుటచే న ట్లూహింపఁబడుట స్పష్టము. వర్గపంచమాక్షరములకు బదులుగా వ్రాయఁబడున దగుట నీయది వ్యంజన మన్నమాట. కాని వర్గపంచ

మాక్షరములలోను గానములు దెలుఁగున నున్నవి. కాని సూరి దీనిని స్వరములలోనే చేర్చెనే. చిం. కర్తృప్రభృతులు నిట్లే కదా. నిజమునకు వ్యంజనముగాఁ జెప్పిన రాముఁడు ఇత్యాదుల సంధ్యాదిప్రసక్తి లేక పోవుట యను ప్రయోజనమే కల్గు నని తోఁచు. దీనింగూర్చి నిశిత ముగఁ బరిశీలించి నిర్ణయింపవలసియున్నది. అయ్యది వ్యంజనమునకుఁ బ్రతినిధిగా నిల్చుచున్నది గాన నది వ్యంజనమే యని నిర్ణయించుట మాత్రము విచార్యమే.

పరిస్థితలక్షణముచే స్థిరపరకబిందుస్థలమున నాశబ్దము సంస్కృతసమ మని గుర్తింపఁదగు నని బా.వి. పేర్కొను టుచితముగా నున్నది. 'పరుషసరళములకు ముందు బిందు వున్న ఆచ్ఛికమా? సంస్కృతసమమా? నిర్ణయింపఁజాలము. (21) అనుట విశేషము. స్థిరపరకబిందుస్థలమునవలెఁ బరుషసరళపరకబిందుస్థలమున నాశబ్దమును వెంటనే సంస్కృతసమమో యాచ్ఛికమో గుర్తింప నవకాశము లేదనియే యభిప్రాయము. అంతమాత్రమున నెట్లును నిర్ణయింపలేము అని తలంపరాదు. అచ్చతెనుఁగునం దున్న వర్ణములు సంస్కృతసమములందును జాలవఱ కున్నవి గాదా. ఆవర్ణము లచ్చతెనుఁగునను గల వని యవి సంస్కృతసమమో యాచ్ఛికమో నిర్ణయింపఁ జాలమా! ప్రకృతినిబట్టి సంస్కృతానుగుణముగా నది సంస్కృతసమమో తద్భిన్నమో గుర్తింపవచ్చునే.

శబ్దముసంబంధివర్ణములనుబట్టి గుర్తింపలే మనిమాత్రమే బా.వి. అభిప్రాయమై యుండును. నిర్ణయింపవలసివచ్చుచో మాత్రము వర్ణస్థితిమాత్రమే ప్రమాణముగాఁ జేసికొనరాదు గదా.

వు వూ వొ వో :

అప్పకవికి లభించిన చింతామణిప్రతిలో ప్రథమాస్థానే (యు) పదాదియం దుండ వలెను. వువూవొవోలవిషయము పేర్కొనఁబడ

లేవు....ఉ,ఊ ఒఓలతోఁ గూడిన తెనుఁగుపదములుండ వనియు సూరి నిరూపించె(23)ననుటలో ఋౠఌౡలు లేవనియు సూరి విశేష ముగాఁ జెప్పిన ట్లభిప్రాయ మేర్పడినది. కాని బా.వి. అటనే యంతకు ముందు క్వచిదపి నస్త ఋదోతౌ వంతేష్వభవన్త్యవికృతిశబ్దాదౌ (అప్ప. ఆం.చిం. II - (13) అని యప్ప. చిం.లో ఋౠఌౡలు లే వని చెప్పు లక్షణమును దాని కప్ప. వివరణము సమర్ధించియే యున్నది. ఇటుఁ గేవలము తద్విరుద్ధముగా వ్రాయుట ప్రామాదికముగా గుర్తింపఁ దగును.

ణ కా ర ము :

"పదాదిని ణకార ముండ దని అప్పకవీయములో నిచిన్తామణి పేర్కొన్నది. ళకారము గూడ నుండదు గదా (24) యని బా.వి. అ శ్లేషవర్ణము లెట నెట నుండునో యుండవో భాషాశాస్త్రజ్ఞులు నిరూపించుచున్నా రనియు నందుచే భాషాగ్రహణము సుకర మగు ననియుఁ బేర్కొన్నది. దీని నిట్టియంశములను సూరియు నిరూపింపవలసిన దనునభిప్రాయము వ్యక్త మగుచున్నది. అప్ప. చిం.తో పాటు వి.పి. కూడ 'వికృత్యాదౌ భవే న్నణః' అని పేర్కొనెను. సూరియు వికృతిపదాది ణమ ళలు లేమి నాం.శ.శా.లోఁ బేర్కొనెను. శ. ల. సం.లో సంయుక్తాక్షరముల విశేషములను వివరించెను. కాని యట్లు చెప్పుట యనవసర మని గుర్తించుటచేతనే బాల.లో దాని నుపేక్షించె నది యుచితము. ఉచ్చారణమునం దేర్పడిన దోసఁగును వారించుటకో అకే చిం. అద్యః క్రియాసు అని సూత్రించుటయు సూరి యకారమును ఋౠఌౡలును లే వనుటయు జరిగినది. పదాదిని ణకారము ళకారము మొ॥ లే వని చెప్పవలసినయవసర మేర్పడినపుడే శబ్దశాస్త్రము చెప్పవలసియున్నది. అట్టియవసరము లేదు. శబ్దమునం దేయేవర్ణము

లెట నెట నుండునో నిరూపించుట శబ్దశాస్త్రమునకు నవసరము గా దనుట శబ్దశాస్త్రము లన్నింటినిబట్టి గుర్తింపవచ్చును. (సూ. బా. సా.)

లఘ్వలఘువులు :

యరలవలకు లఘ్వలఘుభేదమును తెలుఁగులాక్షణికులు చేర్కొనిరి. చింతామణి వీనిని లఘువు అలఘువు నని పేరుకొనుట సమంజసము గా దనియు మూలములో లఘుప్రయత్నతర మని యున్నది గాఁబట్టి యట్లే చెప్పవలె ననియు బా.వి. తెలిపినది. అనఁగాఁ జింతామణి యలఘువుగాఁ జెప్పినదానిని లఘుప్రయత్నతర మని చెప్పవలయు ననియు బా.వి. అభిప్రాయము స్పష్టము. కాని తె.వ్యా.వి. 29 పుటలో వివరణము గమనించిన నది యసమంజస మని స్పష్ట మగును. 'లఘువకారలఘుయకారములు శాకటాయన మతమునం దాదేశము లగు నని యీ (వ్యోర్లఘుప్రయత్నతరశ్శాకటాయనస్య) సూత్రార్థము' (29) అనియుఁ బిదప వ్యాఖ్యానికలో 'అన్యమతమునం దీయకారవకారములు అలఘూచ్చారణములు' అనియు (29) అన్నది. 'లఘూచ్చారణే స్థానకరణశైథిల్యం జాయతే' యనుకాశికావృత్తి, మే లైనది యనుచు లఘూచ్చారణమునకు వ్యతిరేకముగా గురూచ్చారణ మనుటకన్న అలఘూచ్చారణ మనుటే స్పష్ట మనియు తె.వ్యా.వి. (29) పేర్కొన్నది.

ఈలఘ్వలఘువులనుగూర్చి కొన్ని వివాదములను బా.వి. ప్రస్తావించినది.

ఆగమముగా వచ్చినయకారము లఘు వన్న సందర్భ మెక్కడ ఇత్యాదులను లఘువులే కావలె. అక్కడ లఘ్వలఘుభేదము చెప్పక పోవుటను గూర్చినసందేహ మొకటి. కాని యదాగమయకారము లఘు వనుటలో నాగమముగా వచ్చిన దెల్ల లఘువే యని సామా

న్యముగా నిర్ణయించుట యెట్లు? ఉచ్చారణమునందు లఘుత్వ **మున్న** నాగమమే యేల? తద్భిన్నము**మాత్రము** లఘు వని చెప్ప వలదా?

లఘూచ్చారణ మాగమముగా వచ్చినయకారమునందుఁ గలదు గాన నది లఘు వని నిర్ణయించెను. **కాఁగా** రుక్కు ఇత్యాదులు నాగమములు గాన లఘువు లని చెప్పవలె ననుట విచార్యము. ఇంక నందు లఘూచ్చారణము గలిమి **గు**ర్తించి యుండుటవలన నవి లఘువు లని చెప్పవలసియున్న దన్న నొప్పను.

'యడాగమ మన్నపు డాగమము లఘు వైనది కాఁబట్టి వకారమువిషయమున నా**దే**శముగా వచ్చినది లఘు వని చెప్పుట యన్యాయ్య మనుటయు సమంజసముగా లేదు. వాఁడు, వంకాయ యనుచోట్ల నున్నవకారమునకంటె నిద్ర వోయె ననుచోట నున్న **వకారము** లఘూచ్చారణము గలిగియున్న దనుట విరుద్ధమా? లఘూచ్చారణము గలిగినదానిని లఘు వని చెప్పక య**కా**రము విషయమున నాగమము లఘు వన్నాము గాఁబట్టి యితరవర్ణాల విష**య**ము లోను నాగమమే లఘు వనవలె ననుట న్యాయ్యమా?

'మాప్రాఁవు' అనువిశేషముగా నాగమముగా వచ్చిన వకారము లఘు వగుట న్యాయ మున్నది. బా.**వి.** ఇది శాబ్దికసంప్రదాయము **కాదు. మా**ప్రా రనురీతిరూపాలు లక్షణవిరుద్ధాలు గాఁబట్టి గ్రామ్యములు. **మా** + ఊరు అని యుండఁ నాగమ మవునది యకారము **మా**యూరు వకారము నాగమముగాఁ జెప్ప**కుం**డఁగనే యాగమవకారము లఘు వనున వకాశము లాక్షణికుల కేది?

లోకవ్యవహారమును మాత్రము దృష్టియందుంచుకొని బా.వి. ఇట్లు నిర్ణయించిన **దేమో** అయినను 'మాప్రారు' అనుచోట

వకార మాగమ మనుట యెట్లు? మా + ఊరు మావూ రని యైనదా? లాక్షణికులు తెలుఁగుమాటలకు మొదట వువూవోవోలు లే వన్నను వుండు, వూరు అనువిధముగా జనవ్యవహారములో విన్పించును. మావూ రన్నదియుఁ గావ్యవ్యవహారమున లేదు గదా. అట్టియప్పుడు మావూ రనుచోట మా + ఊరు అని యుండుటయు వకార మగు ననియుఁ జెప్ప టెట్లు? అనఁగాఁ బక్షాంతరమున నైనను మావూ రనుచోట నున్న వకారము శబ్దగతమే యగును గాని యాగమము గా నేరదు. ఆగమ మనవలె నన్న 'ఊరు' అని యుండవలె ముందు. వ్యవహారమునుబట్టియే నిర్ణయించిన నట్లుండునా? ఇది లాక్షణికమార్గమును గాక వ్యావహారికమును గాక పోయినది. మావూ రనుచోటనే వకారము లఘువుగా నుచ్చరింపఁబడు ననియు వూ రనువిధముగా నున్నప్పు డట్లు గా దనియుఁ జెప్పుట కవకాశ మున్నదా?

వకార మాగమముగా వచ్చుట నంగీకరించుట లేదు గాఁబట్టి యది యాదేశమునకుఁ దలింపఁబడిన దన్నది బా.వి. (27) అనఁగా న్యాయ్యముగా నాగమవకారమే లఘు వనవలెఁ గాని వకారాగమము నంగీకరింప లేదు గాన లఘుత్వ మన్నది యెక్కడనో యొకచోట నిరూపింపవలెను గాఁబట్టి యాదేశవకారము నిజమునకు లఘూచ్చారణము కలిగినది గాకున్నను (సంహితలో వచ్చినది గాన) దానిని లఘు వనిరి కాని యట్లనరా దని బా.వి. అభిప్రాయ మన్నమాట. వాఁడు నిద్ర వోయె ననుచోట్ల వకారములు సమాన మైనయూనికతో నుచ్చారణము గల్గియున్న వనుట యనుభవమునకు మాన్యముగా నున్నట్లు గుర్తింపవచ్చును.

చిగురు చివురు ఇత్యాదులలో గకారమున కైనవకారము కూడ లఘువే యని యుచ్చారణము ననుసరించి కొందఱు గుర్తించిరి.

ఉచ్చారణమునందలి భేదమునుబట్టి లఘ్వలఘుత్వములు గుర్తింపబడి యుండుట నాగమమా యాదేశమా యనునీతి వివక్షకంటెఁ బైరీతి నుచ్చారణస్వభావమునుబట్టి నిర్ణయించుట యుచితము.

తె. వ్యా. వి. ఇక్కడ నాదేశనకారము లఘు వన్న 'ఆవయవికము లగు గజడదబలకు ఆదేశము లగు గజడదబలకు అలఘులఘు భేదమును జేర్కొనవలసియుండు’ (414) నన్నది. ఇది ‘యుష్మ లను చోట దంత్యత సంగీకరించిన వికృతసంస్కృతముండు ఇత్యాదులలోఁ గూడ దంత్యత సంగీకరింపవలసివచ్చు’ నన్న [illegible]వారి వాదము (తె. వ్యా. వి. 79) వంటిదే యనవచ్చును. యకార మాగమము లఘు వనుటచే నుగాద్యాగమస్థలములును లఘువులే కావలయు నన్నట్లే నాదేశము లఘు వగుఁ గాన నాదేశనకారములును లఘువులు గావలె నని భావించిన ట్లున్నది.

లఘ్వలఘువులకు లేని లిపిభేదము రలలకుండుట వివాదాస్పదహేతువుగా బా. వి. చేర్కొనుట యుచితమే. దంత్యచజలకును నలఘువులైన రేఫలకు లిపిలోఁ బ్రత్యేకత యప్పకవికి ముందే ప్రస్తావింపబడినది. అలఘులకారము వర్ణాంతరశకార మనుభేదమును దొలఁగించి యప్పకవ్యాదులవలె తథుస, ఊరులు ఇత్యాదులలోని బాకేశకార మని శకటరేఫము వర్ణాంతరముగాఁ బరిగణించిన బాగుండెడి దేమో యనిపించును.

లఘ్వలఘుభేదకల్పనము యనేవిషయమునఁ జెప్పట యున్నదమా? [illegible]. ఒకడు నుచ్చరించునపుడు దంతమూలీయవర్ణముల నన్నింటి నొకేపద్ధతిలో నుచ్చరించుట వినరాదు. ఆదివర్ణములపై నుండునూనికి క్రమముగాఁ దగ్గుచుండుట యనుభవసిద్ధము. అయినను నీనిరూపణము ప్రయోజన మెంత యున్న దింకను బరిశీలించినఁ గాని స్పష్టము గాదు.

వర్ణమాలలోఁ జేర్పఁబడిన యవలకు రలలకు నీవిషయమునలోఁ గొంత భేద మున్నది. వర్ణమాలలోఁ జేర్పఁబడిన యవలు సాధారణములు గాఁగా నంతకంటె లఘు వైన యుచ్చారణము గలిగిన యడాగమయకారమును, వాదేశవకారమును లఘువు లందురు. లఘూచ్చారణము విశేషము. అటువంటి లఘుత్వము లేనిః కాన నితరయవలను అలఘువు లని చెప్పనట్టి ప్రసంగ మన నక్కఱ లేదు. కాని రలలు వర్ణమాలలో నిర్దేశింపఁబడెఁగా (నివి లఘువులు) శ - అల యలఘూచ్చారణము విశేష మగుచున్నది. యవలవిషయమున లఘుత్వము విశేషము కాఁగా రలలవిషయమున నలఘుత్వము విశేషము. యవలపద్ధతిలోనే శకటరేఫను వర్ణమాలలో నిర్దేశించి కొన్ని రేఫలు లఘూచ్చారణము నవి [illegible] రలలుగా నుండు ననియును చెప్పుటలోఁ బ్రమత్త కాదు. కాని సంస్కృతప్రాకృతములనుండి ప్రసిద్ధమైయున్న రలలను వర్ణమాలలోఁ [illegible] శకటరేఫను రూపవేరు [illegible] సంస్కృతప్రాకృతములకు భిన్నముగాఁ గన్పట్టక మానదు. కాఁగా లఘ్వలఘువిధానము యవలవిషయమువలె రలలవిషయమునఁ [illegible] నిస్సంశయముగనే చెప్ప వచ్చును. యవలకు రలలకు [illegible] నిర్దేశమున భేదము గల్గుటకు కారణము స్పష్టముగా లేదు. అందువలనను వర్ణమాలలో శకటరేఫపరిగణనమువిషయమున లాక్షణికులలో మతభేదము లేర్పడిన దనవచ్చును.

ఈవివాదము లిట్లుండఁగా బా.వి. వివరణములో నింకఁ గొన్నివివాదములు పొడఁగట్టును.

(7)

లఘ్వలఘుయకారములను నిరూపించునపో యడాగమయకారము లఘు వనుచు బా.వి. పైరీతిని గాక పదమునం దవయవముగా నున్నయకారము అలఘువు. కాయ పోయు మాయ. (25) అన్నది. యడాగమముకంటె వే ఱయి శబ్దావయవము గాక యున్నయకారమే మగును? భుజియించు అనుచోటియకారము యడాగమయకారము. ఇది శబ్దావయవము యగునా! పోయెను ఆయెను అనుచో పగలకు యకార మాదేశ మైనది. ఇది యేమి?

ఇట్లే వకారమువిషయమునను. వాదేశము లఘు వని పదగత మలఘు వని (26) చెప్పినది. చిగురు చివురు అనుచో వకారము గకారమున కాదేశ మైనది. ఇది శబ్దమున సహజముగా నున్నది కాదు గదా. వాదేశము గాదు గాన లఘువు గాదు. శబ్దావయవము గాదు గాన నలఘువు గాదు. లఘ్వలఘువులకంటె భిన్నమై యవలును వర్ణాంతరములుగా వేఱుగా నున్నవా? శకారమువలె సూరి వీని నేల వేఱుగాఁ బరిగణింపఁడు?

శబ్దమున సహజముగా లేకున్నను నిట్టివి శబ్దావయవములే యందురా? హరి యతఁ డనుచో నతఁ డన్నదే శబ్దము. పోయె ననుచో నట్లు గాక యకార మవయవమే కదా. ఇట్లే నిద్ర వోయె, పవలు. కాని యడాగమము పరస్వరమునకు విధింపఁగాఁ బరస్వరమున కవయవమే యగును గదా. అట్లు బా.వి. సూచి వివరించినది. (పుట. 32క) అది పదావయవము గాకుండు టెట్లు? ఇట్లే నిద్ర వోయె నిత్యాదులందును.

ఇట్టిసందేహములకుఁ దావు లేకుండునట్లుగా సూరి చెప్పిన దాని సమార్గములోనే వివరింపఁదగును.

యడాగమయకారము లఘువు కాఁగాఁ దద్భిన్న మైన యకారము శబ్దమున సహజముగా నున్నను నాగమ మైనను నాదేశ

మైనను మత్తెట్టి దైనను నలఘువే. అట్లే పకారమున కాదేశమైన పకారము లఘువు కాఁగాఁ వచ్చినన్ మైనపకారము శబ్దమున సహజముగా నున్నను బకారేతరముల కాదేశముగా వచ్చిన దైనను మత్తెట్టి దైనను నలఘువే. ఇట్లు నిర్ణయించి యిం దేమే నభిప్రాయభేదము లున్న వివరింపఁబడును.

భుజియించు పోయెను చివురు అనుకృతివాని నిట్లుఁ బ్రాస్తావింపకుండుటచే నిట్టివి బా.వి. దృష్టిలో లే వని యెన్నవచ్చును. కాఁగాఁ బదాన్తయవములు లేదా పదగతము లనుటలో శబ్దమున సహజముగా నున్నవి యనియె యెంచినట్లు గుర్తింపవలె. (బా.వి. చూపిన లక్ష్యములనుబట్టియు నట్లే.) అందు పైని జేర్కొన్నట్లు లఘ్వలఘువులు గాని యవలు గల పదసహాహ్మమున కవకాశము గల్గదు.

తద్భవములందు నలఘుత్వము లేదని సూరి గారు.లో జెప్పినను (బా.వి. 28) పదసంఘటనుపు నంగీకరించె నని కనం. నిరూపించినది.

తత్సమతద్భవాలు :

శ.ర.కర్త వ్రాసిన ననుసరించి తత్సమతద్భవంబు లొక్కొక్కటి పందొమ్మిదిభేదంబులు నొప్పును అని నారాయణకవి వ్యాకరణము సూత్రించినట్లు తె.వ్యా.వి. పేర్కొన్నది. (255) కాని 'వ్యతిరిక్తాస్సంప్రదాయతో వేద్యాః' యనుసూత్రమున నొక్క సహోబలుఁడే యిట్టివివరణము చేసియున్నాడు. (చూ. శ.ర. నా.నా.లకు మూల మహోబలునిప్రాంతయే యగును. 'ఏవం చేయం వికృతి స్సాకల్యేన ద్వావింశతిభేదా. తథా హి ప్రాకృతభవవికృతి రష్టాదశధా. దేశ్యాదిభి స్త్రిభి రనువర్తనాత్ సంస్కృతభవా ద్వివిధా తత్సమభవభేదాత్ దేశ్య గ్రామ్యేతి ద్వా భేదా ఇతి (కవిశి. 508) ఈయహోబలుని

ప్రాంతమున బాలసరస్వతివివరణము కొంతకారణ మైయుండును. బా.స. 'ఏషా తయోర్వికృతి' యనుసూత్రమునివరణమున 'ఈలాగుననే ప్రాకృతభేదము లైనశౌరసేన్యాదిభాషలును బహిర్దేశప్రత్యేకము లుగాఁ దద్భవతత్సమము లౌను.' (పుట. 7. ఆం.సా.ప.) అన్నది. దీని నింకను ప్రాకృతమునందలి తత్సమతద్భవదేశ్యభేదము లనుబట్టి విస్తరించి యహోబలుఁడు వివరించినట్లు గమనింపవచ్చును.

దేశ్యము - ప్రవాహము :

'చింతామణి ప్రవాహిని దేశ్య' యనుదానిగూర్చి బా.వి. దీనిని చిన్తామణికర్త ప్రవాహముతోఁ బోల్చినాఁడు. ప్రవాహమునం దనేకభాషాప్రవాహములు జే(చే)రి దానిని మహాప్రవాహ మొనర్చి నట్లు దేశభాషయం దనేకభాషాపదములు చేరి ఆభాషను పెంపొందింపఁజేయునే కాని దానిని నడుగంటఁజేయ (లేర) వన్నది.

అహో. 'నిత్యోఽనన్యాదృశో లోకః ప్రవాహః సోఽస్యాస్తీతి ప్రవాహినీ దేశ్యా. లోకవ్యవహారవేద్యేతియావత్ (కవిశి.) అని 'సిద్ధిర్లోకాద్పృశ్యా, లోకోఽనన్యాదృశశ్చ నిత్యశ్చ' యను చిం.లక్షణములను సమన్వయించుచు నర్థము చేసెను, జనులు గలది జనుల వ్యవహారము గలది జనులవ్యవహారమునుండి తెలియఁదగినది దేశ్యము. ఇది లాక్షణికమార్గము.

ప్రవాహ - పుం. ప్ర+వహ+ఘఞ్. ప్రవృత్తౌ జల స్రోతసి వ్యవహారే (శబ్దస్తో) అని ప్రవాహశబ్దమునకు వ్యవహారమనియు నర్థము. వ్యవహారము గలది వ్యవహారైకవేద్య మైనది దేశ్యము. తత్సమతద్భవములు సంస్కృతప్రాకృతముల మూలముగాఁ గలిగి తెలియఁదగి యుండ నట్టియాధారము వేఱుగా లేక జనవ్యవహారమునుబట్టిమాత్రమే తెలియఁదగినది దేశ్య మనుట స్పష్టమే.

ప్రోతస్సు అనుస్యూతముతో ఈక్షణమునను బా.వి. చమత్కారవంతముగా న్యాయము చేసె ననవచ్చును. నేఁ డనుకొంటివి ప్రాకృతమునందును దేశ్యము గలదు.

దేశ్య ప్రాధాన్యము :

తత్సమతద్భవదేశ్యాదుల క్రమములోఁ దెలుఁగులాక్షణికులు వర్ణనలు ప్రాకృతవ్యాకరణానుసరణమువలన జరిగిన దనియు నిజమునకు దేశ్యములనే ముందుగఁ జెప్పవలె ననియు బా.వి. అభిప్రాయపడినది. ప్రాకృతముకంటె భిన్నముగాఁ దెలుఁగులో దేశ్యములు ప్రధానము. తర్వాత వానినిర్మాణము ననుసరించి యేర్పడిన తద్భవములను, నాపైని తత్సమములను జెప్పవలె నని బా.వి. (౫౧) తలఁచినది. ఇది చారిత్రిక దృష్టికోణముతోఁ జేసిననిర్ణయమేమో. భాషను వ్యాకరించునప్పుడు దానిశబ్దములపుట్టుక పెరుగుదలయును వానిచరిత్రతో సంబంధ మంతగా లే దనవచ్చు. భాషను మొత్తమును దృష్టిలో నుంచుకొన్నచో నందులోఁ బ్రధానముగాఁ గన్పించుచున్నవి సంస్కృతసమములు. తెలుఁగుశబ్దజాలములో దేశ్యము లల్పసంఖ్యలోనే యున్న వని గుర్తింపవచ్చు. అప్పుడు ప్రాధాన్యము ననుసరించి తత్సమములనే ముందుగాఁ జెప్పవలెను. ఆపై యెడల నాతత్సమములకు మూలమైనసంస్కృతప్రాకృతములతో సంబంధము గలిగిన (వానినుండి యేర్పడిన) తద్భవములను జెప్పినపిదప దేశ్యమును నిరూపించుట క్రమమే యగును గదా.

తత్సమతద్భవదేశ్యములలో ముందుగా దేశ్యములను జెప్పుటయే యుచిత మని భావించునప్పుడు వర్ణములనుగూర్చి తెలుపు మొదటిసూత్రములయొద్దఁ గూడ ముందుగా సంస్కృతప్రాకృతవర్ణములను నిరూపించు టెట్లు కుదిరినది? తెనుఁగునకు వర్ణములు

ముప్పదియా అన్నసూత్రమే ముందు చెప్పవలెఁ గదా. సంస్కృత వర్ణములను ముందుగా సూరి పేర్కొనఁగా నటు బా.వి. 'సంస్కృత శబ్దములు తెలుఁగులోనికి ససంఖ్యాకముగా వచ్చిన వనియు నటువంటి శబ్దముల 'వర్ణమైత్రి' గ్రహించుటకుఁ దద్భావాగతవర్ణపరిజ్ఞాన మవసర'మనియుఁ బేర్కొన్నది. ముం దేల చెప్ప నన్న ప్రశ్న లేదు గాని యటుఁ జెప్పినదాని ననుసరించి తెలుఁగులో ససంఖ్యాకముగాఁ జేరిన సంస్కృతసమములను (ప్రాకృతసమములతో) తత్సమములను ముందు చెప్పుటలో సక్రమ మేమి యున్నది. చింతామణియును 'నాద్యాయాః పఞ్చాశద్వర్ణాః ప్రకృతేస్తే తద్భవే నాస్మిన్, షట్త్రింశద్వ్రతి' యని యీక్రమముననే చెప్పుట సంప్రదాయము.

దేశ్యములు ముందుగాఁ జెప్పకపోయినను వాని ప్రాధాన్యమును సూరి గుర్తించె నని సూచించును బా.వి. 'ఆధునికసమాసతద్ధితకృదంతప్రకీర్ణాదులలో దేశిపదములవిధానమునకే విశేషప్రాధాన్యము నొసఁగెను' - (59) అన్నది. ఈపరిచ్ఛేదములందు సంస్కృతసమములప్రసక్తి సాధారణముగా కే వచ్చినను ఉన్నసూత్రములు మిక్కిలి యరుదు. అయ్యు నందు సంస్కృతసమశబ్దములు కొన్ని లక్షణము సంబంధింపవలె యథాస్థానముగా నందు దేశ్యములకు ప్రత్యేకముగా లక్షణము చేసినట్లు గానరాదు. ప్రాకృతసమములయుఁ దద్భవములయు నిర్ణయ మింకను స్పష్టముగా నిర్ణయింపవలసి యుండు నని గుర్తుంచుకొనఁదగినయంశము.

గ్రామ్యము :

'అనియమార్ణ్గాగ్రామ్యం హి' యనుచింతామణి లక్షణమును దృష్టియం దుంచుకొని బా.వి. లోపాగమాదేశవికారములు తద్భవములలో నున్నను సందొకనియతి గోచరించు ననియు, గ్రామ్యమున కట్టివ్యవస్థ యుండ' దని వ్యాకర్తలు భావించి రనియు, నాధునికులు

భాష యెట్టువంటి దైనను సహజ మైనవ్యవస్థ యుండు ననియే నిరూపించి రనియుం బేర్కొన్నది. వస్తాండు, తెస్తాండు, వచ్చేటివాండు తెచ్చేటివాం డనువిధముగా నొకేరకమైన వికారము సమానముగా నుంట సూచించుచు రెండు రెం డుదాహరణములను జూపుటలో నాధునికుం డైనసూరి కూడ గ్రామ్యభాషయును వ్యవస్థ గలిగియుండు ననుట నిరూపించె నని బా.వి. అభిప్రాయపడియుండవచ్చు. అది సమంజసమే. తరువాత బా.వి. 'గ్రామ్యము నియమరహిత మనుటకన్న కావ్యభాష కేర్పఱచినలక్షణములకు వ్యతిరేకముగా నున్నభాష గ్రామ్య మనుసూరినిరూపణము మిన్న' (39) యనుటలో 'ననియమాద్గ్రామ్యం హి' యనుచింతామణిలక్షణము తప్పన్న యభిప్రాయము గావచ్చును. కాని యనియమ మనంగా బా.వి. ఊహించిన వ్యవస్థ లేకుండుట యని యర్థము చెప్పుట నిరాధార మనక తీరదు. బా.వ్యా.వి. 'నియమ మనంగా వ్యాకరణశాస్త్రనియమము. ఏతచ్ఛాస్త్రనియమము ప్రవర్తింపనిపదము గ్రామ్యసంజ్ఞ కండు' (134) నన్నది. అనంగా సూరి లక్షణమునకభిప్రాయమే చింతామణి చెప్పిన దన్నమాట. నియమరహిత మనుటకంటె సూరిలక్షణము మిన్న ననుట యొప్పదు గదా.

వచ్చేని - తెచ్చేని:

మెఱుంగువాతెఱ నొక్కుకొర యొంగి యియ్యాని (అహ. 3-104) మేటిదై యుందుకు నాపై మెచ్చు మెచ్చేని. (27 ప్రబం.) నాడివట్టి పెనంగేని పోనర సంతోసాన (15 ప్రబం.) అనుకీర్తి గాంచిన సాహిత్యమునం (తాళ్లపాకపదసాహిత్యము. 25 సంపుటము) బ్రచురముగాం గానవచ్చును. మెచ్చేను చెప్పేను అనుకీర్తిపియు సందుం బ్రయుక్తము లె. మెచ్చేను అనునదె మెచ్చేని మెచ్చీని అనుకీర్తిగా వ్యవహా

రమునందు **మారి**యుండును. మొదలి పొయ్యెని వానిలి వేయు మనుచు (హం. 5-78) పోయెడును పోయేను పొయ్యేను పోయెడుని పోయేని పొయ్యేని అనుకృతిని మారె ననవచ్చును. ఇట్లాచ్యాప్రాంతములః వచ్చిని అనుకృతిని వ్యవహారమున నున్న వని గుర్తింపవగును.

వచ్చు (నట్టి) వాడు - వచ్చేవాడు **వచ్చే**టివాడు తెచ్చు (నట్టి) వాడు తెచ్చేవాడు తెచ్చేటివాఁ డనుచో (బా.వి. 39) వచ్చేవాడు వచ్చేటివాఁ డనుకృతివి వచ్చెడువాడు తెచ్చెడువాఁ డనుకృతివానివ్యావహారికరూపములు అగు ననవలెను నదివిం దుమున్నది. (వ్యా.సం.స. 175.)

ప్రాణగొడ్డము :

ఈశబ్దములో బలుకుణాన్నైనిర్ణయమున ప్రస్తావించుచు 'ప్రాణము + గొడ్డము - ప్రాణగొడ్డము' (40) నన్న బా.వి. కాని గొడ్డ మనుదానితో సమాసము చేయుటకు గొడ్డము పదము తెలుగున నున్నదా? గొడ్డము శబ్దమును నిఘంటువులు జూపి నవియుఁ గావు. 'ప్రాణగొడ్డము' అనుకృతి సమాసాన్ని మయితే కాని వ్యస్తముగా నీశబ్దము లేదు. ఇట్లు గాక సమాసమునందె యైన నిం కొకచోటఁ గూడ దీని కానరాకున్నది. కాఁగా గొడ్డము శబ్ద మొకటి లేమి దానితో సమాసము చేయుట యసంభవస్థితి లేదు. అనఁగాఁ బ్రాణగొడ్డ మనునది ఏకశబ్ద మనుకొనవలయు టకు నైత మవకాశము లేకున్నది.

ఇది 'సామాసికతద్భవ' మనుట యుచితము. ఇది యన్య **స్త్రీయ** మనుచు బా.వి. దానికిఁ బ్రాణశబ్దమున మార్పు రావలయు ననుట హేతువుగాఁ జెప్పినది. ఇటువంటియభిప్రాయమును ఘంటాపథవ్యాఖ్య (ప్రౌఢ.) సాధారముగా **ఖండిం**చినది. (చూ.త్రి.శే.)

కవిల :

కపిలగడ్డము మొద లయినస్థలములందు 'కవిల' అను (ప్రౌఢ వ్యాకర్త సృష్టించిన) పాఠము సమంజస మనుచు బా.వి. అందుకు హేతువు లిట్లు చెప్పుచున్నది. 1. ఇతరత్ర అట్టిప్రాస (పవప్రాస) నన్నయ కవితలో లేనికారణము చేతను, 2. కపిలశబ్దభవము కవిలశబ్దముండుటచేతను, 3. అనేకతాళపత్రప్రతులలో కవిలశబ్దమే కాన వచ్చుటచేతను. సూరి చూపిన ఈయుదాహరణపదములు గ్రామ్యములుగా కనుపట్టును. (41.)

ఈయంశము లేవియుఁ గవిలను నిర్ణయింపఁజాలవు. పవ ప్రాసము మఱి యెక్కడను నన్నయ ప్రయోగింపలేదు గాఁబట్టి కపిల పాఠ మంగీకారయోగ్యము గా నున్న నట్టికారణముచేతనే కవిల పాఠము నంగీకారయోగ్యము గాదు. కవిలశబ్దము నెక్కడఁ గాక మఱి యెక్కడ నేని నన్నయ ప్రయోగించెనా? మఱి యేరు గాని ప్రయోగించిరా? కాఁగాఁ గవిల పాఠాంగీకారమునకు నాధారము లేదు.

కపిలశబ్దభవముగాఁ గవిలశబ్దమున్న దనుటయు సరి కాదు. కవిలశబ్దము వ్యస్తముగాఁ గాని సమస్తమై కాని కవిప్రయుక్తమై యెచ్చటను గానరాదు. కవిలశబ్దమున్న దనుట కింక నాధార మేమి? కవిలశబ్దమును జూపుకోశములును నట నీనన్నయప్రయోగమునే చూపినవి గాని మఱియొండు చూపలేవు. వివాదగ్రస్తమైయున్నదీని ననుసరించి నిర్ణయించుట యెట్లు గుదురును? అసలు తెలుఁగులోఁ గవిలశబ్దము ప్రౌఢవ్యాకర్త సృష్టి యేమో యనిపించును. (చూ. త్రి. శే.)

ఇంకఁ బ్రధానమైనది యనేకతాళపత్రప్రతులలోఁ 'గవిల' యన్న పాఠమే యున్న దన్నది. సూరి 'కపిల' పాఠమును జూపుచోఁ దాళపత్రప్రతులను బరిశీలించఁడా. నన్నయప్రయోగమును లక్షణ విరుద్ధముగా నెన్నవలసినచోట సూరి కేవల మేదో ప్రతి నాధారము చేసికొని సాహసించె ననలేము. అవుఁ గాక. భారతిసంశోధితముద్రణము 'తాళపత్రప్రతు లన్నియు, శేషప్రతులలో కపిలగడ్డము అను పాఠమునే గ్రహించినవి' (245) యని పేర్కొన్నది. కావునఁ బ్రాచుర్యము ననుసరించియే సూరి 'కపిల' పాఠమును స్వీకరించియుండు ననవచ్చును. గవురుగడ్డము కపిలజడలును కపిలకన్నులు అన్ని నన్నయ ప్రయోగించె నేమో యని సంశోధితముద్రణ మూహించినది. (245.)

సంధిపరిచ్ఛేదము

*

సంధి:

అచ్చు, హల్లు అనునవి యొకదాని కొకటి పరముగా నుండుసంహితాసందర్భములలో 'అచ్చునకచ్చు పరముగా నున్నప్పటి సన్నివేశమునకే ప్రాముఖ్య మిచ్చి (సూరి) సంధిని నిర్వచించినట్లు (42) బా.వి. అభిప్రాయపడినది.

కాని సంధిపరిచ్ఛేద మందుచోట నున్న సంధివిషయమును సూరి యిట్లు నిర్వచనము చేసె ననుటకు వీలు లేదు. పూర్వాపరస్వరంబుల కనుగీతిసంధివివరణము 'ఉత్తున కచ్చు పరంబగునప్పుడు సంధి యగు' ననుసూత్రమ్రాకింద జేయబడినది. అనఁగా నిది యామొదటి సూత్రమందలిసంధిశబ్దమునకర్థమే. కాని సంధిపరిచ్ఛేద మందుచోటిసంధి శబ్దము యొక్క యర్థము గానేరదు. ఆచ్ఛికపరిచ్ఛేదారంభములో నాచ్ఛిక మన నేమియో సూత్రించినట్లుగనే సంధిపరిచ్ఛేద మందుచోటి సంధిశబ్దమునే చెప్పఁదలఁచుకొన్న నీనిర్వచనమును మొదటిసూత్రము తరువాతఁ గాకుండ మొదటిసూత్రముగనె (వివరణముగ నేని) చెప్పి యుండెడివాఁ డనవచ్చును. అనఁగా మొదటిసూత్రమందలిసంధిపదమునకు వివరణముగఁ జెప్పఁదలఁచుటచేతనే యాసూత్రమునకుఁ బిదప వివరణముగాఁ జూపెను. అనఁగా సంధిపరిచ్ఛేద మందుచోటిసంధి శబ్దమునర్థమును (కారకాదులకువలె) సంస్కృతానుసారముగా గ్రహింప వలసినదే.

ఇది మొదటిసూత్రములోనిసంధిపదమునకు వివరణముగా భావింపకపోవుటచేతనే బా.వి. ఇంకొకచోట నిట్లన్నది. 'సంధిసి

నిర్వచించెను గాన ఉత్తునకు సంధి నిత్యము, ఇత్తునకు సంధి వైకల్పిక మని పేర్కొనుటలో పొరపు గలదు. స్పష్టతకై సూరి యిట్లు వచించి యుండును. (45) సంధిని నిర్వచించినపిదప సూత్రమునందు సంధి పదము మాత్ర మేల? ఉత్తున కగు, అత్తునకు బహుళము ఇత్తునకు వైకల్పిక మని చెప్పిన నింకను బోధ పడును గదా. ఏ మైనను బోధపడుటకై 'సంధి' పదమును దగ్గింపవలె నని బా. వి. భావింప లేదు. ఇంకఁ దగ్గించిన దేమి? అచ్చు పరం బగునప్పుడు, అగు అను నది. ఇం దగు నన్నది యంతగాఁ బట్టించుకొనఁ దక్కఱ లేనిది. బా.వి. కూడ నట్లే తలఁచిన దనవచ్చు. సంధి నిర్వచించెను గాన నను దానికిని 'అగు' నన్నది తగ్గింపవచ్చు నన్నదానికి కారణకార్యసంబంధము లేదు గదా. ఇంకఁ దగ్గిన దే మన అచ్చు పరం బగునప్పు డన్నది. సూరి కూడఁ బిదప నత్తునకు సంధి బహుళముగా నగు ననెనే కాని యత్తున కచ్చు పరం బగునప్పుడు సంధి బహుళముగా నగు ననలేదు. అట్లే యిత్వసంధిసూత్రములలోను నిబంధనములు లేవు. పొరపుగనే సూరియుఁ జెప్పెను. కావున నత్వేత్వసంధిలక్షణములను బా.వి. ఇటుఁ బ్రస్తావించుట యనవసరము.

ఇందు మొదటిసూత్రమును విడచిన నిత్యసంధిని జెప్పుచున్న మొదటి 11 సూత్రములలో మఱల 11. సూత్రములోనే స్వరము పరముగా నుండుట ప్రస్తావింపబడినది. అంత్యవగాగమంబులం దప్ప నపదాదిస్వరంబు పరం బగునపు డనుచోట స్వరపరకత్వము చెప్పకుండ నంత్యవగాగమంబులు దప్ప నపదంబు పరం బగునపు డన్నఁ జాలు ననిపించుచున్నది. ప్రయోజన మే దే నుద్దిష్ట మేమో పరిశీలింపవలసియున్నది. యడాగమస్థలమునఁ బరస్వరంబున కనుటం గూర్చి పైని స్పష్ట మగు.

ఇఁక మొదటిసూత్రము 'ఉత్తునకు సంధి నిత్య' మనుట పోదు పని బా.వి. అగు నన్న నిత్యమే కాఁబట్టి సంధి యగు నను చోట సంధి నిత్య మనవలె ననుటలో స్పష్టతయే కాని పోదుపో యింకొకటో ప్రయోజన మున్న దనుకొన వీలు లేదు. కాఁబట్టి 'నిత్య' మని సవరించుట యనవసరమే. తె.వ్యా.వి.లో చి.సూ. 'ఉత్తున కచ్చుపరం బగునప్పుడు సంధి నిత్య'మని (379) యుపదేశించె ననుటలో నవధారణచిహ్నముం దున్నది సూత్రము కాక సూత్రార్థ మయి యుండదు. సూరి యీసూత్రమున 'నిత్య' మనలేదు గదా. కాఁగా నీసూత్రములో 'అచ్చు పరం బగునపు' డనునది యనవసర మని సారాంశ మైనది. కారణము - సంధి నిర్వచించెను గావున. నిర్వచించెను గాన ననుటకు నీసూత్రమునకు ముందే సంధి నిర్వచించుట జరిగిపోయినదా? అయినను నిర్వచింపఁబోవుచున్నాఁడు గావునఁ జెప్పనక్కఱ లే దనవచ్చును.

సంధిపరిచ్ఛేద మని ప్రారంభించి ఉత్తునకు సంధి నిత్య మని సూత్రించి పూర్వపరస్వరంబుల కేకత్వాదిగా సంధిని వివరింపఁగా సంధిపరిచ్ఛేద మనుచోటసంధిశబ్దమునకుఁ బరస్పరైకాదేశరూప మగునదియే యర్థ మగును. అప్పుడు కుట్టుసురు చిగురుటాకు ఇత్యాదుల వర్ణవికారములను సంధులుగాఁ జెప్పుటకు వీలు లేదు. సంధి యన నేమియో చెప్పి నగమునకుఁ బైఁగా నట్టి సంధులు గానివానినే యాపరిచ్ఛేదములో నిరూపింపఁగా నాపే పరి చ్ఛేదమున కెంతవఱకు సార్థక మగును.

ఈవివరణము నట్లుంచి చూతము. ఇక్కడఁ జెప్పిన యాగమాదేశాదులు కూడ సంధ్యధ్యాయవిహితము లయి సంధికార్యములే యయియున్నవి. అట్టిమొదటి 11 సూత్రములలో సంధి (తుది

సూత్రము భిన్నము) యచుపదమును బ్రత్యేకముగాఁ జెప్ప నేల? ఉత్తునకు సంధి నిత్య మని కాక యుత్తునకు నిత్య మన్నమాత్రము సరిపోదా! 12 సూత్రమువఱ్ఱకునుండి యవసరము లేని సంధిపద మిక్కడ నేల వలసినది! ఈ 11 సూత్రములలోను సంధిపదప్రయోగ మీసంధివైలక్షణ్యమును సూచించుచున్నది. అనఁగా సూరి యిటుఁ జెప్పినసంధినిర్వచనము సంధిపరిచ్ఛేదము మొత్తమునకు సంబంధించినది గాదు. సూత్రగత [illegible] సంధిపదమునకే గావున దానికే గ్రహించి వివరించెను. అనఁగా సూరి సంధులలోఁ బరరూపమునకే ప్రాముఖ్య మిచ్చి సంధిని నిర్వచించె నని చెప్పను.

[illegible]భాషలో [illegible] సంధి నాలుగువిన్ని వేశములలో సంభ విం చు ననుచు బా.వి. అచ్చు + అచ్చు, అచ్చు + హల్లు, హల్లు + హల్లు, హల్లు + అచ్చు [illegible]. [illegible] సంధి యిటులే యగునే మా [illegible] నిల్లు [illegible] లేదు. [illegible] టి గము [illegible]. [illegible] నాలుగు విన్ని వేశముల [illegible] లేదు. [illegible] మాత్రము నియతముగా [illegible] [illegible] నిరూపింతము. [illegible] నిర్ధార యం బున [illegible] తెలుపు.

[illegible] గసడదవాదేశములలోఁ [illegible] ప్రధా నము. కాని యది యచ్చునకుఁ బరమైనదా లేక హల్లునకుఁ బర మైనదా యనువివక్ష లేదు. పూర్వశబ్దము ద్రుతప్రకృతికమా? ప్రథ

హలంతమా యున్నది ముఖ్యము. వారు వోయిరి వా ర్వోయిరి ప్రాచేను గలువలు అదియును గ్గాక. మొ॥ ఇట్టిచోట్ల అచ్చు + హల్లు, హల్లు + హల్లు అనుసన్నివేశములుగాఁ జెప్ప వీలు లేదు. ఇట్టివే పుంప్వాదేశాదిస్థలములు.

ఇట్లు పరిశీలింపఁగా హల్లు + అచ్చు, హల్లు + హల్లు అను స్థలములును నట వర్ణవికారాను లగుసంధికార్యములును తెలుఁగున లేవు 'స్తోఃశ్చునాశ్చుః' అనురీతిగా నున్నసంస్కృతహల్సంధులతోఁ బోల్చి చూచినఁ దెలుఁగులో హల్సంధు లసలు లే వనియే చెప్పవలసి యున్నది గదా. అందుకే తెలుఁగున హల్సంధిప్రకరణ మనునది యేర్పరుట కవకాశము లేకుండఁబోయిన దని గుర్తింపవచ్చును.

ఇట్లే అచ్చు + హల్లు అను సన్నివేశమును గానరాదు. వాఁడు గొట్టె నిత్యాదులలో అచ్చు + హల్లు అనునది యూహింప వీలు లేదని పైని స్పష్టము.

గసడదవాదేశవిధానమునకు ముందు శా.వి. ఈపైని 'వ్యంజనసంధు లారంభ మగును' (61) అన్నది. అనఁగా గసడదవాదేశాలు వ్యంజనసంధు లన్నమాట. వ్యంజనములకుఁ జెందినసంధి యనుచోఁ బూర్వపరవర్ణములు రెండును వ్యంజనములే కా నక్కఱ లేదా? వాఁడు + కొట్టె అనుచోటఁ బూర్వస్థలమున వ్యంజనము లేదె. ప్రథమాంతే మయినఁ జాలు. అది హలంతము కా నక్కఱ లేదు. వ్యంజనములకుఁ (పరుషములకుఁ) జెప్పఁబడిన వగుట దీనిని వ్యంజనసంధి యనెనా? అయిన నది యకిత్పరములు యుత్తునకు లోపము చెప్పెను గదా. అది స్వరసంధి కాదా? అయిన దానిని దరువాత నెక్కడనో చెప్పె నేమి? 11. సూత్రవివరణములో 'ఇంతటితో స్వరసంధులు సమాప్త (58) మని శా.వి. ఎట్లు చెప్పినది?

పై నత్వలోపము స్వరసంధి కాకున్న వ్యంజనసంధి యగునా? టుగాగమరుగాగమాదులు స్వరసంధులా? వ్యంజనసంధులా? స్వరసంధులయిన ముందే యేల చెప్పలేదు. (వ్యంజనసంధు లారంభ మగుచున్నవన్న) గసడదవాదేశమునకుఁ దరువాత నేల చెప్పెను?

మొదటిసూత్రములు పూర్వస్వరమునకు సంధి చెప్పుచున్నవి. వానిని స్వరసంధు లనరి. ఇక్కడినుండి పర వ్యంజనమునకు వికృతి చెప్పఁబడినది. ఇది వ్యంజనసంధి యైనది. అనఁగాఁ బూర్వమా పరమా యనువివక్ష లేకుండ సంధికార్యము స్వరమునకుఁ జెప్పిన నది స్వరసంధి యనియు వ్యంజనమునకుఁ జెప్పిన వ్యంజనసంధి యనియుఁ జెప్పవలెనా? అయిన నిట్టి సంధులను అచ్సంధు లనియు, హల్సంధు లనియు విడఁదీసి చెప్పలేదే. నత్వసుపరిచ్ఛేదమును అజంతప్రకరణము హలంతప్రకరణము నని విభాగించెనేని. అట్లే సంధిని వేఱు చేయును. టుగాగమాదులు (పూర్వ) స్వరమునకుఁ జెప్పఁబడినవి గావున స్వరసంధులలోనె చెప్పవలె. 'హాస్యాగమము' ప్రారంభించినపిదప నేల చెప్పెను?

ఇంకను పై రెంటిని జూచినచో అచ్చు + హల్లు అనువిధముగా నాలుగురకము లైనసన్నివేశము లేర్పడవలెను. తెలుఁగునకు సహజమే యనియు స్పష్టమవుచున్నది. అచ్చునకుఁ జెప్పుకార్యము స్వరసంధియు హల్లునకుఁ జెప్పుచో హల్సంధియు నగుచుండ నిట్లు నాలుగువిధములైన వేశములసమన్వయ మెట్లు?

పైని జూపిననాలుగున్న వేశములలోను మొదటి దైన అచ్చు + అచ్చు అన్నదే తెలుఁగుభాషాస్వభావమున కనుకూలమైనది (42) యనుశా వి. వచనము సమంజసము. కాని నన్ను నడిగెననువిధముగా ద్రుతము మీఁదియచ్చుతోఁ గలిసిన నది సంధి యని

పించుకొన దనుచు బా.వి. 'హల్లు + అచ్చు' అనునాల్గవయంశ మిట ననువర్తింప (46) దనుటలో (వలనో?) మిగిలినమూఁడునున్న వేశములు గూడఁ బ్రముఖముగాఁ గాకపోయినను దెలుఁగున సంధిసందర్భములో నున్నట్లు బా.వి. అభిప్రాయపడు చున్నట్లు చెప్పవలసియున్నది. 'అచ్చు + హల్లు, హల్లు + హల్లు, హల్లు + అచ్చు' అనునన్ని వేశములెక్కడ నున్నవో బా.వి. స్పష్టము చేయుట లేదు.

తె.వ్యా.వి. "పూర్వపరస్వరములు పరము కాఁగా పరస్వరమేకాదేశముగా వచ్చిన ... సంహితాకంఠసూత్రమునందే సంధి యగు నని యుద్ఘాటించుటచేతను కేవలపదసూత్రమునందు సంధిసంజ్ఞ నుపయోగించి అంతటితో నాగక పూర్వపరస్వరములనే మాపుటనుబట్టి సంధిసంజ్ఞకుఁ దా నొసఁగినవివేచనము బి.సూ. నిరుపముగా ననుసరించె ననవచ్చును." (౬౮౨) అన్నది. ఈమాటలనుబట్టి సూరి చేసినసంధినిర్వచనము మొదటి 11 సూత్రములందుఁ బ్రయోగించినసంధిశబ్దమునకు మాత్రమే కాని సంధిపరిచ్ఛేదమునందలి యితరస్థలములను సంగ్రహింపఁజాలదని కా నిది స్పష్టమగుచున్నది. కాఁగా నీసంధినిర్వచనము మొదటిసూత్రమునందుఁ బ్రయోగించిన సంధిశబ్దమునకు వర్తించును కాని యితరములకు గలుగుపరిచ్ఛేదమునకుఁ బెట్టిన 'సంధిపరిచ్ఛేద' మను పేరునకు సార్థకము గా దన్న మాట. ఆసంధిశబ్దమునకు సంస్కృతార్థమునే ముఖ్యముగా గ్రహింపవలసినదే యని సూరియభిప్రాయము గమనింపవలెను.

పైనుదహరింపఁబడిన తె.వ్యా.వి.వ్రాఁత పరామర్శింపవలసినదైయున్నది. 'పూర్వపరస్వరములు పరము కాఁగా' నన నేమో? పరస్వరము పరముగా నుండుట యట్లుండఁ బూర్వస్వరమును పరముగా నుండుట యేమి? ఆరెండుస్వరములు దేనికిఁ బరముగా నుండ

వలె? పరస్వరాదేశము పూర్వపరస్వరములకు భిన్నముగా నొక్కదా నికే రావలసినయవస్థ యేర్పడుచున్నది. మీరు చెప్పినసంధిస్వరూప మిట్టిది గా దని స్పష్టము.

సంధి యనఁగాఁ బూర్వపరస్వరములకుఁ బరస్వర మేకాదేశ మగుటమాత్రమే కావునఁ జివరిసూత్రమునందును బూర్వస్వరములు స్వర మున్నయట్టిదానినే చూపె ననుటయు సమంజసము కాదు. పరస్వరైకాదేశమే సంధి యయిన యడాగమము సంధి కాదు గదా. సంధి లేకపోవుట దోషము గా దనుటచేత సంధి లేదు కాఁబట్టి యడాగమ మెందుకు చేయలేదు? వీనికి వచ్చిన నాఁడు బోగము దత్తాస్వరము ములలో లోపసంశ్లేషలు రాకపోవుటచేత స్పష్టత యున్న దని చెప్పిన సరిగాఁ జెప్పవలసినదే యగునా? పరిశాదేశాదులు సంధులు గా వని నాకార్యములు రాకపోవుట వ్యాఖ్యానములో దోషమే యగును గదా. కాఁగాఁ జివరిసూత్రమునందలిసంధిశబ్దమును మొదటి 11సూత్రము లందలిసంధిశబ్దము కా దనియు నీయది సంజ్ఞాధ్యాయమునఁ జెప్పిన యన్నికార్యములను (యథాసంభవము) బోధించు ననియు ననఁగా సంధిపరిచ్ఛేద మనుచోటిసంధిపద మిట్ల ప్రయుక్త మనియు గ్రహింప వలసియున్నది.

సంధినిగూర్చి వ్రాయుచు నింకను 'తెలుఁగునం దట్లు గాక పూర్వస్వరము లోపించి పరస్వరము నిల్చును' అనియు, సంస్కృతములో నిట్టిపరరూపసంధి శకంధ్వాదులకుమాత్రమే పరిమితము కాఁగా 'తెలుఁగునం దిట్టిది నియత' మనియు (44) బా.వి. పేర్కొన్నది. శకంధ్వాది ఉః అనియు, శకంధ్వాదిగణమునకు అనియు తె.వ్యా.వి.లో నొకటిరెండుపర్యాయములు గానవచ్చుట యచ్చుపొరపా టగు నేమో.

కాని యీసంధిలక్షణము సరిగా లేదు. పూర్వపరస్వరములకుఁ బరస్వర మేకాదేశ మగుట యని సూరి చెప్పినసంధిలక్షణము ననుసరించి చూడఁగా 'పూర్వస్వరము లోపించి పరస్వరము నిల్చుట' యను పద్ధతి లేదు. పరస్వరైకాదేశములోనివిశేషమును వ్యాఖ్యలవారు స్పష్టము చేసిరి. (వ్యా.సం.స. 206) శకంధ్వాదిషు టేః పరరూపం వాచ్య మ్మని సంస్కృతమునఁ శకంధ్వాదులకుఁ జెప్పఁబడినపరరూప విధిలోఁ గూడఁ బూర్వస్వరము లోపించుట లే దని గమనింపవలసి యున్నది. సంధి నైకపదనిత్యము నగుచుండుట గాని, లేక ప్రాతిపదిక వృత్తిలోఁ గాని యిట్లు చెప్పఁబడిన దేమో. పూర్వస్వరలోపము చిం., ప్ర.వి.లలోఁ గనఁబడినను ప్రకృతి గ్రంథములలో లేదు గదా.

తెలుఁగులోఁ బరరూపసంధి నియతి యనుటలో నే దేని విశేషాభిప్రాయ మున్న దేమో. తెలుఁగులో సంధి యను నసంధి స్థానములలోఁ బరరూపము నియతముగా నున్న దని. ఉత్వసంధి నిత్యము కాని యితరస్వరములకుఁ గొన్నింటికి వికల్పమో యింకొకటో నైనఁ బెక్కుస్వరముల కసలు సంధియే లేదు. అచ్చులలో నచ్చునకచ్చు పర మయినను సంధి నియతముగా గాదు అని బా.వి. కూడ నభిప్రాయపడియుండ వచ్చును.

అసలు సంధి యనుసంపద్ధ మొందుటకుఁ గూడఁ బరరూపమే నియత మనుట సైతము సూరి సమ్మతము గాదు. పరస్వరైకాదేశ రూప మయినయీసంధి మొత్తము సంధికి నిర్వచన మని భావించిన కారణముగా బా.వి. నియత మని యుండవచ్చు. కాని యడాగమాదులును సంధికార్యము లే. వారి యతఁడు నివ్వి వోయి ననుచోట్ల నున్నయకారవకారములు సంధివశమున వచ్చిన వని సూరి స్పష్టము చేసెను. యకార మగుట సంధిలో జరిగినదే. అదియు సంధియే

కావలె. సంధి లేనిచోట వనుగాగమ బహుళ్ళత్వ కాదేశరూప మైనసంధి లేనిచోట యడాగమరూప మైనసంధి యెప్పు డన్నమాట. ఇట్టి చోటులం బరరూప మగుట తెలుఁగులో నియతముగా జరుగు ననుట యుక్తి ముగా లేదు.

ఉత్వ సంధి :

ఉత్తున కచ్చు పరం బగునపుడు సంధి యగు నని సూత్రించి యట సూరి చూపినయుదాహరణములలోఁ బహుళ్ళత్వములుగా బుధబుధా ప్రభృతులను జూపకపోవుటనుగుఱించి బా.వి. "సంధిస్థితిని వాలు తనే ప్రవర్తించుట యుచితము గా (45) నని సూరి తలంచియుండవచ్చుఁ జెప్పుచున్నది. అయినఁ బ్రకీర్ణకపరిచ్ఛేదారంభములోఁ జెప్పఁబడియుండు సందిగ్ధస్థితి యున్నదా? లేదా? తెలియుటకే దేని కని ప్రశ్నఁ జూపిన నచ్చోటిసందిగ్ధస్థితి యెట్టిది? ఋకారాంతములు పరమైనచో సంధి యగులు లేనే లేదు. ఆవిషయమున సందేహ మేమియు లేదు. (ఇంకను నిటుఁ జెప్పకపోవుటచేతనే అతఁడు + ఋషి యను అతఁ డుంత ననుకరించి గా అతఁడు + ఋషి యనుచోఁ గూడ నతఁ డృషి యగు ననిపించు. ప్రకీర్ణకపరిచ్ఛేదారంభమునందలి బాలసూత్రము తెలియునంతవఱకు నాసందేహ ముండ్ల యుండును. కావున నాలక్షణము సందేహమును వారించునదే కాని సందిగ్ధస్థితిని గల్పించునది కాదు.) రలతుల్యత్వం విధానము ప్రమతకార్యాలవిషయములోను బ్రయోజనకరము. ఆసూత్రము నిచ్చటఁ జెప్పినను నాప్రయోజనము సిద్ధించెడిదే. రలతుల్యత సంధికార్యము గా దని యిటఁ జెప్ప నుపేక్షించెనో. లేక యింక నే దేని బ్రయోజనము నుద్దేశించె నేమో పరిశీలింపఁదగును.

పిదప - ఐజౌలకు-అయి, అవు అనురూపాంతరము లున్నవి. వీని నన్నింటి నిటుఁ జూపుట తగ దని సూరి భావించియుండును (45)

అన్నది బా.వి. ఐ ఔలకు రూపాంతరము లున్నమాత్రమునఁ బదాది శబ్దములను జూపుటలోఁ దగనిది యేమియో యందులో నసామంజస్యము స్పష్టముగాఁ జెప్పియుండవలసినది. వినుము + ఔర - విను వౌర యని రూపె ననుకొందము. అవుర యనురూపమును గలదు గావున నౌకారపరకతలో సంధి గల దనుటకు విను వౌర యన్నది యుదాహరణము గాకుండఁ బోవునా? సందేహ మున్నదా? పోనీ రూపాంతర మున్నదాని నిచ్చిన సందేహము గల్గును గానఁ దగ దని భావించునెడల నట్టిరూపాంతరము లేనిదానికే చూపఁదగును గదా. ఐశ్వర్యము ఔజ్జ్వల్యమువంటిసంస్కృతసమము నిచ్చినను జరగెడిది కాదా?

అచ్చు లన్నింటిని జూపవలె ననుకొనుట యనవసరమే యనుకొన్నవి, ఔలను జూపకపోవుటయే తెలివి యగును.

లక్ష్యములను గూర్చియే యింక వివేచనము. "లక్ష్యములలో పూర్వపదము లన్నియు కళలు. ఇవి ద్రుతప్రకృతికము లైనచో నిత్యసంధి వికల్ప మగును. అది పైసూత్రమున నిరూపితము" (45) శబ్దశాస్త్రములోఁ బూర్వపద మనఁగా సమాసమున నాద్యవయవము. పై వివరణములోఁ బూర్వపదశబ్దము లక్ష్యములోఁ గాకుండ మొదటి పద మనునర్థమునఁ బ్రయుక్తము. రాముఁ డతఁ డిత్యాదులు సమాసములు గావు గదా.

'ఇవి ద్రుతప్రకృతికము లైన'-అన్నచ్ఛోటియివి యనుదాని కర్థ మేమి? రాముఁడు ఇత్యాదికళలు ద్రుతప్రకృతికము లైన - అనవలె. అనఁగాఁ షష్ఠ్యర్థకనుశబ్దము చేరి 'రాముఁడు(ను)న్' అని యున్న నాకళయే ద్రుతప్రకృతిక మయిన దన్నమాట. దీనికి సంధి వికల్పముగా వచ్చునా? వచ్చు నని మీఁదిసూత్రము నిరూపించునా?

రామునిన్ ఇత్యాదిగా ద్వితీయాంతాదులు ద్రుతప్రకృతికాలు. కాని పైని ప్రకరణమునుబట్టి కళలు ద్రుతప్రకృతికాలయిన వని యే చెప్పవలెఁ గదా. రామునిన్ ఇత్యాదులు ద్రు.ప్ర. లయినను నటఁ గళలు ద్రు.ప్ర. లవుట లేదు గదా.

పై సూత్రమునకు వ్యాఖ్యలో 'సిద్ధ' యనఁగా 'పూర్వాచార్యవచనము' లను దృష్టియందుంచుకొని ప్రామాణికమైన దనవచ్చు. అది పెద్దగా ఇబ్బంది లేదు. పూర్వోక్తవిధము ఉదాహరణములలోఁ గళ యయ్యెడి. కాని యొకవేళ ద్రుతప్రకృతికమైన నిత్యసంధి ద్రుతాదిసూత్రముచే వికల్ప సంధి యగు ననవలె. అక్కడఁ గూడ రామున్ + అభిరామున్ ఇత్యాదులలో సంధి యసలు లేదు గదా.

ఈసూత్రమునకు వ్యాఖ్యలో నన్నయాదుల గళలే సాధింపబడినవి. అయినఁ గళలలోనే యాగమము ప్రవర్తించు నని చెప్పుటకు సూత్రమున నెట్టియాధారమును లేదు. కాఁబట్టి ద్రు.ప్ర.లలోఁ గూడ (నుత్తునకు) నీసూత్రముప్రకారము సంధి వచ్చు ననేయున్నది. కావున నిత్యసంధి యున్నమాట నిజమే. కాని యిట్లు ప్రాప్తించు నిత్యసంధిని దరువాతిసూత్రము వికల్పము చేసిన దనుటకు వీలు లేదు. ప్రాప్తించిన సంధిని ఇఁకారాదులకుఁ దప్ప - ననుసూత్రము ద్రు.ప్ర.లను సామాన్యముగా నిషేధించినది. కాఁబట్టి నిత్యసంధి నిషేధమునకు గతి యైనది. అట్లు సంధి నిషిద్ధము కాఁగాఁ బ్రథమేతరవిభక్తిశబ్దంబు సూత్రమును బాధించి వికల్పసంధిని సాధించుచున్నది. అటుగా నిత్యసంధిని విధించు మొదటిసూత్రమును బాధించి సంధివికల్ప మనుట తే దనియు, నిత్యసంధిని ఇఁకారాదిసూత్రము బాధింపఁగా నాసంధినిషేధమును బాధించి ప్రథమేతరవిభక్తిసిద్ధిచే వైకల్పికసంధి యగుచున్న దనియు గుర్తించుట సక్రమ మైయున్నది.

పైఁగాఁ బ్రథమేతరవిభక్తిశత్రర్థచువర్ణములందలముననే తరువాతిసూత్రము వైకల్పికసంధిని జెప్పుచున్నది. కాన ద్రుతప్రకృతికముల కెల్ల సామాన్యముగా వికల్పసంధి యనుట కొప్పదు. వచ్చెన్+ఎవఁడు వచ్చె నెవఁ డిత్యాదులఁ దరువాతిసూత్రముచే వికల్పముగ నైనను సంధివచ్చునా ?

ద్రు త పూ ర్వే కా ర సం ధి :

ప్రథమేతరవిభక్తిశత్రర్థచువర్ణంబులందున్న యుకారమునకు సంధి వైకల్పికముగా నగు' నని సూరి. దీనికి చింతామణిలో 'అనాదిషు విభక్తిష్వాలో వా' యనుసూత్రము నొక్క దానిని మాత్రము చూపుటయే కాక బా.వి. 'ప్రథమావ్యతిరిక్తైనవిభక్తు లందు ఉత్తునకు సంధి వికల్ప' మని ప్రథమాచార్యుండు చెప్పెనంగా సూరి శత్రర్థమునందు చువర్ణకమును గూడఁ జేర్చె (46) నని వివరించినది. శత్రర్థకచువర్ణమును జేర్చుట విశేష మనియు దీనికిఁ జింతామణిలో మూలము లే దనియు బా.వి. అభిప్రాయము స్పష్టము. కాని యది సరి గాదు. చింతామణి 'చోర్వా స్యా ద్వర్తమానవిహితస్య'యని శత్రర్థకచువర్ణమునందును సంధిని జెప్పియున్నది. అనఁగా నీసూరిసూత్రమునకు అనాదిషు, చోర్వా-యనుసూత్రములు రెండును మూలములుగాఁ జూపఁదగినవి. చింతామణిలో రెండుసూత్రాలలో నున్న యంశముల నొక్కచోఁ జేర్చెనే **కాని** సూరి విశేషించి చెప్పినది లే దిట.

ఇచ్చోటిద్రుతాంతములను జేర్కొని 'వీనికి సంధి యెల్ల వికల్పముగా వచ్చునో నిరూపిత (46) మన్నది బా.వి. ఇవి ద్రుతప్రకృతికము లైనచో నిత్యసంధి వికల్ప మగును. అని పైసూత్రమున నిరూపితము' (45) అనుటయే యానిరూపణము గావలెను. అందలి క్రమ మెట్టిదో యింతకు ముందే స్పష్టము.

అందుతో పాటు ఇంచు ఎంగు అనునవి కూడ ప్రయుక్తములు. ఈమూడును విభక్తిప్రతిరూపకావ్యయములు. అందును స్వతంత్రశబ్దమును గూర్చి చెప్పలేదు. నాయందున్ అని విభక్తిని చూపె (46) నన్నది బా.వి. ఇంచు ఎంచు అనువానితో పాటు స్వతంత్రమైన అందును వేఱుగాఁ జూపియున్నచో బాగుండెడి దనిపించు. అలిగానసుభిధానంబున్నమును సంధ్యాదులకును ప్రత్యయమునే చూపినను అందు అనునామాన్యవిశేషమునకుఁ బ్రత్యయాంతర మగునందున కాకార్యము సిద్ధించుట స్పష్టమే. కాని యిట విభక్త్యకారమునకుఁ జెప్పుసంధి యింద్వెంద్వలందునవలె నందునకు గూడ స్పష్టము చేయుచు నట్టిదాని నుదాహరించిన బాగుండెడిదే కదా. ప్రత్యయమునకుఁ బ్రత్యయాంతరమునకుఁగా నందునకు సెందులక్ష్యము లేఁపగును.

అందు ఇంచు ఎంచు అనునవి విభక్తిప్రతిరూపకావ్యయము లన్నది బా.వి. ఇవి లివి యున్నట్లు కావని ప్రాచీనులు స్పష్టము చేసిరి. అందుచేత ఇంచుకొనుటు ఎంచునవి విభక్తి నాయా విభక్త్యంతరూపములు తత్సమములుగా గనఁబడును. వీని నవ్యయములుగా ననుటయే సముంజసముగా నున్నది. విభక్తి ప్రతిరూపకము లన్న ప్రశ్నయే లేదు. తెలుగునందు విభక్తిప్రతిరూపకము లనఁదగిన యవ్యయము లున్నవా యన్న ప్రశ్న వేరొక పరిశీలింప వలసియుండెను.

విభక్తిప్రతిరూపకము లనఁ జెప్పుటలో 'విభక్తికి ప్రతిబింబము లగునవి కూడ లక్ష్యములందుఁ జేర్చు టుచితమే యగు' (46) నని సమన్వయించుట యుద్దేశ మనవచ్చు. కాని విభక్తికి సంధి యగు ననఁగా దానితో సమానముగఁ గన్పించువానికి సంధి వచ్చు

ననుట చారిత్రకముగ నెట్లైన గుమరువడు నేమో కాని శబ్దశాస్త్ర మున నవకాశము లేదు. "రామున్" అనునది ద్వితీయాంతమే కదా. అట నేల సంధి రాలేదు. (అందు) ఇందు అన్నది విభక్తి గాకున్నను సంధి యెట్లయినది అందిందెందులో సంధి విశేషమే. సూరి గారి నిక్కడ నుదాహరించుట యెట్లు సమన్వయించునో పరిశీలింపవలె.

శత్రర్థక మన్నమునకు సూరి రెం డుదాహృతులు చూపు టలో విశేషవృష్టి స్పష్టముగా నున్నది. బా.వి. రెండెందు కని సందేహించి 'ఒకటి సమానాచ్చు పర మగునది. రెండవది భిన్నాచ్చు పర మగునది. ఒకటి శ్రావ్యము వే ఱొకటి వ్యాకరణసమ్మతము' (43) అని సమాధానము చెప్పినది. కాని యిది యథార్థముగాఁ గాన రాదు. అచ్చు పర మగునపుడు సంధి యనఁగా నాపర మైనయచ్చు పూర్వాచ్చునకు సమాన మైనదే కావలె నని నియమ మేమి? సంధ్యాదిసంప్రశ్నము లిన్నింటి కిట్లు రెండు చేసి లక్ష్యములు చూపెనా? లే నని యితరములకు కాకార్యము నర్తింపకున్నదా? సమానస్వర మున కొకటి భిన్నస్వరమున కొకటి యని చూపవలసిన యవస రము లేదు.

పిః నొకటి శ్రావ్యము, వే ఱొకటి వ్యాకరణసమ్మతము నఁట. సమానాచ్చు పరముగా సంధి యైనది శ్రావ్య మన్నమాట. ఇది వ్యాకరణసమ్మతము కాదా? ఇదియు వ్యాకరణసమ్మతమే యయినచో జూచు చేసె నన్న దానివిషయమున నది వ్యాకరణసమ్మతి మన నేల? అట్లనుటం జేసి యది వ్యాకరణసమ్మతము గాని ..వ కా దనియు నిది శ్రావ్యము గాని యది యశ్రావ్య మనియు సూరి యభి ప్రాయ మేర్పడుట స్పష్టము. శ్రావ్యతాశ్రావ్యతల నట్లుంచి రెం డును వ్యాకరణసమ్మతములే యని గుర్తింపవలసియున్నది. ఈశ్రా

వ్యత్యాసాన్వితాలతో లక్షణమున కెట్టిసంబంధమును లేదు. అందు కొఱకే సూరి రెండుదాహరణము లిచ్చియున్న దని యనవసరము నింకను నన్యత్ర యునర్థకము నగు నని నిశ్చయింపక తప్పదు. శత్రర్థక చువర్ణమునకు రెండులక్ష్యములు చూపుటకంటె ప్రత్యయమును, స్వాతంత్ర్యము నైనయందులకు రెంటికి లక్ష్యములు చూపిన బా గుండెడి దనిపించు. చిన్నయసూరి కేవలము విశేషస్పష్టితో నిట్లు చేసె నేమో పరిశీలింపఁదగును.

ఇక్కడ సంధిలోనికొన్ని విశేషములను బా.వి. ప్రస్తా వించినది.

ఇట ద్విత్వయుక్తము లయిన ఉదంతద్వితీయావిభక్తులే గ్రహింపవలయును. కాని లుప్తద్విత్వద్వితీయోకారమును గైకొన రాదు. అనఁగా ననున్ + అడిగె ననడిగె, గురువున్ అర్థించె గురు వర్థించె అని రూపము లుండవు (47) న నడిగె ననుకొనురూపములు లేనిమాట వాస్తవమే. ద్వితీయాంతాలలోఁ గొన్ని గ్రహించి కొన్ని గ్రహింపరా దనుటకు సాధారణ మేమియో స్పష్టము గాదు. లుప్త ద్విత్వద్వితీయోకారము గైకొనరా దని సూత్రమందు దేనివలనైనఁ జెప్పఁబడి యున్నదా? లక్ష్యాలనుబట్టి మాత్రమె యట్లు నిర్ణ యింపవలెనా? లక్షణముతో సమన్వయించుకొమ్మని బా.వి. (47) చెప్పినది. కాని యీనిర్ణయమునకు లక్షణము సమన్వయము కుదురు చుట లేదు.

అట్లుఁ గాక. ద్విత్వయుక్తములనే గ్రహింతము. ఋత్వి క్కున్ + అడిగె ఋత్విక్కడిగె, ఇంద్రజిత్తున్ + అనిపె - ఇంద్రజి త్తనిపె ననువిధముగా సంధి చేయనగునా? అనఁగా ద్విత్వయుక్త స్థలాలలోఁ గూడ నన్నింట సంధి లే దని గ్రహింపవలె. లుప్త

ష్ఠము గైకొనరాదు. ద్విత్వయుక్తము గాక, లుప్తద్విత్వమును గాక యున్న పట్టీకలమును గ్రహింపవలెనా? కూడదా? గురువున్-అనునది లుప్తద్విత్వమా? అందు ముందు దసలు ద్విత్వ మున్నఁ గదా లోపించుటకు? పైఁగా నిది సంస్కృతసమము. ద్విత్వ మున్న లోపించుటకవకాశమును లేదు. ఇట్లే మనసున్ ఇచ్చె మొ॥ లుప్త ద్విత్వద్వితీయోకారము గైకొనరా దనుచు బా.వి. గురువున్ అక్షించె ననునది కూడ సరిఁ జూపుట తగదు. లోపించినద్విత్వము గలపద ము లనసలు ద్విత్వము లేని (తత్సమాలయందు ద్విత్వలోపమును లేని) రూపము లెట్లు గ్రహింపఁబడును?

కాబట్టి బా.వి. చేసినయీయర్థము లక్షణములో సమన్వయింపఁబడుట లేదు సరి గదా లక్ష్యము లనవలసినచోటఁ గూడ సమగ్రముగా సమన్వయింపఁబడుట లేదని గుర్తింపవచ్చును.

ననుక్-అడిగె ననునది లుప్తద్విత్వద్వితీయోకారమును గ్రహింపరా దనుటకు లక్ష్యముగాఁ జూపుట జరిగినది. కాని యదియు విరుద్ధమే. ఎట్లో చూతము.

తరువాత బా.వి. 'నన్ను మిమ్ము అనువానిలోను ఇంకను మఱి కొన్నింటిలోను అచ్చు పర మగుచో ద్విత్వలోపము చేయరా దనువిషయము (44వ సూ.లో) చెప్పఁబడెను' (47) అన్నది దీనిని బట్టి యచ్చు పర మైన ద్విత్వమునకు లోపము లేనే లేదు గదా. ననున్+అడిగె నని యది యెట్లగును? అడిగె నన్నను అచ్చు పర మైనది గదా కాఁగా ద్విత్వలోపము లేదు గాన బా.వి.వివరణము ననుసరించియే ననున్+అడిగె నని చూపుట విరుద్ధము. సంధి వచ్చునది యచ్చుపరకతలోనె. ద్విత్వమునకు లోపము రా దనునిషేధము నచ్చుపరకతలోనె. అనఁగా సంధి యగుసందర్భమునందే ద్విత్వలోప

మును లేదు. కావున ననున్ అడిగె ననురీతి నుండుటకే యవకాశము లేమి నిట్టివాని నిట గైకొనవలెనా కూడదా యనుప్రశ్న పుట్టునవకాశమే లేదు. అనఁగా బా.వి. వివరణములో 'లుప్తద్విత్వద్వితీయాకారమును గైకొనరా' దనునంశము నిరవకాశ మై వ్యర్థ మగుచున్న దన్నమాట. ఈయంశములో విశేష మిదియే.

బా.వి. పొరబడినది కాని నిజమున బా.449 సూత్ర మచ్చు పర మయిన ద్విత్వలోపము చేయరా దని చెప్పుట లేదు. 'జడ్డక్కారంబుతోఁ బదాదిస్వరంబు గూడినచో జడ్డకు లోపంబు లే' దనఁగా సంధివలనఁ బూర్వపరస్వరములకుఁ బరస్వర మేకాదేశ మగుట ద్వారాఁ బరస్వరముతో జడ్డక్కారము గూడినప్పుడు (అట్లు + ఎత్తె- అట్ ట్ + ఎ) జడ్డకు లోపము రా దని యర్థము. వైకల్పికసంధిసందర్భాలలో సంధి లేమియుఁ గలదు గదా. సంధి చేయనియట్టిసందర్భమున జడ్డక్కారముతోఁ బదాదిస్వరము కూడుట యనునది యుండదు. కాఁబట్టి యక్కడ జడ్డకు లోపము వచ్చుట లక్షణానుగుణమే. అనఁగా నిక్కడ ననన్+అడిగె నని యుండు నవకాశ మున్నది. కాని యది సంధి లేనప్పుడే. అనఁగా సంధి లేనిపక్షమున నన్న నడిగె నను నడిగె నని రెండురూపము లుండును. సంధి యయినపక్షమున నన్నడిగె నని మాత్రమే యుండును.

కాఁగా నిట బా.వి. అచ్చు పర మైన ద్విత్వలోపము చేయరా దనుటచేత ననున్ + అడిగె నని యుండుటకే యవకాశము నశించినది. దీనివలన 'నన్నడిగె' ననునిష్టరూపమే కాక నను నడిగె ననునిష్టరూపము సైతము లక్షణవిరుద్ధముగాఁ బరిణమించినది.

ఇఁక గురువున్ + అర్థించె ననుస్థలము. ఇది 'లుప్తద్విత్వద్వితీయాకారము' కాకపోవుటచేత బా.వి.వివరణ మిట నిష్ప్రయో

జరిమే యగుచున్నది. కాని యక్కడ సంధి వారింపఁబడుట **సూరిమత**ముననెట్లు? అనఁగా నింతకుముందే వ్యాఖ్యాతలు 'విభక్తిగత మైన యుకారమునకే సంధి' యని చెప్పుట జరిగినది. **గురువున్** + అడిగె ననుచోట వుగాగమము ప్రాతిపదిక మైనది. కావున నం దుకారము ప్రత్యయసంబంధి గాదు. సూత్రము విభక్తిప్రత్యయోకారమునకే సంధిని జెప్పుచున్నది గావున నక్కడ సంధి లేదు. రామున్ + అభిరామున్ అనుచోట నిట్లు కదా. ఈయంశమును గుర్తించిన బా.వి.లో నిట నాల్గవయంశము ప్రారంభింపవలసినయవసరమే లేదని స్పష్టమగును. అనఁగ ద్విత్వయుక్తాలు గ్రహింపవలె. అద్విత్వములు గ్రహింపరా దని లక్షణమున నాధారము లేక యుంగు సమన్వయింపని యర్థము నుండెను. బుత్వ క్కడిగె నిత్యాసక్తపరూపములు ప్రసక్తియు నుండెను. కాఁగా నివివరణము ప్రయోజనవంతము కాకపోఁగా ననర్థకము మైనది.

అట్టు+ఎత్తె-అట్టెత్తె అనుకేతి నాత్వసంధిసందర్భమున అట్టు+ఎత్తె అనుకేతి లు త్వద్విత్వములను గ్రహింపవలెనా? అక్కఱ లేదా? అట బా.వి. ఇలువలె వివరింప లేదు. కాని నైకొని నగు నన్న అత్తె నని యవు. దద్దిక్కరంబుతో -ననుసూరిలక్షణము సముచితముగా సమన్వయించికొన్న చెన్నల నెట్టిబాధయు నుండదు.

అనవు డాతిఁడు ము న్నగు ప్రయోగములు కొన్ని మహాపి కథలు-గాథలు (297) అనంతరామ్యక్షరకౌమున్ వర్ణకముననును సంధి వికల్ప మనుటంగూర్చి బా.వి. 'కాని యిట సర్వత్ర సంధి వికల్పముగా నగునో కాదో పరిశీలింపవలయు (47) నన్నది. పెద్దలు పల్కినమాట లని కేవలము సరిగా వనుటకు మొగమోటమి యనవసరము. ఇట్టి ప్రయోగము లరు దైనవి గావున నిట్టివానింబట్టి సంధి వికల్ప మని

నిర్ణయింపరాదు. వివ లగ్నిదీప్తులు తా లొప్పగిన్ మొ॥ వానివలె లక్షణముచే సిద్ధింపనియట్టి ప్రయోగములను విశిష్టస్థలములుగా గుర్తింప వగును. సంధి యదునుగఁ గానవచ్చుటను జెప్పఁ వగునే కాని యరుదైన ప్రయోగములనుబట్టి భాషాసామాన్యముగా లక్షణము నిర్ణయింపరాదు.

సంధి - ద్రుతలోపము :

ఈ ద్రుతప్రకృతికాంతము సంధిలో ద్రుత మెట్లు లోపించును? బా.వి. 'అచాం సంధౌ ద్రుతోఽవృత్త్యాః క్వచిద్దోఽపి చ భవేత్సదా' యను ఆం.శ. లక్షణముచే రెండచ్చులు సంధిల్లినప్పుడు వానినడుమ నున్న ద్రుత మొకసారి లోపించుననియు నొకసారి లోపింపదనియు ననఁగా వికల్పముగా లోపించుననియుఁ జెప్పుచున్నది. (46) కాని యీవైకల్పికలోపప్రసంగ మసంగతము. సంధి జరుగుసందర్భములో ద్రుతము నిత్యముగా లోపించును. సంధి లేకపోయిన నది లోపింపదు. వ్యాఖ్యాతా కీయంశమును స్పష్టముగా నిరూపించిరి. (వ్యా.సం. సూ. 206)

సంధిల్లినప్పుడే లోపము వికల్ప మన్నచో నన్నన్ + అడిగె ననుచోట ద్రుతము లోపించి నన్నడిగె నని యగును. ద్రుతము లోపింపనిపక్షములో సంధి యెట్లు? ఈసందేహమును వారించుటకుఁ గావచ్చు బా.వి. ఇట్లు వివరించినది. 'ద్రుతము లోపింపకున్నచో సంధి కలిగినట్లు కాదు. ద్రుతమునకు నచ్చు పరమగుచో అక్షర మేర్పడును. కాన నది సంధి యనిపించుకొనదు. హల్లు + అచ్చు అనునాగ్వయాంశ మిట నను వర్తింపదు.' (46)

ద్రుతము లోపింపకపోయిన సంధి కలిగినట్లు కాదనఁగా నర్థ మేమి? సంధిల్లినప్పుడు ద్రుతము వికల్పముగా లోపించు నన్నప్పుడు

లోపింపనిస్థితి సంధిగల్గుటలో లేదా? సంధి కలిగిన ట్లుండుట అట్లుండక నుండుటకు శబ్దశాస్త్రమునఁ బ్రమాణ మెంతవఱకు? ఏ మయినను సంధి కలిగిన ట్లుండవలె నన్న ద్రుతము లోపింపవలె నన్నమాట. అనఁగా ద్రుతము లోపించినదే సంధి. సంధి జరుగునప్పుడు ద్రుతము లోపించి తీరవలయును. సంధిలో ద్రుతము వికల్పముగాఁ గాక నిత్యము గనే లోపించు నని స్పష్టము. మఱి వైకల్పికలోపవివరణము సమన్వయించు టెట్లు?

'ద్రుతమున కచ్చు పర మగుచో నక్షర మేర్పడును' అను వాక్యమునకు ద్రుతము లోపింపకుండ నిలిచియున్న నది పై నుండు నచ్చుతోఁ గలియు నని యది యక్షర మగు నని యర్థము గ్రహింప వలసియున్నది. అనఁగా ద్రుతము లోపింపకున్నఁ బూర్వపరస్వరము లకుఁ బరస్వర మేకాదేశ మగుట యుండదు. కాన నిది సంధి కలిగి నట్లు కా దని యర్థ మేమో. ద్రుతము మీఁదియచ్చుతోఁ గలిసి యట్టి యక్షర మేర్పడు ననుట కొంతవఱకు యుక్తమే. 'కాఁబట్టి సంధి కా' దను టేమి? అక్షర మేర్పడును గాన సంధి యనరాదా? సంధి యైనస్థలమున నక్షర మేర్పడదా?

కాఁగా సంధి యైనచోట (ద్రుతము లోపింప) ద్రుతపూర్వ స్వరమునకును బరస్వరమునకును బరస్వర మేకాదేశ మగుచుండ సంధి లేనిచోట ద్రుతము లోపింపక మీఁదియచ్చుతోఁ గలియుచున్నది. కాఁబట్టి సంధి జరుగునప్పుడు ద్రుతము తప్పక లోపించు ననియు, సంధి జరుగనప్పు డసలు లోపింప దనియుఁ గారికార్థము స్పష్టము. అది ద్రుతమునకు లోపము వికల్పముగాఁ జెప్పిన దని చెప్పరాదు. వైకల్పికలోప మన్న సంధి వచ్చినను రాకున్నను ద్రుతము వికల్పక ముగా లోపింపవలసియుండును. న న్నడిగె, నన్నున్ అడిగె నన్నవి

సంధి యగునప్పటి రూపములు. నన్ను (యు) అడిగె, నన్ను నడిగె ననునవి సంధి రానిరూపము లనవలసియుండును.

వి.వి.లక్షణమునభిప్రాయము పైరీతి దనుట సమంజసము గా దని స్పష్టమే. దీనికి వజ్ఝలవారు స్పష్టము చేసినయర్థము గ్రాహ్యము. (వ్యా. సం. న. 208)

అయినఁ బ్రస్తుత మగు బాలవ్యాకరణమునందును సంధి యగునపుడు ద్రుతము లోపించుట వి.వి. ద్వారాననే సాధింపవలసి యున్నదా? ఇట్టిలక్షణమును సూరి చెప్పలేదు గదా. అను క్రొత్తలక్షణము నుంచవచ్చు. వి.వి.ప్రకారము ద్రుతలోపము చేసి బాలవ్యాకరణసూత్రము ననుసరించి సంధి చేసికొనవలయు నని సూరి కూడ ననుకొనెనా! అది సముచితము గాఁ గనఁబడదు.

పూర్వపరస్వరాలకుఁ బరస్వర మేకాదేశ మగుట యను సంధిని సూరి విధించియున్నాఁడు. వానికి నడుమ ద్రుత ముండఁగా నట్టిసంధి యెట్లు గుదురును? విధానము స్పష్టము గావలసినదే యగునా! అనఁగా సంధివిధానసామర్థ్యముచేతనే ద్రుత మిందు లోపించు నని సూరిమతమును గుర్తింపఁదగును. సంధి వికల్ప మగుటచేతను సంధి లేనపుడు ప్రకృతిసిద్ధ విగ్రహ మగుచుండేని యపుడు ద్రుతము లోపింపదు. నన్ను నడిగె.

కాఁబట్టి బాలప్రక్రియానంతర్గమును వి.వి.కొక ప్రస్తావన మక్కఱ లేదు. బా.వి. ఇక్కడఁ జేసిన వివరణము కొంతవఱకు వి.వి.అభిప్రాయవర్ణనము. కాని దీనికి బాలప్రక్రియలో స్థానము లేదని, ఉండ రా దని గ్రహింపవలెను.

సంధిని వివరించుచు సందులో నాలుగవవిధమును 'హల్లునకచ్చు పర మగునప్పు' డని (12) బా.వి. వ్రాసినది. ద్రుతము పైనుండు

నచ్చుతోఁ గలిసిన హల్లున కచ్చు పర మగును. అయిన - ఇది సంధి కాదా? 'హల్లు + అచ్చు అనునాల్గవయంశ మిట ననువర్తింపదు (46) అన్నది బా.వి. ఆనాల్గవయంశ మిక్కడ వర్తింపకున్నఁ దెలుఁగున సంధిలో నెచ్చట వర్తించుచున్నదో వివరించిన బాగుండెడిది. ఇట వర్తింపకుండుటను గూడ నెట్లో వివరింపవలసియున్నది. 'అక్షర మేర్పడుట యే' యన్న సంగతి మనకు స్పష్టమే.

వర్ణము — వర్ణకము :

వర్ణ మనుదాని కర్థమును స్పష్టముగా నిర్ణయింపలేమనుచు బా.వి. వర్ణకి యనుదాని యర్థము నిట్లు చెప్పినది. 'అర్థవంతమైనవర్ణము(లు) వర్ణకములని చిన్నయసూరి నిర్ణయించెను. ప్రత్యయ ఇహా వర్ణకః ప్రత్యయంబు వర్ణకం బని ప్రాచీనులు వ్యవహరింతురు' (46) దీనినిబట్టి యర్థవత్త్వ మనుచింతామణియభిప్రాయమునే చిన్నయసూరియు నామోదించె నని స్పష్టమగుచున్నది. కాని చింతామణి సూత్రము వర్ణక మనుదాని కర్థవంతమైనవర్ణము(లు) అని యర్థము చేసినదా? ప్రత్యయ ఇహా వర్ణకః అను చింతామణి సూత్రములో నట్టియర్థ మెట్లు లభించినది? ప్రత్యయమునకే వర్ణక మని విశేషసంజ్ఞ. వర్ణక మనఁగా నర్థవంతమైన వర్ణ మని యర్థము చెప్పవలెననఁగాఁ బ్రత్యయ మను దానికి సంస్కృతములో నాయర్థ ముండవలయును. కాని యెక్కడను నర్థవంతమైన వర్ణమే ప్రత్యయ మని నిర్ణయ మున్నట్లు కానరాదు. శాస్త్రములలో చువర్ణము, ఆనంతరగ్రంథములో దువర్ణ మనువిధముగా నాయావానిని నాయాయర్థములలో విధించుటనుబట్టి సూరికిట్టి వర్ణకముల కర్థ మూహించుట జరిగిన దేమో.

చింతామణి 'మతివర్ణకౌ క్రమాత్ త్రః' అని మతివర్ణములను వర్ణకములుగాఁ జెప్పినది. వీని కర్థ మేమి? వీనిలో తి-వర్ణమును

సూరి కూడ వర్ణకముగానే వ్యవహరించియున్నాఁడు. కాని దువర్ణ మును మాత్రము 'లాట్టురు ఞు పరం బగునపుడు దుగాగమం బగు'నని యోగముగాఁ జెప్పియున్నాఁడు. దుశ్కు ధాతువుల కాగము మువ్వు టచేఁ దవనయవమయి తెద్దుణాములో నుండు. కాని నీవు వర్ణమునందు విశేషముగా నర్థవత్త్వము నూహించుట యెట్లు? వర్ణక మన్న చింతా మణి యర్థవంత మైనదిగాఁ జెప్పఁగా సూరి దాని సార్థకహితముగ విధిం చెనా? చింతామణియందలివిశేషము సూరిమతమున నెట్లు సిద్ధించు నీదుక్కునకు?

చింతామణియం దైనను ప్రత్యయము వర్ణక మని చెప్ప నీనలముననే కాక తద్గ్రంథాంతర్వ్యాఖ్యఁ ననుసరించియు వర్ణక మన సార్థవంత మైనవర్ణ మని నిర్ణయింప వీలు లేదు.

యడాగమం

[ప్రి. పిహెచ్.డి.కి సెమినార్ పేపరుగా నాగార్జునవిశ్వవిద్యా లయమునకు సమర్పింపఁబడి తదాజ్ఞచే నామోదింపఁబడి 'భారతి' పత్రికలో ముద్రణమునకుఁ దిరస్కరింపఁబడినవ్యాసము.]

తెలుఁగువ్యాకరణాల్లో బాలవ్యాకరణం ప్రసిద్ధం అనే విషయం అందరికీ స్పష్టం. నన్నయ వ్రాసివున్నాఁ డనేభావం కానప్పు, చింతామణికి ప్రాముఖ్యం కలిగిస్తే ఆధునిక మైనబాలవ్యాకరణాని కింతటిప్రసిద్ధికి కారణం రచనాప్రణాళికా, విషయగౌరవం అంటుం టారు. ఇది యథార్థం అనడంలో అభిప్రాయభేదం అక్కర్లేదు. అం దుకే చింతామణికి తర్వాత బాలవ్యాకరణానికి వ్యాఖ్యలు బాగా విస్తరించాయి. ఇంకా వడుస్తున్నాయి.

వ్యాఖ్యాతలు తమతమ బుద్ధివైభవాన్ని అనుసరించి, సూత్ర కర్త అభిప్రాయాన్ని బహుముఖంగా పరిశీలించి ఔచిత్యాదులను నిర్ణయిస్తుంటారు. అల్పాక్షరత్వాదిగా[1] సూత్రానికి చెప్పబడ్డ ఆయా లక్షణాలు సూత్రంలో అక్షరగౌరవాన్ని తగ్గించి అర్థగౌరవాన్ని పెంచుతాయి. అసందిగ్ధతాదులైన ఇతరలక్షణాలు సరిపడినప్పుడు అనవసరమైన అక్షరాధిక్యం రచనలో లోపమే అవుతుంది. దీన్నిబట్టి ఆయా సూత్రాల వ్యాఖ్యానసమయంలో సూత్రంలో పదాలు వ్యర్థమని తొలగించడం గాని లేదా సూత్రం మొత్తం ప్రత్యాఖ్యానం చేయడం గాని లేదా సూత్రం మార్పు ప్రతిపాదించడంగాని కనిపిస్తుంది. ఈ పద్ధతి సంస్కృతంలో కానవస్తూనే వుంది. ఇకోऽసవర్ణే శాకల్యస్య హ్రస్వశ్చ[2] అనే సూత్రంలో చకారం ప్రత్యాఖ్యాతం కాగా, న బహువ్రీహౌ[3] అనే సూత్రం మొత్తం ప్రత్యాఖ్యాతం అయింది. ఉపసర్గాదనోత్పరః[4] అనే సూత్రాన్ని ఉపసర్గాద్బహులమ్ అని సవరించడం జరిగింది. తెలుగు వ్యాకరణం సమీపకాలికత్వాదిలక్షణాల వల్ల పూర్తి ప్రామాణికబుద్ధికి అవకాశం తగ్గిపోవడంవల్ల ఈ సవరణమార్గాన్ని వ్యాఖ్యాతలు పెక్కురనుసరించడం కానవస్తున్నది. సూరిసూత్రాలు

---

1 అల్పాక్షరమసందిగ్ధం సారవద్విశ్వతోముఖమ్
అస్తోభమనవద్యం చ సూత్రం సూత్రవిదో విదుః (శబ్దస్తో.)

2 6-1-27. హ్రస్వవిధిసామర్థ్యాదేవ ప్రకృతిభావే సిద్ధే చకారోऽనుకర్షణార్థశ్చకారో న కర్తవ్యః ఇతి భాష్యే స్థితమ్.

3 1-1-29. భాష్యకారస్తు త్వకత్పితృకః మకత్పితృకః ఇతిరూపే ఇష్టాపత్తిం కృత్వా ఏతత్సూత్రం ప్రత్యాచఖ్యౌ.

4. 8-4-18 తద్ జ్ఞాత్వా భాష్యకార ఆహ ఉపసర్గాద్బహులమ్. (వైయాకరణ సిద్ధాంతకౌముది. భట్టోజీవృత్తి.)

పాణినీయలక్షణాలవలె మార్పు చేయడానికి సాధారణంగా అవకాశాలే లేవు. అటువంటివాటిలో యడాగమవిధానం గురించి పరిశీలిద్దాం.

'సంధి లేనిచోట స్వరంబుకంటెం బరంబగు నస్వరంబునకు యడాగమం బగు' అనేసూత్రంలో బాలవ్యాకరణం యడాగమాన్ని విధించింది. పూర్వపరస్వరాలకు పరస్వరం ఏకాదేశం కావటం అనే సంధి జరగనప్పుడు స్వరంకంటె పరంగా ఉన్న స్వరానికి యడాగమం వస్తుం దని ఈసూత్రం స్పష్టం చేస్తున్నది.

దీన్ని గురించి వికాసవ్యాఖ్యానం "సంధి లేనిచో యడాగమం బగు - అనీతి సూత్రమును సంక్షేపింపవచ్చును (48) అని సూత్రానికి సవరణం ప్రతిపాదించింది. ఈ వ్యాఖ్య అభిప్రాయం ప్రకారం సూరిసూత్రంలో 'స్వరంబుకంటెం బరం బగునస్వరంబునకు' అనేమాటలు అనవసరం. అంటే ఆపదాలు తొలగించినప్పటికీ సూత్రం ఆ అర్థాన్ని ఇవ్వగల దని తాత్పర్యం.

కాని అది సంభవంగా కనబడటం లేదు.

సంధి లేనిచోట యడాగమం వస్తుం దన్నారు. ఆ యడాగమం దేనికి వస్తుందో ఇందులో చెప్పబడలేదు. దీనిని గురించి 'టకారము ఇత్సంజ్ఞ (48) అని వికాసమూ, టకారము ఇత్సంజ్ఞ అని యందురు. (74) అని సర్వ. వ్యాఖ్య పల్కొన్నాయి. కాని టకారము ఇత్సంజ్ఞకము అని గాని టకారము ఇత్తు అని గాని పల్కడం సముచితం. టకారమే ఇత్సంజ్ఞ కాదు. ఇత్సంజ్ఞ గలది అంటే ఇత్తు అవుతుంది. (తె.వ్యా.వి. ఇంకా విశేషంగా 'యట్ + ఆగమము' నందు యట్ టిత్సంజ్ఞ అన్నది.)

టిత్త్వంవల్ల - 'ఆద్యన్తౌటకితౌ' యకారము పరపదాదియందాగమముగాఁ జేరు నన్నది వికాసం. (48) పరస్వరంబున, కనేసూరి

సూత్రాన్ని పరపదంగా వివరించడం సమంజసంగా లేదు. పరంగా వున్న స్వరం పదానికి సంబంధించిందే కానక్కర్లేదు. అయినా సంధి లేనిపక్షంలో తదాది అచ్చుకి యడాగమం రావచ్చు. రాములయందు ఎనిమిదింటివరకు అర్థాల్లో అందు అవ అనేవి పదాలు కావు గదా. పరపదానికి ముందు అని అర్థం చేస్తే పరంగా ఒకవేళ అపదం వుంటే యకారం ఆగమంగా రాదేమో ననే అనుమానం వస్తుంది. రాదని అర్థం చెప్పకుండానే చెప్పవచ్చు. పరస్వరంబున కన్న సూరిమాట లలో లేని అర్థం వ్యాఖ్యానంలో చోటు చేసుకున్నది. కాగా పర పదం అవసరం లేదని గుర్తించవచ్చు.

ఇట్లా వుండగా వికారం సూచించినసూత్రంలో (సంధి లేనిచో యడాగమంబు.) ఆద్యన్తౌటకితౌ అనేదానివల్ల ఆద్య వయవంగా రావలసినయకారం దేనికి ఆద్యవయవంగా వస్తుందనేది సూత్రంలో చెప్పబడకుండా పోయింది. దేనికి చేయాలి?

దీనికి సమాధానం తెలుసుకోవడానికి సందర్భాన్ని అనుస రిద్దాం. ఈపరిచ్ఛేదంలో దీనికి ముందున్న రెండుసూత్రాల్లోను 'ఉత్తునకు' ఉకారంబునకు అని ఉత్వం చెప్పబడింది. దాన్ని ఇక్కడికి అనువర్తింపజేయాలి. అప్పుడు ఉత్తునకు సంధి లేనిచోట యడాగమం వస్తుందనే అర్థం సిద్ధిస్తుంది. 'రాముఁడతఁడు' అనేచోట సంధి రాకుండా వుండటానికి వీల్లేదు గాబట్టి సంధి లేనిచోటు అంటే ప్రథమేతరవిభక్తి శత్రర్థకవర్ణాల్లో వున్న 'ఉ' కారానికి వైకల్పికమైనసంధి రానిస్థలం తీసుకోవాలి. కాగా ఆ ఉకారానికి యడాగమం రావాలి. ఇది ఉత్తు గాబట్టి ఆద్యవయవంగా వస్తుంది. అంటే పూర్వస్వరమైనఉకారానికే ఆద్యవయవంగా రాకతప్పదు గదా. కాగా వన్న్ + య్ఉన్ అడిగె అని అవుతుంది. ముత్యములో తకారం లోపించినట్లే (దీనికి సూరిగారు

ప్రత్యేకంగా ఒకలక్షణం చెప్పలేదు. ఉదాహరణసామగ్ర్యాన్ని ఆశ్రయించాలి. బాల.లో) ఇ.దులో కూడా ఒకనకారం లోపించగా నన్న్యనడిగె అని కావాలి. విభక్తి కాగముంగా వచ్చినవర్ణం ప్రథమే అవుతుంది కాబట్టి అందులో నకారానికి ప్రథమత్వం ఉంటుంది. కాబట్టి స్థిరపరకత్వంలో (యడాగముయకారమే ఇక్కడస్థిరం) ఆ ప్రథమం లోపిస్తే నయు నడిగె అనేరూపం కూడా అవుతుంది. ప్రామాణికమయిన-నన్ను నడిగె అనేరూపం ఈవ్యాఖ్యానంలో ఇట్లే వికాసం పొందింది.

పూర్వస్థితాలైన రెండుసూత్రాలనుబట్టి కూడా ఇది పరస్వరానికి వచ్చేఅవకాశం లేదు. ఉత్వైన కిమ్ము పరం బగునపుడు అనేరీతిగా అచ్చు పరంగా వుండడమే చెప్పబడింది. కాని 'పరంగా ఉన్నయచ్చుకు' అని స్పష్టంగా కార్యం విధింపబడ్లేదు. కాబట్టి ప్రత్యేకంగా చెప్పకుండా యీయడాగమం పరంగా ఉన్నస్వరానికే వస్తుందని చెప్పడానికవకాశం లేదు. దేనికి వస్తుందో చెప్పకపోవడం వల్ల ప్రకరణానుగుణంగా ఉత్వానికి మాత్రమే చేయవలసివస్తున్నది. అయితే మేనయత్త ఇత్యాది ఉకారేతరస్వరసంధ్యభావస్థలాల్లో ఈ యడాగమసూత్రానికి ప్రసక్తి లేదు గాబట్టి మేనఅత్త వంటి అపరూపాలు కాకుండా సంహితం సంరక్షించాల్సినవిషయమే కానీ మేనయత్త అనేరీతిరూపాలు కాకుండా పోతున్నా యనేబాధ మాత్రం తప్పదు గదా.

టీకాకారులైన బాలవ్యాకర్త చెప్పిన యట్లు ఇట్లు ఇయట్లు అనేమూడాగమాల్లోనూ ఈయట్టే మొట్టమొదట చెప్పాడు. దేనికనేవిషయం లేకుండా ఆగమాన్ని చెప్పడంవల్ల పైరీతిగా అవస్థ ఏర్పడుతున్నా యనేది స్పష్టం.

కాబట్టి సూత్రంలో 'పరంబయిన స్వరంబునకు' అనేమాట ఉండాల్సిందే. అది లేనట్లయితే, దానియాగి, దీనిమొవ్వ ఇత్యాదిగా కవిప్రయుక్తమైనవివిధస్వరాలకు ముందుకూడా యడాగమం సాధించడం సంభవమవుతుంది.

స్వరంబుకంటె అనే పదం కూడా సూత్రంలో అనవసరమనేయిది వికాసవ్యాఖ్య అభిప్రాయం. సంధి అంటేనే పూర్వపరస్వరాలకు పరస్వరం ఏకాదేశం కావడం గదా. సంధి లేనిచోట అనడంచేత ఆపూర్వపరస్వరాలు అట్లాగే ఉంటాయి కాబట్టి పూర్వంలో స్వరం ఉండాలనే విషయం చెప్పక్కర్లేదని వికాసం అభిప్రాయపడి ఉండవచ్చు. ఉండవచ్చనుకోవడం దేనికంటే సూరి సూత్రాన్ని యిలా సంక్షేపించవచ్చునన్నదే కాని అలా చేయడం వల్ల లాభమేమిటో సూరి చెప్పిందాన్ని చెప్పినట్లుగానే ఉంచితే వచ్చే నష్టమేమిటో వికాసం ప్రకాశం చేయలేదు.

'స్వరంబుకంటె' అనేపదం ప్రయోజనవంతమే అని అంతకుముందెప్పుడో ప్రకాశికావ్యాఖ్య స్పష్టం చేయడం జరిగింది. ద్రుతప్రకృతికంబులు నకారాంతంబులు గావున సంధి యడంతంబులకు కళలకే (బా.వ్య. 20 పుట) ఇట్లాగే పెక్కు లితరవ్యాఖ్యలు (పేటిక 47 పు॥) కూడా ఈపదంప్రయోజనం స్పష్టం చేశాయి ముందూ వెనుకా. కాగా ద్రుతపూర్వస్వరాలకు సంధి రానిసందర్భంలో యడాగమం రాకుండా వుంటానికిగాను 'స్వరంబుకంటె' అనవలసివచ్చిందన్నమాట. నన్నున్ + అడిగె అనేటిస్థలాల్లో సంధి రానప్పుడు స్వరం ద్రుతానికే పర మయింది కాని స్వరంకంటె పరంగా లేదు. కాబట్టి అక్కడ యడాగమం ప్రసక్తి వారింపబడింది. ఇక్కడ సంధి విధానాన్నిబట్టి పూర్వపరస్వరాలకు మధ్యలో వున్నద్రుతం పోయిం

దని సూరి అభిప్రాయం గ్రహించవచ్చు. (సు.ప్ర. 20 పు॥) కొన్ని వ్యాఖ్యలు 'అచాం సంజ్ఞా' అనే వికృతివివేకలక్షణం ప్రకారం ద్రుతం లోపిస్తుందని చెప్పడం (విశాల 46 పు॥) బాలవ్యాకరణంలో సరి గాదు

ఇది ఇట్లా వుండగా కల్పద్రుమవ్యాఖ్య "ఈ యుడాగమము కళలకే యని యర్థము. ద్రుతప్రకృతికములకు సంధి లేనిచోట నుగాగము మగును. (కల్ప 93) అని పేర్కొనడం జరిగింది. ఇది తె.వ్యా.35 సూత్రానికి అనుగుణంగా వుంది. తెలుగువ్యాకరణకర్త సంధి రాని చోట పూర్వశబ్దం కళ అయితే యకారం వస్తుం దనీ ద్రుతప్రకృతిక మయితే నకారం వస్తుం దనీ చెప్పారు. కానీ కల్పద్రుమవ్యాఖ్య అంతకు ముందు "అచ్చునకు సంధి కలుగనప్పుడు నడుము నుండు నకారము ఒకప్పుడు లోపించు ననియు నొకప్పుడు లోపింపదనియు" నగును (92 పుట) అని చెప్పడం జరిగింది. లోపింపని నకారం అక్కడే ఉండగా మళ్ళీ నుగాగమం ఏమిటి? కాబట్టి ఇక్కడ సంధి లేనప్పుడు నుగాగమం వస్తుం దనడం పొరపాటు. పైగా సంధి లేనిచోట యడాగమం విధించినట్లుగా నుగాగమాన్ని విధి చెయడం వ్యాకరణగ్రంథంలో ఎక్కడా లేదు.

సంధిలో ద్రుతం ఒకప్పుడు లోపించడం ఒకప్పుడు లోపించక పోవడమూ అంటే సంధి జరిగేటప్పుడు లోపిస్తుం దనీ సంధి జరక్క పోతే ద్రుతం లోపించ దనీ అర్థం చేసుకోవాలి. లేకపోతే యింకో అనర్థం. వ్యాఖ్యానాల్లో కూడా అస్పష్టత దేనికి? (బా.పి. 46)

మొత్తమ్మీద స్వరంబుకంటె అనేదళం ద్రుతప్రకృతుల విషయంలో యడాగమాన్ని వారించడానికి అవసరం అని స్పష్టం. ద్రుతప్రకృతికాలకు కలుచు సంధి కూడా లేదు. 'నన్ను యడిగె'

నన్న స్వడిగె నన్నను యడిగె అనే రెండు రూపాలు (పరస్వరంబునకు - అనేదళ్ళం అనవసరం అని నిర్ణయింపబడింది కాబట్టి ఆదళ్ళం ఉండీ స్వరంబు కంటె అనేదళ్ళం మాత్రమే లేకున్న పక్షంలో) వారించాలంటే స్వరంబుకంటె అనేదళ్ళం ఉండాలి. కాగా సూత్రాన్ని సంకుచితం చేస్తే అది లక్ష్యవిరుద్ధం అవుతున్నది కాబట్టి వికాసవ్యాఖ్య సవరిస్తూ చేసిన యీ ప్రతిపాదన సమంజసంగా వని నిర్ణయించక తప్పదు. స్వరమునకు స్వరము పరముగా సంధి కలుగనియెడ యడాగమువచ్చును (401) తె.వ్యా.లో గుర్తించి కూడా ఆతనివాత ఈ గ్రంథంలో వికాసం ఎట్లా నిర్ణయించలే సరిగా లేదు.

ఇంక ఆతర్వాత యడాగమం అంటె ఆగమంగా వచ్చేది యకారంపొల్లా? లేకపోతే 'య' అనే అక్షరమా అనేఅనుమానం కూడా వ్యాఖ్యాతల్లో కన్పిస్తున్నది. పేటకి "యట్ అనుదానియందున్న అకారము సుఖోచ్చారణార్థము కాంగా 'య్' అనుపొల్లుయకారము పరాచ్చన కవయవముగా గల్గు నని ఫలితము తేలినది" (47) అని పొల్లే ఆగమంగా వస్తుం దని చెప్పి కూడా ఆతర్వాత 'ఆగమ వర్ణములందలి యచ్చు లుచ్చారణార్థములుగా వన్న' - (47) అని ప్రారంభించి 'ఆగమము లెల్ల నెల్లెడల నిరిచ్చుముగ నచ్చులతో నే కల్గు ననియు అచ్చు వానికి పరముగనుండు అపదాదిస్వరసంధి కాని యాయాయచ్సంధివిధుల కేవి కొన్నప్రవృత్తి సంభవించు ననియు - వలంచిన నాగమము లోకచో బొల్లుహాపముతోడను నొకచో నిరిచ్చాచ్చుతోడను గల్గు ననుటయు నాదం బ్రక్రియనుబట్టి యూహించు క్రమము లేకుండును' (48) అన్నారు. ముక్తమిమ్మాన చివరికే 'కాన నిరిచ్చాచ్చుతోనే యగు ననుమార్గము సమంజస మనితోచెడి' (48) అని సిద్ధాంతీకరించింది. దీనివల్ల 'య' అనేది ఆగమంగా వస్తుంది. మా

యు అమ్మ అనేచోట సంధి యెట్లా? అంటే అపదాదిస్వరసంధి చేయనున్నది. ఇక్కడ అది కుదరదు. అమ్మ అపదం కాదు గదా. ఇంక అత్వసంధిసూత్రంలో ఉన్న బహుళపదంచేత యడాగమంలో సంధి నిత్యమనాలి. ఇందులో ప్రక్రియాగౌరవం తప్ప ప్రయోజనం ఉందా? తెలుగువ్యాకరణాలపై సంస్కృతప్రాకృతవ్యాకరణాల ప్రభావం (పుట 14,15) ఇది ప్రక్రియాగౌరవమే అని స్పష్టం చేసింది.

అయితే పేటికే టుగాగమాదిసందర్భాలలో హల్లులనే ఆగమంగా చేయడం గమనించవచ్చు.

కొంతవరకు కీపేటికా ప్రభావంచేతనే కావచ్చును పర్వస్వం సైతం 'య' వర్ణాన్నే ఆగమంగా చేసి "యడాగమము గల్గి మీ + యిల్లు-మీయిల్లు అని యగును. ఆగమయకారంబునత్వంబునకు సంధి నిత్యము. ప్రయోగసామర్థ్యమువలన ఈనియమమును పాటింపగా పై రూపము లేర్పడును (74) అన్నది.

యట్టులోనిఅకారానికి నిత్యసంధి చేయడానికి ప్రత్యేకమయినప్రమాణం ఏదీ లేదు గాబట్టి ప్రయోగసామర్థ్యంచేత ఈ నియమాన్ని పాటించాలన్నమాట. కానీ ప్రయోగసామర్థ్యాన్నిబట్టి యడాగమాన్నే పాటిస్తే ఈవిధానంగూడా అనవసరమే అవుతుంది గదా అనిపిస్తుంది-లేకపోతే పై రూపాలు కావు అనే మాట నిజమే. కాని రూపాన్ని లక్షణం సాధించడం ప్రారంభించినప్పుడు సముచితంగా సాధించాలి కాని సగం చెప్పి మిగిలినదాన్ని ప్రయోగాల్నిబట్టి గ్రహించమంటే చెప్పినఈసగంమాత్రం ప్రయోగాలను బట్టే యెందుకు గ్రహించకూడదూ అనేఅనుమానం రావడం కూడా సహజమే.

దీనికంటె ప్రయోగసామర్థ్యాన్నిబట్టి యిక్కడ ఆగమంగా వచ్చేదే యకార మని చెప్పుకొంటే సంధిచేసే శ్రమయినా తప్పుతుంది.

మాయ + అమ్మ మాయమ్మ అనే విధంగా పినివినికిడిలో సంధి ఐన స్ఫూర్తి కలగడం లేదు. రాముఁ డతఁడు ఇత్యాదుల్లోవలె పూర్వ స్వరస్ఫూర్తి (కొంచెమైనా) లేదు. దీనిఁబట్టి ఆగమం యకారపు పొల్లే అని ఉచ్చారణ కూడా స్పష్టం చేస్తుం దనవచ్చు.

కాగా ఇక్కడ సర్వస్వం మీాయు + ఇల్లు మీాయిల్లు అనే రీతిగా సంధి చేసినదానికి చూపిన ప్రమాణం సరిగా లే దని చెప్పవలసి వుంది. పేటికకంటె భిన్నగా ఈసర్వస్వం టుగాగమాన్ని సైతం స్వరసహితంగా చూపించి ఉత్వసంధి చేయడం ఇంకా విశేషం. ఇట్లా అన్నిచోట్లా ఆగమాన్ని స్వరసహితంగానే చూపిస్తున్నప్పటికీ 'గుణ + ఇయ్ ఇంచు (384) అని యడాగమాన్ని మాత్రం స్వరవిరహితం గానే చూపించకతప్పలేదు. సూరిగారే గుణ ఇయ్ ఇంచు అనే తీరుగా ఉకారరహితంగా చూపించారు గదా మరి. ఇక్కడ సర్వస్వం తాను అనుసరిస్తూవచ్చినపద్ధతినిబట్టి స్వరసహితంగా చూపిస్తే సూరివాక్యాలకే విరుద్ధం అవుతుంది. అంటే ఆగమం ఎప్పుడూ స్వర సహితంగానే రావాలి. అని నియమించడానికి వీలు లేకుండా పోయింది. అదిగూడా లక్షణకర్తయే ఐనసూరివచనాలనుబట్టి మిగిలినచోట్ల సూరి ఆగమస్వరూపాన్ని విడిగా చూపించ లేదు. (దుగాగమాదుల్లో లక్ష్యాల్లోనే ఆగమం స్వరసహితం అని స్పష్టం అవుతుంది.) కాబట్టి ఆగమం ఎక్కడైనా స్వరసహితంగానే రావాలి అని నియమించు కొన్నా ఇక్కడ వైరుధ్యం లేదు. కాని సూరి స్పష్టంగా ప్రదర్శించిన చోట మాత్రం ఆనియమం చెల్లదు.

నిజాని కిక్కడ సూరి 'ఇయ్' అని చూపించాడు గాబట్టి సరిపోయింది కానీ లేకపోతే యీవ్యాఖ్య గుణ + ఇయు ఇంచు అనేవిధంగా ఆగమాన్ని స్వరసహితంగానే చూపించి అపదాదిస్వర

సంధి చేసి వుండేదే అని మిగిలిన టుగాద్యాగమస్థలాలు స్పష్టం చేస్తున్నాయి.

సూరి ఇయుడాగమస్థలంలో ఆగమాన్ని 'ఇయ్' అని ఎలా చూపించాడో అదే పద్ధతిలో టుగాగమాదుల్లో మనం పొల్లు ఎందుకు గ్రహించకూడదు?

ఇయుడాగమాన్ని ఇయ్ అనేవిధంగా చూపడంచేత (తెలుగులో విశేషంగా) టిత్తులైన ఆగమాలైనా కనీసం స్వరసహితంగా వస్తాయి అని నియమించడానికి వీలు లేకుండా పోయింది.

పేటిక ఆగమవర్ణంలో నిస్వరం ఎక్కడ ఉచ్చారణకోసం ఉన్నదో ఎక్కడ కాదో నిర్ణయించడం శ్రమ కాబట్టి నిర్దిష్టస్వరసహితంగానే చేయాలన్నాడు. అంటే ఆగమంగా చెప్పినదాన్లో అచ్చు నియతంగా నిల్చి తీరాలి అనే నియమం లేదని స్పష్టం చేసినట్లయింది.* కాకపోతే గుర్తించడం శ్రమ కాబట్టి అనిచోట్లా నిర్దిష్టస్వరంతోనే చేయాలని సిద్ధాంతం చేయడం జరిగిందన్నమాట.

---

* పాణినీయంలో రుగ్రికౌ చ లుకి (7-4-91) అనేచోట (వరివృత్తితి) రివర్ణం ఇత్వంతో ఆగమంగా వచ్చింది. "ఇష్ఠస్య యిట్చ" (6-4-159) అనే సూత్రంభాష్యంలో "కిమయం యిశబ్దః ఆహోస్విద్యకారః. కిం చాతః యది లోపోఽప్యనువర్తతే తతో యిశబ్దః, అథ నివృత్తం తతో యకారః" అని వున్నది. బహోర్లోపో భూ చ బహోః (6-4-158) అనే పూర్వసూత్రంనుంచి లోపః అనేది అనువర్తిస్తే (భూ + ష్ఠ) యివర్ణం ఆగమం అవుతుం దని (భూ + యిష్ఠ) అనువర్తించకపోతే ఇవర్ణం లోపించకుండా భూ + ఇష్ఠ అని వుండే యకారంమాత్రం ఆగమం (భూ + య్ + ఇష్ఠ) అవుతుం దని చెప్పబడింది. దీనినిబట్టికూడా ఆగమంలో నిర్దేశింపబడ్డస్వరం తప్పకుండా ఆగమం కావలసినఅవసరం లే దని స్పష్టం అవుతున్నది. యమరమనమాతాంసక్చ (7-2-72) అనేచోట అకారం ఉచ్చారణార్థమే. భువో వుగ్లుఙ్లిటోః (6-4-88) అనే చోట ఉకారం ఉచ్చారణార్థం ఇట్లా ఇతరస్థలాల్లో గమనించవచ్చు.

అయితే శ్రమ అవుతుంది గదా అని అట్లా నిర్ణయించడం మానేస్తే మాయ + అమ్మ అన్నపుడు సంధి యెట్లా? కఱకుటమ్మ ఇత్యాదుల్లో మళ్లీ ఉత్వసంధి. ఇట్లా ఆగమం చేసింతర్వాత ఐనా శ్రమ తప్పడం లేదు గదా. ఆ శ్రమేదో ముందే పడి నిర్ణయం చేస్తే మిగిలినవాళ్లకి ఆమాత్రం శ్రమ కూడా ఉండదు. ఇయడాగమం విషయంలో ఇప్పుడు మన కేముంది శ్రమ.

లక్ష్యానుగుణంగానే ఆగమంలో స్వరం ఉచ్చారణార్హమో కాదో నిర్ణయించడం ఉచితం. ఈవిషయాన్ని సూరిగారిమాటల్నిబట్టే మనం గ్రహించవచ్చు. దుక్కు ఎముక్కు ముక్కు పుక్కు - ఇత్యాద్యాగమాల్లో సూరి వండుదురు వండెదను వృక్షములు ధేనువులు ఇత్యాదిగా స్వరసహితంగానే ఆగమం చేసి చూపించాడు. అంటే అక్కడ ఆగమంలో స్వరం ఉచ్చారణార్హం చేర్చింది కా దన్నమాట. ఇక్కడ ఆగమాల్లో స్వరం నిల్చి ఉన్నది గదా అని అన్నిచోట్ల స్వరం నిల్పవలసిందేనా? అంటే ఇయుట్టులో 'ఇయ్' అనే సాధించాడు. కాబట్టి అట్లా ఆగమంలో స్వరం నిల్చి ఉండాలనేనియమం లేదని స్పష్టం. ఎందుకని? వండుదురు అన్నచోట లక్ష్యాల్లో 'దు' ఉంది. భుజియించు అన్నపుడు 'ఇయు' నిల్వలేదు. కాబట్టి 'ఇయ్' అనేదే ఆగమం. ఆదేవిధంగా మాయమ్మ ఇత్యాది లక్ష్యాలనుబట్టి యడాగమంలో కూడా అకారం ఉచ్చారణార్హంకాదనే అని నిర్ణయించడం ఉత్తమం.

యడాగమం అత్వసహితంగానే వస్తుందని సూరి భావించి ఉన్నట్లైతే అక్కడ సంధి చేయడానికి తగిన లక్షణం ఏర్పాటు చేసి ఉండేవాడే అసలులో వైరుధ్యం లేదు.

అయితే ఎకారాగమం, లడాగమం, నగాగమం ఇత్యాదుల్లో అకారం ఉచ్చారణార్హం కాదనీ యడాగమంలోమాత్రమే అకారం

ఉచ్చారణార్థ మనీ యెట్లా చెప్పవచ్చును? అని అనుమానించటానికి కూడా వీలు లేదు.

దుగాగమాల్లో ఉకారం నిల్చి ఉండగా ఇయుడాగమంలో ఉచ్చారణార్థం గా లేదా?

ఇంక చెప్పినను రాములను రామునకు ఇత్యాదిగా ఆ ఆగమాల్లో అత్వం నిలిచి ఉంటున్నది. కానీ యడాగమంలో ఉన్న అత్వం ఎక్కడైనా నిలిచి ఉంటున్నదా? అట్టి లక్ష్యాలేవైనా ఉన్నాయా? మాయ (య?) అమ్మ అనే రూపాలు ఎక్కడ చూపించగలము. అంటే 'య' అనే అక్షరాన్ని ఆగమం చేసినా అకారం ఎక్కడా నిలవటం లేదు గాబట్టి ఏదో ఒక మార్గంలో యడాగమత్వానికి సంధి నిత్యం గావస్తుందీ అని చెప్పాలి.

ఇదే విధంగా టుగాగమం రుగాగమం నుగాగమం మొదలైనస్థలాల్లో కూడ ఉత్వం నిలువదు. కాబట్టి లక్ష్యానుగుణంగా వాటిల్లో ఉన్న ఉకారం సైతం యడాగమంలో అకారం లాగానే ఉచ్చారణార్థం కూర్పబడింది అని గ్రహించవచ్చును.

ఇంకా మిగిలిన వ్యాఖ్యాతలు పెక్కుమంది యడాగమంలో అకారం ఉచ్చారణార్థమే అని నిర్ద్వంద్వంగా స్పష్టం చేసిఉన్నారు కూడ. 'యట్' అను దానిలోని యకారము మీది అకార ముచ్చారణార్థకము (వ్యా. సం. స. 217) అని వజ్ఝలవారు స్పష్టంచేశారు. కొన్ని వ్యాఖ్యానాల్లోనే చెప్పివుండటం గమనించవచ్చు.

కాగా సూరి చెప్పిన ఈ యడాగమవిధానం మిక్కిలి సమంజసంగా ఉందని దీని నింకా అల్పాక్షరంగా చేస్తే సంధిగతాది దోషాలేర్పడతాయనీ గుర్తించవచ్చు. యకారాన్ని ఆగమంగా విధిస్తున్న ఈ సూత్రం నిర్దుష్టం. అవశ్యగ్రాహ్యం.

టిత్తు - కిత్తు :

ఈయాగమమందలి విశేషమును తె.వ్యా.వి. ఇట్లు చెప్పినది. 'ఆగము' మెప్పుడును సంధిని వారించుటకే వచ్చును గాని చినగా. దీనికిఁ గలమహత్తరతారతమ్యమును జూపించుచు టిత్కిత్సంజ్ఞల నేర్పఱచెను. అదియుఁ గాక యడాగమేతరంబులు కదాచిత్తుగా వచ్చునవి. యడాగమమును టిత్సంజ్ఞచే తక్కిన యాగమములనుండి వేఱుపఱచుటలో సూరిపాండితి 'సాన్యతో దర్శనీయము' - అనఁగాఁ గిత్తులుగాఁ జెప్పిన యాగమములు సార్వత్రికములు గా వన్నమాట. వేదరాలు గుణవంతురా లనుచో విధింపఁబడిన 'రు' కిత్తే. కాని యిది నిత్యముగానే యగుచున్నది. అన లాగమము సార్వత్రిక మగుట టిత్త్వమునకును, కాకుండుట కిత్త్వమునకును ప్రయోజనములుగాఁ జెప్పుట, లేక టిత్కిత్త్వములవలన నాయర్థమును సిద్ధించుట కాధారము (తెలుఁగు వ్యాకరణములందును) నాద్య వ్యాకరణములందుండి చూపినఁ జక్కగా నుండెడిది.

యడాగమ మనుటవలన ఆ + యన్నము ఇత్యాదులలో ద్రుతికము మీఁది హల్లునకు ద్విత్వము వచ్చుట ప్రయోజనముగా (టిత్త్వమువలనఁ బరపదాద్యవయవ మగుట గావున) ఇచ్చటి టిత్ప్రయోజన విశేషమును ఘం. స్పష్టము చేసినది.

యశ్రుతి - యడాగమము :

తె.వ్యా.వి. ప్ర అ. అచ్చునకుఁ బర మైన యచ్చును యశ్రుతిగాఁ జేర్కొనుటచే యడాగమప్రసక్తి లేదు. సంధి లే దని చెప్పుచు యడాగమమును విధించుటయు నొకరీతి సంధి గావించినట్లే యగును. ఆగమమును విధించుట ప్రకృతిభావమునకు విరుద్ధము. ప్రకృతిభావము

కూడ పంచసంధులను నొకటిగానే పరిగణింపఁబడును గదా (398) యున్నది. ఆగమముగాఁ జెప్పిన సంధి యవు ననినఁ బ్రకృతిభావ మనవలెనా? ప్రకృతిభావమును సంధియే యైనదే. సంధి కాకుండ వలె నన్న యడాగమము చెప్పక ప్రకృతిభావ మనియు ననక యే మనవలెను? ప్రకృతిభావమును సంధి యని గుర్తించినపుడు సూరి ప్రకృతిభావ మనక యాగము మని యని విచారించుటవలనఁ బ్రయోజన మేమి? అనఁగ యడాగమము సంధికార్యము గా నన నేల? సూరి యతఁడు నిత్యమో నిత్యాదులం దున్న యకారవకారములు సంధివశంబున వచ్చినవి కాని పూర్వసిద్ధంబులు గా వని సూరి దీనిని సంధికార్యముగా స్పష్టము చేసియున్నాఁడు. సంధి లే కనుచు సంధి కార్యము చెప్పుట యేమి? అని తె.వ్యా.వి. ఆక్షేపణ. కాని యెల్లయెడల సూరి సంధిపదమును బరస్వరాదేశరూప మైనయర్థము లోనె ప్రయోగించె నని వివరించిన తె.వ్యా.వి. (399) ఇచ్చట సంధి పదమున కాయర్థము గాక విడచి సామాన్యార్థము గైకొనుట సక్రమ ముగాఁ గనిపింపదు.

సంధికార్యము గాఁబున నాగము మని చెప్పకుండ యశ్రుతి యని చెప్పినచింతామణికారుల యుక్తి మనుట కూడ యుక్తముగా లేదు. యశ్రుతి యన్న నంగా శ్రుతిలోమాత్రమే యకార ముండును గాని లేఖనమం దుండ దని తె.వ్యా.వి. అభిప్రాయము. పైఁగా 'యశ్రుతిత్వం సంహితాయాం బాలవ్యాకరణకారస్య' మ్మను నహోబలపతివచనమునకు సంహితలో అప్పు యకారముగానే కనిపించు నని ప్ర. ఆ.ని సంప్రదాయమునే యనుసరించె (400) నని యాయభిప్రాయమే యహోబలునికిఁ గూడ నున్నట్లు చెప్పుట జరిగినది. కాని యహో. లెస్స యగు రో యావి యిత్యాదిగా యకారమును జూపెనే

కాని తెన్న అగు, రాఁ ఈవి, అనుకృతిగా నుంచి యకారము కనఁబడకుండ వినఁబడుటమాత్రమే జరుగు నని చెప్పినతావు లేదు. అయిన లఘుయకారము వినఁబడుటయో కాని తెలుఁగునఁ గనఁబడ దన్నమాట.

తె.వ్యా.వి. ప్రకారమైనను తెన్న అగు నని యుండి యకారము వినఁబడవలె నంటే. అప్పు డాగమరూపమైనసంధి కూడ లేదు గాఁబట్టి యిది ప్రకృతిభావమే యగు నని తె.వ్యా.వి. అభిప్రాయము. మూలమునందలిభావమును పరిశోధించుచు అప్పకవి ప్రకృతిభావ మని చెప్పినట్లు తె.వ్యా.వి. చేర్చున్నది. (399) యకారము నాగమము చేయుచునే యప్పకవి ప్రకృతిభావ మనెను భేదము గుర్తింపఁబడున దెట్లు? అసలు మూలమున దీనిని ప్రకృతిభావ మని చెప్పుట గానరాదు. పోనీ మూలాభిప్రాయము ప్రకృతిభావ మని మన మూహించుకొందము. అయిన బాధ యేమి? ప్రకృతిభావము కూడఁ బంచసంధులలో నొక టనునభిప్రాయమును తె.వ్యా.వి. స్పష్టము చేసినదే కద. కాఁబట్టి యశ్రుతి యనుటచేత యకారము వినఁబడు నని వారి అతఁ డని యుండునే కాని యకారము కనఁబడు ననియు వారి యతఁ డని యుండ దనియుఁ జెప్పుటవలనఁ బ్రయోజన మేమియు లే దన్నమాట. కాఁగా సంధి లేనియిచ్చోటఁ బ్రకృతిభావ మున్న దన్నను నది యొకరకము సంధి యయి సంధి లేనిచోటఁ బ్రకృతిభావ మను సంధి యుండుట తప్పుట లేదు. కాఁబట్టి ప్ర.అ. చూపినదానిని తొలి నాఁటివ్యాకర్త లంగీకరింపక మార్గాంతర (388) మవలంబించుటవలన నష్ట మేమియు లేదు. అసలు యకారము నాగమముగాఁ జెప్పుట మార్గాంతర మగునా? చింతామణిమార్గమే యని గుర్తింపవచ్చును.

యశ్రుతి వచ్చు ననఁగా యకారమాగమముగాఁ జేరదని చెప్పుట కుదురునా? 'ప్రాణాత్ప్రాణో లఘు ర్య స్సాన్త్ర త్స హల్ప్రాచ్చ భవేత్ క్వచి' త్తనువి.వి.వచనములో యశ్రుతి కాక యకారమే చెప్పఁబడినది.

బహుళము:

ప్రవృత్తి, అప్రవృత్తి విభాష, అన్యకార్యము అనునాల్గింటిలో ఏమూఁడింటి నైన నిరూపింపఁగల్గినపుడే దీని నుపయోగించు టుచిత (50) మన్నది బా.వి. కాని యే నైన రెండింటి నుద్దేశించి యైనను బహుళశబ్దము నుపయోగించుటలో ననౌచిత్యము లే దన వచ్చు. సూరి చరిత్రాదులమువర్ణకమునకు లోపమును బహుళముగా విధించియున్నాఁడు. అచట నన్యకార్యము గానరాదు. విభాషను, ప్రవృత్తిని సూరి ప్రదర్శించియున్నాఁడు. ఆకార్యమును చరిత్రాదులు అని కొన్నిశబ్దముల కుపదేశించుటచేత నక్కడ నప్రవృత్తి యుండదు. వనము ఇత్యాదులలో ములోపము లేదు. కాని యట్టివానిని చరిత్రాదులలోఁ జేర్పరాదు గదా. ఇఁక నప్రవృత్తి యెక్కడ? ప్రవృత్తి విభాష యన్నవి రెండే యక్కడ బహుళశబ్దమునకుఁ బ్రయోజనము లవుచున్నవి. అట బహుళశబ్దము నుపయోగించు టుచితము కా దనక తప్పదా?

త్వసంధి - అప్రవృత్తి:

స్త్రీవాచకతత్సమసంబోధనాంతములకు సంధి లే దని సూరి చెప్పుటనుగురించి బా.వి. ఇట్లు వివరించినది. 'అమ్మచ్చెను అని సంధి గావించినచో అమ్మ + ఇచ్చెను, అమ్మి + ఇచ్చెను, అమ్మ+ ఇచ్చెను-వైవిధ్యమున కవకాశ మిచ్చును గాన నిట్టిసంధి నిషేధింపఁబడినది (సం.) కాని యిది యథార్థముగాఁ గానరాదు. సందేహము

గలుగునట్లున్న సంధి మానుట యన్నది శాస్త్రానుగుణము గాదు. పచ్చాకు అనుచోట పచ్చి + ఆకు, పచ్చ + ఆకు అని విభాగింప వీలున్నది. కాఁబట్టి సంధి చేయుట తప్పుగలదా? వెల + ఆలు వెలాలు అని సంధి చేసిన నట వైవిధ్యమున కవకాశము గలుగు ననియే సంధి వారింపఁబడినదా? ఇట్లే దూతితఁడు. మొ॥ వచ్చిచ్చె ననుకేతిసంధి యేల నిషేధింపఁబడినది? కావున వైరుధ్యమున కవకాశము గలదు అనుకారణముతో సంధి నిషిద్ధమైన దనుట కుదురదు. ఇంకఁ గవిప్రయోగములలో సంధి లేదు గావున లక్ష్యానుగుణముగా సంధి నిషేధింపఁబడిన దనుటయే సమంజసము. కవు లట్లు ప్రయోగించుట కేది కారణమో శబ్దశాస్త్ర మూహింపఁ బని లేదు. అతివ్యాప్త్యవ్యాప్త్యాదిదోషరహితముగా నిట్లు నిర్ణయించుట కవకాశమును లే దనవచ్చు.

ఆతరువాత నథర్వణుఁడు కుత్రచిత్తని సంస్కృతసమాచ్ఛనకు (అకారమునకును) సంధిని జెప్పెను. ఐనను దానికిఁ బూర్వకావ్యాలలోఁ బ్రయోగము లే దనుటను (తె వ్యా.వి. 429) బరిశీలించిన - కవిప్రయోగాలలో సంధి లేకపోవుటయే యీసంధి నిషేధమునకు మూల మని గుర్తింపవచ్చును. కవు లేల సంధి చేయలే దన్నది చారిత్రకాంశ మైనఁ గావచ్చును దానితో నీనిషేధమునకు సంబంధము లేదు.

బా.వి. 'సంస్కృతసమశబ్దముల స్వరూపమును యథాతథముగ పోషించుటకును నీసంధి నిషేధింపఁబడెను' (౬౦) అనుటయు నట్లే యసంగతము. ఇట సముచ్చయార్థకము పూర్వోక్తమగు వైవిధ్యమును సంగ్రహించును. కాని దూతితఁ డనుచో వైవిధ్య మెట్టిదో నిరూపింపఁబడ లేదు. అది యిట్లుండఁగా సంస్కృతసమస్వరూపము యథా

తథముగ నుంచుటకు సంధి నిషేధించె ననుట యెట్లు? వ్యాకర్త చేయవలసినపనియా యిది? ఆశబ్దములరూపు నిలుపుటకై కవులు సంధి చేయకయె ప్రయోగించిరి (కాన సంధి నిషిద్ధమాయె) అనుట యే సుచితము గాని యందులకై వ్యాకర్త శాసనము చేసె ననుట యొప్పదు. లాక్షణికుడు శబ్దస్వరూప మె ట్లున్నదో చెప్పును గాని యె ట్లుండవలెనో నియమించునా! అట్లు నియమించినట్లు కన్పట్టిన నంత్రకుముం ద ట్లుండుటయె కారణము గదా. సంస్కృతసమముల స్వరూపమె యథాతథముగ నేల పోషింపవలయును? ఆచ్ఛికశబ్ద స్వరూపము వికృత మైనను నేల యిబ్బంది యుండ దిత్యాదిసందే హములకు సమాధాన మేమి?

పిదప 'సంబోధనాంతములకుమాత్రము ఈసంధికి ప్రయోగములు కానరావు. సంబోధనస్వరూపమె యపుడు తారుమారగును' (51) అన్నది బా.వి. కాని యిట్టిసంధిని వజ్ఝలవారు చూపిరి. (తె.వ్యా.వి. 427)

ఇట్టివే పాల యలుక, సీవే యీాపని, సీవ యీాపని ఇత్యాదులు అప్రవృత్తికి నిదర్శనములు (51) అన్నది బా.వి. ఇందు సీవే యీాపని యనుచో నత్వసంధి కప్రవృత్తి యనరాదు. అట నత్వమే లేదు గదా. అద్భినాచ్చుప్రసక్తి యిట నేల? సీవ యీాపని యనుదానియర్థముగా సీవే యీాపని యన్నది చూపవచ్చును. బా.వి. చూపినక్రమమునుబట్టి యట్టియుద్దేశము బా.వి.కు లే దని గుర్తింపవచ్చు. కాఁగా నిట నప్రవృత్తిసందర్భమున, సీవే యీాపని యన్నది చూపుట సంగతము గా దని స్పష్టము.

'సంస్కృతీయాకారసంధికి స.సా.సం. తామరసనేత్ర లిండ్లు' ననుదాని నిచ్చుటను జేర్కొన్న తె.వ్యా.వి. అటువంటివే గ్.ప్ర.

వేరొక్కన్న దనుచు రాజులొద్ద ము॥, భారతప్రయోగములు గూడఁ జూపినది. అనఁగా నీయవి సంస్కృతీయాకారసంధు లనియే తె.వ్యా.వి. కూడ నభిప్రాయపడిన దని స్పష్ట మగుచున్నది. నన్న యాదో నేసియున్నచో సంస్కృతీయాకారసంధి ప్రాచీనకృతులందు న్యూగ్ర్య మనియు, నాధునికకృతులందును నొకానొకచోఁ గనఁబడుచున్న దనియు సూరి చెప్పుట లక్ష్యవిరుద్ధ మని నిర్ణయింపవలసినదే యగును.

కాని యచ్చటియకారము సంస్కృతీయ మన వీలు లేదు. సంస్కృతీయ మనఁగా సంస్కృతసమములకుఁ జెందిన దని యభిప్రాయ మేమో. రాముఁడు ఇత్యాదుల నత్వము సంస్కృతీయము యగునా? రాజుల, తామరసనేత్రల అనుకీర్తిస్థలములలోనియత్తు లడాగమమునకుఁ జెందినది. లడాగమము సంస్కృతము కాదు గదా. అనఁగా సంస్కృతీయ మనుచో సంస్కృతసమములకు సంబంధించిన దని కాక సంస్కృతమునకు సంబంధించిన దనియే గ్రహింపవలె. అప్పుడే సంస్కృతీయాకారమునకు సంధినిషేధమును బిదపఁ జెప్పినసూరివివరణమును సరిపడునుఁ అహోబలుఁ డిట స్థానివద్భావప్రసంగము చేయుట గనునార్హ మైయున్నది. రాముఁ డనుకీర్తిస్థలముల నత్తును సంస్కృతీయ మైన "కుత్రచి త్సంస్కృతీయోఽపి ప్రాణోఽస్వత్ర చ్యుతో భవే" త్తని దానికిని సంధ యగు దని చెప్పవలసినయావశ్యకము తప్పదు.

వా౭తెః. మొదలైనచిం. వి.వి.లప్రస్తావనలో తె.వ్యా.వి. "వావికల్పవిభాషలే కాక సంస్కృతమునఁ గీయర్థమునందు అన్యతరస్యాం ఉభయథా, ఏకేషాం" అనియు వాడుదురు. తెనుఁగున నీవాడుక కని పింప" (4౨౮) దన్నది. తెనుఁగున నాటలోఁ జిం, వి.వి. లనుగూడఁ దె వ్యా.వి. ఉద్దేశించిన దేమో (వాశబ్ద మైనను సంస్కృతమం దున్ననే ప్రయుక్త మగును గదా.) అట్టియుద్దేశ మున్న నది సరి కాదు. ఏ

దంతతా చ నామ్నా మన్వంతరస్య మియాన్తానామ్, చరితాదికశబ్దానాం రూపం తూథయథా భవే త్తని చిం., వి వి.లు ప్రయోగించుట కలదు. టాదవిభక్తౌ నిర్ణేత్యేకే యనుచో 'ఏకే' యని గలదు. తెనుఁగున వ్రాయఁబడినవ్యాకరణములందు లే దన్న నట్టిశబ్దములఁవాడుక తెలుఁగులోఁ గుదురునది కా దనుట విస్పష్టము.

ఏమ్యాదులు :

ఇక్కడియణాదేశమునుగుఱించి బా.వి. 'తెలుఁగుపదములకట్లు సంస్కృతసంధులు కావించుటలో గ్రామ్యత్వమే కాక పొసఁగ. అచ్చులు లోపింపక నిల్చియుండుట మొదలగుగుణములు గలవు'(52) అన్నది. ఏమి+ఆది అనుచోటఁ దెలుఁగుసంధి చేసిన నేమాదు లని పూర్వపరస్వరాలకుఁ బరస్వర మేకాదేశము గావచ్చును. తెలుఁగు సంధిలోఁ గూడ నిక్కడ నచ్చు లోపించుట యన్నది శాస్త్రము ప్రకారము లేదు. సంస్కృతసంధిలో నికారమునకు యకార మగుట ద్వారాన నిత్తు గనఁబడుట లేదు గదా. నిజమునకు నచ్చు నిలిచి యుండుట యనుగుణము సాధింపవలె నన్న సంధి చేయక యడాగమముతోఁ దెలుఁగుసంధికార్యములోనే 'ఏమియాదు' లనుట యొప్పును. అయినను గ్రామ్యత్వముకొఱకో, యచ్చు నిలిపి యుంచవలె ననియో తెలుఁగున సంస్కృతసంధికార్యములు చేసెద మన్న నది సమంజస మగునా?

ఏమి యను తెలుఁగుశబ్దమును సంస్కృతములోని కనుకరించుటచేత నది సంస్కృతమే యయినది గావున (ఆదిశబ్దముతో సమాసము సంస్కృతముననే చేయఁగా) నట సంస్కృతసంధియే చేయవలె. 'ఏమ్యాది' యన్నసిద్ధసమాసమే తెలుఁగునఁ బ్రాతిపదికముగా నిల్చును. గ్రామ్యత్వము మున్నగునవి యక్కడ లే దనుకొన్నను

నిట సంస్కృతసంధి చేయకతప్పదు. సంస్కృత మగుట సంస్కృత సంధి యైన దనుట సమంజసము. ఇది యాకృతిగణం బిత్యాదుల పోదుపు వెం॥ కావలె నన్నను సంస్కృతసంధి చేయవచ్చునా ?

ఆకృతిగణమునకు నియతగణము వ్యతిరేక మనుబా.వి.అభి ప్రాయము (52) విశేషము.

ఏమ్యాదులకు సంధి వికల్ప మనుటను తె.వ్యా.వి. సమ్మతింపలేకపోయినది. "ఈసంధిసందర్భమున చి.సూ. విశాలమార్గము ననుసరింపకపోవుట కొఱత యనియే యనిపించును. వైకల్పిక మనక వ్యవస్థితవిభాషగా వచించిన కొంత మేలుగా నుండెడిది' (414) వ్యవస్థిత విభాషగాఁ జెప్పవలె ననుట యుచితము గాదు. విభాషగాఁ జెప్పిన నావిభాషకే యాయాయర్థములను వ్యవస్థ చేసికొనుట సంప్రదాయము కదా. కాఁబట్టి విభాషగాఁ జెప్పఁదగు నన్నఁ జాలును. విభాష, వికల్పము పర్యాయములే. కావున నవసర మైనయర్థము వికల్పమునకే నియమించుకోవచ్చును గదా. అపుడు విభాషాపదము సాధింపఁగల్గిన ప్రయోజనము వైకల్పికశబ్దము కూడ సాధింపఁగలదు. కాఁబట్టి యర్థ విశేషముకొఱ కైన విభాష యని చెప్పనక్కఱ లేదు. (చూ. వ్యాస్యము మీఁది ఖండము.)

ఇంక నసలు సూరిలక్షణములోఁ గొఱత యేమి? చింతామణి తదాదులకు వైకల్పికసంధిని, గిమాదులకుఁ బ్రాయికసంధిని జెప్పఁగా సూరి యారెంటిని గలిపి వైకల్పిక మనుటయా? కాని తదాదులకుఁ గిమాదులకు సంధిలోని పైభేదము నన్నయభారతములో (కూడ నిశ్చయించుటకు వీలు లేదని గ్రంథాంతరమున స్పష్ట మగును) మాత్రమే యనియుఁ దరువాతికవిప్రయోగములలో నన్నింట వికల్ప మనియు వజ్ఝలవారు చెప్పుటను తె.వ్యా.వి. (418) గుర్తించియే

యున్నది. కాఁబట్టి సూరి యాక్షేపమును జూప నక్కఱ లేదు. (కాన నది కొఱత యన లేము.)

కొందఱు కిమాదులకు సంధి బహుళ మని చెప్పి ప్రవృత్త్యాదులను జూపిరి. బహుళ మనక పోవుటవలన సూత్రలక్షణము సంకుచిత మైన దని తె.వ్యా.వి. అభిప్రాయము గావచ్చును. కాని యదియు యుక్తము గాదు.

ఇత్తునకు సంధి నిత్యముగా వచ్చుస్థలము లున్నవా? మగనాలు (తె.వ్యా.వి. 411) అనుస్థలములో మగనివాం ప్రమనీతి రూపము లున్నవి కదా. (412) అందుకే సు వ్యా. (పుట 50) మగనా లనుచోట సంధి వికల్ప మన్నది. "కంచంత" అనుచోట నిత్యమా. (కంచియంత యన్నది నష్టమా? అంతశబ్దపరకత్వమున సంధి యిటఁ గూడ నిత్యము గామి స్పష్టము.) ఆర్యాద్యర్థకపరకస్థలములలోని సంధి విశేషారంభము కలది. కావున నిట 'నిత్యప్రవృత్తిఁ' జూప నవకాశము లేదు. ఆం. కౌ. (77 అంకము) (కొన్ని వ్యాకృతులు) 'కిమాదేర్బహుళ'మ్మని సూత్రించి తింటి నన్నము, కంటి నచ్యుతు ఇత్యాదిస్థలేషు బహుళగ్రహణసామర్థ్యాన్నసంధి' యని వివరించుట గాన వచ్చు. తె.వ్యా.వి దీని నంగీకరించుచు 'ప్రవృత్తిపక్షకన్న అప్రవృత్తిపక్ష నివిషయము బలీయము గాన బహుళగ్రహణ ముచితమే యగు (414) నన్నది. దీనినిబట్టి యప్రవృత్తికొఱకే 'వ్యవస్థితవిభాష' యవసర మని భావించినట్లు స్పష్ట మగుచున్నది. బలీయమే యన్నను ప్రవృత్తిస్థలా లొకటియో రెండో చూపవలసినది. ఏ మైనఁ గొఱత యప్రవృత్తిని సాధింప లేకపోవుటయే యన్నమాట. కాని యప్రవృత్తి నిక్కడ సాధింపవలసిన యవసరమే లేదు. ఏమ్యాది యాకృతిగణము. అనఁగా సంధి గన్పించునట్టియిట్టి స్థలములను ప్రయోగానుగుణముగా

నేమ్యాదులలోఁ జేర్చుకొనవలెను. అంతే కాని 'ఆకారమునుబట్టి' (బా.వి. 52) ఇవంతము లైనశబ్దము లెల్ల నేమ్యాదులలోఁ జేరు ననరాదు. సంధి లేనిస్థలముల నేమ్యాదులలోఁ జేర్చుకొను టెట్లు కుదురును. ఏమ్యాదులలో లేనిశబ్దమునందలి యిత్తునకు సంధి ప్రాప్తి చుటయే యుండదు. కాఁగా నేమ్యాదిగణితము గాకపోవుటవలన నీలక్షణస్థలమున నప్రవృత్తి చెప్పనక్కఱయవసర మేది? పైఁగా నప్రవృత్తిఁగా వా.వృ. చూపిన (తెవ్యావి కూడ నంగీకరించిన దేమో) అనఁగ రెండి యతఁ డనుచోటిసంశ్రభావమును బా. వ్యాకరణము 'క్త్వార్థం బైనయిత్తునకు సంధి లే' దనుసూత్రముతోఁ బ్రత్యేకముగా నిషేధించియే యున్నది. 'క్త్వార్థేఽ న భవేత్సదా' యనునంటిలక్షణము లేకున్న వ్యాకృతిలో నటువంటిసమన్వయ మనవసరము గావచ్చునేమో కాని సూరివ్యాకరణమునఁ గాదు. కంటి నంబుజాక్షు, తింటి నన్న మనుకృతిస్థలములలో కంటిన్, తింటిన్, అనునవి ద్రుతప్రకృతికాలు కాఁబట్టి (క్రియాపదంబులం దిత్తున కని ప్రాప్తమైనసంధి) 'యుష్మదాదులకుఁ దప్ప ద్రుతప్రకృతికములకు సంధి లే' దనులక్షణముచే సంధినిషేధము నందుచున్నవి.

మొత్తముమీఁద 'అప్రవృత్తి' యను దానియవసర మిట లేమి దానికయి వ్యవస్థ (అంగీకరించి యభాషయు) అనవసరము

బహుళముంపలివిభాషాస్థలములు 'వైకల్పిక...'తో సాధింపఁబడియున్నవి. ఇట నన్యకార్యము నెవ్వరును బ్రస్తావింపలేదు.

కాఁబట్టి యేమ్యాదిసంధిని సూరి బహుళ మని గాని 'వ్యవస్థిత' విభాషగాఁ గాని చెప్పనక్కఱ లేదు. సూరి వైకల్పిక మనుట సముచితమే. అం దెట్టికొఱతయు లే దని గ్రహింపఁదగును. బా.వి.లో నిట్టిప్రస్తావనము లేకుంట యుచితముగా నున్నది.

(14)

క్రియాపదేకారసంధి:

క్రియాపదంబులం దిత్తునకు సంధి చెప్పినసూరి యక్కడ నన్నియుఁ గళలే చూపెను. దానిఁగూర్చి శా.వి. 'క్రియాపదములం దని సామాన్యముగాఁ జేర్కొన్నను లక్ష్యములనుబట్టి ప్రథమపురుష భూతార్థకబహువచనక్రియలు ఉత్తమపురుషభూతార్థకబహువచనక్రియలే గ్రహింపవలసియున్న దనుచు (52) ద్రుతప్రకృతికాలను 9 సూత్రముక్రిందనే పరిగణింపవలె నన్నది. మధ్యమపురుషక్రియల నేల గ్రహింపలేదు? వీనిని 7 సూత్రముక్రిందనే పరిగణింపవలయు నన్నమాట.

ఈయభిప్రాయము సరి కాదు. క్రియాపదంబులం దని సామాన్యముగాఁ జెప్పుటచేతఁ బ్రథమమధ్యమోత్తమపురుషక్రియాపదము లన్నియు గ్రహింపఁబడవలసిన దే. అప్పుడు మధ్యమపురుష క్రియేకారమునకుఁ గూడఁ బ్రస్తుతసూత్రముచే సంధి వికల్పముగా రావలసియే యున్నది. కాని యీ (వికల్ప) విధిని బాధించి తరువాతి సూత్రము నిత్యసంధిని సాధించుచున్నది. కాన సూరి యిట మధ్యమ క్రియలను జూపలేదు.

అట్లే కళలనే గ్రహింపవలె ననుటయు నొప్పదు. ద్రుత ప్రకృతికాలైనను సరే యీసూత్రముప్రకారము సంధి రావలసినదే. వచ్చితిన్+అని మొద లగుచోట్ల నీసూత్రము ననుసరించి సంధి రావలసియే యున్నది. కాని యిఁకాదులకుఁ దప్ప ననుసూత్రముచే సంధి నిషిద్ధమైనది గావున సంధి రా దంతియ. నిషేధము ప్రాప్తి పూర్వకమే కావలయును గదా. ద్రుతప్రకృతికాలకు సంధి నిషేధించుటవలన నుత్వాదులసంధులు ద్రుతప్రకృతికములకు నవుట స్పష్టమే యవుచున్నది.

కాబట్టి మధ్యమపురుషక్రియలయెడ, ద్రుతప్రకృతికాల యెడ నీసూత్రము ప్రవర్తించుటలో బాధ గలదు. కావున వాని నిక్కడఁ జూపకుండ నాయుష్మంతముఁ జూపెను సూరి. కాని యంత మాత్రముచేత వాని నిటుఁ బరిగణింపరా దనుట సరి కాదు. ఈసూత్రము ప్రకారము వైకల్పికసంధి వానికిఁ బ్రాప్తించుచునే యున్నది.

భూతార్థకక్రియ లని బా.వి. స్పష్టతకొఱకై చెప్పిన దేమో కాని యట్లు నిశ్చయించుటయుఁ గుదురదు. క్రియాపదంబులం దని సామాన్యముగాఁ జెప్పామిచేత భూతార్థకములందే యని నియమించు టెట్లు? క్రియాపదములం దింతటను లైన విధ్యర్థమునం దున్న ప్పటికి నిట సంగ్రహింపఁబడక తప్పదు. వర్తమానార్థకక్రియల విధంత ములు లేవి నవి యిటఁ జేరకున్న నంతియ. 'ఉండెడిన్' అనునది (తద్ధర్మార్థక) లాడంతక్రియాపదము. ఇత్వ మున్నది. కాన నీసూత్రముచే నిత్తునకు సంధి రావలసినదే వికల్పముగా. అయినను నిది ద్రుతప్రకృతిక మగుటచేత నిటఁ బ్రాప్తమైనసంధి నీకారిసూత్రము నిషేధించినది. కాని సంధి రాలేదు. నిజము నకుఁ గ్రియాపదముల నిత్తు నకు సంధి జరిగియున్నతావులు భూతార్థకములందే గానఁబడవచ్చు. కాని యంతమాత్రమునఁ బ్రాప్తియే భూతార్థకములందుమాత్రమే యనరాదు. అందులకే సూరి యీకారిసూత్రమునొద్ద యథాక్రమముగా నుత్వమున కత్వమునకుఁ పిదప నిత్వసంధ్యభావమునకు ఉండెడిన్ + అతఁడు ఉండెడి నతఁ డని చూపెను. (ప్రయోగములు ద్రుతప్రకృతి కాలకుఁ జెప్పవు. సంధి గల్గనలాతే యెన్ముఖములలోఁ జేర్పవలె. అట్లు కిపష్టిని బలెంప దానికి సంధి తప్పదు వికల్పముగా.) క్రియాపదంబులం దనులక్షణముచేఁ బ్రాప్తమైనసంధి యుటు నిషిద్ధమైనట్లు తాత్పర్యము స్పష్టము. కావునఁ దద్ధర్మార్థకక్రియాపదములలోను నీసూత్రముచే సంధిప్రాప్తిని గుర్తింపక తప్పదు.

[ప్రథమపురుష భూతార్థకబహువచనక్రియ లిత్యాదిస్థలముల (బా.వి. 52,53) భూతార్థకప్రథమపురుషబహువచనక్రియ లిత్యాదిగాఁ జెప్పు టుచిత మని తోఁచు.]

క్రియాపదంబులం దిత్తునకు సంధి బహుళ మన్నచోఁ ప్రథమోత్తమపురుషలయందు వికల్పముగను మధ్యమపురుషయందు నిత్యముగను సంధి యగుట గ్రహింపవచ్చును. స్పష్టార్థము వింగడించినట్లు బా.వి. పేర్కొన్నది. (53) స్పష్టార్థ మనుట యనవసర మనుటకుఁ బర్యాయము గాకున్న నది యుచితమే. క్రియాపదములలో నెచ్చట సంధి వికల్పమో యెచ్చట నిత్యమో స్పష్టముగా నిర్ణయించి చెప్పుట కవకాశ ముండఁగా బహుళ మని యస్పష్టముగాఁ జెప్పనేల? అట్లే లక్షణము చేయుచో వ్యాకరణప్రయోజనమే భగ్నము కాఁగలదు. ప్రథమమీఁదిపదములకు గసడదవలు బహుళంబుగా నగు ననుచో బహుళపదమును బ్రయోగించియుఁ దెనుఁగులమీఁది సాంస్కృతికపదములకు గసడదవలు రా వని సూరి ప్రత్యేకముగా లక్షణము చేయుటను గమనింపఁదగియున్నది. భాషకు లక్షణము చేయుచున్నపుడు సాధ్యమైనంతవఱకు దానిని సమగ్రముగను స్పష్టముగను నిరూపింపఁదగును కాని లాఘవమున కాసపడి లక్షణప్రయోజనమును భగ్నము చేయరాదు గదా.

క్త్వార్థము :

క్త్వార్థమునం దగు 'ఇ' ప్రత్యయ మంతమం దున్నవానిం గూర్చి బా.వి. 'వీనిని భూతార్థకాసమాపకక్రియలందు (53,144) అన్నది. ఇట్లే 'క్త్వ్యంతము వ్యతిరేకభూతార్థకాసమాపకక్రియ' (44) 'ఇ ప్రత్యయాంతావ్యయంబునకు సంధియుఁ జూపబడి' ననుసూత్రవివరణములోఁ బ్రౌఢవ్యాకర్త కూడ 'భూతకాలికాసమాపకక్రియయొక్క' మొదలుగాఁ

జెప్పెను. ప్రౌ. వ్యా. సంధి. 2 సూ. 'భూతకాలికాసమాపకక్రియ యనరాదు. దానిని బోధించునది భూతార్థక మనవలయు'(536) నన్నది తె.వ్యా.వి. నిజమునకు **క్త్వార్థము** భూతార్థకమే **యనుట** కవకాశము చాలదు. వాఁడు వచ్చి వెళ్ళఁగలఁడు, నిన్నుఁ గొట్టి చంపఁగలఁ డిత్యాదులలో వచ్చుట, కొట్టుట యనువ్యాపారములు భూతకాలికములు గావు గదా. అనేకవ్యాపారములలోఁ బూర్వకాలికమైనదానికి క్త్వాప్రత్యయ మగు. కాని యాపూర్వకాలికవ్యాపారము భూతమే యై యుండఁబని లేదు. 'క్త్వా' యనునది భూతార్థమునందే యుండు ననుటకు సంస్కృతమునను నాధారము లేదు.

సావకాశ నిరవకాశములు :

నిరవకాశమైన ప్రథమేతరవిభక్తిసంధి సావకాశమైన యిఁకారాది విధిని బాధించు నని సూరి పేర్కొనెను. ఇఁకారాదివిధి సావకాశ మెట్లయ్యెనో **వివరించుచు** బా.వి. 'ఈసూత్ర మెన్నియుపవాదముల కైన నవకాశ మిచ్చును. అందుకే ఇది సావకాశసూత్రము (55) అన్నది. అపవాదముల కవకాశ మీయఁగలుగుటయే సావకాశత్వ మని యభిప్రాయ**ము**. దాని విధానము వర్తించుటకవకాశము గల్గియుండుట (యనఁగా లక్ష్యము లుండుట) సావకాశత్వ మనియు నట్టియవకాశము లేకపోవుట నిరవకాశత యనియుఁ జెప్పఁదగును. దాని నిట్లు గమనింపవచ్చును.

ద్రుతప్రకృతిక**ముల** కిఁకారాదిసూత్రము సంధిని నిషేధించుచున్నది. ప్రథమేతరవిభక్తిసూత్రము కొన్నింటికి సంధిని జెప్పుచున్నది. దేని ననుసరింపవలె? ఉదాహరణమునకు నన్నున్ + అడిగె అని యున్నది. నన్నున్ అన్నది (ఇఁకారాదిభిన్న) ద్రుతప్రకృతికము. కాఁబట్టి యిఁకారాదిసూత్రముచేత సంధి వచ్చుటకు వీలు లేదు. ఐనను ప్రథమే

తరవిభక్తిసూత్రముచేత సంధి రావలసియున్నది. సంధి చేయవలెనా? ఇకారాదిలక్షణమునకుఁ బ్రాధాన్య మిచ్చిన సంధి రాదు. కాని యప్పుడు ప్రథమేతరవిభక్తివిధి ప్రవర్తించుట కవకాశము లేకుండఁ బోవును. దాని లక్ష్యస్థానము లన్నియు నికారాదిభిన్నద్రుతప్రకృతికములే కదా. ఇట్లు ప్రవర్తింపఁదగినచోటే యుండమిఁ బ్రథమేతరవిభక్తివిధి నిరవకాశ మగుచున్నది.

ప్రథమేతరవిభక్తివిధికిఁ బ్రాధాన్య మిచ్చిన నిట సంధి వచ్చును. మఱి ఇకారాదిలక్షణము సంగతి. అనఁగా వచ్చున్ + ఇపు డను రీతిస్థలముల నది ప్రవర్తించుట కవకాశము గలదు. అనఁగా నది సావకాశ మైనది. వజ్ఝలవారు దీనిసావకాశత్వము నిట్లు నిరూపించిరి. (వ్యా.సం.స. 248)

అపవాదములకు అవకాశము కలిమి లేమి యనువివరణము సారాంశముగా గుర్తింపనగు నేమో కాని సావకాశనిరవకాశములను వజ్ఝలవారు నిరూపించినతీ రుచితము నున్నది.

‘ఇకారాదులు, ప్రథమేతరవిభక్తులు శత్రర్థచువర్ణము ఆనంతర్యార్థకము కిమస్తి ఇవి సావకాశములు’ అని బా.వి. (55) పేర్కొన్నది. ‘ప్రథమేతరవిభక్తి’ విధి నిరవకాశము. ఏమర్థ్యాదులలోఁ గిమస్తి పఠనము నిరవకాశ మనుకొనిగాఁ జెప్పుట సమంజసము.

ఇందులో నికారాదులను పేర్కొనుట సంగతము గాదు. ద్రుతప్రకృతికలకు సంధి లేదనుసివిధానమే ‘ఇకారాదులకుఁ దప్ప’ ననుచుండఁగా ఇకారాదులను వేఱు చేసి చూపుట యనవసరము. ద్రుతప్రకృతికాలలో వేనికి సంధి వచ్చునో చెప్పుట యభిప్రాయ మైన నట్లు చెప్పవచ్చు. కాని యివి నిరవకాశము లనుచు నికారాదులను బ్రస్తావించు టెట్లు? ఇకారాదివిధి సావకాశ మని సూరిగారే చెప్ప

చున్నారు గదా. లక్షణమునను గాక లక్ష్యమునను దృష్టియుం దుంచు కొని నిరవకాశము అని బా.వి. పేర్కొన్నది అది పద్ధతి గాదు.

అనంతరార్థకము ప్రసక్తి యనవసరము. ప్రథమేతరవిభక్తి విధిలో సూరి యానంతరార్థకమును బ్రస్తావింపనే లేదు. కాబట్టి దానికి నిఁకాదిసూత్రముచేత సంధినిషేధమే వర్తించును. దీనిసంధిని బా.వి. విశేషముగా నితరగ్రంథములనుండి ప్రస్తావించినది. అది సూరి సమ్మతము గాదు.

ఆమ్రేడితము :

'ఆదరార్థమునందో త్వరితార్థమునందో అత్యంతార్థమునందో పదము లామ్రేడింపఁబడును' (58) అన్నది బా.వి. దీనినిబట్టి ఆదరము త్వరితము అత్యంతము ననుమూఁ డర్థములందుమాత్రమే శబ్దములకు ద్విరుక్తి గల్గు నని యర్థ మగుచున్నది. కాని దీని నట్లు నియమించుట కవకాశము లేదు. కొన్ని ద్విరుక్తిస్థలములను బ్రతిపాదించిన ప్రౌఢ. 'త్వరితానాదరార్థంబులు రెంట నగు' నని పోపామ్మనియుఁ జూపెను. అనాదరార్థమందలి ద్విరుక్తి కిట నవకాశ మేది? ప్రౌఢ.లోనే ద్విరుక్తి స్థలములు సమగ్రముగ నిరూపింపఁబడలే దని తెలియవచ్చును. (చూ.త్రి.శే.)

ఆమ్రేడితస్వరపరకసంధి :

అచ్చున కామ్రేడితంబు పరం బగునప్పుడు సంధి తఱుచుగ నగు ననుబాల.సూత్రమునకు వి.వి.లో మూలముగా 'అచోఽచి కృత్రిమల్లోపో బహుళం స్యాత్ప్రయోగతః' యనుదానిని జూపినది బా.వి. (56) కాని పయిసూత్రమునకు మూలముగా 'అప్రాతాఽనా మజాదీనాం ద్విరుక్తా వన్త్యలోపితా' యనుదానిం జూపవలయును. (తె.వ్యా.వి. 415) అచోఽచి యనుదానిలో నామ్రేడితప్రస్తావనమే లేదు. (బా.వి.

56) అప్రమత్తానా మ్మనుచోట 'ద్విరుక్తా' యని విస్పష్టముగాఁ జెప్పఁబడియున్నది. బహుళిపదమును లేదు. (సూరిచెప్పినది విశేష మగు నప్పుడు) అచోటఁచి యనుదాని కీయర్థము నెవ్వరును జెప్పలేదు. (గ్రంథాంతరమున నాయర్థము పరిశీలింపఁబడును.)

ఈసంధిని సూరి 'తఱుచుగా' వచ్చు ననుటలో విశేషమును బా.వి. ఇట్లు వివరించెను. 'ఇది నిత్యముగా జరుగవలసినసంధి (తెలుఁగులో ననుస్వారము వ్రాయుటయే యిట్టిచోటల శాస్త్రానుగుణ మగు పద్ధతి. శాస్త్రము నట్లు నియమించుచున్నను. కాని బా.వి. అనేకస్థలములలో వర్గానునాసికమును నిలిపినది.) యే సైనను పద్యాదులలోని వికల్పరూపములకై యిట్టి ద్విరుక్తకకారసంధిని నిషేధించుటకు సూరి 'తఱుచుగా' నని చేర్చెను (56) పద్యాదులలో సంధి వికల్ప మనుచునే వైకల్పికసంధి యున్న దనుమనే యిది నిత్యముగా జరుగ వలసినసంధి యనాలు నేమి? చాలచోట్ల నిత్యముగా వచ్చుచున్నను గొన్నిచోట్ల వికల్పముగా మాత్రమే కనఁబడుచుండుటను సాధించుటకుఁ దఱుచు అన్నట్లు సూరిగారు స్పష్టము చేసెను. కాని నిత్యముగా జరుగ వలసిన దనుట నిరాధారము.

ద్విరుక్తకకారసంధిని నిషేధించుటకై యిట్టి 'తఱుచు' అనె ననుట యసంగతము. సూరియే పంగిపోంగి యనుచో ద్విత్వం బగుట సంధి లేదని సంధి లేకపోవుటకుఁ గారణము ద్విత్వ మగుట యని స్పష్టము చేసినాఁడు. 'ద్విత్వం బగుట' యను హేతుప్రదర్శనమువలన 'ద్విత్వం బగునప్పుడు సంధి లే'దనుసూత్రముప్రకారము సంధి లే దని గదా యర్థము సిద్ధించునది. అది సక్రమము 'తఱుచు'వలన రా దనుపొరపాటు సూరి నూడఁ బడియున్న పంగిపోంగి యనుచోటఁ గూడఁ దఱుచు చనుటవలననే సంధి లే దని చెప్పినాఁడు గాని 'ద్విత్వం బగుట' అను హేతువును జూపెడివాఁడు గాదు.

అహోబలుఁడు ఆడియాడి ఇత్యాదిగా నామ్రేడితపరకత్వము న సంధ్యభావమును దోష మనుటను గూర్చి క.మం.కర్త 'ఆద్యస్యామ్రేడితేఽన్త్య లోపశ్చ' యనుదాహరించకారంబుచే క్త్వార్థకసంధివిరహిత రూపములు సాధువు లని తోఁచుచున్న దని సముచితముగా నన్వయించె' (417) నన్నది తె.వ్యా.వి. క.మం. అభిప్రాయము సముచిత మనుట సరి కాదు. దీనివలన నేమియేమి యనుచోవలె నక్కడ సంధి విరహితరూపము లున్నఁ గాని తఱుమగా క్త్వార్థకేకారమునకు నామ్రేడితపరకతలో సంధి రావలసినదే యని యభిప్రాయము కలుగును. 'వికల్ప మన్నను; అది లక్ష్యవిరుద్ధ మనుట విస్పష్టమే. క్త్వార్థేతో న భవేత్సదా' యని వి.వి. 'సదా' యనియు నన్నదే. అయినఁ జింతామణి క్త్వార్థకేకారమునకు సంధినిషేధము ప్రత్యేకముగాఁ జేయ లేదు గాఁబట్టి ప్రాప్తించుచుండ (కిమాదులలోఁ గాని, తదాదులలోఁ గాని క్త్వార్థకేకారము బరిగణింపఁబడ్డ దానికి 'సంధిర్న' యని నిషేధము వర్తించుఁ గాన వచ్చెనని కాదు. కాని ఆమ్రేడితపరకస్థలము సందలివిశేషారంభముచే (ఎట్టెట్టా యనుచోవలె) క్త్వార్థకేకారము నకు సంధి ప్రాప్తించు ననవలయుఁ గావున) చశబ్దముచేత సంధి రాదని చెప్పుకొనుట యుచితము యగు. ఇది చిం. పక్షమునసే కాని యట్టిసంధిని ప్రత్యేకముగా నిషేధించినవి.వి లోఁ గాని బా.లోఁ గాని కుదురదు.

క.మం. 'అచో౽చి క్త్రేచిల్లోప' యనుకారికను గూడ నామ్రేడితస్థలములందె యన్వయించి బహుళ మనుటచే నేఁగి యేఁగి ఇత్యాదుల లేదు. ఏమి యేమి ఇత్యాదుల వికల్ప మనెను. చి.సూ. ఇప్పట్లు క.మం.నే యనుసరించినాఁడేమో (418) యన్నాఁడు. తె.వ్యా. వి. బహుశః ఈఅభిప్రాయముతోనే బా వి. పై వివరణము చేసియుండ

వచ్చును. అచోటచి యనుదానిని మూలముగాఁ జూపుటకు నదియే కారణము కావచ్చును. 'క్త్వార్థే తో న భవే త్సదా' యని యున్నప్పటికిని గ.మం. పైరీతిగా సమన్వయించుట పొరపాటే. అందుకే సూరి యేమి యేమి యనురీతివానికిఁ దెలుఁగుశబ్దమును మాత్రమె ప్రయోగించుటయు పఁగి రేఁగి యనుచో సంధ్యభావమునకుఁ గారణ మది క్త్వార్థక మగుట యని వేఱువిధముగా నిరూపించుటయు జరిగిన దని వచ్చు. క.మం.లోని పొరపాటును సూరి ప్రమోదింపకుండుట సముచితముగా నున్నది.

అయినను తె.వ్యా.వి. కూడ నిక్కడ విధిసూత్రముకన్న నిషేధసూత్రము బలీయ మైన (416) దని యచోటచి యనుదానికంటె 'క్త్వార్థే తో న భవే త్సదా' దే బలీయ మనుచుఁ గూడ బా.వి.లో తెలుఁగుశబ్దముచే నేఁగి రేఁగి - సాధించు టెట్లు కుదురుచున్నదో? క్త్వార్థం బైనయుత్తునను సంధి లే దనునిషేధశాస్త్రము మిక్కుడ నున్నదే కదా. అన లానిషేధప్రారంభ మే కినికోఁ అను. వచ్చి యిచ్చెను అను చోటఁ బద్యస్యవల్లఘుణప్రవృత్తి యనున్యాయము ననుసరించి పరిష్కరించినది.

ఇక్కడ మూలగ్రంథమున బా.వి. 'పఁగి రేఁగి' యనుచో 'క్త్వార్థం బగుట' యనియే చూపినది. కాని యంతకుముందు పుట 55 లో 'అనుచోఁ గ్త్వార్థం బగుట' యని ప్రాతికార్యాలతోఁ జూపినది. అది యట్లుండరా దని వజ్ఝలవారు స్పష్టము చేసిరి. (వ్యా. సం.స. 252) చిన్నయ బాల.లోఁ జెప్పలేదు గాని సూత్రాంధ్రములో 'ఇ పదపాదానాం ఖరి' యని ఖర్పరకపదములకు సరళము లే దని చెప్పియున్నాఁడు. ఆదేశసరళము లేమి ద్రుతమునకు ఖండబిందువు రాదు. కాని యిట ద్రుతము లోపించుట విశేషము.

అపదాదిస్వరసంధి ?:

అంద్వవగాగమంబులం దప్ప నదుసూత్రముచే విధింపఁబడిన సంధినిగూర్చి బా.వి. "ఇది యపదాదిస్వరసంధిగాఁ బ్రసిద్ధమైనది. ఏలన ఇందు పూర్వమందలివి పదములు పరము లున్నవి యపదములు (57) అన్నది. ఏలన సూత్రప్రారంభములో నిది యపదాదిస్వర సంధిగాఁ బ్రసిద్ధ మగుటకు సహేతుకమును నాహేతు విది యనియుఁ జెప్పఁబడుచుట స్పష్టము. కాని యది యుచితముగా లేదు. పరము లున్నవి యపదాలే. కాని పూర్వము లున్నవి పదములే యం యుండవలయు ననునియమము లేదు. సూత్రి యుదాహరణములలో అర్థ + ఇంచు, నిద్ర + ఇంచు అను రెండుదాహరణములలోను పూర్వశబ్దము లైనయర్థ, ఇంచు అనునవి ధాతువులుమాత్రమే. అనఁగా నవి పదములు గావు.

ఇంచునుగూర్చి వివరించుచు 'తత్సమక్రియ'లను సాధించునపుడు ధాతువులకుఁ జేరు ఆగమము. (క్రియ ౮౮) అన్నది బా.వి.(౬౦) ఈనిర్ణయము స్థూలముగాఁ జేయఁబడినదే మా. క్రమా. ౮౮ సూత్రముచే నించుగాగము సంస్కృతాచ్ఛికధాతువులకును వచ్చును. ప్రకృత్యర్థమునందు నన్నింటికి గూడ. అంగ్ + ఇంచు. అంగలించు, వందు + ఇంచు వండించు అనునవి కూడ దీనికి లక్ష్యములే యగుఁగదా. మూర + ఎడు, పెస + ఎడు అనుచోఁ గూడ తత్సమమైత్తిలో విభక్తి లోపము కల్గినది. ఇవి పదము లనుటకు నవకాశము గలిగియుఁ బదము లన్నను అర్థ నిద్ర పదములు కావు గదా.

పరమైన పదము లున్నతోపాటు పూర్వశబ్దము పదము లైనపుడే దీనికీపేరు సముచిత మని బా.వి. భావించియున్నదేమో (అర్థించుము న్నరూపానిబట్టి.) దీనికి నపదాదిస్వరసంధి యనుపేరు తగదని చెప్పక తప్పదు.

కాక పరము దున్నవి యుపపదము లైనం జాలు (గాని పూర్వశబ్ద మొకపేశఁ బదము గా కున్నను) ననియు దీనికి నపదాది స్వరసంధి యను ప్రసిద్ధి యందువలననే సముచిత మనియుఁ జెప్పఁదలఁచిన నదియు గ్రాహ్య మనలేము. (అట్టియెడలఁ బూర్వశబ్దము పద మగుటం గూర్చి ప్రస్తావించుటయే యనవసరము.)

అట్టియెడల నపదాదిస్వరసంధి యనుటకంటె 'నపదాదిస్వర పరకసంధి' యను టుచిత మని చెప్పవచ్చును. సంధి పూర్వస్వరము నకుఁ గదా విధించుట జరుగుచున్నది. ఇక్కడను నంతె. పూర్వాపర స్వరాలకుఁ బరస్వర మేకాదేశ మగుట సంధి యని నిరూపించు నప్పుడు పరస్వరానకు సంధి వచ్చు నన్నను భేదము లేకపోవచ్చు. కాని పూర్వస్వరమునకు సంధి చెప్పుట జరుగుచున్నది గాఁబట్టి తదనుగుణముగా 'నపదాదిస్వరపరకసంధి' యనఁదగు, ఉత్వసంధి, ఇత్వసంధి యనుచోఁ బూర్వస్వరమునుబట్టి పేరు పెట్టుకొనుటలో సౌలభ్య ముండఁగా నిటఁ బరస్థలమునుబట్టి చెప్పుటలో నుద్దిష్టార్థము స్పష్ట మగుట కవకాశము కలిమి నపదాదిస్వరపరకసంధి యనుట యొప్పు వచ్చును. అయినను నీసంధి కొకపేరు పెట్టుకొని పిల్చుకొన నెంచుట స్పష్టతకుఁ గావచ్చును.

ఆంద్వవగాగమములు :

దీనిని విభాగించుచు బా.పి. 'అందు + అవక్ అంద్వవ (క్) యణాదేశసంధి. అవక్ + ఆగమములు అవగాగమములు (57) అని చూపుట స్పష్టతకొఱకే యనఁదగు. అయిన నట్లు చూపుటలోఁ గ్రమము గానరాదు. అందు అనునది సప్తమీప్రత్యయమే కాని యాగమము కాదు. అవ యొక్కటె యాగమము. తె.వ్యా.వి.లో అందు, అవ అనుఆగమములకు (408) అని యందును గూడ నాగ

ముముగాఁ జెప్పుట గమనింపవచ్చును. కాని యిది పొరపా టనుట స్పష్టము. కావున అవక్ + ఆగమ అవగాగము, అందు అవగాగమ అంత్వవగాగము (అంత్వవగాగమా) (అప్పుడీ తెలుఁగునఁ బ్రాతి పదికముగా నిల్వ) ప్రథమాబహువచనముతో అంత్వవగాగమము లని యైన దని నిరూపించుట సక్రమముగా నుండును. అవక్ + ఆగమము అనుచో రెండవశబ్దమును దత్సమముగాఁ జూచుట స్పష్టతకొఱకే కావచ్చును. కాని యది శాస్త్రానుగుణము గాదు. కొందఱు భ్రాంతితో తల్లి + తండ్రులు అని విభజింతురు అది మహాప్రమాదము (66) అన్న బా.వి. వచనము లిచ్చట సమన్వయించు ననవచ్చు.

అవ అనుపూరణార్థకప్రత్యయము (51) అనుటలో బా.వి. పొరపడియుండును. అంత్వవగాగమంబు లని సూత్రము చెప్పుచుండఁగా అవ ప్రత్యయ మెట్లయినది? 'సంఖ్యకుం బూరణార్థంబునం దవగాగమంబగు' నని సూరి దీని నాగమముగానే విధించియున్నాఁడు. "సుహాగేఽవస్తు సర్వదా" యనుటలో వి.వి.లో అవను బ్రత్యయముగాఁ జెప్పినఁ జెప్పవచ్చు. కాని యిక్కడ వి వి. అభిప్రాయమును వివరించుట లేదు గదా బా.వి.

ఇవి పరముగా నున్నప్పుడు సంధి యెట్లు? అందు పరముగా నున్న నత్తునకు వికల్ప మిత్తునకు లేదు. అవ పర మైన నిత్తునకు వికల్పము. అంత్వవలు పర మగుచో నుత్తునకు నిత్యము. ఇతరాచ్చుల కసలు లేదు. బా.వి. ఈయంశమును స్పష్టము చేసియున్నది. వీని సంధినిగూర్చి వివరించుచు సూరి 'యథాసంభవముగా గ్రహించునది' యన్నాఁడు. దీనినిబట్టి యింతకుముందు చెప్పిన లక్షణములనుబట్టి యత్వేత్వాదులకు సంధ్వనపరకతలో సంధి యగు నని గ్రహింపవలెను. (పదపరకతయందువలె)

నందు + ఎను అనుచో నుత్తునకచ్చు పర మైనది గాన ఉత్తునకచ్చు పరం బగునప్పుడు సంధి యగు నని సంధి యేల రాదు? ప్రాప్తించుచునే యున్నది. అయ్యది అపదాదిస్వరపరకతలో సంధిని జెప్పవిశేషశాస్త్రి మిటు ప్రవర్తించును. అట్లే నాలుగు + అని అనుచో 'ఉత్తున'కని సంధి ప్రాప్తించుచున్నది. అపదాదిస్వరపరకతలో సంధిని జెప్పనావిశేషశాస్త్రమున 'సంధ్యనగాగమంబులం దప్ప' ననుటచే నా శాస్త్రమునకిట నవకాశము లేదు. కావున 'నుత్తున' కను సూత్రముచేతనే సంధి వచ్చును. యథాసంభవముగా ననుటలో సంభావ్యముల నిట్లు గుర్తింపవలసియున్నది.

ఉత్తునకు సంధి బహుళముగా నగు ననుసూత్రముచే నందు పరకతలో నుత్తునకు సంధి వికల్పము రాము లందు, రాములయందు. (సంఖ్యావాచకము లవంతములు లేమి నవపరకత్వ మున్నట్లు సంభవించుట లేదు గాన నట్టి సంధిప్రసక్తి లేకున్నది.) అందుపరకతలో నిత్తునకు సంధి నాకు నామి నట్టి దేమార్గములో గలుగు నవకాశము లేదు. కాగా సంధి లేమి రామునయందు, హరియందు ననునీ యదాగము నగును. (రామునం దనునది నుగాగమము చేతఁ గదా యవును.) సంఖ్యావాచకము లవంతము లేమార్గములోఁ జేర్పఁబడను. అట సంధి వికల్పము. ఎనిమిదవ - ఎనిమిదియవ - అంక్యవపరకతలో నుత్తునకచ్చు పరంబగునప్పుడని నిత్యసంధి యగును. ననమందు, రెండవవాఁడు మొ॥ ఉపదిగ్భాన్యచ్చులకు సంధి చెప్పఁబడియుండ లేదు. గాన నిట సంధి యందుపరకతలోను లేదు. వదినెయందు రోయందు గ్లౌయందు మొ॥. అట్టిసంఖ్యావాచకములు లేమి ననపరకస్థలముల నిట్టిస్థితి లేదు. (వే+అందు - వేయందు)

ఇంచుక్పరకసంధినిగూర్చి తె.వ్యా.పి. ఇట్లు చెప్పినది. 'బా.వ్యా.కర్త నరె చి.సూ. ఇంచుగాగమసంధికి కొన్ని యుపవాదములను

జెప్పుకొనవసరము లేదు. గుణనింతములు యకారాంతములు కానివకద్విస్వరములయిం చుగ్విక్రియల క్రియ డాగమమును విభాషగాఁ జేస్పుటచే నిచ్చట నింతుకతో సంధి నిత్యముగా వచ్చును. భుజ్ + ఇయు + ఇంచు (క్), భుజియించు, గుణి - ఇయు - ఇంచు(క్) గుణియించు అనునీతి నీతఁ డభేద్యము సాధ్యక్రియకుఁ నగుప్రక్రియ చెప్పఁబడెను (405) ఇయు డాగమమును ఇయు అనియుత్వసహితముగాఁ జూపుట నిక్కడ నియుట్టులోనియుకారమునకు సంధి నిత్యముగనే వచ్చు నని తె.వ్యా.వి. అభిప్రాయపడిన దన్నమాట. కాని ఇయుట్టులోనియుకార ముచ్చారణార్థకమె యని సూరియభిప్రాయము. భుజ్ + ఇయ్ + ఇంచు అనవిధముగా సూరివలె నాగమమును ఇయ్ అని యకారపు బొల్లుతోఁ జూపుచుండఁగా తె.వ్యా.వి. ఇయు అని చూపుట సూరిమతవిరుద్ధము గదా.

ఇక్కడనే యింకొకలోపమును తె.వ్యా.వి. ప్రదర్శించినది. 'ఇంచు(క్)'లోని బిందుపూర్వకచకారమునకు ద్విత్వలకారము నాదేశించు ఇల్లు (వి జల్లు విత్తిల్లు పొ॥) అను అనుపమును సాధించెను. ఇట్టి వానికి సంధిపరిచ్ఛేదములోని యుపదాదిసంధిసూత్రము క్రింద నియమము లేదు. (409) పంచ్ + ఇల్లు పంచిల్లు అనువిధముగ నగుచుండ నిట్టివాని నిటుఁ జూపుటవలన ప్రారపాటు. కాని యుపదాదిస్వరపరకతలో సంధి చెప్పబడుట నిల్లయుపదముల నిక్కడఁ జూపవలయునా? చూపు మన్న నట సంధి రా దనవచ్చునా? అట్టివి పెలు లేనప్పుడు దాహరింపలే దను విచారమే యక్కఱ లేదు గదా. గుణి + ఇయించు అనుచో నియు డాగమపరకతలోను సంధిగలదు. పండు + ఎడు పండు + ఎడు, మున్నగునవెన్నియుఁ గలవు. కాబట్టి యుదాహరించుచో నెల్లవియుఁ జూపలేదని గాని యిల్లును జూపలే దని కాని విచారింప నవసరము.

ద్విరుక్తటకారము:

అసలకు ద్విరుక్తటకార మగు ననఁగా హల్మాత్రములకే చేసి కుట్ + ఉ + ఉయు అని వ్రాసినది బా.వి. (58) అనఁగా ద్విరుక్త టకారము చేసిన యనంతర ముత్వసంధి చేయవలయు నన్నమాట. కాని యిది ప్రయోజనము లేని ప్రక్రియాగౌరవము కాఁబట్టి అసల కనఁగా అసలకు ససవ్వరములకుఁ (అచ్చులకు) జేయు టొప్పును (సూ.2) (చూ. ప్రౌ. శే.)

"ఇది స్వరమునకు స్వరము పర మగుసంధిగా కన్పించినను పరస్వర మేకాదేశము కాక అసలకు ద్విరుక్తటకార మాదేశ మగుటయు ఆతేను నాతిస్వరసంధి ప్రవర్తిల్లుటనుబట్టి యిది అటు వ్యంజన సంధులకును ఇటు స్వరసంధులకు మధ్య నొప్పుచున్న" దన్నది బా.వి. (58) దీనినిబట్టి కొన్ని యంశములు గుర్తింపనగును. స్వరమునకు స్వరము పరమైనమాత్రమున స్వరసంధి కాదు. పరస్వర మేకాదేశ మయినపుడే స్వరసంధి యగునట. 'ఆతేను నాతి స్వరసంధి ప్రవర్తిల్లుటనుబట్టి' యనుటలోఁ గూడ నీయంశమె స్పష్టము. అయిన వ్యంజనసంధి యన నేమి? ద్విరుక్తటకారము వ్యంజన మాదేశ మగుటయు స్వరసంధియు రెండును గలవు గావున నిది మొదటి 11 సూత్రముల స్వరసంధులకును దను వాతిగసడదవాదేశాదివ్యంజనసంధులకు నడుమ నొప్పిన దన్నమాట. అనఁగా (వ్యంజనములకు) వ్యంజన మాదేశమైన దట వ్యంజనసంధియా? స్వరములకు (పర) స్వర మాదేశమైన స్వరసంధియు వ్యంజనములకు (పరైన) వ్యంజన మాదేశమైన వ్యంజనసంధియు ననఁదగునా? అట్లయిన మువర్ణకము నకు బుంపులు చెప్పినచోట స్వరవ్యంజనములకు స్వరవ్యంజనము లాదేశము లైనవి గదా. అదియు సిట్ల మధ్యలోఁ జెప్పక వ్యంజన

సంధులలో నేల చెప్పె? వ్యంజన సూగము మైనను వ్యంజనసంధి యగునా? పూర్వపరస్వరంబుల కన్నట్లుగా (స్వరసంధిని) సూరి వ్యంజనసంధిని నిర్వచింపలేదు. వ్యంజనసంధులనుగూడ నిరూపించు చున్న బా.వి. అది యేమో స్పష్టము చేయవలసియున్నది. సూరి లక్షణము ననుసరించిస్వరసంధిని గ్రహింపఁగా నట్లు నిరూపింపకుంటను బట్టి సూరిమతమునఁ దెలుఁగున వ్యంజనసంధి యున్నది గుమరకుండగా దానిని దెచ్చి వివరించుటలో సంతయు వివాదాస్పద మగుచున్నది. బా.వి.లో వ్యంజనసంధి యెట్లున్నదో పైని జూడఁగలము.

ఈసూత్రరచనలోఁ గొన్నిలోపములు గల వని బా.వి. వాని నిట్లు ప్రస్తావించినది.

కుఱు చిఱు ఇత్యాదులు స్వతంత్ర మైనశబ్దాలు కావు కాఁబట్టి కుఱుచ ఇత్యాదిగా నిర్దేశించి యంతిమాక్షరలోపము చెప్ప వలసియున్న దన్నది మొదటిది. (60) తె.వ్యా.వి. (477)లోఁ గూడ నీయభిప్రాయ మగపడును.

కుఱుచ, చిఱుత ఇత్యాదిగా నున్నశబ్దాలకు సమాసమున నంతిమాక్షరలోపము గలుగుచున్నది. కాని యది యచ్పరకమలలో మాత్రమే యవునది గాదు. కుఱుఁగాఁపు, చిఱుచాప మొ॥, కాఁబట్టి వీనిలో నంతిమాక్షరలోపమును సమాసమున సామాన్యముగా విధింప వలెను. ద్విరుక్తటకారమువలె నంతిమాక్షరలోపమును నచ్పరకమ యందుమాత్రమె యగునెడల సూరి యిటనే చెప్పియుండెడివాఁడని వచ్చును. కాఁగా నీయంతిమాక్షరలోపమును నిటఁ జెప్పరాదు. సమాసపరిచ్ఛేదమునఁ జెప్పనగును. కొన్నివ్యాఖ్యానములు నిక్క-లాదిసూత్రము నాశ్రయించినవి. ఆచ్ఛికసమాసములం దఱుచుగనన్న లోపాదివికారము లనుచుఁ బ్రౌఢవ్యాకర్త చెప్పినలక్షణము నిక్క-.

లాదిసూత్రమునకు వ్యాఖ్యానప్రాయముగా వజ్ఝలవారు మొ॥ గుర్తించియున్నారు. కాన నట్లు చేయుట యొప్పు.

కుఱుచ ఇత్యాదిగా నిర్దేశింపకుండఁ గుఱు ఇత్యాదిగాఁ జూపుట చేత—నంతిమాక్షరలోపము వచ్చినవే గ్రహింపవలయు నిట. అట్టి లోపము సమాసమున జరుగునది గాఁబట్టి యీాద్విరుక్తటకార కార్యము సమాసములలో వర్తించు నని సూచించినట్లే యైనది. 'దీని ననుసరించి యీాయాదేశము వృత్తియందు జరుగు నని స్పష్టపఱచుట యుచిత'(475) మని తె.వ్యా.వి. విశేషముగాఁ జెప్పినది. అది కుఱ్ఱాది నిర్దేశముచేతనే సిద్ధింపఁగాఁ బ్రత్యేకముగాఁ జెప్పుట యనవసర మనియుఁ జెప్పిన సిద్ధాంతానువాదమె యగు ననియు గ్రహింపఁదగును. ఇంక సమాసాలలో కుఱు ఇత్యాదిరూపములతో నీశబ్దములుండును గావునను నట్టిరూపమున నున్నవానినే యిట గ్రహింపవలసియున్నది గావునను వాని నట్లు నిర్దేశించుట లోపము గా దనియు నవసర మనియు గుర్తింపవలెను.

ఇంక రెండవలోపము కడుశబ్దము ద్రుతాంతము గావున 'కడున్' అని చూపవలసియుండఁగా 'కడు' అనియే చూపుట (60) యన్నది బా.వి. ద్రుతాంతమునే నిర్దేశించిన నెట్లుండవలెను? కుఱు చిఱుకడున్నిడుశబ్దము లనియా? ఇది సమాస మగుట స్పష్టమే. ఇట్టి చోట్ల ద్రుతప్రకృతికము లయ్యును ద్రుతవిరహితములుగాఁ జూపఁబడుట యితరస్థలములందును గమనింపవచ్చును. ఎల్లశబ్దంబు ద్రుతాంతంబయినయవ్యయం బనుచో ఎల్లశబ్ద మనఁగా ఎల్లన్ అనుశబ్దమె కదా. అట్లుపోలెబలెవలెశబ్దంబు లివార్థకంబులు, పోలెబలెలు పరంబు లగుచో (ప్రౌఢ. సమా 38) మొ న్నగుస్థలములు స్మరింపఁదగును. పోలెబలెవలెలు ద్రు.ప్ర.లే కదా. అట్లే యిట సమాసమధ్యమున కడు అని

చూపినంతమాత్రమున నయ్యది ద్రు.ప్ర.కా దని భావింప నక్కఱ లేదు గదా.

ఇంకను కడుఁ ఇత్యాదినిర్దేశము ననుసరించి యీకార్యము సమాసాలలో జరుగున దని స్పష్టము గదా. 'కడున్' అనునది ద్రుతాంతమై యైనను సమాసము చేయుటలో 'సమాసంబునయందు ద్రుతంబునకు లోపం బగు' ననుసూత్రముచే నట ద్రుతము లోపించును. అనఁగా సమాసములో నంతిమాక్షరము లోపించినను ఇత్యాదులను చేర్కొన్నట్లే యిక్కడ సమాసమందు ద్రుతము లోపింపఁగా నున్న 'కడు' అనుదానిని సూరి చేర్కొనె నన్నమాట. ఇందులో దోష మేమియు లేదు. ఇంకను నిక్కార్యము సమాస మయిననే యగును గాని సమాసము గాకున్నఁ గా దనువిషయము విశేషముగాఁ జెప్పిన ట్లగుచున్నది.

ఇది సమాసములలో నగునదిగా నిట గుర్తింపకపోవుటచేతఁ గాఁబోలును బా.వి. ఇం కొకలోపమును ప్రస్తావించినది. "నన్నయ కడుఁనలుక యిత్యాదిగాఁ బ్రయోగించియున్నాఁడు గావున నీద్విరుక్తటకారము కడుశబ్దమునకు నిత్యము గాదు. ఈయనిత్యత గూడ స్పష్టమగుటకొఱకై సూత్రమునఁ దఱచుగా నగు నని చేర్కొని సవరింపవలె" నని (60) మూఁడవలోపమును జెప్పినది. వజ్ఝలవారు కూడ మొదట నిట్లే పొరపడినను బిదప సవరించుకొనిరి (బా సూ.) కడుఁనలుక ఇత్యాదులలో ద్రుతము గనఁబడుచున్న దనఁగా నది లోపింపలేదు. సమాసమైన లోపింపకతప్పదు గాన నిది సమాసము గాదు. ద్విరుక్తటకార మగునది సమాసమునందే యని స్పష్టము గదా. అనఁగా నిట సమాసము గాకపోవుటచేత, కడు అనునాకారములో నుండక 'కడున్' అని యుండుటచే, ద్విరుక్తటకారముప్రాప్తియే లేదు. కడు

నలుక అనునది వ్యస్తరూప మిం నిట్లే యుండు, కట్టలుక యన్నది సమాస మట నట్లే యుండును. సమాస సైం ద్రమతము లోపించి కడు + అలుక యని యుండ నిట ద్విరుక్తటకార మనిత్య మన్న క డలుక యనియే కావలె. కాఁగాఁ గడుశబ్దమున నీద్విరుక్తటకారము నిత్యము గా దని నిరూపింపవలె నన్నఁ గ డలుక యనుప్రయోగమును జూపవలెను గాని కడు నలుక యన్నది కాదు. కాఁగా నిటను ద్విరుక్తటకారము నిత్యమె. కుఱ్ఱాదుల కనిత్య మని బా.వి. కూడఁ జెప్పలేదు. కాఁగా నీవాని కన్నింటికి నిత్యమే కావునఁ 'దఱుచుగా' నని చెప్ప నక్కఱ లేదు. చెప్పిన నది ప్రయోజనవంతము గాక పోఁగా ననర్థక మగు నని గుర్తింపవలయును. కావున సూరి యీయాదేశమును నిత్యముగాఁ జెప్పుటలోఁ బొరపా టున్న దని తె.వ్యా.పి. (478) భావించుట పొరపా టని స్పష్ట మగుచున్నది.

సూత్రము లోపరహితమే. కాని అడల కనక ఉడుల కన్న సంకను స్పష్టముగా నుండెడి దనిపించు. విశేషవృష్టి యే మేని గల దేమో పరిశీలింపవలెను లేసిలోపములను జూచి ఇట్టిలోపములున్నను ఈసూత్రవిషయము నన్నయాధర్వణములందు స్పష్టముగా నిరూపితము గానిది. చిన్నయయు పల్లితను చిన్నినిదర్శ (61) మనఁట చానఁగొట్టి చెవులు మూయుటవలెఁ గొంతసయముగా నున్నది.

ఆదేశము :

'ప్ర.ఆ. ఈసంజ్ఞ నేలకో యుపయోగింపలేదు. తత్స్థానమునందు స్యాత్ స్యుః భవేత్ మున్నగుసాధారణపదములనే వాడెను' (430) నన్నది తె.వ్యా.వి. అట్టియవసరము గల్గకపోవుటయే దానికిఁ గారణము. 'పరుషాణాం గసడదావాః స్యుః' ఇత్యాదిగాఁ జెప్పినప్పుడు షష్ఠ్యంతనిర్దేశమువలన విధింపఁబడినగసడదవ లాపరుష

ములయొక్క స్థానమున వచ్చును. కావున మఱల నాదేశశబ్దము ప్రయోగింప నేల? అటఁ బ్రయోగించినను నది వ్యర్థమే యగును. అట్టిసందర్భములో సూరి కూడఁ 'బహువచనములకు' గసడదవ లగు నిత్యాదిగనే గదా చెప్పియున్నాఁడు. ఇట్లు స్థాననిర్దేశము స్పష్టము చేయవలసి లేనిస్థలములయందే యాదేశశబ్దప్రయోగ మవసర మగును. 'ఆదేశాః కేవలా శ్చైషాం భావోఽభావః ప్రయోగతః' మొదలగుచోట్ల వి.వి. ప్రభృతులప్రయోగ మట్టిది.

గసడదవాదేశము :

'దీనికి గడసదవాదేశసంధి యని ప్రసిద్ధి. వీనిని సరళము (గజడదబలు) లని వ్యవహరింపరాదు. వీనియుచ్చారణమునందుఁ గించి దానునాసిక్య ముండును (61) అన్నది బా.వి. ప్రసిద్ధివిషయము వేఱు. సూరిప్రభృతులు అట్లు వ్యవహరింపలేదు. 'వాఁడు గొట్టె' ననుచో గాదేశ మయ్యె ననుట యుచితము కాని గసడదవాదేశము వచ్చె నని గాని గసడదవాదేశసంధి వచ్చె నని కాని యనుట సమంజసము గా దనక తప్పదు. లాక్షణికవ్యవహార మట్లు లేదు.

గసడదవలను సరళము లనరా దని బా.వి. నిర్ణయించినది. గజడదబలు సరళ లని బా.వి. ఇక్కడనే చూపినది. గసడదవలలో సవలు స్థిరాలే కాని సరళము లెట్లును గావు గాఁబట్టి వానిని సరళము లనము. సరళము లైనవర్ణము లింక గడదలు మూఁడు. వీనిని కూడ సరళము లనరా దన్నమాట. బా.వి. సరళము లైనగడదలకు నీయాదేశము లైనగడదలకు నేదో భేదము చూపినది. కాని యది యంత తేలికగా స్పష్ట మగునది గాదు. కాని సూరిమాత్ర మీగడదలను సరళము లనుటను విరోధింపలేదు. క్రియా 115 సూత్రమునొద్ద తెన్ను గను తెన్నగాను ఇత్యాదిగాఁ జూపించుచు 'ఇట సరళంబు నిత్యం'

బన్నాఁడు. అక్కడ ప్రథమమీఁదికకారమె గకార మైనది. ప్రథమ మీఁది కటతల కైనగడదవలనే సూరి సరళ మనె నన్నమాటయె. సూరి సరళ మనుట సమర్థనీయము కా దని (367,62) బా వి. అక్కడఁ జెప్పుచున్నది. ఇది నిరాధారము. ఈగడదవలు వర్ణమాలలో నిర్దేశించి నవే కాని వేఱు గావు. వానికి సరళము లనుసంజ్ఞను సూరి నిర్దేశించెనే కదా. తద్భిన్నముగా నానునాసిక్య మంతయో యింతయో యుండి యున్న వీనిని ప్రత్యేకవర్ణములుగాఁ జెప్పవలసియుండును. యరలవలను లఘ్వలఘువులుగాఁ జెప్పవేసినట్లు గసడదవలను (కించిత్) అను నాసికము లనియు నననునాసికము లనియు విభాగింపవలదా? శాబ్దికు లెవ్వరుఁ జెప్పనియీయంశ మిందలివిశేషము.

తె.వ్యా.వి పరుషముల కాదేశముగా వచ్చినసరళములను బరిణతసరళము లనవచ్చు ననుచు వీనికి సహజసరళములకు నుచ్చారణ మునం దీషద్భేద ముండిన నుండవచ్చును. కాని తెనుఁగువ్యాకర్తలు లఘ్వలఘుభేదములను గుర్తించియు నిట్టివాని కీతిభేదమును జేర్కొన రైరి. (430) యున్నది. తె వ్యా వి. కూడా భేద ముండిన నుండవచ్చు ననుకొన్నది. కాని యాభేద మేమియో యటుఁ జెప్పలేదు సరి గదా భేదము గల దని గాని నిశ్చయముగాఁ జెప్పలేదు. తెలుఁగువ్యాకర్త లాభేదమును నిరూపింపలేదని యూత్రము నిశ్చయించినది. అసలు లఘ్వలఘుభేదనిరూపణమే శబ్దశాస్త్రమున సనాతనమా యనుట విచార్యము.

పూచెఁ గలువ యనువాక్యమున పై గకార మాదేశ మైనది. వాఁడు గొట్టె ననుచోఁ బ్రథమమీఁది నకారము గళ పైని గకారము గకార మైనది. ఇవి రెండును సమానములే యగునా? కించిదానునాసిక్య మీరెంట సమానమా? లేక యిటును భేదము

గలదా ? భేద మున్న దేమో యుచ్చారణమున స్పష్టము గాదు. ఝానము - జాజము, ఇత్యాదులందును బరిణామము గలదు. పరిణత సరళము లనుకల్పనమువలనఁ బ్రయోజనమును స్పష్టము చేయ వలసినది.

గసడదవాదేశస్థలములనుగూర్చి పేర్కొనుచు బా. వి. 'ప్రథమావిభక్తియం దున్నపదములమీఁదను దానితోఁ దుల్యము లగు నిత్యైకవచనాంతము లైనయవ్యయములమీఁదను కళ లగుక్రియాపదములమీఁదను నున్నకచటతపలు బహుళముగా గసడదవ లగు' (62) నన్నది. ఇందులో 1,2. విషయాలు సూరిసూత్రవివరణము స్పష్టము చేయుచున్నది. నడుమఁ బ్రథమాంతతుల్యము లైననిత్యైకవచనాంతము లైనయవ్యయము లేవి? అప్పుడు ఇత్యాదులు అని బా.వి. అభిప్రాయము గుర్తింప వచ్చును. కాని సూరి వీనిని ప్రత్యేకముగాఁ బ్రస్తావింప లేదు. ప్రథమమీఁద నని సూత్రించినవాఁడు నాఁడు గొట్టెనిత్యాదులలోనే యప్పుడు సనియె నన్నది చూపినాఁడు. అది ప్రథమాంతమె కదా. ప్రథమాంతమె యని సూరి వివరణములో స్పష్టము చేసినాఁడు. అది ప్రథమాంతమె యైయుండఁగాఁ బ్రథమాంతతుల్య మనుట యెట్లు? అన్న అమ్మ ఇత్యాదులవలె నిది స్త్రీసమము. ఇది ప్రథమాంతమే. ప్రథమాంతతుల్యము లనుచో నీయవి ప్రథమాంతములు గా వలసియుండును. కాఁబట్టి ప్రథమాంతాలను, కళలైనక్రియాపదములను, రెంటిని పేర్కొన్నఁజాలును నడుమఁ జెప్పిన యంశ మనవసరము.

నిత్యైకవచనాంతా లైనయవ్యయా లన్నది తె.వ్యా.వి. సూరి నిత్యైకవచనాంతా లనినాఁడు. అవ్యయా లనుట విశేషము. 'యదా తదా అనునవ్యయములు ప్రథమాంతములు' (62) అనుటలో

బా.వి. తెలుఁగులో అప్పుడిత్యాదులు అవ్యయాలనుకొన్న దేమో. సంస్కృతములో యదా, తదా, ఇదానీం, అనునవి యవ్యయములే. కాని తదర్థకము లైన అప్పుడు మొ॥ తెలుఁగుశబ్దాలు అవ్యయాలు కావు. ఇవి నానావిభక్తికశబ్దములు. ఇప్పటినుండి, అప్పటికొఱకు, ఎప్పటికి అప్పటన్ - ఇత్యాదిగా నాయాయర్థములం దత్తద్విభక్త్యంత రూపము లున్నవీని నవ్యయము లనుట యసమంజసము కదా. నిత్యైకవచనాంతము లనుటలోనె యివి యవ్యయములు గా వను విషయము తెలియుచున్నది. అవ్యయము లయిన నేవిభక్తివచనము లును గనిపింపవు గదా. అవ్యయము లన్నపుడు నిత్యైకవచనాంతము లను టెట్లు? అవి యెపుడు బహువచనము గూడ నుండునవ్యయము లుండునా? నిత్యైకవచనాంతము లనుటచేత వీనికి నేవిభక్తిలో నైనను నేకవచనాంతరూప ముండును గాని బహువచనాంతత లే దని యర్థము. అనఁగా నితరవిభక్తులును యథాసంభవముగాఁ జేరు ననియు నైన నేకవచనాలే చేరు ననియు నిత్యైకవచనాంతము లనుపదము తెలుపుచుండుటతో నివి యవ్యయములు గా వనువిషయము స్పష్టము. కాఁబట్టి యప్పుడిత్యాదుల నవ్యయము లనుట పొరపాటు. అవి గాక యితరములను గుఱించి యిటఁ బ్రస్తావనయే లేదు. నిత్యైకవచనాంత ములప్రసక్తి యప్పుడిత్యాదులవిషయములోనే గదా యిక్కడ జరిగినది. ఏ మైన నవ్యయము లనునప్పుడు నిత్యైకవచనాంతము లనుప్రసక్తి యనవసరము.

తె వ్యా.వి. 'నిత్యైకవచనాంతంబు లనఁగా ప్రథమావిభక్తి నిత్యైకవచనాంతంబు లనియె తాత్పర్య' (449) మని వివరించినది. అదియు సరి గాదు. 'అప్పటికిన్' అని సూరియే స్థలాంతరమునఁ జూపియున్నాఁడు గదా. ఏవిభక్తిలో నైనను నేకవచనమే యుండు నని

గ్రహింపఁదగు. ప్రథమ యయిననే పై పరుషములు గసడదవ లగును గావున నిచ్చటఁ బ్రథమైకవచనాంతమును సూరి చూపెను. నిత్యైకవచనాంతతానిరూపణము సందర్భానుసారముగా వచ్చినప్రత్యేకమయినయంశము. యదా తదా అనువివరణములోని ప్రథమాసందర్భమునకు దీనితో **ముడి** వెట్టరాదు.

ఈయాదేశము బహుళ మన్నాఁడు సూరి. **న్యాయ్యముగను** ఇత్యాదులే కాకుండ తెల్లవాఁడు ఇత్యాదులును బ్రవృత్తికి **లక్ష్యము** లన్నారు వజ్ఝలవారు.

అప్రవృత్తికి 14 సూత్రోదాహరణములు (62) అని గ్రహింపవలె నని భావించినది బా.వి. ఇది సరి కాదు. వాఁడు కంసారి ఇత్యాదుల గసడదవాదేశాభావమును 14 సూత్రము ప్రత్యేకముగా సాధించుచుండఁగా నీసూత్రములోనిబహుళశబ్దము చేత సంగ్రహించుట యసంగతము. అనఁగా వాఁడు + కంసారి యని యుండఁగా ప్రథమమీఁది - అనుసూత్రము చేత రావలసిన గాదేశము ఈసూత్రములోనిబహుళశబ్దము చేత రా దని చెప్పిన నీయుదాహరణము లన్నియు నీసూత్రమునొక్కనే సిద్ధించుచున్నవి. ఇంక 14 సూత్ర**ము** దేనికి? వ్యర్థ మగు నన్నమాట. స్త్రీవాచకతత్సమసంబోధనాంతములకు **సంధి** లే దనునంశమును బ్రత్యేకముగా సూత్రించినాఁడా? 14 సూత్రమునకు లక్ష్యములు గానివానినే యిక్కడ నప్రవృత్తికి లక్ష్యములుగా స్వీకరించుట సమంజసము. అయిన 14 సూత్రలక్ష్యములను నిక్కడనే గ్రహించిన నాసూత్రము చెప్పకుండనే సరిపోవునుగదా యనవచ్చు. ఆలక్షణము నియతముగాఁ గనఁబడుచుండుటను బురస్కరించుకొని స్పష్టముగా సూరి ప్రత్యేకించి చెప్పియుండవచ్చును. త్వార్థకేకారసంధివలె నిదియు నరుదుగాఁ గనఁబడినను నాదేశ**ము** లేకపోవుటలోనిప్రాచుర్యము ననుసరించి యాలక్షణమును స్పష్టము

చేసె నన్నమాట. అంతియ కాని యీయాదేశము చేసిన శబ్దార్థములలో భ్రాంతియో మఱి యేదియో కలుగు నని నిషేధించె ననుట (బా.వి. 64) శాస్త్రీయము గాదు.

నిత్యత :

"ఈసంధి (గసడదవాదేశము) నన్నయభాషలో అనేక సందర్భములలో నిత్యముగనే జరిగెను. అందుకే వికృతివివేకమునందు పరుషా వా స్వరూపేణ... కలదు. ప్రథమా అనఁగా విభక్తి కాక్వర్థకము, సంబోధనార్థకము అవ్యయము కర్మధారయసమాసార్థము అచేతనార్థము మున్నగువానికి పరమందలిపరుషములు గసడదవ లగు నని శృంగారభూషణుఁడు చెప్పినట్లు కలదు. ఇట్లు నిత్యముగాఁ గల్గునీయాదేశమును క్రమముగా బహుళముగా నిర్దేశించుటకు కారణము ప్రయోగములందలివైవిధ్యమే.' (63) అన్నది బా.వి. దీనినిబట్టి పరుషా వా స్వరూపేణ భవన్తి ప్రథమాన్తోపస్థితా యన్నది గసడదవాదేశమును జెప్పుచున్న దని బా.వి. తలఁచినట్లు స్పష్ట మగుచున్నది. పరుషాః స్వరూపేణ వా భవన్తి యని యీకారిక పరుషములు వికల్పముగా స్వస్వరూపముతో నుండు నని చెప్పుచున్నది. గసడదవా స్స్యుః అనుచింతామణిలక్షణ మీయాదేశమును నిత్యముగాఁ జెప్పుచుండఁగా నీకారిక పరుషము లట్లే యుండుట యనఁగా గసడదవలు కాకుండుటను వికల్పముగాఁ జెప్పుచున్నది. అట్టియెడల బా.వి. ఈకారిక గసడదవలను జెప్పుచున్నట్లు పేర్కొనుట యసంగతము. ఇంకను బా.వి. నన్నయ యనేకసందర్భములలో నిత్యముగాఁ బ్రయోగించె ననియు నందుకే వికృతివివేక మిట్లు పేర్కొన్న దనియు మొదలుగాఁ జెప్పుటనుబట్టి యీకారిక గసడదవాదేశము విధించున దనిమాత్రమే కాక నిత్యముగా నైతము చెప్పుచున్న దనియుఁ దలఁ

చుట గమనింపవచ్చును. కారికయందలి 'వా' శబ్దమును బా.వి. పట్టించు కొనలేదన్నమాట. నన్నయ నిత్యముగా నాదేశమును బ్రయో గించినసందర్భము లివి యని బా.వి. చెప్పుచున్నది. ఈకారికచేత నిక్కడనే యాదేశము వికల్పముగా నహోబలుఁడు వ్యాఖ్యానించి యున్నాఁడు. (కవిశి. 305) అది యట్లుండ నిందుఁ జేర్కొనఁబడని సందర్భములలో నన్నయ యాదేశము ననిత్యముగాఁ బ్రయోగించె నని యర్థ మగుచున్నది. వాఁడు గొట్టె నిత్యాదుల నన్నయయు వికల్పముగనే చేసెనా? ఇది కవిశి. ప్రభృతివ్యాఖ్యలకుఁ గేవలము విరుద్ధార్థ మనుట స్పష్టమే. (వ్యా.సం.న. 261)

కారికార్థవివరణమున నింకను బా.వి.లో ననౌచిత్యములు గుర్తింపవలసియున్నవి.

'ప్రథమా అనగా విభక్తి' యనుటలో విభక్తి యనఁగాఁ 'ప్రథమావిభక్తి' యని గ్రహింతము. ప్రథమా-విభక్తి కాక్వర్థము మున్నగువానికి పరమందలి–అనుటనుబట్టి ప్రథమాన్తోపస్థితాః అన్నది కూడ కాకొ ఇత్యాదులవలెఁ బ్రత్యేకముగా వ్యాఖ్యానించినట్లు తెలియవలెను. అక్కడఁ దప్పఁ 'ప్రథమా' యన్నపద మిందింకొకచో లేదు గదా. (క.మం.32) కాకుస్వరమువీఁడను... ఉన్నటు వంటిపదములు ప్రథమావిభక్తిమీఁద నిల్చిన వైనను వికల్పముగా స్వరూపముతో నిల్చున నగుచున్న దని (వ్యా.సం.న.261) వజ్ఝల వారు నిరూపించినతీరు సముచితమైయున్నది. 'కర్మధారయసమా సార్థము–మున్నగువానికి పరమందలి' – అన్న బా.వి.లో కర్మధారయ సమాసార్థమునకుఁ బరముగా నుండుట యన్నదెట్లో స్పష్ట మగుట లేదు. 'కర్మధారయమందు' (వ్యా.సం.న. 261) అనియె చెప్పఁదగును. 'కాక్వర్థకము సంబోధనార్థకము' అన్నట్లుగాఁ గాక బా.వి. అచేత నార్థ మనియె పేర్కొన్నను (63) తదర్థక మగుశబ్దమునె గ్రహింప వలయును. మూలమున అచేతనార్థకే యని యుంటయు స్పష్టమె.

గసడదవాదేశాభావము :

తె.వ్యా.వి. నన్నయకుఁ బూర్వమందలి ప్రాచీనశాసనములను బరికించిన ఆచ్ఛికములమీఁదిసాంస్కృతికములకు సాంస్కృతికముల మీఁదిసాంస్కృతికములకు నిట్టియాదేశ మున్నసాక్ష్యములు లభించును. ఇట్లు ప్రాచీనకాలముననే యీయాదేశము సాంస్కృతికముల మీఁదిసాంస్కృతికములకుఁ గూడ నట నటఁ బొడఁగట్టుచుండుటను బట్టి పై చింతామణికారికలోనివికృతిశబ్దము ఆంధ్రభాషాపరముగా నుప యుక్త మని అందులో సాంస్కృతికములకు మాత్ర మిట్టినిషేధ ముద్దేశింపఁబడియుండె నని యూహింపఁదగును. (463,464) అన్నది. ఇందులోఁ గార్యకారణభావము గుదురక వైరుధ్య మేర్పడుచున్నది. సాంస్కృతికపరుషాలకు గసడదవాదేశము నన్నయకుఁ బూర్వ మున్న పుడు దాని నంగీకరింపవలెఁ గాని నిషేధించుట దేనికి? నిషేధించుటకు నాదేశ ముండుట కారణ మెట్లగును? సాంస్కృతికపరుషాలు గసడదవ లగుట యచ్చతెనుఁగులపైని సంస్కృతసమములపైని రెండింట జరుగుచున్నది. వికృతికి నాంధ్ర మనునర్థము (సంస్కృతసమ సమేతరభాష మొత్తమన్నమాట) చేసిన నెట్లు? రెండింటిపైని నిషేధము చెప్పుటకా? వికృతిశబ్దమున కచ్చతెనుఁ గనియే బా.వి. అర్థము చేసినది. (63) ఇంకను బ్రయోగము లున్నపు డపార్థము కలుగు నేమో యని (యాదేశముచేసిన) లే దని నివారించుట యుక్తమమే యగును.

ఇట వి.వి. వచనములయెడను బా.వి. వివాదములకు నెల వైనది. 'కేచిదాద్యస్య వో న స్యాన్న చ ప్రాసే యతౌ తు వా' యని చూపి "కొందఱు సంస్కృతసంబంధ మైనపకారమునకు వకారము కాదు. ప్రాసమందును కాదు. యతియందుండుపకారమునకు వికల్పముగా వకారము వచ్చు ననిరి" (65) యన్నది. ఇది క.మం.

ననుసరించినపాఠమును వివరణము నైయున్నది. (క.మం.33) కాని కవిశి. నుండి 'కేచిదాద్యస్య పో వస్యా'త్తని కారికాపాఠము. అహో. 'ఆద్యస్యపః సంస్కృతసంబంధినః పకారస్యేత్యర్థః' (కశివి. 306)అని యీపదళమున కర్థము చేసెను. బా.వి.లోఁ గూడ 'పో న స్యా'త్తన్నదే యద్దిష్టపాఠ మేమో. 'వో' యన్న దచ్చుపొరపాటు గావలె. కాని యందు ఆద్యస్య పః న స్యాత్ అని పకారమునకు వకారము గా దని ముందే చెప్పఁబడఁగా ప్రాసే చ న యని ప్రాసయందును లే దని విశేషించి చెప్ప నేల? లే దని మొదలే చెప్పఁ గాన నెట నే మున్నచో విశేషారంభ మొప్పును. అనఁగా కేచిదాద్యస్య పో న స్యాత్ యతౌ తు వా యన్నదే చాలు. న చ ప్రాసే యనుట పునరుక్తియే. క.మం. ననుసరించి వో న స్యా త్తని ముద్రితపాఠమె బా.వి. ఉద్దేశించిన దనవలె. అట్టియప్పుడును నైయనౌచిత్య మట్లుండును. పైఁగా నః అనుదానింబట్టి పకారస్య యన్న దూహ్య మనవలె. పః పకారస్య యనుదానికంటె నిది కొంతయస్పష్టము. కవిశి. ననుసరించి పో వ స్యా త్తని విధానముగా గ్రహించిన న చ ప్రాసే యనునది సార్థక మగును. అస్పష్టతయు నుండదు. "సంస్కృతీయమైనపకారమునకు వకార మగును. ప్రాసయందుఁ గాదు. యతియందు వికల్ప" మని కారికార్థ ముచితముగాఁ జెప్పఁదగును.

"కేచి ద్ద్వయో ర్వికల్పత్వం యతౌ సర్వత్ర కేచన — కొందఱు సంస్కృతాంధ్రములయం దుండుపకారవకారములకు యతియందును ప్రాసయందును వైకల్పికత్వమును జేర్కొనిరి." (65) అని బా.వి. కారికలో 'యతే' అన్నది యచ్చుపొరపాటు. 'యతౌ' యని యుండవలె. సర్వత్ర అనుదానికి సంస్కృతాంధ్రము లనియు ద్వయోః అనఁగా యతిప్రాసలు రెంట ననియు బా.వి. వివరణము. (క.మం.33) అట్టియెడల యతౌ యనుపదళమున కన్వయ మెట్లు?

ఇట క.మం. 'కొందఱు యతిప్రాసములయం దుందుపకార మునకు వకారము వికల్పముగా వచ్చు ననిరి. కొందఱు యతియందు సంస్కృతాంధ్రశబ్దములయం దుంపుపకారమునకు వకారము వికల్పముగా వచ్చు ననిరి. (33) యని పేర్కొన్నది. యతిప్రాసములందు వికల్ప మని సంస్కృతాంధ్రవివక్ష లేక సామాన్యముగాఁ జెప్పిన పూర్వార్థముచేతనె యతియందు సంస్కృతాంధ్రముల పకారమునకు వికల్పముగనె వకారము సిద్ధించుచుండ యతౌ సర్వత్ర కేచన యను తరువాతి భాగము కేవలము వ్యర్థమె కదా. అది తెలిసియు బా.వి. క.మం. చెప్పినయర్థమును మార్చిన దని తలఁచినప్పటికిఁ బైని పేర్కొన్నట్లు యతౌ యనుశబ్ద మం దన్వయింప నేరదు. కాఁగా క.మం. చెప్పినయర్థము గాని పైని బా.వి. చేసినయర్థము గాని సమంజసములు గా వనక తప్పదు. బా.వి. వివరణ ముచితము కాదు. పైని గొందఱు ప్రాసలో లే దని యతియందు వికల్ప మని చెప్పఁగా నిట నింకఁ గొందఱు "యతిప్రాసలు రెంట వికల్ప మనఁగా (కేచిద్ద్వయోర్వికల్పత్వమ్) మఱి కొందఱు యతియందుమాత్రము సార్వత్రికమని (యతౌ సర్వత్ర కేచన) చెప్పి" రని (వ్యా.సం.స.261) గ్రహించుట సక్రమ మైయున్నది.

"వికృతాః పరుషా శ్చ స్యు స్సన్తి ఆద్యపదాదిగాః న వో గసదడా స్సేఽపి పరుషాః ప్రథమాహితాత్ - తెలుఁగుపదాది కచటతపలు వికల్పముగా గసడదవ లగును. రాముఁడు వలికెను పలికెను."(క.మం 34, బా.వి 65) ఈకారికపూర్వార్థమును వ్యాఖ్యలవారు వికృతా శ్చ పరుషా శ్చ స్యు స్సన్తి ఆద్యపదిగాః అనిచూపి తెలుఁగులపైని సాంస్కృతికపరుషములకు గసడదవ లగు ననిరి. (వ్యా.సం.స 261) కాని వి.వి.గ్రంథమునకు మూల మైనకవిశిలోఁ గారిక వ్యాఖ్యలవారు పేర్కొన్నట్లు గానరాదు. ఇంకను సహాళో. "వికృతాః—ఇత్యర్థవిశేషా

భావేఽపి హారికవినుత ముద్దిపితమ్" (306) అనెను. అంతకుముందు "పరుషా వా స్వాహా వేణ—ఇతి సంస్కృతాసంస్కృతసాధారణ్యేన అర్థ విశేషే, వికల్ప ఉక్తః (305) అనుట ననుసరించి యిట నారీతియర్థవిశేషములు లేకున్నను సాంస్కృతికపరుషములును నాంధ్రపరుషములు నట్లే యుండుట యనఁగా గసడదవాదేశము లేకుంట చెప్పఁబడిన ట్లాయెనది. కాని (క.మం.) రాముఁడు వలికె పలికె నని యుదాహరించు యొప్పు. అట్లే రాజ్యశ్రీ వాలింపఁగ, పాలింపఁగ, వీరల్ గోపించిన కోపించిన, వాఁడు వలికె పలికె, నని యుంటయు నిది సాధించుచున్న దని గుర్తింపవలె. కాఁగా క.మం. దాని ననుసరించి బా.వి. తెలుఁగుకేచటతపలు వికల్పముగా గసడదవ లగు నని వివరించుట సరి కా దని స్పష్ట మగుచున్నది. దీనివలననే "ఇట్లు నిషేధము లున్నను రాజ్యశ్రీ వాలింపఁగనంటిప్రయోగములు లేకపోలే దని రాజ్యశ్రీ వాలింపఁగ ననుకొంటిది యీలక్షణమునకు విరుద్ధ మన్నట్లుగా బా.వి.చేర్కొనుటయు అసంగత మని నిర్ణయింపవలసియున్నది. అహో. మఱియు వ్యుత్పత్తివాదివచనములఁగూర్చి గ్రంథాంతరమునఁ జర్చింపఁబడును. కాని బా.వి. కాన్పర్థకాముతో పాటు ప్రథమావిభక్తిమీఁద వికల్పతను ప్రత్యేకముగాఁ జేర్కొన్నది గదా (63) మఱల నిటఁ దెలుఁగుపదాదికచటతపలకే వికల్పతనే విధించుట పునరుక్తి కాదా? ఈకారికపూర్వార్థము బా.వి.వివరణమునుబట్టి పునరుక్తియై వ్యర్థ మగుచున్నది. అహో. చెప్పినయర్థమున గుణమున్నదో లేదో తనవాతిసంగతి కాని కారికకు బా.వి. (క.మం) చెప్పినయర్థముమాత్రము సరిపడ దని యిప్పటికి గుర్తింపవలె.

సుబ్బన్న ఆన్వయపదాదిగాః మొదట లగుకారికాభాగమునకు (ఈయన్వయము క.మం. ననుసరించినదే) "ప్రథమమీఁదివి సమాస

మందు నున్నవియు నగుసంస్కృతశబ్దాదికచటతపలు గసడదవలు గావు. రామనామము పాపహరము. అతఁడు కంజదళాక్షుఁడు మొ॥ (65) అన్నది బా.వి. (ఈయర్థముమాత్రము క.మం.కంటె భిన్నము.) ప్రథమమీఁది వని కారిక వేఱ చెప్పుట స్పష్టతకే యనవలె. ప్రథమేతరాంతముపైఁ దెలుఁగుపదాదిపరుషములు కేని గసడదవలు రావు గదా. ప్రథమమీఁద నున్నసాంస్కృతికపరుషములు సమాసమందు యుండవలెనా? అందుకే పాపహర మనుసమాస ముదాహరింపఁబడిన దన్నమాట. అట్లు గాక అది + తథ్య మని యున్న ననుకొందము. ప్రథమమీఁద నున్నను సంస్కృతశబ్దాదే యున్నను నీపరుషములు సమాసమునం దున్నవి కావు. కావున గసడదవలు రావన్న నన్న మాట. ఇది పథ్య మన్నప్పు డొప్పినయాదేశము నాఁడు కంసారి యనుచోఁ ద ప్పగుట వింతయే యనక తప్పదు. ఇదే యర్థము కారికాకర్త యుద్దేశించిన నది యసంగత మనక తప్పదు (క.మం. కూడ దీనియర్థవివరణము నఁ బ్రమాదపడినది. ఆవిషయము గ్రంథాంతరమునఁ జర్చింపఁబడు.)

వి.వి.లక్షణమునకు నాధారమైన కారికవిది. ననుసరించి 'వికృతాః పరుషా శ్చ స్యు స్సుస్థి తే ఆద్యపదాదిగాః అన్న దొకయంశము కాఁగా న వో గసడదా స్సంఽపి పరుషాః ప్రథమాహితాత్ స్యు శ్చినాన్నదేవ తన్మాత్రే వినా ద్వంద్వం మతే హరేః (హరే ర్మతే' యని క.మం.పాఠము.) యన్న దిం కొకయంశము. కాఁగా దీనికి వజ్ఝలవారు పేర్కొన్న యర్థమునను గలతపఁబాటు గ్రంథాంతరమునఁ జూడఁదగు. "సమాసమునం దైనఁ బ్రథమయనుటకుఁ దగినశబ్దము కంటెఁ బర మైనప్పటికిని బై పరుషములు గసడదవలు కావు. అందువలన ద్వంద్వమునఁ దప్ప నితరస్థలముల వ్యస్తతలోనే గసడదవ

లగును' అని దీనియర్థమును గుర్తింపఁదగు నని యిప్పటికి నిర్ణయించుకొన్నను.

క.మం. ననుసరించియుఁ గొంత విలక్షణముగను వి.వి.లక్ష్యములను బా.వి. చేసినయర్థము సముచితముగాఁ గానరా దనక తప్పదు.

ద్వంద్వము :

ద్వంద్వంబునం బదంబుపయి పరుషములకు గసడదవ లగు ననుటం గూర్చి బా.వి. "ఇది నిత్య మగుటచే దేశమైనను కొన్ని లక్ష్యములు శ్రుతిహితములు కావు. అట్టిచోట్లను ప్రాసములలోను ఈయాదేశము చేయక మానియుండవచ్చును" (66) అన్నది. ఈ చెప్పినతీరునుబట్టి పై కారణములచేతఁ గసడదలు మాని రని కవిప్రయోగములను వర్ణించుట గాక పై కారణములచేత నిత్యమైనను నీయాదేశమును మానుకొనవచ్చు నని శాస్త్రము ననుజ్ఞ యిచ్చుట తోఁచుచున్నది. అది యుక్తమైన సమంజసము కాదు. శ్రుతిహితము కాదని శాస్త్రము చెప్పినదానిని జేయ మాను టెట్లు? అట్టిది చారిత్రక వ్యాకరణముల నొప్పు నేమో కాని యిటఁ గుదురదు. శ్రుతిహిత మయ్యును గవిప్రయుక్తము కానిదానిని, వ్యాకరణ మనుమతింపనిదానిని నాపాదించు టెట్లు? ఇట్లే ప్రాసలందు మానవచ్చు ననుటయు.

స్పష్టతకొఱకుఁ గావచ్చును, గాని యిట బా.వి. 'పూర్వోత్తరపదము లేకవచనములం దుండవలెను. సమాసము బహువచనాంతము గావలయును.' (66) అన్నది. తల్లిదండ్రు లనుచోట నింతియ. కాని టక్కుటెక్కు లిత్యాదిస్థలములలో టక్కులు + టెక్కులు అని చూపిన నిబ్బంది లేదు. ఆలును బిడ్డలును ఇత్యాదు లిట్లు. కాలుసేయి ఇత్యాదు లరుదు.

పరుషాలకు సరళాలు:

'ద్రుతప్రకృతికముమీఁదిపరుషములకు సరళము లగు' నను సూత్రమునకు మూలమును జూపుచో శా.వి.లో "పరుషాద్ద్రుతప్రకృతికాత్సరళాస్స్యుః (66) అని యుండుటలో పొరపా టచ్చునకు సంబంధించినదా? పరుషా ద్రుతప్రకృతికాత్సరళాస్స్యుః అని యుండవలె.

మీఁదున్ క్షేమమె ఇత్యాదులందు సరళాదేశము లే దనియు నీవిషయనిరూపణములోఁ ప్రాచీనవ్యాకర్తలు శ్రద్ధ వహింపలే దనియుఁ గొన్నిసంయుక్తాక్షరము లాదియందుఁ గలపదములలో ప్రవృత్తి ననుసరించున దనునారాయణీయమువివరణమును తె.వ్యా.వి. (418) అనువదించినది. సూరి బాలవ్యాకరణములోఁ జెప్పలేదు గాని సూత్రాంధ్రములో 'న పరుషాణాం ఖరి వికారః' అనియు, నెటువంటి సంయుక్తములోనిపరుషములకు సరళములు గావో స్పష్టముగా నిర్ణయించినాఁడు.

కందోయి:

దీనినిగూర్చి వివాదములు చాల యున్నవి. శా.వి. చాలఁ సులువుగాఁ దేల్చినది. '(కన్) ఇందలినకారము ద్రుతము కాదు... బిందువు నిరూపింపఁదగియుండుటనుబట్టి ద్రుతమువంటి దనఁదగు (70) నన్నది. ఆపిదప నిం కొకచోటఁ గూడ 'కన్ + దోయి, సమాసము. నకారము ద్రుతతుల్యము' (74) అన్నది. ద్రుతతుల్యము లనువాని ప్రసక్తి సూరి గాని యితరులు గాని చేసినట్లు గానరాదు. ద్రుతము నకు బిందువు గానంబడియెడి నని చెప్పి కన్ + దోయి, కందోయి యనియు 'ద్రుతమునకు లోపము లే' దని కన్దోయి యనియు సూరి చూపు చుండఁగా నది ద్రుతమే యనుట యుచితము గాని నిరాధారమైనతుల్యతాకల్పనము సమంజసమా?

బా.వి. ఇదే విధ మింటూనను మన్వయము స్థలాంతరమునఁ గూడఁ జేసినది. 'కొన్ని యెడల ద్రుతంబుమీఁద నకారంబు గానంబడియెడి' ననుచోట నకార మనుటలోఁ బ్రయోజనమును వివరించుచు "దీనిని ద్రుత మన్నచో దీనికి స్వత్వ ముండునా యుండదా? అను చర్చ. అందుచే దీనిని నకార మనిమాత్రమె సూరి చెప్పెను. అది ద్రుతమే యనక నకార మనుటచే ద్రుతలక్షణము కొంత కలది యగు" (77) నన్నది. ద్రుతంబుమీఁది ద్రుతమునకు స్వత్వంబు లే దని సూరి ఆం.శ.శా.లోఁ జెప్పియున్నాఁడు. కాని బా.లో. బ్రస్తావింప లేదు దాని నక్కడనుండి గ్రహింపవలెనా? 'నకారంబు'ను జెప్పను గాన దానిస్వత్వమును అదియు నున్ గాక యుని పొల్లునకారముతోనె యుండుటవలన స్వత్వనిషేధ మనవసరము లే దని బా.లో. స్వత్వనిషేధము చేయ మానియుండును

అది యట్లుండ ద్రుత మనక నకార మనుటచేత ద్రుతలక్షణము కొంత కలది యవ్వ ననుట గుణముగనది గాదు. ద్రుత మనఁ గూడ ననుద్దేశముతోనే నకార మని యున్నపక్షమున నందు ద్రుతలక్షణ మెంతమాత్రము నుండుటకు వీలు లేదు. (పూర్వపదాంత్య పకారంబు నకారం బగు నన్న ప్రౌఢలక్షణమున నకారమున నందు ద్రుతలక్షణ మెం తేని యున్నదా?.)

ద్రుతలక్షణము కొంత యుండు నన నెంత? బింద్వాది ద్రుతకార్యము లవును గదా. కొంతే ద్రుతలక్షణ మున్న దని ద్రుతకార్యములు కొంతవఱకె వచ్చి మఱి కొంత యాగిపోవుట లేదే. బిందుసంశ్లేష లవును గాని స్వత్వము గా దని, ద్రుతకార్యములు కొన్ని వచ్చిన నొకటి వచ్చుట లేదు గాన ద్రుతలక్షణము సమగ్రముగా లే దనవలయునా? స్వత్వ మొక్కటి లేనప్పుడు ఆం.శ.శా.లోవలె దాని

సిక్కడ నిషేధించుకొనుట యుక్తము గాని యీకొంతద్రుతలక్షణ మనుపపత్తి యుక్తము గాదు. బిందుద్వ్యాదులలోనే యేదో యొకటి స్థలాంతరములలో రా దని చెప్పిన నది లక్ష్యవిరుద్ధ మగుఁ గాని లక్షణ విరుద్ధము గాదు. కొంతలక్షణముచే స్వత్వమే రా దనునియమ మేమున్నది? కాఁబట్టి రానిది స్వత్వ మొక్కటే యయి యది యానకారమునకు నియత మయినపుడు దానిని స్పష్టముగాఁ జెప్పుటయే (విధించుటయే) యుచితము.

అన లిక్కడ స్వత్వమాత్రము రాదని చెప్పవలెనా? ద్రుత మున్న స్వత్వ మగు నేమో యని నకార మని చెప్పెనా? ఈనకారము పూర్తిగా ద్రుతమే యనుకొందము. అప్పుడు స్వత్వ మయిన నిబ్బంది యేమి? విధింపఁబడిన దే నకారము కాఁబట్టి స్వత్వస్థితి పొల్లునకారములో నుండుటయే యగును. అదియునన్ గాక యన్నది స్వత్వ మన్నమాట. అదియును న్గాక యనుసంశ్లేష మంగీకరింపఁబడఁగా అదియున్ గాక యనుస్వత్వ మంగీకరించుటలో భేద మేమి? అనఁగా స్వత్వము నవు నన్న నిబ్బంది లేదు. బిందుసంశ్లేష స్వత్వము లనుద్రుతకార్యము లన్నియు వచ్చునప్పుడు నకారమున ద్రుతలక్షణము సమగ్రముగనే కల దని బా.వి. పద్ధతిలో నైనఁ జెప్పవచ్చును.

ఎప్పుడీనకారమున కొకటి యైన ద్రుతకార్య మగపడుచున్నదో యప్పుడు దీనిని ద్రుత మనక తప్పదు. (ద్రుతము గాకయుఁ దత్కార్యము సిద్ధించుటకు లక్షణమున నెట్టియాధారమును లేదు గదా.) ద్రుతకార్యాలలో నే దైన వచ్చుట యిష్టము లేకున్న దానిని ప్రత్యేకముగాఁ జెప్పుకొనవలసిన దే. తాను నేనుల ద్రుతమునకు సంశ్లేషము లే దనలేదా? అట మాత్రము ద్రుతలక్షణము కొంత

మాత్రమె యున్న దన్నఁ జాలదా? సూరి తాను నేనులు ద్రుత ప్రకృతిక తుల్యము లని చెప్పియు బాల.లో నవి ద్రుత ప్రకృతికములే యని చెప్పుట గమనార్హము. కాఁగా ద్రుతతుల్యము లనియు, ద్రుతలక్షణము కొంతయే యున్న నకారా లనియు వికటకాలకల్పనలు శాస్త్రిసమ్మతములు గావు సంగీకారయోగ్యములు గా వని చెప్పకతప్పదు.

కాఁగా 'కన్'లో నకారము ద్రుతతుల్య మనుట యొప్పదు. కందోయి యనురూపముంగూర్చి గ్రంథాంతరమునఁ బరామర్శింపఁ బడియె. (మా.ప్ర.) ఇక్కడ ద్రుతమునకు సమాసములో రావలసిన లోపము నలుయుక్ చుఁడుసూత్రము వారించిన దని బా.వి. (74) స్పష్టము చేసినది. తదనంతరము సరళపరకత్వముచేతఁ గూడ ద్రుత లోపము ప్రాప్తించును. దానిని గూడ నలుయుక్ — సూత్రమె వారించును.

అ ది యు ను నా క :

"అదియును + కాక - ద్రుతముపై పరుషము సరళము కాఁగా అదియును గాక - ద్రుతముపై నకారము (72) అనుకృతిగా బా.వి. వినిప్రక్రియ నడపినది. ఇక్కడ దినంబును + పోలె సరళాదేశము దినంబునుబోలె దినంబునుంబోలె. (73) ఇది సరి కాదు. ద్రుతముపై నకారము గానవచ్చుటలమునఁ జైనున్న సరళాదేశమునకు నిమిత్తము ద్రుతముపై నైననకారముగనె చెప్పవలెను గాని యంతకుముందటి ద్రుతము కాదు. దినంబునుంబోలె ననుచో ద్రుతముపై నైననకారమునకు బిందు వయినదే కదా. ద్రుతమునకుఁ జెప్పినబిందు పినకారమున కయినపు డిది ద్రుతమె యనవలసియుండఁగా నీద్రుతముపై పరుషమును సరళము చేయఁజాలదా? కావుంబడినిండి ననుట ననుసరించి యట్టిది కనఁబడినప్పుడే యట్టివాటనే యీవిధి వర్తించుచున్నది.

కాన నట ద్రుతముపై నకారమును జేసి పిదపనె దానికి బైనున్న పదములకు సరళములు చేయుట న్యాయము.

నాలుగేన్బాఁడి కుఱ్ఱఁడు :

తానుసేనులలో ద్రుతమునకు సంశ్లేషము నిషేధించుటను సమర్థించుచు బా.వి. 'దీర్ఘముమీఁది ద్రుతము లోపించుటయే సులభము. సంశ్లేషము పూర్ణబిందువు తుల్యములు. దీర్ఘమున కిఁకను దైర్ఘ్యము గల్గించును (75) అన్నది. పే.వ్యా., సు.ప్ర.లు ఈయభిప్రాయమునే వ్యక్తీకరింపఁగా దీనిని గా పలుకుట సాధ్యము చాల దనుచు తె.వ్యా.వి. కూడ 'ఇంతకంటె సంశ్లేషనిషేధమునకు నిమిత్తము కానరాదు' (462) అన్నది. తానుసేనులపై సంశ్లేషనిషేధమునకు నిమిత్తము పైని జెప్పినదే యయిన దీర్ఘముమీఁది ద్రుతమునకు సంశ్లేషము లేదని చెప్పవలసియుండఁగా సూరి తానుసేనులకు రెంటికే యెందుకుఁ జెప్పె ననువానికి సమాధానము చెప్పవలసియున్నది. దీర్ఘముమీఁది (సాధ్య) పూర్ణమును వారించినట్లుగా దీర్ఘముమీఁది ద్రుతమునకు సంశ్లేషమును వారించుట జరుగలేదు. పైఁగాఁ దానుసేనులవిషయములో నీసంశ్లేషనిషేధము ప్రస్తావించుటనుబట్టి యితరసందర్భములలో దీర్ఘముమీఁది సంశ్లేష ముండవచ్చునని యర్థము స్పష్టమగుచున్నది.

వజ్ఝలవారు దీర్ఘముమీఁది సంశ్లేష ముండవచ్చుననుచు 'నాలుగేన్బాఁడి' యని చూపఁగా తె.వ్యా.వి. 'నాలుగేన్ పాఁడి అని కొన్నిప్రతులలో గలదు. ఏన్ (అయిదు) పాదాంతమున నుండుటచే నిట సంహితారహితముగ భావించి సరళాదేశము చేయకయే చూపఁబడె' (462) నన్నది. నాలుగేన్బాఁడి యనియే ముద్రితప్రతు లందుఁ గానవచ్చుచున్నది. నాలుగేన్బాఁడి యనునది పాదాంతముగ

నైనఁ జూపఁబడలేదు. భారతసంశోధితముద్రణమునను. వజ్ఝలవారి పాఠము గ్రాహ్యము గాదని నిర్ణయింపవచ్చును.

నాలుగేన్ పాండి అనుదానిని తె.వ్యా.వి. సమన్వయించిన తీరును సరిగా లేదు. నాలుగేను అనుచోట ఏనుశబ్దము (అయిదు) అని గుర్తించినఁ "బాదాంతమున నుండుటచే సంహితావిరహితముగ భావించి సరళాదేశము చేయుటలే"దనుట యనవసరము. పైని సరళాదేశము రావలయు నన్న ముండటికి యేను ప్రత్యక్షకృతికము గావలయును. తాను నేనులకు భిన్నమైన యీయేను (ప్రథమాంత మగుట చేతఁ) గళదో యప్పుడు గాని ప్రత్యక్షకృతిక మెట్లగునది? ఇది ప్రథమాప్రకృతికము కాదు గాఁబట్టి పైని సరళాదేశము ప్రసక్తి లేదు. పాదావసానములోఁ గాదు, పాదమధ్యమునందె యైనను నాలుగే న్పాండి యనియో, నాలుగేన్ పాండు యనియో సరళాదేశము లేకుండ వలసినదే.

పాదాంతములో ఏను-ఏన్- అగుట యదు దైనప్రయోగమె యనవలెను. ఇక్కడి యేనులోని యుత్వమునకు 'పదాంతంబు లయి యసంయుక్తంబు లయిన నకారంబులయుత్వంబునకు లోపంబు బహుళంబుగా నగు' ననుసూత్రముప్రకారము లోపము రావలె. కాని యిక్కడ సూరి ఇందు నకుల కుత్వలోపంబు ప్రాయికంబుగా హల్పరకంబులకుఁ జూపట్టుచున్నాఁడు. ప్రాయిక మన్నాఁ డిక్కడ నదు దై యనవానపరకతలో లోపించిన దందుమా? హల్పరకతలో లోపించిన దనఁగా లోపము వచ్చుటలోనిహల్పరకత ప్రతికావ్యసందర్భములో నే యగును? హల్పరకత యున్నది. సంహిత లేదనవలెనా? కాఁగా హల్పరకతలో నుత్వలోపము రాఁగా ప్రత్యక్షకృతికము కాక పోవుటచేత సరళాదేశము లేదని గుర్తించుట సముంజసము. అవసాన

నరకతలో సత్వలోపము చెప్పిన ప్రౌఢవ్యాకర్త లురువర్ణకములకే చెప్పెను. అవసానమున ద్రుతము కాని సువర్ణమునం దుల్లోప మింకెచ్చట నే నున్న దేమో వెదకవలె.

అయిన వ్యాఖ్యలవారిమతమున నింకొకబాధ యున్నది. ఏను శబ్ద మిది ప్రథమాంతము, కళ, భారతములలో గసడదవాదేశము నిత్య మని వారు భావించుటచేత ఏన్వాఁడు యని కావలసియున్నది. కళలలోఁ గూడ స్వరలోపానంతరము నకారము ద్రుతమే యను నభిప్రాయము గలిగినవారు గావుటచేత ఏను-కళ, ఏన్ ద్రు.ప్ర. కాఁబట్టి సరళాదేశము రాక తప్పదు. ఇట్టి వ్యత్యాసము లేమి సరళాదేశము రా దనువ్యాఖ్యలవారి సమన్వయము సరి గాదు. (మా.ప్ర.కా.) కాఁగా వారిమతములో నేని నయినను, నేను అయినను నొకటె యైనది. కాని యేనేఁ గర్త మిత్యాదుల ననుసరించి ఏని ద్రు.ప్ర. అనుకొన్న ఏన్ వాఁడు కుదరదు. ఏను అనియే గ్రహింపవలయును.

సామాసికద్రుతలోపము:

'సమాసంబునయందు ద్రుతంబునకు లోపం బగు'-ననుసూత్రమును వివరించుచు బా.వి. 'పూర్వపదము ద్రుతప్రకృతిక మై ఉత్తరపదములతో సమసించునప్పుడు పూర్వపదాంతద్రుతము లోపించు (75) నన్నది.

ఉత్తరపదముతో, సమసించునప్పు డనుట సరి కాదు. ఉత్తరపద మనఁగా సమాసచరమావయవ మని శాబ్దికులనిర్ణయము. అనఁగా సమాస మయినపిదపఁ గంపలిచివరిపదమున కుత్తరపద మనువ్యవహారము సముచిత మగును. సమసింపకముందు దాని నుత్తరపద మనుటకు వీలు లేదు గాఁబట్టి 'యుత్తరపదముతో సమసించుట' యన్నది విరుద్ధము.

ఇక్లే 'పూర్వపదము' సమసించునప్పు డనుట. పూర్వపద మనునది సమాసములోఁ బూర్వావయవమును నాద్యవయవమును దెలుపునది. శాబ్దికసంప్రదాయము ననుసరించిన సమాసము గాక ముందు పూర్వపద మనుటకు వీలు లేదు. కాఁబట్టి పూర్వపద ముత్తరపదముతో సమసించునప్పు డనునర్థము సంప్రదాయానుగుణము కాదు. తె. వ్యా. వి.లో 'ఆద్యంతవర్ణయో రైక్యం' - అను వి.వి వచనమును వివరించుచోఁ 'బూర్వపదాంతము, ఉత్తరపదాదియు నగువర్ణము లని' (879, 880,) అర్థము చేయుట యిట్టిదే.

సమాసములోఁ బూర్వపదాంత్యద్రుతము లోపించు నని యర్థము చేసికొనవలెను.

పూర్వపదము ద్రుతప్రకృతికమై యుత్తరపదముతో సమసించునప్పు డనుటచే సమసించుటకుఁ బూర్వమే 'పూర్వపదము' ద్రుతప్రకృతికము కావలయు నని యర్థ మగుచున్నది. అనఁగా నొకపదము సమసించినతరువాత పూర్వపదము ద్రుతప్రకృతిక మయిన నాపూర్వపదాంత్యద్రుతమున కీసూత్రము ప్రకారము లోపము ప్రాప్తింప దన్నమాట. ఈవిశేషాభిప్రాయము సూత్రముద్వారాఁ దెలియదు. చిగురు + కయిదు వని యున్న సమాస మేర్పడినతరువాతనే సమాసంబుల - అనుసూత్రముప్రకారము నాగాగమ మిచ్చును పూర్వపదము ద్రుతప్రకృతిక మగును. ఆద్రుతమునకుఁ బ్రస్తుతసూత్రప్రకారము లోపము ప్రాప్తింపదు గదా శా.చి.వివరణమునుబట్టి. అట్టిచోఁ బ్పుడు విధానసామర్థ్యము వలన ద్రుతలోపము లే దని సూరి యేందు కన్నట్లు? బా.వి. కూడ నీద్రుతమునకు లోపము ప్రాప్తించుచున్న ట్లిక్కడ వివరించియున్నది. (78) కాఁబట్టి ద్రుతప్రకృతికమై యుత్తరపదముతో సమసించునప్పు డనుట సముచితము కా దని,

సూత్రతాత్పర్యాభిప్రాయమును గా దని స్పష్టము. స్థలాంతరములలోను నిట్టి పొరపాటు గలదు. తె.వ్యా.వి. 463, 464. పుటలు.

ఎల్లన్ శిష్యులన్ :

ఎల్లన్ అనుదానికి నసమాసములో విశేష్యమునకు ముందు ప్రయోగము లే దన్నాఁడు సూరి. శ్రీనాథుఁడు ఎల్లన్ శిష్యులన్ అని ప్రయోగించెను. ఇక్కడ నసమాసములో విశేష్యమునకు ముందు ప్రయోగ మున్నది. కాఁబట్టి 'విశేష్యమునకు ముందు సామాన్యముగా ప్రయోగ ముండ దా దని సవరించుకొనవలెను' (78) అని బా.వి. సవరణము ప్రతిపాదించినది. ఇటువంటిదొకటి యగు ప్రయోగములకుఁ బ్రాముఖ్య మిచ్చిన సామాన్యముగా సను దశము దాదాపుగా సన్నివిధానములలోను సవసర మేమో యనిపించును. అయిన నిక్కడ ఎల్లన్ అన్నది విశేష్యము, శిష్యులన్ అన్నది విశేషణము నని చెప్పవచ్చును. (చూ.త్రి.శే.)

నుగాగమము :

సంధి 25 సూత్రము ప్రకారము వచ్చిన నుగాగమమును గూర్చి వివరించుచు బా.వి. 'ను'లోని 'ఉ' కూడ ఉచ్చారణసౌకర్యమునకే కావున 'ఉన్' లోపింపఁగా పొల్లునకారమె పూర్వపదాంతమునందుఁ జేరు' (78) నన్నది. నుగాగమములో నకారపుఁబొల్లె మిగులును దనుట సమంజసము గాదు. పొల్లే యాగముముగా వచ్చిన దానిస్వత్వస్థితి కూడఁ బొల్లుగనే యుండును గదా. చిగురు నైదు వనునది సంశ్లేష మయినఁ జిగురున్ గైదు వనునది స్వత్వ మనవలసి యున్నది. ఈ రెంటికి వ్రాఁతలో నేకొంచెమో తప్ప భేదము లే దన్నది స్పష్టము. కాని సూరి సమాసములో స్వత్వమును బ్రత్యేక

ముగా నిషేధించి దానిచేతనే యిటుఁ గూడ స్వత్వము లేదన్నాఁడు. చిగురు న్గయిమవు సాధించి చిగురున్ గయిము నసాధు వనుటలో నౌచిత్య మేమి?

కాని బా.వి. ఆపివప 'సమాసంబులందు' - అనుసూత్రము ప్రకారము (అక్కడ ను అనునదే చూపినది. 79) స్వత్వము నిషేధింపఁబడినది కాఁబట్టి చిగురును గయిము వనురూప ముండ దన్నది. (78) ఆగమముగా వచ్చునది పొల్లునకారము కాఁగా దానిస్వత్వస్థితి నువర్ణముగా నుండుట యెట్లో యర్థము గాదు.

ల.వ్యా. 'ద్రుతంబునకు బిందుస్వత్వప్రకృతిభావంబు లగు' నని స్వత్వ మనఁగా ఉకారేకారములతోఁ గూడియుండుట యని చెప్పఁబడినది. ఇది విశేషము. ఇక్కడ తె.వ్యా.వి. ల.వ్యా.లో సంశ్లేషము చెప్పఁబడలే దన్నది. సంశ్లేషము ప్రత్యేకముగాఁ జెప్పఁబడ లేదు. కాని చెప్ప నవసరమును లేదు. ప్రకృతిభావ మనగా ద్రుతరూపము(న్) అని ల.వ్యా. అభిప్రాయమును గుర్తింపఁగా (తె.వ్యా.వి. 433) అదే వ్యాకర్తలు చెప్పినసంశ్లేష మగును గదా. సంశ్లేష మనఁగాఁ బైహల్లుతోఁ గలిసికొనుట యని చెప్పఁబడిన (435, 436) వనుట చూడఁగా ల.వ్యా.లోఁ బ్రకృతిభావముగా జెప్పినదే తె.వ్యా.లో పైహల్లుతోఁ జేర్చి వ్రాయుటకై యీ సంశ్లేష మను భావముగా (సంశ్లేష మగుట) స్పష్టమే. కాని స్వత్వ మనఁగా ఉకారేకారములతోఁ గూడుట యనుట సమంజసముగా లేదు. తె.వ్యా.వి. దీని నామోదించుట విచార్యము. (437)

ద్రుతము నకారపుఁబొల్లు గాఁగా నద్దానిస్వత్వము 'ను' అగుట తె.వ్యా. ననుసరించిన దై యుండవచ్చు. బహువచన ద్రుతంబు మీఁద నకారంబు గానంబడియెడి ననునింతనముందున్న సూత్రములో నకా

రత్వంబొల్లే వచ్చినను స్వత్వము సహాపములో నుండు నని యట్టి స్వత్వము లేదు గాన నంద ప్రాతిలక్షణము కొంతదో యని బా.వ. తలంచి యుండవచ్చు. (అట్లయినను స్వత్వమును నిషేధించుకొనవలసినదే కాని ప్రతిలక్షణము కొంత యనుపద్ధతి సరి గాదు.) పొల్లుసకారము స్వత్వస్థితి 'సు' అగుట యెట్లో వివరించిన బాగుండెడిది. కాఁగా బా.వ. ఇంతకు ముందు ప్రతికార్యములనుగూర్చి వివరించుచు స్వత్వమును గూర్చి యిట్లన్నది. 'ప్రకృతికి ధ్వానము అనఁగా సహజ స్థితి. ఎట్టి మార్పును జెందకుండుట గూడ నొకమార్పే. దీనినే స్వత్వమందురు. అనఁగా ప్రకృతముయొక్క సహజస్థితి.' (౭౭) ఈ వివరణము బహుస్పష్టముగా నున్నది. మార్పు లేకపోవుట సహజస్థితి స్వత్వమయిన నది గూడ నొకమార్పే యనుట యెట్లు? అయినను స్వత్వము నిట నుదాహరణముగాఁ జూపుట సరి కాదు. ఘ్రాతను గలుప నున్నపుడు ప్రకృతము సుస్వాహాపములో నున్నది కాఁబట్టి స్వత్వము 'సు' కావచ్చు. రావణుఁడు + చంపెను అనుచోట రావణుని చంపె నని 'సి' గదా స్వత్వము. ఇఁక వికారము లేకుండ సహజస్థితిలో నుండుట స్వత్వమను వివరణము ననుసరించఁగా నికృష్ట నుగాగమముచే వచ్చినది సకారపుఁబొల్లు. అయిన దాని సహజస్థితి పొల్లుగా నుండుటయే కదా. 'ను' ఎట్లగు? సకారము సవర్ణముగా మారిన దనఁగా నది ప్రకృతము వికృత మగుటయే యగును గాని సహజస్థితి యనుట యెట్లు? పొల్లుసకారము సవర్ణముగా మారుట స్వత్వ మన్న నవికారస్థితి మున్నగా బా.వ. ఇంతకుముందు చేసిన వివరణము విరుద్ధమే.

మార్పు లేకుంట గూడ నొక మార్పే యన్నను స్-అనుపది కొంతమారితే 'సు' అయిన దంపము. అయిన నా యొక మార్పు ఉత్వములోఁ గూడుట యనునిశ్చయ మెట్లు? 'స'గా మారిన నదియు నొక

మార్చె. ఆ ల్లెల మాటయేమి? కాఁగాఁ బొల్లు నాగమముగాఁ జేయు నప్పుడు స్వత్వము సవర్ణముగా సిద్ధింపవలయు నన్న స్వత్వమునకుఁ బొల్లుపై సత్వము చేరుటను సూత్రించి యూపిరుపు స్వత్వము లే దని లక్షణము నిర్ణయింపవలె.

ఇంతకంటెను నుగాగమములో సత్వ ముచ్చారణార్థము చెప్పఁబడినది గా వనియు సవర్ణమే యాగమముగా వచ్చు ననియుఁ జెప్పుట యుక్తము గదా. ఇతరస్థలముల నట నట నిట్లు గ్రహింపవలె,

ముమ్మోచ్చాతః అని చింతామణి ముమాగమమును జెప్పినది. వి.వి. ఇంతే. దీనిని గూర్చి బా.వి. 'మూలమునందలి ముకారము మిత్సంజ్ఞ. ప్రాతిపదికలకు 'మ' చేయును. మిత్సంజ్ఞను సూరి స్వీకరింపలేదు. కిత్సంజ్ఞ తే తెలుఁగువ్యాకరణమునకు సరిపోవు నని... (79) అన్నది. చింతామణిలో నుమ్ములో నుకార ముచ్చారణార్థ మని గ్రహించి పొల్లకారమునే యాగమము చేయుట సముచితమే. చిన్నయసూరిఁ జింతామణి సమాసములందు స్వత్వమును నిషేధింపలేదు గదా. తెలుఁగు బాలవ్యాకరణము సమాసములను గూర్చి చెం. ప్రస్తావింపనే లేదు.

బా.వి. సూత్రములోని ముకారము మిత్సంజ్ఞ యగుట విచార్యము. మకార మిత్తు. మిత్తు అనఁగా మకార మిత్తుగాఁ గలిగిన 'మ' అను నాగమ మగును. మిత్తయినయెడ సంజ్ఞ యగునా! తరువాతి మిత్సంజ్ఞ కిత్సంజ్ఞ యనునది యిట్టివృత్తిలోఁ బ్రయోగింపఁబడినది వివక్షితార్థము నిచ్చునదిగా లే దని స్పష్టము.

ఇం కొకవిశేషమును బా.వి. ఇట్లు చెప్పుచున్నది. 'మూలములందు అందు, పట్టి, గుణించి, తినము వంటిఅవయవములు పరమగు నప్పుడు నుమ్ము ... ఇది సమాసవిషయము గాని నిందుఁ జేర్చుట తగ దని సూరి భావించియుండును' (79) మూలములలో వి.వి.

'అందు షష్ఠీ కూర్చి విభక్తిషు తనే చ' యని స్పష్టముముగాఁ జెప్పినది. సమ్మాతి యనుచిం.లక్షణములో నీయభిప్రాయ ముండి యుండ వచ్చును. సూరి యిక్కడఁ జెప్పకుండుటకు సమాసము గాకపోవుట యొక్కటియే కారణ మనరాదు. బా.వి. స్థలాంతరములోను 'అందు వర్ణకము పర మగునప్పుడే కాక షష్ఠీవిభక్తులు పర మగునప్పుడు కూడ నుగాగమము మూలమందు (మూల నుండనట్టి నుమాగము మునఁ వగు) విధింపఁబడినను సూరి దానిని చేర్కొనకుండుటకు కారణము తెలియదు' (123) అన్నది.

ఉదంతస్త్రీసమములకుఁ బుంపులకు **మాత్రమే** యీసూత్రము నుక్కును జెప్పుచున్నది. అందుపరకత్వములో నుగాగమము వచ్చునది (పుంపుల కే ట్లుంచుదము. సమాసము గానున్నఁ బుంలును రావు గదా.) యుదంతముల కన్నింటికిని. స్త్రీసమములకే మాత్రమె కాదు గదా. **రాము**నందు, వఘువునందు, వనమునందు - ఇత్యాదులు - కాన అందుపరక**ను**గాగమమును వేఱుగాఁ జెప్పుటకు సమాసము గామి యొక్కటె కారణము కాదు.

షష్ఠీపరకనుగాగమమును **సూరి** బాలవ్యాకరణమునం దెక్కడనే **కా** దెక్కడను జెప్పలేదు. సూరి యితర వ్యాకరణముల నున్నది. షష్ఠీపరక**ను**గాగమస్థలము లందుపరకములకంటె నధిక**ము**లు. షష్ఠీపర మైన ప్రాతిపదికమైనట్టి దైన**ను** నుగాగమము వచ్చును. జ్ఞాన**ము**ను బట్టి వచ్చుటనుబట్టి రామునిబట్టి మొ॥.

గుణించిపరకతలో **మూలా**లలో నుమ్ము చెప్పఁబడిన దని బా.వి. అన్నది. కాని చెప్పినవి.వి. 'అందు షష్ఠీ కూర్చి విభక్తిషు' అని కూర్చిపరకతలో**నె** చెప్పినది. కర్మార్థ్ని గుణించి నుపలక్షణ మనుకొన్న నుచ్చరించిన కూర్చిని చేర్కొనుట బాగు. (ను)గుణించిని (కూర్చి)

సూరి బా.ల.లో చెప్పలేదు. శ.ల.సం.లో ద్వితీయ కనుప్రయుక్త మనెను. అప్లే ప్రౌఢవ్యాకర్త ద్వితీయ కనుప్రయుక్తము చేసెను. (మా. త్రి. శే.)

తెనుగు విషయము. తద్ధితవృత్తిలోను సమాసాలలోఁ జెప్పినస్వత్వవిశేషము వర్తింపకతప్పదు. అనంతగుణవాచకములకు విశేషముగా (ఔప సూ.స్థలమునకంటె) నుగాగమ మవుచున్న దన్న యుద్దేశముతో దీనిని వేఱుగాఁ జెప్పె ననవచ్చును.

నుక్కు - బిందువు:

బా.వి. అట నటఁ జారిత్రకదృష్టితో వివరించుటవలన నటఁ గొన్నింట శబ్దశాస్త్రమున సందేహముల కవకాశము గల్గినది. "ఈ నకారము మీఁద నున్న పదములను సరళములుగా మార్చఁగా, ఆ సరళము తనకు ముందున్న నకారమును తనవర్గపంచమాక్షరముగా మార్చును. ఆ పంచమాక్షరము స్థానమున బిందువు క్రాంతలో నేర్పడినది. ఆ పంచమాక్షరము దేల్చి పలుకఁగా దానికిఁ బ్రతినిధిగా ఖండబిందు వుంచ నగును" (78) ఈ విషయము సూత్రవివరణములోఁ గలియుటతో శాబ్దికులయభిప్రాయము నింతే యను నేమో యనిపించునవకాశ మున్నది. బిందు వేర్పడిన దనుదానితో వైయాకరణులకు సంబంధము లేదు. కాఁబట్టి వారు సరాసరిగా ద్రుతమునకు బిందువు విధించిరి. వ్యాకరణములపద్ధతి నింతకు ముందు బా.వి. ప్రస్తావించినది కూడ. (68) కాని యిక్కడ సూత్రాభిప్రాయము తోనె కలియుటవలనఁ గొంత యిబ్బంది. చరిత్రను వేఱు చేసి చెప్పకొనుట సందేహాస్పదము గాకుండును. చినుగుడైన వితొర్కదని జూపుట లాక్షణికసంప్రదాయము కాదు గదా.

ఇటనే 'సరళములకుఁ బూర్వ మున్న ద్రుతము లోపించును. లేదా వర్గపంచమాక్షర మై బిందు వగును' (78) అన్నది బా.వి. కాని యింతకు ముందు 'ఇట' (సరళస్థిరపరకతలో) ద్రుతము వర్గపంచమాక్షరముగా మారును. మారినప్పుడే లేఖనమునం దది బిందు వగును - వచ్చె న్గోవులు -' (68) అనియుఁ దరువాత 'తొలి రెండు లక్ష్యములు (వచ్చెం ధాత్రీపతి, పాడెం గంధర్వుఁడు - అని పూర్ణానుస్వారము వచ్చుట యున్నమాట.) ఛందోనియమనిర్బంధమునకు సంబంధించినవి' (70) యనియుఁ జెప్పుటలో సరళస్థిరపరకతలో ద్రుతము వర్గపంచమముగా మారు ననియు ఛందోనిర్బంధమువలన బిందువు వ్రాయుట జరిగిన దనియు (అందుకే?) అది యరుదుగా నుండు ననియు బా.వి. అభిప్రాయ మగుచున్నది. మఱి యిక్కడ లోపించు ననియు లోపింప కున్న వర్గపంచమాక్షర మై బిందు వవు నని సామాన్యముగాఁ జెప్పుచున్నది. (సరళాలవిషయమున నైనను) వైరుధ్యము పరిహరింపఁబడలేదు. కాని సరళస్థిర (వర్గయుక్) పరకతలో ఖండబిందు వుండదు గదా. బిందువు తేలిపోయిన ఖండము వ్రాయవలయును. అందు కని 'ఈవర్గపంచమాక్షరమును దేల్చి పలుకుట జరుగదు. కావున ఖండబిందువు రాదు' (78) అని బా.వి. స్పష్టము చేసినది.

నలుగడలు :

బా.ల. ప్రథమముద్రణమునను నలుఁగడాదుల ప్రయోగమందు లేదం ద్రసి ఖండబిందు వున్నది గాని ఇచట నున్నది సూరిసమ్మత మని బా.వి. (70) చెప్పుచున్నది. కాని యది ముద్రణప్రమాదమే యని వజ్ఝలవారు వివరించిరి. (వ్యా.సం.చ. 346) నలుఁగడాద్యాదులు లేవు కాఁబట్టి యట్టివానిని సూరి సాధించుచున్నాఁ డనుట సమంజసము గా దేమో. పైఁగా బా.వి. చేర్చుచున్నట్లు నలువడి, అణువక,

ఇరువది యిత్యాదులలో నుగాగమము లేదు గదా. ఇక్కడ బా.వి. 'ఇట్టివలుగడాదులు కొన్ని సంఖ్యావాచకము' (78) అను వాక్యము వివరణాపేక్ష కలిగియున్నది. నలుగడ యనునది నలువది మొదలగు సంఖ్యావాచకములవంటిదే యని నుగాగమము లేదనియుఁ జెప్పుట యభిప్రాయ మేమో. 'నలుగడ' అనుసమాసము మొత్తము సంఖ్యావాచకము కాదు గదా. అచ్చుపొరపా టేమైన నున్న దేమో. ఇట్లే తరువాతఁ గూడ 'గవనవుంముఁ' నని బిందు వుండునా? వర్గయుక్పరుషములపరము లగునప్పుడే బిందువు (19 సూ.) సరళస్థిరములు పర మగునపుడు లోపసంశ్లేషము లే. (79) యనుటలోఁ గూడ నచ్చుపొరపా టేమో. వర్గయుక్పరుషపంక్తిలో బిందువు (పూర్ణము) అంగీకృతము కాఁబట్టి చివరివాక్యారంభములో సరళస్థిరము లను చోట బా.వి. (సరళ) వర్గయుగ్భిన్నస్థిరాలు అని చెప్పిన బాగుండెడిది.

తలఁబ్రాలు :

దీనిని బా.వి. తలన్ + ప్రాలు అని విభజించినది. (0) కాని తలను + ప్రా లని విభజించుట యుచిత మనిపించును. 'సమాసంబులందు' అనుసూత్రముచేత నిక్కడను ద్విత్వము నిషిద్ధ మవుచున్నది. సప్తమ్యర్థమున ద్వితీయలో నువర్ణము గదా వచ్చినది. దానికి స్వరలోపము చేసి చూపవలసియుండదు గాని యవకాశము గాని యిక్కడ లేవు. నకారపుఁబోల్లు నామాపిన దానిద్విత్వము 'ను'వర్ణముతో నుండు నవకాశము లే దని గుర్తించితిమి. కాని ఇక్కడ ద్విత్వనిషేధము ప్రసక్తి లే దనవలసివచ్చును. బా.వి. ఇట్టి ద్విత్వనిషేధమునుగూర్చి ప్రస్తావించనే లేదు. పైఁగా 'సమాసంబులందు ద్రుతంబునకు ద్విత్వము లే' దను సూత్రమునొద్ద 'విధానసామర్థ్యము చేత లోపించ దనుట.

మీఁదిసూత్రములలో నుగాగమము విధింపఁబడును. ద్రుతము లోపింపనిచో దానిస్వత్వరూపమును గూడఁ జూపవలయు.' (79) అనుటను బట్టి చూచిన నుగాగమవిధానస్థలములలోనే సమాసాలలో స్వత్వము పై సూత్రముప్రకారము నిషిద్ధ మవు నని బా.వి. తలఁచిన దేమో యనిపించును. కాని విధానసామర్థ్యముచేత లోపింపనిద్రుతమునకే కాకుండ తలను + ప్రా లనురీతిసమాసములలోనిసహజద్రుతమునకుఁ గూడ సంధి ౨౬ సూత్రము స్వత్వమును వారించుచున్నదని గుర్తింపవలె.

నిజమునకు విధానసామర్థ్యముచే లోపింపనిద్రుతముల నే యుద్దేశించియున్నయెడల నీసూత్రమే యనవసర మనవచ్చు. విధానస్థలములందు నుక్కే విధింపఁబడినది. అట నుక్కులో నుకార ముచ్చారణార్థ మనుకొన్నఁ బొల్లే యాగము మగును. ఆగమము పొల్లయిన 'ను' స్వత్వనిషేధమే యనవసరము. తలను + ప్రా లనురీతి స్థలములం దున్న నువర్ణ ముండకె తప్పదు. అట స్వరలోపమునకు నవకాశ మెట్లును లేదు. కావున నట స్వత్వస్థితి ను,ని అనురీతి నుండ వలసియవసర మున్నది. (తలన్ప్రాలు ఒడిని ప్రాలు.) కావున నట్టి సహజద్రుతస్థలములయెడనె స్వత్వనిషేధ మత్యవసరము. తడసు గుణముగా (చిగురున్ గైదు వనురీతిని నిషేధింపఁబడినట్లు గాక) చిగురు నుగైదు వనురీతిని నిషిద్ధ మగును. కాన నుగాగమము నుత్వవిశిష్ట ముగనె యట్టియెడలఁ జేయవలెను. వక్ష్యమాణవిధిచే స్వత్వము లే దని సంధి 25 సూత్రము కడ సూరి వివరించుట విస్పష్టమే కద.

క ర్మ ధా ర య ము - టు క్కు :

కర్మధారయ మన నేమో వివరించుచు బా.వి. 'సమాన మైనవిభక్తి గలసమాసములు కర్మధారయములు' (80) అన్నది. దీని యభిప్రాయ మేమి? రెండుసమాసములు సమానముగా నొకవిభక్తి

యుంత నుండుఁ గలిగి యున్న, నా రెండుసమాసములను, గలిపి కర్మధారయ మనవలయునా? లేక యొక్కొక్కదాని గర్మధారయ మనవలయునా? 'విశేషణంబునకు విశేష్యంబుతోడ సమాసంబు కర్మధారయం' బనుసూరివివరణమును జెప్పిన సరిపోయెడిది. కర్మధారయమును వివరించుచున్నది. గావున సమానాధికరణ మనుదానిని వివరింపఁదలఁచినను సమానవిభక్తి గలసమాసము కర్మధారయ మనునది యస్పష్టముగానే యుండును. సమాసపరిచ్ఛేదములో 'తుల్య మగు విభక్తి సమానాధికరణము. పూర్వోత్తరపదములు ప్రథమావిభక్త్యంతము లుండును. తెల్లగుఱ్ఱము (255) (తె.వ్యా.వి.580) అని చెప్పెను. తల్లియును, తండ్రియును, అన్నపుడు సమానమైనవిభక్తి (ప్రథమ) కలిగి యున్నది. దీనిని సమానాధికరణ మనవచ్చునా? తెల్లగుఱ్ఱము మనుచోట తెల్లని యనుపూర్వపదార్థమును గుఱ్ఱము అను నుత్తరపదార్థము నన్నవి రెండును నొకేగుఱ్ఱము నాశ్రయించియున్నవి. సమానమైన యధికరణ మగుటచేత నిది సమానాధికరణమైనది. తల్లిదండ్రు లనునప్పు డధికరణము మారుచున్నది గదా. సమానాధికరణ మనుదానిని బా.వి. ఇంకను స్పష్టముగాఁ జెప్పఁబూనిన సత్యము తగ్గెడి దేమో.

ఆధారో ఽధికరణ మని పాణినీయము. చిగురు టాకన్నచో ఆ సపదములకు చిగురునకును గూడ నాశ్రయము ఆకే కావున చిగురు ఆకు అనుపదములు సమసించి సమానాధికరణము లగుచున్న (494) వను తె.వ్యా.వి.వివరణము సమంజసముగా నున్నది. సమానాధికరణమును వివరింపవలసినచోట బా.వి.లోఁ గూడ నిట్లు చెప్పఁదగు. కావున నీ తె.వ్యా.వి.వివరణము సూచింపఁబడినది.

కర్మధారయంబులం దుత్తునకు (సంధి 28) అనుసూత్రముత్తునకే టుగాగమము చెప్పుచున్నది. అయినను బా.వి. ఉత్తునకే కాక తదితరాచ్చులు కొన్నింటి కచ్చు పర మగునపుడును (ఇది స్పష్టతకే, యుత్తున కైన నచ్చుపర మగునపుడే కదా టుగాగమ మగు నది.) టుగాగమ మగు (81) నన్నది. దుక్కిటెద్దు తేనెటీగ యిత్యాదులలో నుద్భవాచ్చునకు సీటుగాగమము కల్పించు చున్నమాట నిజమే. కాని యది సూత్రముప్రకారము సాధ్యము గాదు. కర్మధారయంబులం దన్నప్పటిబహువచనము గూడ నీయర్థమును సాధింపలేదు. అటువంటప్పుడు 'టుగాగమ మగు' నని సూత్రముప్రకారము ప్రాప్తించుచున్నట్లుగా బా.వి. చెప్పుట విశేషము. టుగాగమము గల దనియో కనిపించుచున్న దనియో చెప్పిన సరి పోయెడిది.

పేర్వాదులు :

పేర్వాదులకు టుగాగమము విభాషగా సంధి 29. సూత్రము చెప్పుచున్నది. పేర్వాదులనుగూర్చి బా.వి. ఇది యాకృతిగణము. ఇవి రేఫాంతములు. పేర్వాదులు రేఫాంతములు. (81) అని పేర్కొన్నది. అనఁగా రేఫాంతములకు (పేర్వాదులకు) మాత్రమె టుక్కు విభాష. కాన రేఫాంతము గాకున్న టుక్కు విభాషగా వచ్చునవకాశము లే దను సిద్ధాంతము. (రేఫాంతతను బురస్కరించుకొని చారిత్రక మైనసమన్వయము గూడఁ జేసినది. బా.వి.) కాని పూవమ్ము (హరి 7-56) పూవడిపపుఁజోదు (సీలా 1-108) తప్పడుగుల (హరి. పూ. 5-193, 198.) అనుకృతిగా నితరములపైఁ గూడఁ గలదు. సూరి పుంపులపై టుక్కు నిత్య మని భావించె ననవచ్చు. కాని పుంపులపై టుగభావము గనఁబడుచునే యున్నది. ఇల్లటపల్లుఁడు (రామా. 3-44) క్రపసంటులచెంతన్ (య. 4-26) పట్టపేనుఁగు (కళా. 8-37.)

పే దా దు లు :

దీనినిగూర్చి బా.వి. 'గొడ్డుశబ్దము వక్క ఈగణము లోని శబ్దములు చాలవఱకు అజంతములే. వియ్యము + ఆలు వియ్యపురాలు కూడ ఉదంతము (82) గొడ్డు అజంతము గాకపోదు. గొడ్డురాలు అయిన తరువాత నుత్వలోపములో గొడ్రాలు అగును. కాని యిది సహజముగా హలంతము గాదు గదా. గొడ్డు అని నిర్దేశించినది బా.వి. కూడ. కాని యజంతము అనునది యచ్చుతప్పేమో. గొడ్డు తప్ప పేదాదులు చాలవఱకు అదంతములు అని బా.వి. అభిప్రాయము గావచ్చును.

జ వ రా లు :

ఇందులో పూర్వశబ్దము జవ్వని అని యీ సందర్భములో దానికి జవ యాదేశముగా వచ్చిన దనియు సూరి చెప్పియున్నాడు. దీనిం గూర్చి బా.వి. 'కాని జవశబ్దమును విశేషముగా గ్రహించుచో జవ యైన స్త్రీ జవరా లనందగు (82) నన్నది బా.వి. కాని జవ యైనయా లని విభాగించుటకు జవ యను శబ్దమసలు తెలుగులో నున్నదా?

పట్టాభిరామపండితీయము యువశబ్దభవముగా జవను జూపుట సరిగా నని తద్భవ మైన జవ కావలె ననుచు 'యువాన - జోవ్వ - జోవ జవ - అయిన దని తలంపవచ్చు' నని తె.వ్యా.వి. (401) తద్భవ మగువిధ మూహించినది. కాని తద్భవములు వ్యవహారస్థ మయిన శబ్దములనుండి యేర్పడుట సహజము. వ్యవహారములో బదములుండును గాని పదైకదేశముండవు గదా. యువ యని వ్యవహారమున్న దదియే క్రమముగా జవగా మారిన దనుకొనవచ్చు. కాని యూశబ్ద

నొక్కుడిది! యువ జొవ జవ యని యైన దన్నఁగొంతేని సమ్మత కవకాశ మున్న దేమో కాని తె.వ్యా.వి.చూపినమార్గము సరిగా లేదు. యువశబ్దభవము జవ (82) అని బా.వి.లోఁ జెప్పుట గమనింపవచ్చు. యూవని (యవ్వని) జవ్వని యని యైన తీరు గమనార్హము. ఏ దెల్లున్నను 'జవ' యని వ్యస్తముగా నెంతిమాత్రి ముసు దెలుఁగును లేదు గావున నది తద్భవముగా నేర్పడిన దను విచార మనవసరము శబ్దశాస్త్రమున.

అసలు జవయనుశబ్ద మున్నఁ గదా దాని కాలుతోనో మఱి దేనితోనో సమాసము చేయుటకు? 'బోఁడి' యనుశబ్దము లేదనియే కదా సూరి దాని నేమున కాదేశము చేసెను. కావున 'జవ' నాదేశించుట యిట సముంజసమే యవుచున్నది. అహోబలుఁడు జవ్వన + ఆలు అని విభాగించినాఁడు. అది సముంజసము గా దని జవ్వని యనునదే (ధర్మి యైన) విశేషణ మనియుఁ జెప్పుట సముంజస మనుసూరిసవరణము యుక్తము.

విధవరాలు:

ధీరాదులకువలె 'ఒకవిధవశబ్దమునకుమాత్రము అత్వమున కుత్వము గలుగ' దన్నది (83) బా.వి. అనఁగా విధవరా లనియే యుండు నన్నమాట. అసలు దీని కాలుశబ్దముతో సమాస మైన రూపములు కవిప్రయుక్తము లయియున్న వేమో వెదుకవలయును. విధవరా లనివ్యవహారములో నున్నది.

ధీరత్వము గలస్త్రీ ధీరురాలు (83) ధీరాత్వము గలస్త్రీ ధీరురాలు. ధీరయైనయాలు ధీరురాలు.

ఉదంతద్ధర్మార్థక విశేషణము :

అనఁగా "ధాతువులు గాని, ఎడుగాగమముతోఁ గూడిన ధాతువులు గాని" (84) అని బా.వి. వివరించినది. సూరి చూపిన చేయు + (అతఁడు) అనునది ధాతు వనియు, చేసెడు (అతఁడు) అన్నది యెడుగాగమఘటిత మనియు నభిప్రాయ మున్నమాట. ఇది యసంగతము. ఇవి ధాతుజవిశేషణములు గదా. 'తృవర్ణకార్థంబునం దెడియెడువన్నియు నగు' నని యిట 'ఎడు' ప్రత్యయ మైనది. ఇది యాగమము కాదు. బా.వి. (315) ఈవిషయము స్పష్టము చేసినది. 'వానికి లోపంబు బహుళంబుగా నగు' ననుదానిచే నెడియెడు ప్రత్యయములు లోపింపఁగా నున్నరూపము చేయు - అన్నది. ఇది ధాతువు గాదు. బా.వి. ఆ తరువాతఁ గూడ 'ఎడియెడు ప్రత్యయములకు లోపము గల్గినను కేవలధాతువే విశేషణముగా వ్యవహృతము' (316) అన్నది. ఎడియెడులకు లోప మైన నది కేవలధాతు వనుట యసంగతము. సుప్రత్యయము చేసి లోపింపఁజేసినను స్త్రీసమాసాలు ప్రాతిపదికలే యగునా? అయిన నక్కడ సులోప మేల? ఇక్కడ నెడియెడులోప మేల? వికల్పముగా విధింపఁ జాలదా? (ధాతుత్వము పోయి) ప్రాతిపదికత్వము కలుగుట యను ప్రయోజనము శబ్దశాస్త్రానుగుణముగ సిద్ధింపుటకే యెడియెడులు చేసి లోపింపఁ జేయుట జరుగుచున్న దని గ్రహింపవలయును.

షష్ఠీసమాసము - నువ్వు :

షష్ఠీసమాసమునం దుకారఋకారముల కచ్చు పర మగునప్పుడు సూరి నుగాగమము చెప్పియున్నాఁడు. షష్ఠ్యా ఉతోఽచి నుమ్నే యనుసూత్రము ననుసరించి బా.వి. 'మూఁడిందు ఋకారాంతశబ్దములు చేర్చఁబడలేదు. సూరి వీనిని గూడ చేర్చినాఁడు (85)

డున్నది. పయి సూత్రములో చింతామణి యుత్వమునకే సమాగమము చెప్పినది. కాని తరువాత 'తాంవృభౌ రమేశసహా' యను సూత్రములో బాలవ్యాకర్త ఋకారాంతములై నిల్చినశబ్దముల కితరశబ్దములతో సమాసమైనకార్యము లగు నన్నది. ఈశబ్దమునకు ద్వితీయాదివిభక్తులలో నిత్యమును, షష్ఠీపరకతలో నవర్ణమువలె షష్ఠీసమాసములం దిట్లు సమాగమమును ఋకారాంతములకు వచ్చును. నవిత్రన ట్లనురీతి రూపములు చింతామణిసాధ్యములే. సూరిప్రణాళిక భిన్నము, గాన నుకారముతో పాటు ఋకారాగమును గూడ జేర్చి స్పష్టము చేసినాడు.

మాతౄనాజ్ఞ, పితౄనానతివంటిరూపములు దోషములు (85) అని బా. వి. స్పష్టము చేయుట యుచితముగా నున్నది. అట్టి రూపములు దుష్టము లని కాని, యింకొకరకముగాం గాని దోషగ్రస్తతను (ధర్మిగాం) బేర్కొనవలసినది.

రాజ + ఆజ్ఞ - రాజాజ్ఞ ఇదిసిద్ధసమాసరూపము. తెలుగు వ్యాకరణమునం దిట్టివి నిరూపితములు కావు (85) అన్నది. బా.వి. స్పష్టతకై నం జైనట్లు విభాగించి చూపవచ్చును. ఇట్టివానిని దెలుగు వ్యాకరణము నిరూపింపలే దనియు నిరూపింపవలె ననియు నభిప్రాయపడిన నది యసంగత మగును. ఇందు రాజాజ్ఞా యన్నది ప్రాతిపదికగాం దెలుగునం జేరును. అది సంస్కృతమున నెట్లేర్పడినదో వివరించుట తెలుగువ్యాకరణమున కవసర మగు నెట్లు? రాము అన్నది ప్రాతిపదిక మనుచో నీప్రాతిపదిక యెట్లేర్పడినదో తెలుగు వ్యాకరణము నిరూపింపలే దని విచారింతుమా? భార్గవ ఇత్యాదు లిట్లే కదా. రాజాజ్ఞా యనురీతివానిని నిరూపింపబూనిన సంస్కృతమందలి సమాసవిషయములును కృత్తద్ధితవిషయములు గూడ సంధులతోం జెప్పవలసియుండును. అది యట్లుండంగా సంస్కృతమునుండి

తెలుఁగులోనికిఁ బ్రాతిపదికను గ్రహించునప్పుడు ప్రాతిపదిక మేల్చేర్పడినదో నిరూపించుట తెలుఁగువ్యాకరణమున కవసరము గాదని గుర్తింపవలెను. ఆధునికు లెవరే నట్లు నిరూపించిన నయ్యది వ్యుత్పత్తికై చేయునదే కాని శబ్దశాస్త్రమున కేమియు నవసరము గాదని తెలుఁపరాదు.

ప్రాఁతాదులు :

ఇక్కడ బా.వి. 'ప్రాఁతాదులు ఆకృతిగణము. క్రొత్తశబ్దము కూడ ప్రాఁతాదులలోనిదే. 69 సూత్రములోని పదములు కూడ నీగణములోనివే' (87) యున్నది. అనఁగా 'సస్యంబులకు నీరింతి' మనుచోటఁ జూపఁబడిన పది, తొమ్మిది, ఇత్యాదు లున్నవి. ప్రాఁతాదులలోని నన్నమాట 'అన్యంబు' లనుమాట కర్థ మేమిటి? అక్కడ బా.వి. 'ప్రాఁతాదులకే కాక యితరము లగుకొన్ని పదములకును -' (91) అని వివరించినది. అనఁగా నాసూత్రమ్మునందుఁ జూపినవి (అటువంటి కొన్ని) ప్రాఁతాదులలోనివి కావని స్పష్టమే కదా. మరి యక్కడ 69 సూత్రములోని పదములు కూడ నిందులోనివే యనుటలో నర్థమేమి? ఇది చారిత్రికమైన సున్నయొ మార్గ మేమో యనుకొనుట కవకాశమును లేదు.

మీఁగడ :

దీనిని సూరి మీఁద + కడ యని విభాగించుట సరి గాదనుచు బా.వి. 'కడ అనఁగా త్రెట్టు అనునర్థము గానరాదు. ఇది మీఁద గట్టినగట్టు యని తోఁచును. మీఁగడ్డ అని ద్విత్వలోపమును (ప్రకీర్ణ ర) విభాషగా గావింపనగును' (వ్యవస్థితము) అన్నది. అనఁగా మీఁగడ్డ యనుచోట ద్విత్వమునకు లోపము నిత్యముగా వచ్చునని

నియమించుకొనవలె నన్నమాట. మీఁగడ్డ యని యుండదు గదా యీ యర్థమున. గడ్డ యనుదానికి గడ యను రూపాంతరము లేదు గావున నీసమాసముననే జడ్డలోపము నిత్య మనవలె. (మీఁగ డున్నది) దాఁకంటె జడ్డలోపము సర్వకార్యముగా నిచ్చుటనే (ప్రాంతాదిసూత్రసందర్భముననే) సమన్వయించుకొనుటలో లాఘవ మున్న దనిపించును.

గడ్డశబ్దముతోఁ గూర్చిన మీఁగడ కిట్టి నరసున్న కవకాశ ముండదు. తొలియచ్చుమీఁది పగుల నఱసున్న కును లోపించును గదా. అది యుంచుకొనవలె నన్న నిత్యలోపములలోనిది గాన నీ సూచ్ఛికసమాసము వర్ణలోప మైనట్లు చెప్పుకొనుట యనవసరము

అసలు గడ్డతో మాత్ర మర్థము సరిగా సమన్వయించునా? మీఁద నుండు తెట్టను 'గడ్డ'గాఁ జెప్పుట కూడఁ గేవల ముచిత మన వీలు లేదు. అట్లు యైనను మీఁదు + కడ - యనుపక్షమున 'కడ' యనుదానికి హద్దు అనునర్థములో పాలకు మీఁద నుండుహద్దు అను నర్థముతో నర్థము గుదురు పడునవకాశము లేకపోలేదు. అర్థ భేదోఽపి చ క్వచి త్తసూవి.వి.లక్షణమున కిది లక్ష్యముగాఁ జెప్పుదురు.

మీఁదు ప్రభృతులు:

చెన్ను (చెందొవ, చెంగలువ, చెంగావి యిత్యాదులు) కెంపు (కెందామర) మున్నగునవి కొన్ని సమాసములలో మీఁదుప్రభృతులలోని వగు నేమో పరిశీలించి గ్రహింపవలసియున్నది. (బా.వి.89) చెలువంపు మేనును జెన్ను మొగంబు నై (భార.ద్రో. 2-323) కెంజని కెంపుఁదమ్మిలో (పాం. 2-28) అనురీతిప్రయోగము లరుదుగఁ గాన వచ్చును. మీఁదు ప్రభృతు లన నిట సూత్రోదాహృతులలో మీఁదుశబ్దము మొదలుగాఁ జూపఁబడిన వని యర్థము చేయరా దన వచ్చును. పైఁగా నిత్యలోప మీమూఁటనే యనరాదు గదా.

క్రోష్ట్రాదులు:

క్రోష్టృశబ్దము ప్రాంతాలలోనిదే. క్రోష్టృకుమాత్ర మాన్యతరశేషమునకుఁ బైని కొన్ని యెడల నుగాగమమును కొన్ని యెడల మీఁదిహల్లునకు ద్విత్వమును సూరి చెప్పియున్నాఁడు. క్రోష్టృశబ్ద మొక్కదానికే యట్లు చెప్పుట బాగుగ లేదనుచు తె.వ్యా.వి. 'క్రోష్ట్రాదు లనునొకగణము నేర్పఱచినచోఁ బహుషేతరములు పర మైన మీఁదిహల్లునకు ద్విత్వము గావించుకొనుట సుకర మయ్యెడిది. నేత్రాది నన్నడుము నమ్మది నెవ్వడీత్యాదులలోని నెఱను నివ్వెఱాదులలోనినిండుశబ్దమును నీగణములోఁ జేర్చిన సముచితముగా నుండెడిది. (492, 495)' యున్నది. ఇది సమంజసమా? సూరి తెలిపిన ప్రాంతాలలోఁ గ్రోష్టృశబ్దమునకుఁ దప్ప నితరముల కీకార్యము లేదు. బహుళ్వాది యనుచోట ద్విత్వము కనిపించుచున్నను దానిని బహుళశబ్దముతో సాధించుకొనవలసినదే కాని క్రోష్ట్రాదులలోఁ జేర్చుటకు లేదు. ఎక్రొమ్మి ఇత్యాదుల ప్రసక్తి తప్పదు గదా. ఇంక నన్యములలోనుండి తేవలె. అందుకే తె.వ్యా.వి. కూడ నిండు, నెఱ, యనువాని నిచ్చినది. నన్నడాములనుబట్టి నెఱి కూడఁ జేర్పవలెనా? అయినఁ గ్రోష్టృశబ్దమునకు లుప్తశేషమునకు నేయే మార్పులు వచ్చుచున్నవో యవి యన్నియు నిండు, నెఱలకు వచ్చునా? క్రోష్ట్రాదులలోఁ జేర్చినఁ బహుషేతరపరకత్వములో ద్విత్వము సుకర మయ్యెడి ననుచు తె.వ్యా.వి. నేత్రాది మాపినది. ఇక్కడఁ బర మైనది షష్ఠయే. అయినఁ గ్రోష్టృశబ్దవిధానములోఁ బర మైనపరుషేతరములకు ద్విత్వము మాత్రమె కాదు గదా చెప్పినది. కొన్నియెడల నుగాగమమును గొన్నియెడల మీఁది హల్లునకు ద్విత్వమును జెప్పియున్నది. నిండు,

నెఱి, అనువానికిఁ బరుషపరకత్వములోఁ గొన్నియెడల నుగాగమ మును గొన్నియెడల మీఁదిహల్లునకు ద్విత్వమును నున్నవా? అనఁగా నసలు లోపము వచ్చినఁ గదా యనవచ్చు. అందుకే సూరి యన్నములు - లోపనుగాగమంబులును లోపద్విత్వములును - అని లోపమును గూడఁ బ్రత్యేకముగాఁ బ్రస్తావింపవలసివచ్చినది. మీఁదిహల్లునకు ద్విత్వముకొఱకు వీనిని గలిపి క్రొత్తాదు లన్న విపి యున్నయుఁ బ్రాంతాదులలోఁ జేరియుండవలసివచ్చెను. అప్పుడు లుప్త శేషమునకుఁ బరుషేతరములు పరముగా నున్న ద్విత్వము నిత్యముగా వచ్చునా? పరుషాలు పరముగా నున్న నుగాగమము వచ్చుచున్నదా? అసలు ప్రాంతాదులకువలెఁ దొలియచ్చు మీఁదివర్ణములకు లోపము సాధారణముగాఁ గనఁబడుచున్నదా? ఆయాశబ్దములకు నాయాశబ్దములు పరముగా నున్ననే లోపము గూడ. అనఁగా నితరములు పరముగా నున్న లోపమును లేదు. ప్రాంతాదుల కీనియమ మున్నదా? లేనప్పుడు క్రొత్తాదు లనుపేరితో వీనిని బ్రాంతాదులలోఁ జేర్చుట కుదురునా?

అయినఁ బ్రాంతాదిసూత్రములో బహుళపద మున్నది గదా. దానిచేత లోపమును వారించుకొనవచ్చు ననవచ్చు. అనఁగా నెక్కడ వారింపవలె. అన్యంబుల కనుసూత్రముప్రకార మాయాశబ్దాల కేయేకార్యాలు చెప్పినాఁడో (దానికిఁగూడ) వానికంటె నితర మైనయేశబ్దము పరముగా నున్న లోపము రా దని చెప్పవలె. (క్రొత్తాదు లని యొకగణము చేసిన మఱిఁ గ్రొత్తశబ్దమున కొక్కదాని కీనియమము లే దన్నమాట. క్రొత్తశబ్దముయొక్క యీప్రత్యేకత స్పష్టముగా నుండఁగా నన్యములలోఁ గ్రొత్తాదులు కల్పింపవలె ననుటెట్లు గుదురును?) దీనికంటె నెక్కడెక్కడ లోపాదులు గనఁబడు

చున్నవో యక్కడ దక్కడ మాత్రమే వానిని గుర్తించుచు నన్యంబులుగాఁ జెప్పుటయే సముచితము కాదా? కాఁబట్టి వింటు నెఱ యను వానితోఁ గ్రొత్తాగమకల్పనము సరి కాదు. నెఱ వింటు అనువానికి లుప్తశేషములకుఁ బహువచనత్వములో నెక్కడ నైన నుగాగమము కనఁబడిన యెడల వీనిని గ్రొత్తాదులుగాఁ జెప్పవచ్చు ననునభిప్రాయము పరిశీలనార్హ మగుచున్నది. ఏల యన నచ్ఛరకతలోఁ గ్రొత్తశబ్దమునకుఁ గూడ నీలోపము గనఁబడుట లేదు గదా. వింటు, నెఱ, నెఱి, అనువింకేవి నైనను జేర్చి క్రొత్తాదులను నొకగణ మేర్పాటు చేసియున్న సూరి యనుసరించిన ప్రణాళిక భగ్న మయ్యెడి దనుట స్పష్టము.

కెంపు + మోవి కెమ్మోవి వంటివి బా.వ్యా. ననుసరించి సాధించుటలో సౌకర్యము కానరా (492) దన్నది. తె.వ్యా.వి. అనఁగాఁ గెంపును గూడఁ గూడఁ గ్రొత్తతోఁ గూర్పవలెనా? అయిన క్రొ(త్త)శబ్దమునకుఁ బహువచనత్వములో నుగాగమమును జెప్పలేనట్లు ద్విత్వము కెంపు కార్యము లాచోట్ల వచ్చును. కెంపును గలిపిన వీనికి బహువచనమున నెక్కడ నయినను ద్విత్వమున్నదా?

తె.వ్యా.వి. ఇక్కడనే యీ లోపమును బ్రస్తావించినది. "ఔత్వనుపదములు పర మగునపుడు సకృత్తుగాఁ గాననగునుగాగమప్రాప్తిని చి.సూ. చెప్పుటలేదు." ఆకొంత దీర్చి ప్రౌ.వ్యా. నుగాగమమును జెప్పినది. "ప్రౌఢవ్యాకర్త బా.లో కొంత తీర్చుటకుఁ బూనుకొన్నాఁడో లేక చిం.వి.వి లక్షణములో కొంత తీర్చుదమనుకొన్నాఁడో యది వేఱుసంగతి. తత్సమపరకతలో నుగాగమము చెప్పవలసియుండఁగా సూరి చెప్పలేదనుట కుదురదు.

సూరి 'లుప్తశేషంబులకుఁ బరుషంబులు పరంబు లగునపుడు నుగాగమం బగు నన్నాఁడు గాని తత్సమేతరపరుషంబుల కన లేదే. సాంస్కృతికపరుషాలు పరమైన నక్కు వచ్చుట కిబ్బంది యేమి? నుక్కొక్కటియా?; కొన్నారాచములు, నెమ్మన మిత్యాద్యములో ద్విత్వము విషయ మేమి? అది చెప్పకపోయిన యిబ్బంది లేదన్న నుక్కున కొక్కదానికే యీయిబ్బంది యెట్లు వచ్చినది?

సాంస్కృతికపరుషపరకత్వములో నుక్కు సకృత్తుగాఁ గనఁబడు ననఁగాఁ దఱచుగా నుక్కు లే దన్నమాట. అనఁగా లుప్తశేషమునకుఁ బైని సాంస్కృతికపరుష మున్న నుక్కరుదుగా వచ్చు నన్నఁ దఱచుగా నాసాంస్కృతికపరుష మక్కట యుండు ననవలె. అట్టిప్రయోగము లున్నవా? సకృత్తయిన నుగాగమము గాదు. తొలియచ్చుమీఁదివర్ణములు లోపించుటయే యగు నని చెప్పవలె. అట్లే మీఁదిహల్లునకు ద్విత్వస్థలమునను. మిశ్రసమాసములోఁ దొలియచ్చుమీఁదివర్ణములకు లోప మగుట సకృత్తయినను మాసాత్రమునందలిబహుళశబ్దముచేత సాధ్యమే. ఏలయనఁ నాకార్యము నాచ్ఛికసమాసములయందు మాత్రమే వచ్చు ననలేము గదా సూరి. మిశ్రాలలోఁ బ్రాప్తింపక తప్పదు. అయిన నది యరుదుగా మాత్రమే కవిప్రయోగములం గాన నవుట నాయర్థమును బహుళశబ్దముచే సాధింపఁ దగును.

బా. వి. నెమ్మది అనఁగా మెల్లగా నని యర్థము. ఇం దర్థవిపరిణామ (92) మనుటలో నెమ్మ యనుదానికి 'మెల్లగా' నన్నది మాత్రమే యర్థ మనునభిప్రాయము గలుగుచున్నది. కాని నిండుహృదయ మిత్యాదిగా నర్థము లున్నవి అర్థవిపరిణామము నైతేను గల దని సముచ్చయార్థకమును జేర్చి యుండిన బాగుండెడిది. నిండుహృదయ మనుచోట్లన నర్థవిపరిణామము లేదు గదా.

అప్పటప్పటికిన్ - సమాసమా? :

అప్పటికిన్ + అప్పటికిన్ అనుకృతిస్థలముల నామ్రేడితపరకత్వమున విభక్తిలోపము చెప్పఁబడినది. ఇక్కడ బా.వి. 'విభక్తిలోప మగుటచే పదములు సమస్తము లగుచున్న' (౪౩) వన్నది. సమాసమైన దన్నమాట. ఇది యెటువంటి సమాసము? సమాసమే యయిన విభక్తిలోపము ప్రత్యేకముగాఁ జెప్ప నేల? సమాసములో విభక్తిలోపము సాధారణముగనే చెప్పఁబడినది గదా. లోపము బహుళ మగుటకో అక్కై చెప్పె నందమా? విభక్తిలోపము లేని 'అప్పటి కప్పటికిన్' అనురూపము గూడ సమాసమే యవునా? విభక్తిలోప మగుటచేఁ గదా సమాసము లన్నది. సమాసము గా దన్న సమాస మైనప్పుడు విభక్తిలోప మెట్లును వచ్చును గదా. అనఁగా అప్పటప్పటికిన్ అనునది సమాసము గాను, అప్పటి కప్పటికిన్ అన్నది వ్యస్తరూపముగాను (వ్యస్తతలో విభక్తిలోప ముండదు గదా) సమన్వయించుకొన్న మఱి యీవిధానము దేనికి? ఇంచించుకేత్యాదులనే ప్రత్యేకముగాఁ జెప్పవచ్చు, లేదా నిక్కలాపు లుండనే యున్నవి.

అసలు అప్పటప్పటికిన్ అనునది గూడ సమాస మనవచ్చునా? అప్పటికిన్ అనుదానికి మీఁదిపదముతో సమాస మెట్లు? దీనిని విధించు శాస్త్రి మిటుఁ గానరాదు. అప్పటికప్పుడు అన్నది సమాసమై ప్రాతిపదిక మై విభక్తుల నందునా? లేక అప్పటప్పటికిన్ అన్నది (సమాసమై) ప్రాతిపదిక మగునా? సమాసము యొక్క లక్షణము విభక్తిలోప మగుటమాత్రమె యను టెట్లు?

సమాస మైన విభక్తి లోపింపవచ్చును గాని (నీయంపలి కరుణా) విభక్తిలోపించిన నది సమాసమే యనుట వింతయే మఱి.

ఆమ్రేడితపరకతలో సంధి, యెట్లో ఆమ్రేడితపరకతలో ద్విరుక్తటకారాదు లెట్లో యామ్రేడితపరకతలో విభక్తిలోపము నట్లు. ఇవి సమాసము లనుటకు శాస్త్రమున నాధారము లేదు.

విభక్తిలోపము బహుళ మనుటవలన "రాముడు + రాముడు అనుచో అప్రవృత్తి. ఏ కేటక్ అనుచో ప్రవృత్తి. హరి + హరి హరీహరి. నిండని నిండని నిండీనిండని వంటి వన్యకార్యములకు లక్ష్యములుగా నూహించవచ్చు" (419) అన్నది తె.వ్యా.స. నారాయణీయాంధ్రవ్యాకరణము యుగయుగము ఇత్యాదిగా జూపుటను' (421) బట్టి యీవిభక్తిలోపము తత్సమములలో గూడ వచ్చు నని యభిప్రాయము వ్యక్తమవుచున్నది. ఆచ్ఛికములలోనే యనునియమము సూత్రములో లేదు గాబట్టి ప్రాప్తించుటకవకాశ మున్నది. కాని యది సంస్కృతసమములలో గానరాదు. (కోటానుకోటు లన్నది యిక్కడనే సాధింపవలె నన్న నది యెట్లు నవ్యకార్యముచేత సిద్ధమునకు తప్పదు) యుగయుగము దినదిన మనునవి సిద్ధసమాసములు, సంస్కృతముననే 'దినదిన' అనుకృతిగా చెప్పుదురు గదా. రాముడురాముడిత్యాదులతో వన్నది స్పష్టము. కాగా బహుళగ్రహణముచేత సంస్కృతసమములలో నీవిభక్తిలోపము లే దని నియమించుకొనుట యుచిత మని తోచుచున్నది.

అన్యకార్యమునకు తె.వ్యా.ప. నిండీని దని యని చూపుచు దానిని నిండని + నిండని యని విడదీసినది. కాని నిండీనిండని - అను దానికి నిండియును నిండనిది యనుకేతిగా నర్థము స్పష్టము పిసిపిసి భంగి, యిత్యాదులలో పిసి, విసని-అని యాహో.విభాగము. ఇట్లు నట్లుగా దని - నిండని + నిండని అని విడదీసిన అసలు నిండని - అని యర్థమగును. కాని యుద్దిష్టమైన నిండియు నిండని దనునర్థము సిద్ధింపవలె

నన్న నిందను + నిందను అని విభాగించుట గొప్పదు. అసలునిందని పదసమ్యక్ముగ నింకీ నిందని - అనుసంధానము లేదనుట గమనార్హము. కాబట్టి యిక్కడ నామ్రేడితపరకతయే లేదు. ఇట్టివానిని సాధించుటకు యుక్త్యంతరము వెదుకుకొనవలసినదే. అన్యాదృశములు ఇట్టి సంప్రదాయ లేనికతి వానిలో సమాసత్వంగ (నింకీనిందను) యనుకతివానికిం గా తదాత్మ్యము గలిగి యుండును, వానికివారిలో స్పష్ట శేషము.

సి చే తి ప్రో ష్ :

చేతికో ప్రవర్తనకు సమాసమున నిత్యము చెప్పినపుడిది సిచేతిన్ప్రోష్ ఇత్యాదిగా బొల్లుపకారముగా రూపింపబడు. ఇక్కడ ప్రత్యయలోపము లేదంటని వ్యాఖ్యలవారనుటకు సమాధానముగా తెల్పుదురు. సమాసమునందు ప్రతిమునకు స్వాతంత్ర్యము లేదు. అందు చేత సచే [illegible] ప్రోష్ సిచేతిన్ ప్రోష్ సిచేతి ప్రోష్ సిచేతిప్రోష్ అని యుదాహరించుట [illegible] కదా (4.01) యున్నది. ఇందులో పూర్వ పదముకింకు [illegible] పొరపాటుగా నున్నది. సిచేతను + ప్రో ష్ పదము [illegible] కదా. సమాసము [illegible] చేత వానికి లోపము వచ్చును. ప్రతిము లోపింపవలసియుండగా సమాసము గావున స్వాతంత్ర్యము లేదు కాబట్టి సిచేతిన్ ప్రోష్ పదము వెలితి యనుట యేమి! ప్రక్రియాగ్రంథములోని 'స్వాతంత్ర్యము లే' దనునదేమి యెట్లు? స్వాతంత్ర్యము నిషేధించబడినను [illegible] ప్రాప్తించవలె. ప్రతిమునకు లోపాదేశ [illegible] స్వాతంత్ర్య [illegible] నది సిచేతను + ప్రోష్ పదము [illegible] ప్రతిము లోపించక తప్పదు. సమాసమున ఒకవేళ లోపము [illegible] మని సూత్రింపవలసివచ్చి యట్లు సూత్రించినను [illegible] సిచేతను + ప్రోష్ పదము [illegible]

సరళాదేశాదికార్యములు సేసి, ద్రుతమునకు బిందుసంశ్లేషములు రానుండే స్వత్వము ప్రాప్తించుటయు నిట 'స్వత్వంబు లే' దని వారించుటయు గుర్తింపవలెను.

బహుళశః ఈయుద్దేశములోనె బా.వి. సమాసములో నుగాగమమును బొల్లునాఁ జూపియుండవచ్చును. చిగురు + కేలు ను వని యుండఁగా నుగాగమము వచ్చి నపుడు సువర్ణమే రాఁగల మువు నన్న (చిగురును + కేయిమువు) నది ద్రుతిస్వత్వ మగును గావు నను, సమాసములో ద్రుతము స్వత్వ ముండ దన్నారు గాఁబట్టి పొల్లు నకారమే వచ్చు నని బా.వి. అభిప్రాయపడిన దేమో యఁ పైవివరణమునుబట్టి యనుమానింపవచ్చు. కాని యటువంటిసందర్భాలలో ద్రుతమునకు స్వత్వమును నిషేధించుట వ్యర్థ మని యింతకుముందు గుర్తించితిమి. అనఁగా నిక్కడ నాగమము సువర్ణమే. చిగురును + కేయిదు వని ను అనునాగమము చేసినాఁ డనఁగా నీచేతనుప్రో వని సువర్ణము నేల యుంచఁగూడదు ?

పోనీ తె.వ్యా.వి. పేర్కొన్నట్లు ముందుగనే స్వత్వ మందరా దనుకొందము. నీచేతన్ ప్రో వని యెట్లయినది? స్వరలోప మగుటకు నాధార మేమి? అవసానమున ద్రుతిస్వరమునకు లోపము చెప్పినలక్షణమునందలిబహుళపదముచేత నిట స్వరలోప మగు నని చెప్పుదము. దానివలనఁ బ్రయోజన మేమి? నీచేతను ప్రో వని సువర్ణమున్నను నీచేతన్ ప్రో వని పొల్లునకారమె యున్నను నది లోపించునదే కదా. లోపించునపుడు సువర్ణ ముంచ నేమి? నకారము చేయ నేమి? కాఁగా లోపమువలనఁ ద్రుత మసలు నిలువక పోవు చుండఁగా స్వత్వము లే దనియు (బిందాదు లున్నవా?) నందులకై ముందు స్వరలోపము చేయవలె ననియు సమన్వయించుట వ్యర్థమే కదా.

మొత్తము మీఁద తె.వ్యా.వి. చెప్పిన సమాధానము సమంజసముగా లేదని స్పష్టము. సమంజసమైన సమాధాన మేదియో లభ్యమగుట లేదు. లేకున్న నిట్టి బొల్లని కారణముచే జరుగుట ప్రయోజనరహితమని యో చెప్పవలసియుండును.

ఇంక 4 అ-వ [illegible] సంబంధించిన [illegible]. ఇట్టి సమాస విగ్రహములు 4 సూ.నందు [illegible] (95) యని యను [illegible] బా.వి. గుర్తింపలే దేమో కాని యట్టి [illegible] సైతము సమాసమే. అయిన సమాసములు [illegible] యుక్తము గాదు [illegible] ఇత్యాదిగా [illegible] సమాసములతో [illegible] నట్టివే సమాసములని యభిప్రాయమా? అట్లైన [illegible] సూత్రమును [illegible] కావని యనునా? అయ్యది [illegible] సమాసములందు వర్తింప వన్న [illegible] సమాసములను [illegible] సమాసములను [illegible] సూత్రింపవలె. అట్లైన ప్రయోజనరహితమైన గౌరవము. ఇట్లుగా కనుచో [illegible] భావమునందు [illegible] సంధి [illegible] గదా [illegible]. [illegible] గ్రహించి వర్తించున దనుటయు స్పష్టమే.

సమాసములయందు ప్రవర్తించునని లోకంబున వను సూత్రమునొద్ద బా.వి. 'సమాససంధులు ప్రాయికము' (75) నని చెప్పినది. అటుమీఁద చెప్పఁబడిన సంధులు సమాసములందు వర్తించునని మాత్రమే యభిప్రాయమైన నిర్బంధము లేదు. కాని యంతకు ముందటి విధులు సంస్కృతసమాసములందు మాత్రమే వర్తిల్లు నని భావించువారలకు [illegible] గదా. [illegible] సత్వ సంధిని స్పష్టము చేయుటను బట్టి బా.వి. కిట్టి యభిప్రాయము లే దు

వచ్చుఁ గాని యిట్టి చోటులఁ దనుసమాసములను నుదాహరించుట తగునా యనుటలో నాశంకలు వ్యస్తసమస్తలమాత్రవిషయకములే యని భావించెనేమో యనిపించుటకవకాశ మున్నది గదా. ఏమైనను నట్టి వ్యస్తసమస్తములు రెండును లక్ష్యస్థానములే యని గుర్తించు టొప్పును.

లక్షణసంప్రదాయము ననుసరించి లాక్షణికులు అ-ఇ-ఉ-లను చారిత్రకవ్యాకర్తలమార్గమున నిరూపింపరు. (బా.వి. 98)

ఆది - అవి - అల్లోపము :

అదియవిశబ్దముల యత్తునకు వ్యత్తిని లోపము బహుళముగాఁ జెప్పఁబడినది. బహుళ మనుటఁ బ్రవృత్త్యప్రవృత్తులను సూరి ననుస రించి నిరూపించిన విషయ బా.వి. 'దీర్ఘాచ్చులమీఁద విభాష నాది, నాయది' (97) యన్నది. సూరి యిట నాది నాయది యని యుదాహ రించినమాత్రమున వైకల్పికలోపము దీర్ఘముమీఁద ననుట కొప్పు నది కాదు. బా.వ. సమా. 8 సూత్రమునొద్ద 'ఇంటికొక్క + అది ఇంటిది. ఇంటియది యని కాదు. రామునికొక్క + అది రామునిది అనియే యగు (260) నన్నది. అనఁగా ఇంటియది రామునియది యనుట తప్పన్నమాట. దీని కాధార మేమి? సూరి యిట నదంతము లగుతదర్థార్థకవిశేషణముల మీఁద నల్లోపము నిత్య మన్నాఁడు గాని యెల్లెడల నిత్తునకు లోపము నిత్య మనలేదే. ఆతఁడవాతిసూత్రము నొద్దనే సూరి 'వానియది' యనియు నుదాహరించెను. ఇక్కడ నల్లో పము రాలేదు. రానిది యనురూపము దుష్టము గాదు గదా. దీర్ఘా చ్చులపై విభాష నన్న హ్రస్వాచ్చులపైఁ గా దనునభిప్రాయ మేర్పడుట సహజము. అట్టియనుమానమును గలుగకుండుటకై స్పష్టముగా వచ్చినయది రానియది యనురీతి వానిం గూడఁ జూపుట యొప్పును.

ఇక్కడ ఒంటియందు రామునియందు యనుచోటి వర్ణాగమము అనుటకును వీలు లేదు.

ఇటనే యుండెను ముందు బా.వి. మూలమునందు దీర్ఘలోపము సంక్షేపముగాఁ జేర్చఁబడినది. కోమటిది కోమటియది యని (97) సూచించెను. ప్రామాణ్యదృష్టిని లోపము విభాష యైనను. 'కోమటియది' యిష్టమా? మూలలక్షణమును దుష్టమే యున్నమాట.

భయపడు మొ॥ :

ఆం.శ.త. భయపడు అనునంటివద్వ్యాదిపదములను శబ్దపల్లవములుగాఁ జేర్చెనుగా తె.వ్యా.వి. చి.సూ. కొనసాగిన శబ్దపల్లవములలో సంలోపపదము భయపడు అనునట్టి పదములు గావు. ఇందు విశేషార్థాభిధాయకత్వము లేదు (15) నన్నది. కాని వినిన శబ్దపల్లవములుగా గుర్తించుటయే యుక్తము. విశిష్టార్థమును నిరూపించునప్పుడు ఇత్యాదులను కూడ సూరి శబ్దపల్లవములలోఁ జూపలేదు. ఇటుఁ జూపినవి మాత్రమే శబ్దపల్లవము లనరాదు గదా. ఇంక వీని యందు విశిష్టార్థాభిధాయకత్వము లేదనుటయు నొప్పదగినది గాదు. 'పడు' ఇటుఁ బ్రాప్త్యర్థక మగుచున్నది. భయమును పడు, భయము పడు, భయపడు = భయమును బొందు అనునర్థము స్పష్టమే. అందుచేత ఇత్యాదుల విలక్షణార్థాభిధాయకత్వము లేక శబ్దపల్లవము లనుట గలదేమో యనిపించుచున్నది.

ఇవి (పద్యాదులు) పరి సంబంధములు మున్నగునవి లోపము కాని పూర్ణబిందువు కాని విభాషగా నగును' (86) అను బా.వి. వచనములకు లోపమును పూర్ణబిందువును విభాషగా నగు నని యర్థము గ్రహింపవలెను.

బాల.సంధి. 46 సూత్రమునకు మూలమును బా.వి. ప్రథమా నైన భక్తికర్మోపపదస్య నహికే పతిక్రియార్థే తు అని సూచించెను. పతి క్రియార్థేషు అని యుండవలె.

వి నా మ ని యు :

మాను, వినా, ఇత్యాదిగా వ్యవహారమున నున్నట్టి మాన వినలు అల్ప్రాచ్యము లగుటచే సంధి చేసిన నచ్చు లోపించు టకు స్ఫూర్తి తగ్గును గాన సంధి చేయకుండుటే మంచి దనియు (99) వ్యతిరేకార్థక మల్ప్రాచ్యము కాదు గాన నట్లు నుండవచ్చు ననియు (100) బా.వి. చెప్పెను. వ్యతిరేకార్థక మైనను మన్నియును లాక్ష ణికు లనుసరింపరు. అల్ప్రాచ్య మగుటచే సంధి హీనతము కా వచ్చు ననుట లక్ష ణము చెప్పదు. కవి యిట్లు ప్రయోగించుటకు వ్యవహారమున నట్లుండుట కారణ మది కాంగా భాషయం దున్న యూసంధ్యభావస్థితిని లక్ష ణము వర్ణించును. ఇంతెకు విట నున్నది ... వర్ణకలోపాభావము కాదు సంధ్యభావము కాదు. విను అనుచో సంధిలే దన విను అని యనుకొని నుండవలె. మున్నకలోపము లేమి నది సరియైనది నవి ... సంధి యగుచున్నది. వను నుని చూ. బాల.సంధిసంప్రదాయము ననుస రించి యిట సంధిలో అచ్చు లోపించు ప్రసక్తియు లేదు.

వ్య తి రే క మ ధ్య మ పు లో ప ము :

అన్వ్రయుక్తము లైనయుదాదులు పర మైన ముల్లోపము రా దని వ్యా.సం.వ. చెప్పుట ననుసరించి తె.వ్యా.వి. 'వ్యతిరేకార్థక ము వర్ణక మెల్లయెడల విభాషను లోపించు (ఇట మధ్యమము వర్ణ మని గ్రహింపవలయును. ఘటింపము అనుకొనుట మ్ముబహువచనము నకు లోపప్రసక్తి లేదు గదా.) నను బా.వ్యా నియమమునందు ముల్లోపమును వ్యవస్థితము గాకించుకొని యుక్తిసందర్భములందు లోపింప దగవచ్చు (౧౨౭) నన్నది. కాని యిది యనవసర ముగనుంచు చున్నది. అనాదులు మధ్యమ కన్వ్రయుక్తములుగాం జెప్పఁబడుటచే ముఖ్యనరుం జేసిన వనుటను బట్టి ముల్లోపము లే దని గ్రహింపఁదగి యున్నది.

లేతె ముత్త - ఇమ్మిత్త ముత్త :

'తెమ్ముల + తెమ్ముల లేతెమ్ముల అను రూపమును బా. వ్యా. అనుసారము సాధించుట కష్టము. కాని దుస్సాధము కాదు. కుంభ ● సహిత అంతిమాక్షరలోపమును బహుళగ్రహణము చేతనే కృతిహ్రస్వమునకు దీర్ఘమును సాధింపవచ్చును.' (తె వ్యా వి.420, ఆం.భా.చ. 202) ఈ ప్రక్రియ సరి గాదు. తెమ్ముల + తెమ్ముల అనుచో 'ఆమ్రేడితంబు పరం బగునపుడు మధ్యమపురుషక్రియలకు లోపంబు విభాష నగు' ననుదానిచే మధ్యమపురుషవర్ణమునకు లోపము వచ్చుచున్నది అట్టియెడ సంధించుకొనవలె నంతిమాక్షరము లోపించు ననుట యెట్లు? దానితో దీనికి పోలిక లేదు. ఇందుకులో ఆమ్రేడితంబు పరం బగునపుడు విభక్తిలోపం బను సూత్రమునందలి బహుళశబ్దముచే నంతిమాక్షరము లోపించినది. ఇట్టి రూపసిద్ధి చేయవలయు నన్న నా సూత్రమునే ప్రవర్తింపజేయవలయును. ముదు ఋలును క్రియావిభక్తు లగుటచే నా సూత్రమునందలి విభక్తివశముచే సంగ్రహింపబడియాలక్షణము పరివర్తించునవకాశ మున్నమాట వాస్తవమే. అయిన్ను ముద్జులలోపవిధానారంభమునందలి విశేష ప్రయోజనమును బా.వి. సముచితముగాఁ జెరొక్కొనియున్నది. (101) కాఁగా ముద్జోపమును ప్రత్యేకముగాఁ జెప్పుచున్న యీ సూత్ర ముండఁగా విభక్తిలోపవిధానము నాశ్రయించు టొప్పదు.

ముద్జోపము విభాషగాఁ జెప్పుచున్న యీ సూత్రమున బహుళపదము లేదు. బహుళముచే దీర్ఘము చేయు టెట్లు? కావున ముల్లోపము బా.వి.చే సాధ్యమే కాని కృతిహ్రస్వమునకు దీర్ఘ మసాధ్య మని గ్రహింపవలెను. సూరి యితర వ్యాకరణములలో సాధించెఁ గాని బా.వి.లోఁ జెప్పలేదు. కాని రమణీయవ్యాఖ్య విభాషకు వ్యవస్థ చేయుటద్వారానఁ గృతిహ్రస్వమునకు దీర్ఘ మిటుఁ జేయ

యుక్తమైనది. (67,68) సంశ్లేష మిటు విహితము. కాగా దీర్ఘము సప్రకార్యము. విభాషాపదమున కిప్రకారమును సంయమించుకొనుననకార మాంధ్రవ్యాకరణానుసారము సప్రయోగ్యము.

పిదప తె. వ్యా. స. ఇమ్ము+ఇమ్ము. ఇ మ్మిమ్మగునే కాని యిమ్మిమ్ము కాదు. లెమ్ము లెమ్ము పొమ్ము పొమ్ము అనియును సాధింపవచ్చును. కావున (ఆమ్రేడితంబు పరం బగునప్పుడు కృత్ప్రత్యయంబునకు దీర్ఘంబగు ననుప్రౌఢ. సూత్రములో) దీర్ఘంబు విభాష యగు నని సూత్రించుట లెస్స (4 0) యన్నది తె. వ్యా. స. ప్రౌఢవ్యాకర్త విభాష యని చెప్పిన (లేలెమ్ము, లెమ్ము లె మ్మనుచో విభాష గాదు) ఇమ్మిమ్మనుచో సప్రవృత్తిని వ్యవస్థ చేసికొనవచ్చు నని తె. వ్యా. వి. అభిప్రాయము గావచ్చును. కాని యీ రూపసిద్ధి బాలవ్యాకరణమునందే చేయవలయును. ఉండుము+ఉండుము ఉండుండుము నని యెల్లెడల ఇమ్ము+ఇమ్ము అనుచోట గూడ సులోకము రావలె. పిదప ప్రౌఢ. సమాహరించి యీరాయి మ్మని కావలసినదే. ఇట్లే అనుము+అనుము అననము అనండు–అనుండు అననండు వంటిరూపములు గూడ గావలెను. (ఇట్టిరూపముల విషయమున ప్రౌఢవ్యాకరణప్రసక్తి యుండనే లేదు.) కావున నిట్టియపరూపము నను వారించుటకు ముఖ్యంబుగు లోపంబు విభాష యగు ననుచోటవిభాషాశబ్దమునకు వ్యవస్థ చేసికొనవలెను. ఆమ్రేడితాద్యచ్చునకుత్వము న ముక్కశ్లేషము కొన్నిచోట్ల లే నని నియమింపవలె. ఇమ్మిమ్ము మొదలగున వట్టివి. కాగా దీనికి ప్రౌఢవ్యాకర్తృసూత్రమున విభాషాపదమునవసరము లేదు. విభాష చేర్చియుట సప్రవృత్తియుప వ్యవస్థ చేసికొన్న 'ఇయిమ్ము' అను రీతిగా నపరూపమే ప్రౌఢ. ప్రకార మేర్పడును. దీర్ఘము రానున్న ప్రాప్త మట్లే యుండవలెను గదా.

దీర్ఘం బగు ననుటచే లేలెమ్మనియో యగును గాని లెమ్ము లెమ్మనురూపమునకై దీర్ఘము విభాష యనవలెనా? (లెమ్ము లెమ్మనుదానికై) తె. వ్యా. వి. చెరొక్కన్నట్లు దీర్ఘము విభాష యన్న దీర్ఘము రాకున్న లెమ్ము లెమ్మని కాఁగా దీర్ఘము వచ్చిన లేమ్ము లెమ్మని కావలెం గదా? దీర్ఘాభావము ముఖ్యపక్షము సాభావస్థితిలో నైనపుడు విభాషగాఁ జెప్పినచో దీర్ఘము నాలో సాభావస్థితియుండదే కదా రావలసినది?

అసలు ప్రౌఢవ్యాకరణము ఆమ్రేడితము పర మగునపుడు కృతిప్రాద్యములకు దీర్ఘము చెప్పియున్నది. అనఁగా నామ్రేడితము కృతిప్రాద్యములకు పరముగా నుండవలె. లెమ్ము + లెమ్ము అనుచో నామ్రేడితము కృతిప్రాద్యములకు పరముగా లేదు. ముఖ్యమైనది విధానమునందు. కావున దీర్ఘము నిత్యప్రసక్తియే లేదు. కాన లేమ్ము లెమ్మని కారాదు.

కృతిప్రాద్యముల కామ్రేడితము పర మగుట సందర్భోచితమైనపుడనే సంభవించును. లె + లెమ్ము. ఇట దీర్ఘము నిత్య మన్నది ప్రౌఢ. లేలెమ్ము అని యవు ఇక్కడ దీర్ఘము విభాష యన్న నామ్రేడితపుంకికృతిప్రాద్యమునకు దీర్ఘము రాకపోఁగా లెలె మ్మని యగును గాని లెమ్ములె మ్మని యగు టెట్లు? ఇట్లే ఇమ్ము మ్మని యగుఁ గాని యిమ్మిమ్ము గాదు. లెలెమ్ము రరమ్ము వంటిరూపాలు లేవు గదా. దీర్ఘము విభాష యన్నపుడు దీర్ఘ మగునపుడు లేని ముఖ్యముగా దీర్ఘము లేనపుడు నమ్ము టెట్లు? కాఁగా నిట దీర్ఘంబు విభాష యన్న సాధింపఁబడునవి యుపరూపములే. దీర్ఘం బగు నని ప్రౌఢ. సత్యముగాఁ జెప్ప టుంతయు సముచితము.

ముద్దుంగా సూరిగారే లోపము విభాషగాఁ జెప్పెను. లోపము లేనపుడు లెమ్ము + లెమ్ము అనిగా యగును. ఇక్కడ

న్రామ్రేడితము కృతహ్రస్వమునకుఁ బరముగా లేదు గానఁ బ్రౌఢ. లక్షణము ప్రవర్తించదు. కాని హ్రస్వమునకు దీర్ఘము లేదు. కాఁగా లెమ్మన్నాలె వ్యాకరణరీతిరూపము గ్రైకే ప్రౌఢను దీర్ఘంబు విభాష నగు నని సవరించుకొనుట యుక్తము.

పిదపఁ గ్రిందివివరణమును తె. వ్యా. వి. 'పదుఁడు పదుఁడు పదుపదుఁడు పాపదుఁడు అగుట లేదు. (420) అన్నది పాపదుఁ డగుట లే దనుట కేవల ట్లిణ్యాసమనవకాశ మేది? పదఁడు + పదఁ డని యుండ దుజ్లోపమై పదపదఁడని యగు. ఇట బాపదఁ డని కావలె నన్న దీర్ఘము రావలె. (వర్ణము లోపించవలె) ఇది ప్రౌఢ లక్షణము చేతనే యవు నని తె. వ్యా. వి. తెలిపియుండవలె. (లేనిచో నిట దీర్ఘప్రసక్తి యనవసరము) ప్రౌఢ. సూ. ఆమ్రేడితము పర మైనప్పుడు కృతహ్రస్వమునకుఁ గదా దీర్ఘము చెప్పినది. పద + పదఁడు అనుచోఁ గృత హ్రస్వ మేది? పద అనుచో హ్రస్వ ము (లు) న్నను నది కృతహ్రస్వము గాదు. (దీర్ఘమునకు హ్రస్వ మైనఁ బోపఁ డనియగు నదియుఁ గలదు. కాని యిది యిట్టిది గాదు.) పోవునకే పాదపద యనునవి యాదేశింపఁ బడినవి. కావున నిట దీర్ఘము రా నవకాశము లేదు.

అసలు దీర్ఘము వచ్చు నన్నను తె. వ్యా. వి. చూపినట్లు పాపదుఁ డని యగుట యెట్లు? పదఁడు పదఁ డని యుండ దుజ్లోపముచే పద + పదఁ డని యగును. పదలో పవర్ణమందలి యకారము కృతహ్రస్వమే యనుకొన్నను దానికి దీర్ఘ మెట్లు? ఆమ్రేడితము దీనికిఁ బర మైనదా? నడుమ దవర్ణ మున్నదే. పదా పదఁ డని కావలె. లేదా పవర్ణమునందలి యుత్వమునకే దీర్ఘ మైనఁ బూపదఁ డని కావలె దుజ్లోప మగు నన్న పదఁడులోని 'దఁడు' మొత్త మెట్లు లోపించును!

క్కృత తెన్వాది. పదాం దనురీతిం జూపుట యొప్పదు. పోవుధాతువునకు మఱ్ఱరమైనది కావునం బోద లేదా పద అనియే యాదేశము. పదం దని యున్నర్థ్యముగానే చూపవలయును. పాపదం దనురీతిప్రయోగ మున్న నయ్యది బాలప్రౌఢలచే సాధ్యము గా వనియో చెప్పవలె.

ఓత్వము :

సమర్థ్ధతెరస్థములందు సత్వమోత్వ మగుటకు సూరి గతానుగతికో లోకో యటంచున్ అని యుదాహరించుటను గూర్చి బా.వి. ఇట్లన్నది. సంస్కృతన్యాయేనిఅమందే అత్వ మోత్వ మగు నియమము కలదు. సూరి మాఘసంస్కృతోక్తిపూర్తిపాఠము.... గతానుగతికో లోకో న లోకః పారమార్థికః - ఇట్లు సంపూర్ణముగా మార్పు ఎక్కడ వచ్చెనో చెప్పనగుచోట్ల కాక న లోకః పారమార్థికో యనియే సంస్కృతోదాహరణము లున్నచో మాఘ ముద్రితము (101) ఇట్లునుటంబట్టి సూరి మాఘకృయుదాహరణ మునందిది నను నభిప్రాయ మేర్పడుచున్నది. సూరి మాఘసంస్కృతోక్తిపూర్తి పాఠములో లోకో యనుచోం గూడ సంస్కృతమునసే యోత్వము న్నది గావున నిది సందిగ్ధ మని యభిప్రాయ మైన నది యొప్పదు. సూరి యం దాండిరో యుదాహరించెనన నెట్లు? కళాపూర్ణోదయప్రబంధ మగ మును బా.వి. కూడ సంధిగ్రహించినది గదా. (102) అట్లు గాక యీ సంస్కృతోక్తినుండి గాని గ్రహించినను సంధిలేని దేశమును స్వీకరించుచోం జిపసంధిపాఠముగను గూడ గ్రహించె నని యొ కొనంగలరు? అట్లు గాక గతానుగతికో లోకో యటంచున్ అనుచో మార్పు ఎక్కడ వచ్చెనో చెప్పగాదా? అనంగా గతికో యనుచో నా లేక లోకో యనుచోనా? అని సందేహమా? అని కృతిని అం...

ణము స్పష్టము చేయుచుండఁగా ననుకరణ మెద్దానికిఁ బరమగ నున్నదో దానికిఁ గదా ద్విత్వము. అనుకరించువాక్య మేదియో గుర్తింపఁగల్గినప్పుడు 'గతానుగతికో లోకః' అన్నది మొత్తము సంస్కృతవాక్య మని తెలియదా? నమో నమో యనుచు ననుచో నెట్లు గ్రహింతురు? సూరి యుదాహరింపలేదు గాన సందేహ ముండదా?

సంస్కృతవ్యాకరణమునందే అత్వ మాత్వ మగు ననుట స్పష్టత కేమో కాని యథార్థము గాదు. ఏ శ్లోకము సంస్కృతమునందు నైన ద్విత్వము తెలుఁగునందైన దేమో యని సందేహింతు రని యీయుదాహరణము పరిహరించుఁ గాక. ఇ లోకః పారమార్థికో యనియో వంటి వుదాహరింపవలె నన్న నట్టి వుండవలయును గదా. అట్లుండుటను బట్టి యిద్దాని నుదాహరించుట యెంతయు నొప్పునే కదా. సూరి దీని నుదాహరించుటలో నౌచిత్యము లే దనుభావ మసంగతము.

తత్తనియె :

అనుకరణంబునం దుదిహల్లునకు ద్విర్వచనం బగు నను సూత్రముచేత ద్విత్వము విహితము. ఇక్కడ బా.వి. 'విసితుదహల్లు ద్విత్వ మగును. అట్లు కానిచో తత్ + అనియె, త దనియె త్వామ్ + అనియె, త్వ మనియె అని యగును. (102) అన్నది. అట్లు కానిచో త దనియె ననుచో ద్విత్వాభావముతో రూప ముండు ననఁ గొనరాదు. ఇంక సూరి ద్విత్వమును విధించెను గాని విధింప కున్నచోఁ ద దనియె ననుకృతి యపరూపము లేర్పడు నని బా.వి. అభిప్రాయము గ్రహింప వలయును. సూరి యిట ద్విత్వమును నిత్యముగనే విధించెను గదా. (బా.వి.103) ఇట ద్విత్వము రాకున్నచోట (తత్ + అనియె) త

పనియొ నని బా.వి లో నుంట యుచ్చారణా దోషమో. తత్ + అనియొ 'త త్వనియొ' యని యుండుఁ గాని త దనియొ నని యుండు టెట్లు? ద్విత్వము వచ్చినపుడు త ద్దనియొ యని యుండు చున్నదా? ఇట సంస్కృతమె యైనను దెలుఁగున దెలుఁగుసంధికార్యమె చేయవలయును గాని సంస్కృతసంధికార్యములప్రసక్తి యెట్లు?

దా సో ఽ. హ మ నె :

అహమాదులకు ద్విత్వప్రవృత్తి విభాష యగుటకు మూలమును బా.వి. అహమాదీనాం ద్విత్వ మ్మని చిం. నుండియు మఱి తత్ర క్వచి దిష్యతే యని వి.వి. నుండియుఁ జూపినది. (10వ) క.ము. 'తత్రోత్తో పుర్భవే న్నిత్య మత్ర తత్ క్వచి దిష్యతే' యని చూపినపాఠము నిరాధార మనియు తత్రాద్యోఽ భవే న్నిత్య మత్ర తత్ క్వచి దిష్యతే యన్నదే సరి యైనపాఠ మనియు వజ్ఝలవారు పేర్కొనిరి. (వ్యా.సం.స. 4వ) వి.వి. గ్రంథమున కాధార మైనకవిశి.లో ఈ దేశ దిష్యదాస్యత్రే నా ద్విత్వమ్ హారిసమ్మతేః అనునది ఉకారమునకు ద్విత్వవికల్పతనె చెప్పుచున్నది. అప్తివొడల నిట మఱల మున్న తత్ క్వచి త్తనుట సరి కాదు. క.ము. ననుసరించి సూత్రమునకు వి.వి.లో మూలముగా నిది గానైనను నది యర్థాంతము గా వని యితరసందర్భములనుబట్టి గ్రహింపవచ్చును.

వు గా గ మ ము :

పైనన్నీ బా.వి. అనుకరణమున వుగాగమము సందర్భమున తత్రోత్తో పుర్భవే న్నిత్య మన్నది చూపినది. వజ్ఝలవారు దీనిని నిరాధార మందురు. దీని చెప్పుటకు క.ము.లో నీవిషయ మాధార ముగు నేమో యది వారికి ముందు రచింపబడిన దైన. అట్లయ్యును మూలముగా వి.వి. కాక క.ము.గాఁ జెప్పు టొప్పును. ఇది వి.వి.లో నున్న దనుట వివాదాస్పద మైనది గదా.

వాక్యవిరామ సంధ్యభావము :

వాక్యావసానంబున సంధి లేమి దోషంబు గా దను సూర్యాంధ్రము అని యొకటిగలదు. ఇట తె.వ్యా.వి. ఇట్టివిషయమును ననుసరించి వాక్యవిరామము లేకుండ సంధి గావించినను గావింపవచ్చు నను, అది దోషము గా దని (౩౮౪) యనుట యెట్లు పొసగు నేమో. 'వాక్యవిరామము లేకుండ' ననఁగా వాక్యమధ్య మగును. అక్కడ సంధి గావించినను గావింపవచ్చు ననఁగా సంధి గావింపకపోయిన నొప్పు నని యర్థము సిద్ధించును. కాని వాక్యమధ్యమందు మాత్రము నిత్యసంధి తెలుఁగు వ్యాకర్త లంగీకరింపఁగల్గు తెలుపక తప్ప (౩౮౪) దనుటచేఁ బె వాక్యమున వాక్యవిరామము లేకుండ ననుచో వాక్యవిరామమం దని యే యభిప్రాయ మేమో. విరామము లేకుండ ననఁగా విశ్రాంతి లేకుండ వెంటనే తరువాతివాక్యము మొదటివర్ణముతో సంధితోఁ గలిపి ప్రయోగించుట యని యభిప్రాయము గావచ్చును. కాని యొక వేళ వాక్యాంతమున సంధి గావించినను నట 'వాక్యవిరామము' లేకుండఁ బోవుట కుదురదు. 'విరామోఽవసానమ్' వర్ణానామభావః అవసాన సంజ్ఞం స్యాత్ సమదాది ననుసరించి తరువాతి వర్ణములు లేకుంట యవసానము. వాక్యాంతమున సంధి యై తరువాతివాక్యము మొదటివర్ణముతో సంహిత నందిన సంధవచ్చును. కాని యటఁ బూర్వవాక్యాంతవర్ణ మనుటచే నా వాక్యమునకుఁ జెందినవర్ణము లేవియు నాపైని లే వనుట స్పష్టమే కదా. అది విరామమే. సంధి చేసిన మాత్రమున నది విరామము గాకుండఁబోదు. విరామ మనుశబ్దము శాస్త్రసంప్రదాయసిద్ధ మైనయర్థమునఁ గాక యితరార్థమునఁ బ్రయోగించిన నిట వైరుధ్య మేర్పడును. వాక్యావసానమున (వాక్యవిరామమున) సంధి లేమి దోషంబు గా దనఁగా సంధి చేయవచ్చు నని

యుక్త మగునే కద. సంధి చేసిన వాక్యవిరామము లేకుండుట యున్న (సంధి చేయుచున్న వాక్యవిరామ మగునా?) వాక్యావసానమున ననుఁ లక్షణమున కవకాశ మేది? కావున నీవాక్యమున 'విరామము లేకుండ' ననుట పొసగునదిగాఁ గానరాదు.

మఱియుఁగా 'సంధి గావించినను గావింపవచ్చు నని అది దోషము గా దని' (౧౮౪) యనుట విచార్యము. సంధి లేమి దోషంబు గా దని లక్షణము చెప్పుచుండఁగా సంధి యగుట దోషము గా దనుటేమి? అది యట్లే యైన నీలక్షణము లేకున్న సంధి యగుట దుష్టమే యనవలయును. దాని కాధారము లేదు. వాక్యావసానమున సంధి యగుటయే దోష మైన సంధి లేమి యుచిత మన్నమాట. అప్పు డవసర మైనయంశము సంధి యగుట దోషంబు గా దన్నది. లక్షణము నట్లు చేయవలయుఁ గాని సిద్ధించి యున్నదియు నుచిత మైనదియు నైన సంధిలేమినే దోషము గా దని చెప్ప నేల?

'1-11 సూత్రములం దున్న సంధిపదము తిరిగి 55వ సూత్ర మందు సాక్షాత్కరించినది. అందుచేతనే లక్ష్యములుగాఁ జేర్కొన్న వాక్యములు ఉదంతములు. 2-3-4 వాక్యములు స్వరాంతములు.' (165) అన్నది బా.వి. ఈ ప్రసంగమునుబట్టి 'పూర్వపరస్వరములకుఁ బరస్వరం బేకాదేశం బగుట' యనుసంధియే యిటఁ బ్రస్తుత మైన దని బా.వి. అభిప్రాయ మని తేలుచున్నది. అనఁగా నిట్టిపరస్వరైకాదేశసంధి మాత్రమే వాక్యావసానమున లేకుంట దోషము గాదు. ఇతరసంధి కార్యములు వాక్యాంతమున లేకున్న నది దోషమే యగు నన్నమాట

క్త్వార్థకమునకు ముందు నున్న వచ్చుఁ బిమ్మట ఇకారము లోపించును. అనుచో వాక్యాంత మైనను ద్రుతము పై పరుషము సరళము గావింపఁబడె (104) నని బా.వి. పేర్కొన్నది. ఇట - వచ్చును

పిట్టలు అనుకృతిగా సరళాదేశము చేయుచున్నందున బా.వి. వివరణము ప్రకారము దుష్టమే యనవలసియుండు నది. ఇది యన్యాయముగా నాగు నిన్నపు మున మొల్లను చెప్పఁజాలము. ఇం తేల? యడాగమమును సంధికార్యముగనే సూరి స్పష్టము చేసెను. ప్రస్తుతసూత్రమందలిసంధి పదముచే బహుస్వరైకాదేశకార్యమునే సూరియు నుద్దేశించియున్న యెడల ఇక్కడ తేలవలసిన సంధి లేనిచోట ననుసూత్రముచే యడాగమము రావలసియున్నదే. ఇం దెక్కడను సూరి యడాగమము మాట లేదు.

• ప్రశ్నములలో 2,3,4 వాక్యాలు స్వరాదు లన్నది. బా.వి. అట వివరణమునం దున్నవి మూఁడు వాక్యములే. 1. సత్యము సర్వశ్రేయము 2. అది లేనిచో సర్వనాశములు చెడును. 3. ఇట్లు సంధిపరిహారంబు... ఇది సంధి పరిచ్ఛేద మున్నది న్యాయముగా లెక్కించిన దేమో బా.వి. మూలగ్రంథము + ఇది యేమి బహుస్వరైకాదేశమున కవకాశమే లేదు. సంధి నిషిద్ధమైన ప్రాచీనప్రకృతిశక్తులములలో నిది యొకటి. కాఁగా సంధి లేమి దోషము గా వివరణమునకు సంధి నిషిద్ధ మైనట్టిము లక్ష్యస్థాన మందు ఇట్లు? అనఁగా సూత్రమునందలి సంధిపదము బహుస్వరైకాదేశమునే యుద్దేశించిన దన్న బా.వి. ననుసరించి ఇది సంధిపరిచ్ఛేద మునందాని న్యాయవాక్యముగా గుర్తింప వీలు లేదు. సంధిపరిచ్ఛేదోక్తము లైన కార్యములను సామాన్యముగా గ్రహించినప్పుడే న్యాయవాక్యముగా గుర్తింపవచ్చును. మూలగ్రంథ మును ఇది అనుచో మూలగ్రంథ విధి యని చేయక యనవసరముగా లోపమును జేసెను గదా.

మిగిలిన మూఁడింట 'ఇట్లు' అనుకరణము మూఁడవ వాక్యము లక్ష్యభాగములోనిది కా దని స్పష్టము చేయుచున్నది.

1,2 వాక్యములు సూత్రలక్ష్యములుగాఁ బ్రధానములుగాఁ జూపఁబడినట్లు కాఁగా 2,3 వాక్యములయందును సంధ్యభావము సూత్రరచనలోనిసూత్ర లక్ష్యముగా స్వీకరింప దోషము గాదు.

చెడును ఇట్లనుచోఁ జెడు నిట్లుకుఁదిగాఁ జూపలేదు గదా. అవసానమున ప్రమాతి మిటు ఘోషించినది.

కాఁగా సూత్రి లక్ష్యముగాఁ జూపిన - అది లేసిచో అను చోట యడాగమ మేల రాలేదు? ఇది సన్నింటికిఁ బట్టి యీ సూత్రము లోని సంధిశబ్దము ప్రసన్నికై కాదేశము నే యుద్దేశించి ప్రయోగింపఁ బడిన 1-11 సూత్రముల యందలి సంధిశబ్దమువంటిది గా దని గుర్తింపఁ వచ్చు. 'సంధి' పరిచ్ఛేదమునఁ జెప్పఁబడిన సంధికార్యము లన్నింటి నుద్దేశించినట్టి దని గ్రహింపఁబడును. కావుననే సంధి లేకున్న నట్లే యుండును గాని సంధికార్యమే యగు యడాగమము సైతము రానేరదు. సమాసమునందుఁ జెప్పఁబడినకార్యములు మున్నగు కొన్నింటికి వాక్యాంతమునఁ బ్రవృత్తికే యవకాశ ముండదు గాఁబట్టి తదితరసంధికార్యము లెల్లను బ్రస్తుతసూత్ర సంధ్యభావమున లక్ష్యము లగును. అయ్యవి వాక్యాంతమున లే కున్నను దోషము గా దని యభిప్రాయము.

—*—

తత్సమపరిచ్ఛేదము

నామసార్థక్యము :

బా.వి. 'ఇను కొన్నిస్థలములు ప్రాకృతసమరూపసాధనమునకు సరిపడుచున్నను అట్టియుదాహరణములను గూడ ప్రదర్శించిన 'తత్సమ' పదప్రయోగము సార్థకమనెడిది' (106) యున్నది. దీనింబట్టి తత్సమపరిచ్ఛేదమనుచోట తత్సమశబ్దప్రయోగము సార్థకము కాదని (నిరర్థకము) బా.వి. అభిప్రాయమగుచున్నది. 'సిరి' అను దానిని సూరి యీపరిచ్ఛేదమునం జూపుటను వ్యాఖ్యాతలు ప్రస్తావించిరి. దానిని గుర్తించుచునే తె.వ్యా.వి. అయినను 'చి.సూ. సంస్కృతసమరూపములతోపాటు ప్రాకృతసమరూపములను గూడ కొన్నింటి నుద్ఘాటించి తాను తత్సమమునకుం గావించిన నిర్వచనమును సార్థకము చేసియుండవలసిన (254) దన్నది. ఇట్టునకు బహువచనంబు పరంబగునప్పు డనుసూత్రమునొద్ద తపరకరణమునకుం బ్రయోజనము దెల్పుచో సూరి 'లకోకలు' అని చూపెను. స్థలాంతరముల ఎగనిని, కలుకులు, కొలుకు ఇత్యాదులు చూపెను. ఇయ్యవి దేశ్యములు. సిరులను దానికిం బ్రాధాన్య మిచ్చి ప్రాకృతసమముల నిటం జేర్చెనని వ్యాఖ్యాతలవారిమతము ననుసరించిన నంతకంటె నెక్కువగనే ప్రస్తుతములైన దేశ్యములు విషయమే మగును? కాన 'సిరి' కంతటి ప్రాముఖ్య మీవిషయమున నీయ నక్కఱ లే దనుట యుచితమే.

అయిన సూరి యిటం బ్రాకృతసమముల నేల యుదాహరింపలే దన్నది విచారింపవలసియున్నది. 'సంస్కృతసమేతరం బయిన యీభాష యచ్చ యనంబడు' ననుట ననుసరించి ప్రాకృతసమ

మాచ్ఛికము నప్పుచున్నది. కాఁగాఁ బ్రాకృతసమములు ప్రసక్తి యాచ్ఛిక పరిచ్ఛేదమునందుఁ గల్గుచున్నది. అయినను తత్సమపరిచ్ఛేదములో సంస్కృతసమములకును ఆచ్ఛికపరిచ్ఛేదములో దేశ్యములకుఁ బ్రాధాన్యము గోచరించుచున్నది. ప్రాకృతసమములయొక్క (తద్భవములు?) సమగ్రమైనయుదాహరణము సూరికి లేదని సాహసింప లేము గదా.

ప్రాకృతసమములను సంస్కృతసమములకంటె దేశ్యములతోనే పోలిక యధికము. తత్సమపరిచ్ఛేదములోఁ బ్రాకృతసమముల నెట నుదాహరించినను నచ్చట దేశ్యములకుఁ బ్రసక్తి గల్గును. ఉదాహరణమునకుఁ బుంలింగంబునకు ... సూత్రముచేత డుజ్జు విధించిన స్థలములఁ బ్రాకృతసమము నుదాహరింప వీలున్నదా? పుంలింగతుల్యత యాచ్ఛికములకుఁ గాని ప్రాకృతములకుఁ జెప్పఁబడదు. అది సిద్ధింపవలెఁ గదా. అప్పుడు ప్రాకృతసమములతోఁ బాటు తద్భవదేశ్యములకు నటుఁ బ్రసక్తి యేర్పడును. ఇట్లే స్త్రీ - క్లీబవాచ్యములలోఁ దత్సమత్వాప్తి దోషము తప్పదు. అది యాచ్ఛికపరిచ్ఛేదమునందుఁ దద్భవదేశ్యములతోఁ బాటు విధింపఁబడుచున్నవి. కావునఁ బృథక్కముగాఁ బ్రత్యేకముగా సంస్కృతసమములలో సామ్యము ప్రాకృతసమాల కెక్కుడు లేదని స్పష్టము. ఉదాహరింప నక్కఱ లేదు.

అయిన సూరి "కోకిలు సిరులు" అని వ్రాసినసందర్భములు విశిష్టములైనవి. నామంబులతుదిదీర్ఘంబునకు హ్రస్వం బగు ననుదానిచే 'సిరి' అనుచో హ్రస్వమైనది. కోకి (లు) అనుచో నది యనేకాక్షరశబ్దమైనను హ్రస్వము రాలేదు. కోకి తత్సమము కాదు గాన. సిరి యనునదియు నాచ్ఛికమే కాని యిది తత్సమము నైనది. కావున దీర్ఘమునకు హ్రస్వము నైనది. ప్రాకృతసమముల

కట్టియెడల మాత్రమే సంస్కృతసమములోఁ బోలిక గలదు. (దీర్ఘమునకు హ్రస్వ మగుటలో స్త్రీసమత్వాదు లవసరము కాదు గదా.) అది సూచించుచునే సూరి లక్కోకిలు నను **లను**వాని నిటఁ జూపెను.

చిం. కర్త **'**న చ దేశ్యపదే న వైకన్వర్ణేఽపి**'** యనఁగా సూరి యేకాకారశబ్దములకుమాత్రమే గదా హ్రస్వము లేదన్నది. అనఁగాఁ దత్సమపరిచ్ఛేద**ము** గాన నందుఁ జెప్పఁబడినకార్యము సంస్కృత ప్రాకృతసమములకుమాత్రమే వర్తించు. దేశ్యములకు వర్తింపదు గాన నిషేధ మనవసర మని తాత్పర్యము. స్త్రీసమత్వాద్యతిదేశ**ము** వలన నాయయికార్యము లాచ్ఛికములకు సాధింపఁబడినవి.

కాని యిటఁ దత్సమపరిచ్ఛేదమునందలివిధులను బరిశీలించినఁ గొంతవైరుధ్యము గల దేమో యనిపించు.

ఇందలిహలంతప్రకరణము, (67-87 విధు లెల్ల) నజంత ప్రకరణమున 18,34,35 మున్నగువిధులు కేవలము సంస్కృతనామ **ము**లకే యగుట స్పష్టము. సందర్భానుసారముగా నాచ్ఛికములకుఁ జెప్పఁబడినవి 24,27,46,47 విధులు.

28,54 విధులు సంస్కృతనామములందే వర్తిల్లు ననుట కాలక్షణమున నాధారము లేదు అయినను దత్సమపరిచ్ఛేద**ము**నఁ జెప్పఁబడినవి గదా యని సంస్కృతప్రాకృతనామములకే యని గ్రహింప నవకాశ మున్నది. అపుడు మాలలు, జెలలు ఇత్యాది స్థల**ము**ల 28 సూత్రముచే బహువచనలకారమునకు రేఫ రాదు. లక్కోకిలు ఇత్యాదిస్థలముల **54** సూ.చే హ్రస్వమును రాదు. ఇట్టి ప్రయోజనము సిద్ధించుటకేయి తత్సమపరిచ్ఛేదమందుఁ జెప్పఁబడిన విధు లెల్లను సంస్కృత (ప్రాకృత) ప్రాతిపదికలకే చెందిన వనవలసి యుండును. హలంతప్రకరణాదులందలివిధులవిషయమున నట్లు **నిర్ణ**యించినను బాధ గానరాదు.

కాని యితరస్థలములు నిర్బంధి గానవచ్చు.

'సంబోధనంబునం దేకారాంతం బగునపుంసకంబు తుదియకారంబున కకారం బగు' నని సూత్రించి యట సూరి ఓకొడుక యని యుదాహరించె. తరువాతిసూత్రమునకు ఓతండ్రీ యని చూపెను. అనఁగా నటం జెప్పినయత్వాదివిధులు సంస్కృతసమాచ్ఛికసాధారణములు లనవలె. స్త్రీసమత్వావ్యతిరేకములకు నిమిత్తాన్తములకును సంబంధము లేదు. కాన దానివలన నివిధులు ప్రవర్తింపక పను వీలు లేదు.

దీనినిబట్టి యింతలిక్కులు సంస్కృతసమాచ్ఛికసాధారణములే యని కాని కేవలసంస్కృతప్రాకృతనామములకు మాత్రమే చెందిన వని కానినిర్ణయింప వీలు కాలదు. ఈ యంశమును సూరియే సూచించె నన వచ్చు. 'కృత్యోత్తంబు సంస్కృతనామంబు సంబుద్ధి ప్రజ్ఞునకు లోకంబు విభాష' అను సమసూత్రమునొద్ద 'సంస్కృతనామం' బనుటం జేసి ఓతమ్ముఁడా, ఓబల్లిదుఁడా ఇత్యాదులయందు లేదనెను. ఇది తత్సమపరిచ్ఛేదము గాన సంస్కృతప్రాకృతనామములయందనే యీవిధి చెల్లు నని చెప్పవలె సూత్రమునందు సంస్కృతనామగ్రహణము ప్రాకృతనామములను వారించునది గావలెను. ఇట్టిచోట సూరి యీ [illegible] ప్రాకృతనామములను జూపవలె. కాని తమ్ముఁడా అని దేశ్యమును జూపు టేల? తమ్ముఁడా బల్లిదుఁడా యని చూపుటలో — నాచ్ఛికసమములకు నికార్యము లేదు. (తమ్ముఁడా) ఆచ్ఛికము సంస్కృతతుల్యమే యయినను నికార్యము లేదు. (బల్లిదశబ్దము సంస్కృతతుల్యము గదా) అని చెప్పుట యుద్దేశ [illegible]. అనఁగా సంస్కృతనామ మనుటచే నాచ్ఛికములకు లేదని చెప్పుటయే యుద్దేశము గాని ప్రాకృతసమములపై నాతనిదృష్టి లేదు [illegible]ది. అనఁగా సూరి యిట దేశ్యమును జూపుటవలన తెలియున దేమి? సంస్కృతనామంబన నున్న తమ్ము+డుజ్ అనుచోట సూరి దుర్జ్ఞేయము

ప్రాప్తించెడి దన్నమాట. అట్లగా సంస్కృతనామం బని నిర్దేశింపకున్న యుపరివిధులు యథాసంభవముగా సంస్కృతసమాచ్ఛికసాధారణము లవుట స్పష్టమే కదా. అందువలనే ఓకోమలక (ఓతండ్రి) అనురీతిగా సూత్రి యిట నిట నుదాహరించె ననవచ్చు.

తత్సమపరిచ్ఛేదమునందలి విధులు సంస్కృతసమాచ్ఛికసాధారణము లనుటవలన నాలంతవిధు లిత్యాదుల బాధ లేదు. ఆచ్ఛికములకిట నవకాశము లేదు గాన. ఆచ్ఛికములకుఁ బ్రత్యేకముగాఁ జెప్పిన వానివిషయమును నిబ్బంది లేదు.

అట్టి నిబ్బంది గల్గునది 38,54 విధులవిషయమె. 38 సూత్రము నొక్క మాలలిత్యాదులకే వర్తించును, 54 సూత్రమునందు సిలి యిత్యాదిప్రాకృతసమములందు ప్రాస్వ మగుచు లకోకి ఇత్యాది దేశ్యతద్భవముల విషయ ప్రాప్త్యము లేమి యవసరార్థములు. అట్లే తద్భవదేశ్యములను బరిహరింప నవకాశము గల్గు నేమో యెవరికి వలసియున్నది.

ఇట్లు పరిశీలింపఁగాఁ దత్సమపరిచ్ఛేదమునం దీవిధి కొంత వఱకు సార్థకమన్నతె వ్యా.వి.ప్రశ్నము నిల్చియున్నది. ప్రాధాన్యము ననుసరించి యిట్లు చెప్పఁబడియుండవచ్చును.

ఐదంతము లైనచజలు సమేతరశబ్దములందు లే వని యొకచో సూత్రి. ఇట వ్యాఖ్యలవారు ఐదంతములయినచజలు సంస్కృతసమేతరశబ్దములందు లే వని (వ్యా.సం.స. 76) వివరించిరి. అట్లగా నిట సమశబ్దము సంస్కృతసమబోధక మన్నమాట. సమశబ్దము తత్సమము నెల్లఁ జెప్పదు. చెప్పచోఁ బ్రాకృతసమములందు నైదంతచజల కవకాశ మేర్పడు నట నున్నఁ బ్రాకృతసమ మాచ్ఛికము గాన నది దంత్యమా తాలవ్యమా యనుప్రశ్నమున కవకాశము గల్గు. కాన నిట సమ మన సంస్కృతసమమే.

తత్సమంబులం గొట్టిపిప్పలిశబ్దంబుల కీకార్యంబులు చూప ట్టెడి నని కేతనార్యుఁడు (ఆంధ్ర. 12) జెప్పెను. ఇటఁ దత్సమ మనఁగా సంస్కృతసమ మనియే గ్రహింపవలె. ప్రాకృతసమము మాత్రికమే కావున నందు దీనికార్యము సాధారణమే యగును గదా.

ఇట్లు గను, తత్సమశబ్దములు సంస్కృతసమమాత్రబోధకము లగుట సూరివచనమునందు గమనార్హము. అయిన సంస్కృతప్రాకృతతుల్యం బగు భాష తత్సమం బనుచోఁ దత్సమమును నిర్వచించినతీరు ననుసరించి తత్సమశబ్దము కేవలసంస్కృతసమములనే బోధింప వీలు లేదు. అయ్యు సందర్భము నవకాశము ననుసరించు స్థలముల నట్లు గ్రహించుట దోషము గాకపోవచ్చు.

ఏ మైనను తెలుగుశబ్దములలో సంస్కృతసమములే హెచ్చు యనుచు లాక్షణికు లెల్లరును స్పష్టీకరించి ప్రాధాన్యము చూపుటచే దేశ్యము ల ట్లుంచి ప్రాకృతతత్సమతద్భవములనిరూపణమున లక్షణ మింకను వెనుకంబడియున్న దనవచ్చును. వానింగూర్చి స్పష్టమైన నిర్ణయ మేర్పడినపిదపఁ బరామర్శించుట సత్యము తెలియుటకు సహాయపడును.

వ్యర్థకము :

వ్యర్థక మింతకు పూర్వ మనేకసందర్భములలో ప్రయుక్తము. అయినను దానిని నిర్వచించుసరియైనసందర్భ మిదియే (తత్స. 10.) కాని — చిన్నయసూరిచే సంజ్ఞాపరిచ్ఛేదమునందే ప్రత్యయ ఇహ (వ?) వ్యర్థకః అని నిర్వచింపఁబడెను. నామవాచకములకు ప్రయుక్తమగు సంజ్ఞలను సంజ్ఞాపరిచ్ఛేదమునందు నిర్వచించుటే యుచితము గదా. (108) ఇట బా. వి. వివరణమున వెలువడిన సందర్భమునుబట్టి తత్స. 10 సూత్రస్థలము సరియైనసందర్భము గాక సంజ్ఞాపరిచ్ఛేదమునఁ జెప్పిన సందర్భము సరిపడదు గాన నది యొప్పు ననియభిప్రాయ మగు

చుండఁగాఁ బహునాతివివరణభాగము ననుసరించి సామాన్యసంజ్ఞ గ్రాన వర్ణకమును సంజ్ఞాపరిచ్ఛేదమునఁ జెప్పుట యుచితము కాఁగాఁ నత్వము పరిచ్ఛేదమునఁ జెప్పుట యనుచిత మని యభిప్రాయ మగుచున్నది. సంధిపరిచ్ఛేదమునఁ జెప్పుట యనుచిత మని తెలుపు బా.వి. సిద్ధాంతము వింత గొల్పును.

ప్రత్యయములు సార్థకములే కాని స్వతంత్రప్రయోగయోగ్యములు కావు. (109) ప్రాతిపదికకు ప్రత్యయ మనులక్షణ మాధునికవ్యాకరణోక్తము. ధాతువులు తద్ధితములు చెప్పఁబడియె యున్నవి. కాని యవియు స్వతంత్రప్రయోగయోగ్యములు గావు. అనఁగాఁ బ్రత్యయములే కాక ప్రకృతి నుం॥ స్థితి సార్థకము లయ్యు స్వతంత్రప్రయోగయోగ్యములు గా వని గుర్తింపవలసియున్నది.

వర్ణకము - వర్ణము :

నువర్ణంబు ద్వితీయ యనుదాని నుద్దేశించి గాఁబోలు బా.వి. 'ఇట ను వర్ణకమే కాని వర్ణము కా (107) దన్నది. కాని వర్ణకము లన్నియు వర్ణములే కాని వర్ణము లన్నియు వర్ణకములు కా (109) వని తరువాతఁ జేర్పఁబడినదాని ననుసరించి 'నువర్ణకము' నువర్ణ మనఁ దగినదే యని స్పష్టము. వర్ణకము లన్నియు వర్ణము లగు ననుట సూత్రముగాఁ జేసినవర్ణయము గావచ్చు. ఎడి, గొను, ఉన్న, కల మొదలగునవి కాళువిఘటితములైన వర్ణకమునకు వర్ణ మనువ్యవహారము కుదురదు గదా. ఎడివర్ణక మన్నట్లుగా ఎడివర్ణ మనుట గనరాదు. వర్ణ మనుచో నొకే వర్ణ మగును. వర్ణక మొక్కవర్ణమే యై యుండ నక్కఱ లేదు గదా.

లువర్ణంబు బహువచనం బనుచోటను బా.వి. వర్ణ మనుటను గూర్చి బహుత్వమును బోధించుప్రత్యయము వర్ణ మెట్లగును ?

వర్ణకమే కదా. వర్ణకమును వర్ణ మనియు వ్యవహరింపవచ్చు నను అభిప్రాయమా? (109) అని నాకు వెంటనె యనుమానించినది. అందుకే కాంబోలు తత్స. 22 సూత్రవివరణములో 'మువర్ణమున' కనుసారిమాటను 'మువర్ణ(?)మునను' నని మారుట (117) జరిగినది. క్రియావిభక్తి యగుమువర్ణకము, శత్రర్థకమువర్ణము గూర్చి (302, 315) యిట్లు పేర్కొనఁబడియె. అట్లైనను మని గ్రహింపఁదగును.

కయిపట్టియొక్కలు :

వీనికి సూరి నుగాగమము లే దనెను. ఇట బా.వి. 'ఇవి కళలు కావున వీనికి నుగాగమము రా' (108) దన్నది. మరి రా దని చెప్పినసూత్ర మేమి వ్యర్థమా? తృతీయాదులకు నుగాగమం బగు నని చెప్పినపుడు కయిపట్టియొక్కలకుఁ బ్రాప్తి పదా? ప్రాప్తించు నన్న నిషేధింపవలసినదే. కళలు గావున రా దన్నఁ దృతీయాదుల కని చెప్పినపుడు ప్ర.ప్ర.సమాత్రమె యపుగా? అనఁగాఁ గళలు గాఁబట్టి నుగాగమము రాదని ప్ర.ప్ర. గాఁబట్టి తృతీయాదుల కని నుగాగమ మగునా? అట్లు నాయభిప్రాయము చెప్పవలెనేని సూత్రములు నున్నదా; రెండుసూత్రములు చెప్పవలె. (లే దన్న రెండును జెప్పరాదు.) నుగాగమ మయిన నుకు ద్రుతము గాని పదాంతము ప్ర.ప్ర. అపును. అనఁగా నుగాగము మవుటవలన ద్రుతాంత మైన ప్ర.ప్ర. అవును గాని ప్ర.ప్ర. అగుట వలన నుగాగమము రాదు. అట్లే నుగాగమము లే దనుటవలన రాదు గావున ద్రుతాంతము గాని ద్రుతప్రకృతీతర మగుటఁ గళ యవు నని చెప్పవలయును గాని కళ గావున నుగాగమము రా దనుట సక్రమము గాదు.

తృతీయాదులకు నుగాగమం బగు, కయిపట్టిమొక్కలకు నుగాగమంబు లేదను సూత్రములు తగ్గించుకొనునుపాయమును బా.వి. ఇట్లు చేర్కొన్నది. 'విభక్తులను జూపునపుడే ద్రుతము లంతమందుఁ గలవానిని ద్రుతములోనే చూపిన యీసూత్రము లనవసరములగును గదా. ద్రుతప్రకృతికములను నిర్ణయించుపట్ల నీవిభక్తు లట్లే నిరూపితములు' (168) - అంతే కాదు. చే తో లో అనువానిని కూడఁ బ్రత్యయములలోనే చేర్చిన కేసితరువాతిసూత్రము ననవసరమే. దీనివలన స్థలాంతరమునను గొంతమార్పవసరము. ఔపవిభక్తికములు 'తృతీయాసప్తములు' కల్పి ననుచో 'ద్రుతాంత మగుసత్వము' విధింపవలసియుండును. ద్రుతాంత మగుతృతీయాసప్తములకు ద్రుతాంత మగుసత్వము చెప్పుటలో నందు ద్రుతమును ద్రుతముగనే జేయుట కారణమే కదా. దానిననుసరించినుగాగమప్రసక్తికంటె నిదిమొ సులువని తోఁచిన నది యట్లే యనుకొనవచ్చు.

అయినను నాచేతను, నాకొఱకును ఇత్యాదిగా దీనికిఁ జివర నువర్ణము ద్రుత ముంట సమాన మయి యున్నపుడు చేతాదులనే ప్రత్యయములుగాఁ జెప్పి యంతమున సమానముగాఁ గన్పించులక్షణమును బ్రత్యేకముగ సామాన్యముగఁ జెప్పుటయే లాఘవోచితమార్గమని గ్రహింపఁదగును.

ద్రుతప్రకృతికములను జెప్పుచో నీవిభక్తులను ద్రుతాంతములుగనే నిర్దేశించె ననుటలో నభిప్రాయ మేమో? ప్రథమా కయిపట్టిమొక్కేతరంబు లయినవిభక్తులు - ద్రు.ప్ర. లనుటలోఁ దత్తద్విభక్త్యంతములు ద్రు.ప్ర. లని యర్థము స్పష్టము. విభక్త్యంతములను జూపుచో వాని కగునుగాగమమును జూపకుండు టెట్లు? అట్లు గాక నాచేతన్ అనురీతిగాఁ జూపుటవలన ద్రుత మాగమముగా వచ్చినది గా దనియుఁ బ్రత్యయావయవమె యనియుఁ జెప్పుట

కాధార మున్నదా? లేక యాగమముగాఁ జెప్పుచో నట్లు చివర ద్రుతమును జూపరాదా?

ఇట సూరి రామునిచేతను అనుకృతిగా ద్రుతము నువర్ణముగాఁ జూపుటనుగూర్చి బా.వి. "ఇది ద్రుతము కావున దానిస్వత్వరూపము లోనె (ను) ప్రదర్శింపఁబడె" (108) నన్నది. అనఁగా ద్రుతము పొల్లనకారము గావున దానినె చూపవలసియున్నను నువర్ణముగాఁ జూపుట స్వత్వము నుద్దేశించి యన్నమాట. ద్రుతము పొల్లనో యనియు దానిస్వత్వరూపముమాత్రము 'ను' అనియు బా.వి. అభిప్రాయము సరిగా నని తత్సందర్భమున గ్రహించితిమి.

ఏమైనను జేతాదులను ప్రత్యయములుగాఁ జెప్పియున్నంత సమాన మైనద్రుతము నాగమముగాఁ జెప్పుటయే యుచిత మగుపద్ధతి యని గ్రహింపవలెను.

ఏకవచనములు:

డుమువుల లేకవచనంబు లనుచో బా.వి. 'ఇవి యేకవచనమునందే యుపయుక్తము (లు) తక్కినవి యేకవచనమందును బహువచనమునందును నుపయుక్తము(లు) అన్నది. లువర్ణము బహువచన మగుట దీనికిఁ దర్వాతఁ జెప్పఁబడినది. అట్టియెడల నిటఁ దక్కినవి యేకత్వబహుత్వములు రెంట నవు నన్న డుమువునేతర మైన లువర్ణము నుభయ మనునర్థ మేర్పడు నది సరి కాదు.

ఇవి యేకవచనమునందే యుపయుక్త మగు నన్న నందుకుఁ గారణ మవి యేకవచనము లగుటయే. డుమువుల అనునవి యేకత్వమునుమాత్రమె బోధింపఁగలవు గావున నాసందర్భమునసే యగును. నువర్ణము మున్నగునవి యేకత్వబహుత్వములు రెంట నవు. అవి యుభయములు గావ నని బా.వి. అభిప్రాయమును గుర్తింపవలెను.

బహువచనము :

బా.వి. "బహువచనవిభక్తులు -లను, లచేత, లతో, ల, లయొక్క, లయందు మున్నగునవి." (110) యనుట స్పష్టత నుద్దేశించి కావలెను. తక్కినవి యుభయంబు ననుకూలమున ననుసరించి దుముపునలు భిన్నములైనను, మొదలగునవే యేకత్వబహుత్వములఁ బ్రయోగింపఁబడుచు నేకవచనములును బహువచనములు నవును. కావున 'బహువచనవిభక్తు' లనుచు లను లచేత ఇత్యాదిగా లడాగమముతోఁ గూర్చి చూపుట యనవసరము కాదు.

ఇంక నిట బా.వి. "ఆగమము లట్లు టిత్సంజ్ఞ. పరశబ్దముయొక్క ఆదియందుఁ జేరి దాని కవయవ మగు" (110) ననుటయు స్పష్టతఁ గావలె. టిత్తయినది పరశబ్దమున కాదియందుఁ జేరు నని చెప్పు టెట్లు? (కిత్తయినది పూర్వశబ్దము నంతమునఁ జేరునా?) ఆశబ్దము పూర్వమో పరమో యనవసరము. టిత్తుగా దేనికి విధింపఁబడినదో దాని కాద్యవయవముగాఁ జేరును. ఒకవేళ నీయది పూర్వశబ్దమునకు విధించిన దానికే యాద్యవయవముగాఁ జేరును గాని టిత్తుగాఁ జెప్పెను గావున (దేనికి విధింపఁబడినను) పరశబ్దమున కాద్యవయవముగాఁ జేరు ననుట ప్రమాణానుగుణము కాదు గదా.

ఆపిదపఁ గూడ బా.వి. 'టిత్సంజ్ఞ గావున ఆద్యన్తౌటకితౌ యనునియమానుసారము పరశబ్దముయొక్క ఆదియందుఁ జేరును. రాముల + ను అనురీతివిభజనము చేయరాదు. అప్పు డది లగాగమ మగు' (124) నన్నది. ఇదియు నస్పష్టము. పరశబ్దమునకు (విభక్తికి) విధించుటచే టిత్తు గావునఁ బరశబ్దమున కాద్యవయవ మైనది. టిత్తా కిత్తా యన్నదానికంటె ముం దది దేనికి విధింపఁబడిన దన్నది ముఖ్యముగా గుర్తింపవలెను. రాముల + ను అని విభాగించినమాత్రమున

లగాగమ మెట్లగును? ద్వితీయాదివిభక్తులకు లగాగము నుగు వన్న రాము + నుల అని విభజింపవలెను. రాములు + ను అని విభజింపవలె నన్న లగాగము నునిమాత్రమె కాక ద్వితీయాదివిభక్తుల కనుశళమును సైతము మార్చి ప్రాతిపదికమున కిత్యాదిగాఁ బూర్వశబ్దమున కని చెప్పవలె. అనుచిత సంశయార్థము బా.వి. వ్యాకరణమున లే దేమో కాని వ్యాఖ్యానముమాత్ర మనుచితార్థస్ఫూర్తిని దప్పక కల్గించు చున్నది.

ఓ రి - ఓ సి :

బాల లో తత్స. 15.16 సూత్రములను గలిపి ఓశబ్దంబునకుం బులింగనీచమిత్ర స్త్రీపురుషామంత్రణముల నని వ్రాయవచ్చు (112) అని బా.వి. ఒకసంస్కరణమును జూపినది. నీచమిత్రస్త్రీపురుష అనుచో నీచమిత్రశబ్దమును ద్వంద్వముగానే కాక కర్మధారయముగా సమన్వయింప వీలున్న దని కాని అట్లుం గాక నీచమిత్ర స్త్రీ-పురుష అనుచో నీచస్త్రీలు మిత్రపురుషు లని యథాక్రమాన్వయమున కవకాశము గల దని గాని సంస్కరణమును దిరస్కరింప నక్కఱ లేదు. కాని రెండు విభాగ సంయోగమును లగుట నీచత్వమందు సాధారణమును, మైత్రియం దసాధారణము నై యుండుట గమనార్హము. నీచతా యాం రిరే స్యాతాం క్వచిన్మైత్ర్యాం చ తిష్ఠతః అనుమూలమున నిది స్పష్టము. నీచతయందు విభాగ, మైత్రియందును గల యనుచో సముచ్చయార్థకముచే సూరిరచనమునను వాక్యవిత్ర్కాతి స్పష్ట మవు చున్నది. ఇంక సంస్కరణ మేల!

మ హ త్తు - అ మ హ త్తు :

'ఏకవచనమునందే స్త్రీ యమహత్తు. బహువచనమందు స్త్రీలు మహత్తులలోఁ జేరుచున్నారు' (113) అను బా.వి. వివరణము

వ్యక్తుల **నుద్దేశించిన** దనుకొందమా! కాని బా.వి. ఆవిషయముఁ గూడ అమహత్తులు - బ.వ. మానవ, మానవాతిరిక్త స్త్రీపురుషులు, అమహత్తులు - ఏ.వ. స్త్రీతిర్యగ్జంతువులు. బ.వ. తిర్యగ్జంతువులు, అనుటంబట్టి స్త్రీవాచకములు బహుత్వమున నమహత్తులు గాక మహత్తులే యగునని బా.వి. నిర్ణయించినట్లు చెప్పకతప్పదు. ఇది యసంగతము. ఈ నిర్ణయమునకు సూత్రమున నెట్టియాధారమును లేదు. సీతలు వచ్చియున్నారు అని బా.వి. చూపినలక్ష్యమే మాత్రము. వచ్చియున్నారు అను రూపమునుబట్టి సీతలు మహత్తు లగునా? అది యమహత్తే యైనను క్రియారూప మమహత్త్వము నందే యుండవలసియున్నను 'సర్వనామ క్రియారూపంబులుబహువచనంబులు మహత్తునకుంబోలె నమహతి కగు' ననుటంబట్టి క్రియ మహత్కార్యము నందినది. ఆలక్షణమున నే సరి 'మహత్తునకుంబోలె' ననుచుండఁగా నిది మహత్తే యను టెట్లు? బహుత్వమున స్త్రీవాచకములు మహత్తులే యైన వానికిఁ బ్రత్యేకముగా మహత్కార్యము విధింపనేల? మహత్కార్య మైనమాత్రమున మహత్తే యగునా? పూజ్యతయం దేకత్వమునను బహువచనము గలుగును 'ఇటఁ గన్యామహామునిఁ జూచిపోవఁగా వచ్చితి మెందుఁ బోయిరో కో వారు" ఇట బహువచనము గానవచ్చుచున్నది గదా యని యర్థమును బహుత్వముతోఁ జెప్పుట పొసఁగునా? ఏకవచనమునందున్నను స్త్రీవాచకము అమహత్తే యని గుర్తింపవలయును.

మ హ తి :

'మహతీవాచకము గుర్తించినను మహతీవాచకక్రియ లుండవు. ఇందువలననె మహతిని వ్యాకర్తలు పృథక్కరింప రైరి.'(113) అన్నది బా.వి. మహదిత్యాదివిభాగము క్రియలనే యుద్దేశించి చేసినది గాదు. అయ్యు స్త్రీవాచకములంగూర్చి ప్రత్యేకముగాఁ బ్రస్తావింప

వలసినసందర్భమున సూరి యుమహత్తులనుండి పృథక్కరించి 'మహతి' యని పేర్కొనెను. స్పష్టసే. తత్స. 86. అచ్ఛి. 28. చింతామణిలో ఉభయవిధమహతీనా మ్నునుచో అమహతీ మహతీతర మని యిట్ల ప్రయుక్తము. మహత్తులనుమాత్రమె లక్షణము పేర్కొనఁగాఁ దద్భిన్న మమహత్తుగా గమ్యమాన మగుచున్నట్లే మహత్సంజ్ఞ ననుసరించియె స్త్రీవాచకము మహతిగా వేఱ చెప్ప నక్కఱ లేక గుర్తింపఁబడుచుం డఁగా లాక్షణికు లిట్లు ప్రయోగించిరి.

డు మ ం త ము :

రాము డిత్థు, భార్గవు, రాజపురుషాదులు డుమంతము (115) లన్నది బా.వి. అచ్చుపొరపాటు గావచ్చును. రాము డిత్థ, భార్గవ యని యుత్సాము సంపకమునకును వానికి డుమంతసంజ్ఞ గలదు.

సుబంతతిఙంతములనునవి సంస్కృతమున సుప్తిఙ్ప్రత్యయము లిత్యాది బా.వి. వివరణము స్పష్టత నుద్దేశించిన దనవలెను.

ప్రా తి ప ది క ము :

కృత్తద్ధితసమాసములు కూడ ప్రాతిపదికము (116) లన్నది బా.వి. అయ్యును సమాసమువలెఁ గృత్తద్ధితములే ప్రాతిపదికసంజ్ఞ నందవు. కృదంతమును దద్ధితాంతమును ప్రాతిపదికము లగును. బా.వి. అభిప్రాయము గూడ నిట్లయియుండవచ్చును. అయ్యును నిది వ్యాఖ్యానమె కావున స్పష్టముగాఁ జెప్పఁదగును. 'కృత్తునకు రామ తద్ధితమునకు భార్గవ సమాసమునకు రాజపురుష' యని బా.వి. తరువాతఁ జేసినవివరణమునను గృత్తునకనఁగాఁ గృదంతమునకనియుఁ దద్ధితమునకనఁగాఁ దద్ధితాంతమునకనియు బా.వి.యుద్దేశముగాఁ జెప్పినచో సరిపడును.

ఉత్వము - తత్సమము :

తత్సమము లనఁగా (తె.వ్యా.వి. 261) ప్రకృతియం దెట్టి మార్పును లేనిది. అత్వము నుత్వము చేసినచో ప్రకృతియందు మార్పు వచ్చినట్లే భావించవలసియుండును' అని దీనికిఁ బరిష్కారముగ 'ప్రథమలను లోను గాకుండవలె నుండుటకై ఉండు, ఉఁడు అనునవి గూడ ప్రత్యయము లని పరిగణించుటలోను నేకప్రత్యేకత లేకపోలే దన్నది (262) అడిదమునూరకవి తత్సమము లనేకములు తద్భవములుగాఁ జెప్పెను. అట్టి ప్రథమలనుగూర్చి చేయున దేమున్నది. ఉత్వ మయిన అంతమాత్రమునఁ దత్సమము కాదనవలెనా? బహువచనాంతమున కుత్వము విహితము. అదియు మార్పే. ఆయుత్వమును ప్రథమైకవచనముగాఁ జెప్పవలెనా? ఇట్లెన్ని మార్పవలయును? విభక్తివికృతింబు ప్రకృతిన్యాయంబు తత్సమం బను సూరి (ఆం.శ.శా.) లక్షణము (దీనిని తె.వ్యా.వి. ప్రస్తావించినది) ననుసరించి విభక్తివిభక్త్యైకదేశమైన యుత్వవికారము కలిగిన నది తత్సమము గా ననుబాధ లేదు. ప్రాతిపదికముగా గ్రహింపఁబడునది సంస్కృతమైనఁ జాలును. ఇట్లే ప్రాకృతసమములో ప్రాకృతమును. అథర్వణుఁ డింకను ద్రిలింగశబ్దానుశాసనమున 'తత్సమం సంస్కృతసమప్రాతిపదికం హి సమ్మతి' మ్మనెను (తృతీయకాండ) దీర్ఘమునకు హ్రస్వ మగుట మున్నగు నవ్యాసి నెల్ల మార్చుకొని చెప్పుటలో ననవసర క్లిష్టతయు ప్రత్యేకతయు నవలె. (దుబ్బుగాఁ జెప్పునది ఉండు, ఉఁడు అనురీతిగా వర్ణించుకొనవలసియుంట.)

హరిని చేత :

తె.వ్యా వి. 'ప్ర.ఆ. మహాత్మః అనుటచేత హరిచేత రాజుని చేతవంటియుపరూపము లేర్పడు' (643) నన్నది. మహాత్మః అనుటచేత

నివర్ణాగమము రావలసియుండఁగా 'టాడా విత్తో న ని స్యాత్' అని యుపంతములపై నద్దానిని నిషేధించెను. (కావున 'హారనిచేత' యనునది చిం. సాధించుచున్న దనుట పొరపాటు) ఇట్టినిషేధమునుబట్టియే ఈ 'నియమము ఉత్వదుజ్ఞులు చేయుశబ్దములకుమాత్రమే' యని గ్రహింప వలసియున్నది. (644) అని తె.వ్యా.వి. (వ్యా.సం.స. ననుసరించి) పేర్కొనుట తప్పు దని స్పష్టము నివర్ణాగమము డునంతములకే యగు నన్న నిపంతములకు అనిత యుబుచే దుజ్ఞు రాదు నివర్ణాగమము ప్రాప్తింపదు గావున దానిని నిషేధించు టాడా విత్తో న ని స్యాత్ తనుసూత్రము వ్యర్థ మనవలసియుండును.

రాజశబ్దము పుంలింగమును మహద్వాచకము నయినను దానికిని నివర్ణకమును, నివర్ణాగమమును ప్రాప్తింపవు. 'డు స్యాత్సిదా రాజ్ఞః' అని డువర్ణకము విహితము. ఈ 'డు' వర్ణము స్త్రీ ప్రత్యయమువంటి దనుకొన్న నది తైనను స్త్రీత్వమువచే నివర్ణక నిగాగమములు రావు. కానున్నను డువర్ణవిధానసామర్థ్యముచేతనే మహత్త్వపుంలింగకార్యములు రావు. లేకున్న విశ్వపా - విశ్వపుడు - విశ్వపుని విశ్వపునిచేత నని యైనట్లే రాజునిచేత యవ్వఁ గదా. డువిధాన మేల? దీనింబట్టియే యూకార్యములు దీనికి రావు.

విధాతృనిచేత :

అనుపంత మగు తెనుఁగుడునంతమునకు సూత్రి నిగాగమము నిత్య మనెను. అచ్చ తెనుఁగుడునంత మని యర్థము చేసియును బా.వ్యా. విధాతృఁడు, ధాతృఁ డనునవుపంతసంస్కృతడునంతములను గూర్చి జూపి నిగాగమము నిత్య (118) మన్నది. కాని సూత్రమే విధాతృ యొక్క + ఆజ్ఞ విధాతృనాజ్ఞ యనుచో నిగాగమమనిత్యముగా ఋపంత

మును జూపెను. ఋదంతములకు నిగాగమము నిత్య మని చెప్పి నెడల షష్ఠీసమాసమునం దచ్చు పర మగునపుడు చెప్పిననుగాగము ఋకారమునకుఁ జాలును. నిర్వ్యవధానముచే (నది నిత్యము గాన) ఋకారమున కచ్చు పర మగుట యసంభవమే కావున ఋకారమునకు నుగాగమ మటఁ జెప్ప నక్కఱ లేదు. అనఁగా ఋకారశబ్ద మాసూత్రమున వ్యర్థమే యగు. ఇంక సవిత్రన త్రిత్యాదులు దుష్టములు నగు.

కు ప ర క న గా గ మ ము :

'న్యా.ఆ.' 'ప్రాయః' అనుటచే 'ప్రాయోగ్రహణా దూదంతా దపి భవతీతి జ్ఞేయమ్' అని అహో. (కవిశి) వివరించెను. చి.సూ. తపరకరణమును దొలఁగించి ఉకార మని పేర్కొనెను (646) అన్నది తె.వ్యా.వి. సూరి తపరకరణము చేయకుంటకు ఊదంతములకు నగుట ప్రయోజనముగా నెంచ నవకాశము లేదు. అహో. ఊదంతా దపి యనుట సమంజస మని తె.వ్యా.వి. అభిప్రాయపడినట్లున్నది. కాని యది సరి కా దని యట వజ్ఝలవారు స్పష్టము చేసిరి. (వ్యా.సం.స.) నామంబులతుదిదీర్ఘమునకు హ్రస్వము రా ఊకారాంతము లుదంతముల యగు. ఎల్లస్థలములందు నూకారాంతములకు పువర్ణకేతరవిభక్తి పరకత్వమున పుగాగమ మవుం గావున దీర్ఘోకారమునకుఁ గువర్ణకము పర మవుట కానరాదు. భ్రూవునకు. ఇంక పువర్ణకపుగాగమములు లేనివి తద్భవదేశ్యస్థలములు. తె.వ్యా. శాలూనకు అనున దొకటి చూపినది. ఇట్టివి కవిప్రయుక్తము లై యున్న వేమో వెదకవలసి యున్నది.

అట్లయ్యు సూరి 'ఉకారమున' కన్నట్లే ఋకారమున కన్నాఁడు. అట దీర్ఘాంతము లసలు లేవు గదా. దీర్ఘాంతములు లేమి నట వారింప

నలసినయవసరమును లేమినిబట్టి సూరి తపరకరణము చేయకపోయి యుండనగు. అనంతం బయి దీర్ఘపూర్వ... అనుచో దపరకరణము చేసినను-ఋకారంబున కని యిట్లు జేయుచున్నను ఫలిత మొకటియు.

అందును గవిప్రయోగము లున్న దీర్ఘాంతములపై (ఈ) నాగమము చేయుట కవకాశ మున్నమాట సూత్రతః వాస్తవమే.

అ ం దు ప ర క న గా గ మ ము :

చి.సూ. ననమునందు వనమందు అనుటకు క్రమములనే గ్రహించెను. వనమునయందు అనుహాపము సమ్మతించినట్లు లేదు (647) అన్నది తె.వ్యా.వి. కాని సూరి సమానంబునయందు అని బా.లో ప్రయోగించుట స్పష్టమే. సూత్రాంధ్ర వ్యాకరణమున 'నకందా' యని యందుపరకత్వమున నగాగమమును విధించెను గూడ.

బ.సీ. ఋవర్ణాంతములపైనె నగాగమము చూపె. కాని వృవర్ణాంతములపైఁ గూడఁ గలదు. తనువృనయందు (648) అని తె.వ్యా.వి. సముచితముగా వివరించినది. అమహాత్ములకందు వర్ణకం బనులక్షణము ననుసరించి వృగాగమముపైని (అమహాత్ములకు) నగాగమము సిద్ధించుచునే యున్నది. అయ్యు బ.సీ. అట్టి దుదాహరింప లేదు. సూరి ఉండిపదంబు పరం బగునపుడు వలనను ద్వితీయాసప్తములు ప్రాయికంబుగ నగు నని సప్తమిని విధించెను. అందువలనె నవర్ణక మగును యథాసంభవముగా. కాని సూరి యుదాహరించలే దని ప్రౌఢవ్యాకర్త 'యందువర్ణక' మట్లు నవర్ణకంబు నగు నని సూత్రించెనే గద. అట్లే యమహాత్ముల కని చెప్పినను ముగాగమము పైనే చూపుట ననుసరించి వృక్కుపై (నమహాత్ముల) నవునా? కాదా? కాదేమో-చెప్పవలసివచ్చును. ఇట్లే బ్రతుకునయం దిత్యాదిస్థలము లును లక్షణసిద్ధము లగుచు గ్రహింపఁదగియున్నవి.

సంబోధనము - సంబుద్ధి:

తె.వ్యా.వి. 'ఆంధ్రవ్యాకరణములందు ఆమంత్రణము సంబుద్ధి సంబోధనము అనునవి పర్యాయములుగా నుపయుక్తము' (634) అన్నది. 'ఏకవచనం సంబుద్ధిః' అను పాణినీయవ్యాకరణము ననుసరించి సంబోధనైకవచనమె సంబుద్ధి. ఏకత్వబహుత్వములు రెంట సంబోధన సంజ్ఞ (ఆమంత్రణము) సామాన్యము, చింతామణి బాలవ్యాకరణము లందు సంబుద్ధి యేకవచనస్థలముననే ప్రయుక్తము. ఋతౌ తు నస్త్రీత స్యాత్సంబుద్ధౌ యనుచోఁ జిం.లో బహువచనము ప్రసక్తి లేదు. కృతోత్కం బగుసంస్కృతనామంబుసంబుద్ధిడుజ్ఞునకు ఇత్యాదిగా సూరి యును సంబోధనైకవచనస్థలముననే సంబుద్ధిశబ్దము నుపయోగించె. వి.వి. 'వికృతా వత్ర వా లోప స్సంబుద్ధ్యుపదే తు యః' — అని సంబుద్ధిని ప్రయోగించినచోట ఓ రాములార అనుకితివానినిబట్టి బహువచనస్థలములును గ్రహింపఁదగినవిగాఁ దోఁచు. అయ్యుఁ బిదపఁ జెప్పిన రో ఇతి స్త్రీవాచకో భవేత్, సీచతాయాం రిపి స్యాతాం స్థలముల నేకవచనస్థలమే గ్రాహ్య మనవలసియున్నది. దానిని బట్టి సంబుద్ధ్యుపదే యనుచోఁ గూడ నేకవచనస్థలమునే యుద్దేశించెనేమో యని యెన్న వీ లున్నది.

అయ్యును నిచ్చోటిసంబుద్ధి సంబోధనైకవచనమును గాక యేకవచనాంత మగుశబ్దస్థలమునం దనుకితిగాఁ గొంత విశిష్టమైన యర్థముననే ప్రయుక్త మయియున్నది.

పై తె.వ్యా.వి. సిద్ధాంతము ననుసరించి బా.వి. సంబుద్ధి సంబోధన మనుసామాన్యార్థముననె ప్రయోగించినది. 'తమ్ముఁడు బల్లిదుఁడు మున్నగువానికి సంబుద్ధిలో డుజ్లోపము రాదు.' 'కేవల ప్రాతిపదికమె సంబుద్ధియం దుపయుక్త మని చెప్పుట శాస్త్రోచితము కాదు.' (125)

సంబోధనము - దీర్ఘము :

సంబోధనంబునందుఁ బహుత్వంబునందుదియకారేకారంబులకు దీర్ఘంబు విభాష నగు నను సూత్రమును వివరించుచు బా.వి. 32 సూ.చే అత్వ మాదేశము కాఁగా దానికిని, ఇకారాంతము లైనసంస్కృతాచ్ఛికశబ్దములకును దీర్ఘము వికల్పముగా విధింపఁబడినది (125) యున్నది దీనినిబట్టి యుకారమునకు వచ్చినయకారమునకే కాని శబ్దము సహజముగా నదంతమైన నాయకారమున కీసూత్రముచే దీర్ఘము ప్రాప్తింప దని యర్థ మగుచున్నది. ఇట్టిపొరపాటు పడుట కవకాశము లేకున్నను నగారి 'ఓరాముఁడా, ఓచెలియా' - యని యుదాహరించెను. ఇందుఁ జెలియా యన్నప్పుడు దీర్ఘము వచ్చిన యత్వము 32. సూత్రముచే నైనది గాదు. 32 సూ.చే వచ్చిన దైనను సహజ మైన నెట్టి దైనను సంబోధ్యవాచకముతుది నకార మున్న దానికి దీర్ఘ మగు నని చెప్పవలయు. ఓరాములారా యనియు నవును గదా.

ఆపిదప బా.వి. ఇకారాంతములవిషయమున సంస్కృతాచ్ఛికశబ్దము లనుటయో సంస్కృతశబ్దము లనుట పొరపాటు. 'హరి' యనుచోఁ బ్రాతిపదికము సంస్కృతమే యైనను సులోప మయిన పిదప సంస్కృతసమమే యగును. ప్రాతిపదికమునకుఁ గాదు గదా దీర్ఘము వచ్చుట. కావున 'సంస్కృతసమాచ్ఛికశబ్దము' లనుట యొప్పును.

సంబుద్ధి - డుజ్లోపము :

'కృతోత్కం బగుసంస్కృతనామంబుసంబుద్ధిడుజ్జున' కనుసూత్రమును వివరించుచు బా.వి. సంస్కృతనామము — సంస్కృతప్రాతిపదికము. దీనియొక్క సంబుద్ధిడుజ్ ఓరాముఁడ ఓరాముఁడా (32,33)

ఇట్టిడుజ్‌నకు లోపము విభాషగా నగును (125) అన్నది. ఇట డుజ్‌నకు, (నగాగమము నైనది కాని ప్రాతిపదిక కుగాగమద్విత్వములే రాలేదు.) డుజ్‌ను అనుకీతివ్యవహారము స్పష్టత కేమో. సూరి డుజ్జున కనుకీతి పేర్కొనుట లక్షణానుగుణము. సంబుద్ధిడుజ్జును ఓ రాముఁడ, ఓ రాముఁడా యని 32,33 సూత్రములను గూడఁ బ్రస్తావించి ఇట్టిడుజ్‌నకు లోప మనుటలో శా.వి. 'అత్వము' దీర్ఘము నైనవానినే గ్రహించి వానికే లోపము చేయఁదలఁచిన ట్లున్నది. కాని యది సరి గాదు. ఓ రాము(ఁడు) డుజ్ అనుచో నున్న డుజ్జు సంబోధమునందలిదే కావున సంబుద్ధిడుజ్జే యవును. దానికే లోప మగును. లోపము రానిపక్షమునను ఓ రాముఁడు అని కాఁగా డుజ్జు నత్వమున కత్వమును దానికి దీర్ఘము వికల్పముగను వచ్చి ఓ రాముఁడా యని యవును.

సంస్కృతనామముల కనుటచే నాచ్ఛికములకు నీలోపము రా దని సూరి స్పష్టము చేసెను. దీనిని వివరించుచో శా.వి. తమ్ము బల్లిదు వంటిరూపము లుండవు (125) అన్నది. ఆచ్ఛికముల డుజ్జునకును లోపము వచ్చు నన్నచో తమ్ము బల్లిదు అని రూపము లుండవు. డుజ్లోపము వచ్చినను రాకున్నను జివర నుకార ముండుటచే 32. సూ.చే దాని కత్వము రాక తప్పదు. కాన తమ్మ - బల్లిద - అని కావలె. అవి యుండ వనవలె. కాఁగా డుజ్లోప మైనను తమ్ము బల్లిదు అని యుండ దని గుర్తింపవలె.

ఇంతే కాక శా.వి. ఇంకొక విశేషము చెప్పినది. 'హలంతములలో శ్రీమంత, గుణవంత ము న్నగునవి శ్రీమంతుఁడు గుణవంతుఁడు అని యగును. ఇట్టివానిలోఁ గూడ డుజ్లోపము రాదు. ఏలన ఇవి సంస్కృతప్రాతిపదికలు కావు. సంస్కృతసమప్రాతిపదిక లగును' (126) అన్నది. సంస్కృతనామ మనగా సంస్కృతమున నేది ప్రాతి

పదికమో యదిరోఁ దెలుఁగునఁ బ్రాతిపదికముగా నిల్చినవానినే యుద్దేశించినట్లు తెలియుచున్నది. 'శ్రీమత్' అన్నది సంస్కృతమునఁ బ్రాతిపదికము. అదియే తెలుఁగున శ్రీమంతమ్ అనునాకారముతోఁ బ్రాతిపదిక మగుచున్నది. కాఁగా శ్రీమంతమ్ అనునది సంస్కృత నామము గా దనుట కాధారము చాలదు. ఇట్టిచోట్లఁ బ్రాతిపదికలకు సంస్కృతసమవ్యవహారము విషయ మట్లుంచి దుష్టోపము రా దనుట వలన శ్రీమంతా, ఋత్విజా అంగిరసా-అనుకీతిరూపము లసాధువు లను నిర్ణయ మేర్పడుచున్నది. ఇది యంగీకారయోగ్యము గాదు. లక్ష్యానుగుణమును గాదు.

ఆ ర గా గ మ ము :

'అమ స్త్రీనుజసో స్తః క్రమేణ చాదారదాగమా వ స్తే' యనుమూలము నుద్దేశించి బా.వి. 'మూలమునందు ఆరత్' అని తపరకరణము గలదు. దీనినిబట్టి దీర్ఘరూపములు సాధింపఁబడవు. దీనిని కిత్తుగాఁ జేర్కొనుటయే యుచిత' (1:7) మన్నది. చిన్నయవలెఁ గాక చింతామణి 'అదారదాగమా అస్తే' యని యంతమున నాగమము లవు ననుటంజేసి యాగమములను గిత్తులుగాఁ జెప్పవలసినయవసరము లేకపోయినది. సూరి కిత్త్వముచే సాధించినదానిని జింతామణి యస్తే యనుదానిచే సాధించినది గదా.

ఇంకను బా.వి. మూలమునందలితపరకరణముచే 'దీర్ఘరూపములు సాధింపఁబడవు, దీనిని కిత్తుగాఁ జేర్కొనుటయే యుచిత మనుటలో నింకొక వైరుధ్యము నేర్పడుచున్నది. తపరకరణమువలన దీర్ఘము సాధింపఁబడ దనియు నందుకై కిత్తుగాఁ జెప్పుట యుచిత మనియు బా.వి. ఉద్దేశించె ననవలె. తపరకరణము చేయకున్నను బ్రత్యేకముగా విధింపకుండ ఆరగాగమమునకు దీర్ఘాంతత సిద్ధించునా?

అట్లయిన సూరి కిత్తుగనే చెప్పెను గాన నపరకరణము చేయ లేదు గాన నీసూత్రగాగమసిద్ధాంతముచేతనె దాముఁడోరా అనుకృతి దీర్ఘాంతరూపములు గల్గునా? అయిన సూరి యిట్లు సులభముగ 'కిమికిం శాక్షికంబుగ దీర్ఘంబగు' ననె నేల? బా.వి. నుడివినచో దేమా (దీర్ఘము కూడఁ గల్గు నన్నదే కాని బా.వి. తత్స. 33 సూ.చే నగు నని వివరింపలేదు.) గాని ఆగమాగమమును ముదిదీర్ఘము సంబోధనంబునం దను (తత్స. 38) సూత్రముచేత నగునదే. ఆగమాగమసిద్ధిచేతనే యూరా అనుకృతిరూపమును సిద్ధించు నని (తపరకరణము చేయక కిత్తుగాఁ జెప్పుటచే) బా.వి. తలంచిన నయ్యది యుక్తము. సూరి సంబోధనమున నుకారంబున కకారం బగు ననుటంజేసి బా.వి. 'కార ప్రత్యయమును జేర్చుటకన్న 'యుత్వంబున కత్వం బగు నన్నఁ జాలు' (124) నన్నది. ఉత్వము అత్వము నగుటంబట్టి సూరిలక్షణమున నలె బా.వి. సంస్కరణమునను తపరకరణము లేదు. కాన దీర్ఘ మిటనే సిద్ధించునా? దీర్ఘము విధించుటకు ఇతరసూత్రము కడ నంతకు ముందు సూత్రముచే నైనయత్వమునకే దీర్ఘ మని బా.వి. వివరించి నది గదా. కాఁగా తపరకరణము చేయకున్నను హ్రస్వస్థలమున దీర్ఘము ప్రత్యేకముగా విధింపవలసినదే కాని తపరకరణము లేమి మాత్రమున నయ్యది సిద్ధింపదు.

అట్లు గాక యెచ్చటనేఁ బ్రత్యేకముగా దీర్ఘము విహితము గాఁగా నద్దానిచే దీర్ఘ మగుట కిచ్చటఁ దపరకరణ మనరోధించునా? ఇచ్చటితపరకరణమున కిటఁ దత్కాలమాత్రగ్రహణము ప్రయోజనము గాని యింక నెప్పుడును నది మార్పు చెందరా దను టెట్లు? దీర్ఘము ప్రత్యేకముగాఁ జెప్పఁబడినపు డద్దానిచే దీర్ఘ మగుట కెట్టివిరోధమును లేదు. ఇంక నిద్దానికి దీర్ఘ విధిచేతమాత్రము గుదురదు.

అది యొప్పును లేదు. కాఁగాఁ బినప సిసికి దీర్ఘ మగుచునే యుండఁగాఁ దపరకరణమునకుఁ బ్రయోజన మేమి? స్పష్టతయే యునికి తప్పదు.

అనంతం బై దీర్ఘపూర్వలోపధం బగు న - అనునాసిక లక్షణమున నదంతం బగునో లోపకరణమున కేమి ప్రయోజనము? అదంతములను బరిహరించుట శక్తి గలదా? బుద్ధిశాలి నుం॥ వానిని బరిహరించుట (బా.వి. 129) నకారాంతం బై యున్నను జాలును. తపరకరణ మక్కఱ లేదు. ఇది నన్న నదంతమే కదా. అందుకే అనంతము లనె. అట్లయిన పలికినది ఆరయ కదా. ఆరత్ అనుటలోఁ బ్రయోజనవిశేషము లేకున్నను నష్టము లేదనవచ్చు.

కాఁగా దీర్ఘము నుద్దేశించు తపరకరణమును బరిష్కరింప నావశ్యకత్వము లేదు. అందుకై శత్రుగాఁ జెప్పుట చెప్పవలె నను కొనుట యసంగతము లే. దీర్ఘమునకును హ్రస్వమునకును సాధ్యసాధక సంబంధము లేదు గనుక. అయిన 'తత్' యని ప్రత్యేకముగఁ జేర్చిన వలసిన యవసరము లేకుండ పిసిని గత్తులుగాఁ జెప్పఁగఁ గొంత లాఘవము సూత్రరచనలో సిద్ధించెడి దని చెప్పకున్నఁ జెప్పవచ్చును. కాని చింతామణిలో లాఘవమునకై ప్రయత్న మంతగా నుండదు సమగ్రముగా సరిపడునో నిశ్చయింపరాదు.

ఇంకను జిం. అదారదాగమము లన్నటను సుపభక్తికిఁ జెప్పిన 'అ'కును దకారము పరముగాఁ జేర్చినది. ఇంతేకను జింతామణి సూరివలె దీర్ఘమును జెప్పను లేదు. కాని జమః కు రనితాం, సో స్థగితః మొదల లగువిధానముల ననుసరించి చూచినఁ జింతామణి కొన్నిచోటుల నుచ్చారణసౌకర్యమాత్రము ప్రయోజనముగా నుద్దేశించి తకారమును జేర్చుట గుర్తింపవచ్చును. ఇటుఁ దకార మట్టిది.

కాని లాక్షణికులచే బ్రాహ్మణాంతరములోఁ దపరకరణము నిర్దేశింపఁబడఁగా నుచ్చారణసౌకర్యమునకు తకారమును గాక యింకే దేని హల్లును జేర్చుకొన్న బాగుండెడి దేమో యనుట తప్పు గాదు.

మువర్ణకము :

స్యాదమహాత్తాం విభక్తౌ సో స్య ము అను చిం. లక్షణము నకు బా.వి. చివర నింకొక 'స్యాత్' అను దానిం జేర్చి మూలముగాఁ జూపుచున్నది. అన్యాపేక్ష యుండకొండదము.

బా.వి. 'విద్యు లత అనునవి సహజముగా అదంతములు కావు. అమహాత్తులు గాన మువర్ణకము రాఁగూడదు.' (130) అన్నది. (వనిత ఇత్యాదులు నిదర్శనముగాఁ బ్రస్తావింపఁదగినవే.) కాని వీనికి మువర్ణకము రాకపోవుటకు విద్యు-లత అనునవి సహజముగా నదంతములు కాకపోవుట కారణమా? లేక యమహత్తు లగుటయా? రెండునా? అమహదదంతములకు మువర్ణకము వచ్చు నని సూత్రము చెప్పుచున్నది. కావున సహజముగా నదంతములు కామి మువర్ణకము రాఁగూడ దని బా.వి. అభిప్రాయము నెన్నుదము. కాని యది సరి గాదు. సహజముగా నదంతము లైనవానికే మువర్ణక మగు నన్న జగము, మనము, ఇత్యాదుల నెట్లు? అవి సహజముగా నదంతములా? జగత్-జగ, మనస్-మన కాఁగా నెట్లయిన నదంతము లగుచో నిట్టి వానికి మువర్ణకము రాక తప్పదు. కాన విద్యుము లతము అని యేర్పడకుంటకు సహజముగా నదంతములు గా వన్నది కారణము కాఁజాలదు.

పిదప బా.వి. 'ఒకవేళ వచ్చినను స్త్రీలింగప్రథమైకవచనమునకు లోపము విధింపఁబడుటచే అట్టిరూపము లేర్పడవు' (130) అన్నది. (శాస్త్రమున సిద్ధాంతపక్షమున పక్షాంతరకల్పన మొప్పదు.

వచ్చునో రాదో నిర్ణయించుట యుచితము. సందేహాస్పద మైన పట్లు స్పష్టము చేయవచ్చు) అం. సు. అట్టిసూత్రము గల విధ్యము అనురీతిమున ద్వర్ణాంతరూపము అని స్పష్టము. దీనిబట్టి వీనికి మువర్ణము వచ్చుటలో నిశ్చయము గా లేదు గాని వచ్చిన నామువర్ణకమే 57 సూత్రముచే లోపించు నని బా.వి.అభిప్రాయ మగుచున్నది. ఒకవేళ మువర్ణకము రాని పక్షాన నాపక్షము 57 సూ.చే నేది లోపించును? లేక యుపాయము 57 సూత్ర మసలు ప్రవర్తింపదా? మువర్ణకము లోపించు ననుటయు సరి కాదు. అనంతరమహాసూత్రమును బట్టి మువర్ణకము వచ్చి స్త్రీలింగ మగుటచే నామువర్ణకము లోపించు నన్న నిబంధన గలదు. గంధర్వాదులకు నిత్య మాంతము మువర్ణక మగును. కాని స్త్రీలింగము లప్పుడు మువర్ణకము లోపించును. అట్టిచో గంధర్వాదులు క్లీబతుల్యంబులు బహుళంబుగా నగు నని క్లీబతుల్యత చెప్ప నేల? ప్రథమైకవచన లోపము తో వలెనగునని కాదు. క్లీబతుల్యత మువర్ణకసిద్ధికి. ఆమువర్ణక మనుమహాసూత్రము ననుసరించి సిద్ధించుచున్నది. ఇక క్లీబతుల్యత యేల? కాంగా గంధర్వాదులక్లీబతుల్యకార్యవిధానము ననుసరించి స్త్రీలింగ శబ్దముల కవి యమహత్తు లైనను మువర్ణకము రాదనియు సువిభక్తికే స్త్రీలింగంబుల - అనుసూత్రముచే లోప మగు ననియు స్పష్ట మగుచున్నది. (ముదాదిసూత్ర మింతకు భిన్నముగా నున్నట్లు తోచు. పరిశీలనార్హము.)

వనమ్ము - వనంబు :

ద్వి. ఆ. వనాదిశబ్దములకు మువర్ణకము బువర్ణకము నాదేశ మగును. బువర్ణకము పర మగుచుండగా మకారమునకు ననుస్వార మగు ననెను. వనము, వనమ్ము, వనమ్బు లేక వనంబు అన్నది. తె.వ్యా.వి. ప్రత్యయము లాదేశములుగా వచ్చుట కొన్నియెడల గలదు కాని

వనాదిశబ్దముల కాదేశ మనఁగాఁ బ్రాతిపదికలకుఁ బ్రత్యయ మాదేశ మగుట మాత్ర మిందే కల దనవలసియున్నది. ముబులు వనాదిప్రాతిపదికల కాదేశములైన (వనేకాల్లులు గాన సర్వాదేశము లై) నిఁక మిగులునది ప్రత్యయ మొక్కటి. వన - ము వన-బు అనఁగా వనము అనుదానికి బదులు 'ము' అని, వనంబు అనుదానికి బదులు 'బు' అని. కాని తె.వ్యా.వి. 'వనము' అనురీతినే చూపినది. బువర్ణము కూడ వనాదులకే యాదేశముగా రాఁగా నది పరముగా నుండుటయు ము వర్ణమునకు బిందు వగుటయు నెట్లు? ముర్వనాదికశబ్దేభ్యో ముబూ స్యాతాం చ తత్పర మ్మోసి ప.వి. వనాదిశబ్దముల కయి నముపర్ణమునకు (ఇది ప్రత్యయము గానఁ బరముగా నయి వనము అని యుండు) పరముగా ముబు లగు నన్నది. (కాని వనముము వనముబు అని యుండును వనాదులకే ముబు లాదేశము లనలే మని గుర్తింపఁదగును.)

అది యట్లుండ తె.వ్యా.వి. 'వన మ్ము' అని యెట్లు చూపినదో? మా పరే మోఽనం భవే త్తనుసంశము తె.వ్యా.వి. వివరింపలేదు. కాని 'వనమ్ము' అని చూపినది. 'బా పరే మస్య బిన్దుః' అనుచో మస్య మోః అనియే గ్రహింపవలె. వనంబు అనియే యగును. 'వనమ్ము' అని బుపరకతలో వనమ్ము అనువో వలె మేళనము ప్రసక్తి లే దని గుర్తింపవలసియున్నది. ఇట్టి లక్షణవివరణములు నుదాహరణములతీరు భిన్నము లై యున్నవి.

ముగాగమము :

ముగ్విధానమునుగూర్చి బా.వి. 'ఒకప్రాతిపదిక కొకేవిభక్తి చేరుట వ్యాకరణపద్ధతి. విభక్తిపై విభక్తి చేరిన దని చెప్పరాదు' (150) అన్నది. ఇట్లే 'కాని వ్యాకర్త ప్రత్యయముపై ప్రత్యయము చేర ననుట కంగీకరింపఁడు' (165) అనె. స్పష్టతకుఁ గావచ్చును.

అగ్గలికము అనుచో ఇక్ ప్రత్యయముపై ము ప్రత్యయము లేదా? ప్రత్యయముపై ప్రత్యయము రాదని సామాన్యముగాఁ జెప్పుట యొప్పదు.) ఇది స్పష్టతకయి చేసినవివరణము కావచ్చును. ఒక ప్రాతిపదికపయి ననేక విభక్తులు చేరుట యనుసందర్భ మసంభవము. ప్రస్తుతస్థలమునే చూచిన వృక్ష అను ప్రాతిపదికముపై ము వర్ణకము చేరిన వృక్షము అని యగును. కాని యిప్పుడిది ప్రథమైక వచనాంత మగుపదమే కాని ప్రాతిపదికము కాదు. దీనిపై లువర్ణా దులు చేరు టెట్లు? అవియుఁ బ్రథమైకవచనమువలెఁ బ్రాతిపదికము పయి రావలసినవే కాని (ప్రథమైకవచనాంతమగు) పద ... పయి వచ్చుటకు వీలు లేదు గదా. కాఁగా నొకవిభక్తి చేరుటతోనే ప్రాతిపదికము పద మగును గావునఁ బదముపై విభక్తి చేరుటకు వీలు లేదు గాన నొకే ప్రాతిపదికముపై ననేకవిభక్తులు చేరుట యనుసందర్భ మసంభవము. ఒకే ప్రాతిపదికపై రెండువిభక్తులు చేరుట యనుటలో బా.వి. అభిప్రాయము పైరీతిని యగునా?

బా.వి. ఇంతకు ముందు 'ప్రథమైకవచనవిభక్తులు ముప్రులు వర్ణకములు. ప్రాతిపదికపై ద్వితీయాదివిభక్తులు పర మగు నప్పుడు నిల్చియున్న ముప్రులు ఆగమములు వర్ణములు. (123) అన్నది. వనములు ధేనువులు అనురీతిగా ద్వితీయాదివిభక్తులుండే కాక ప్రథమాబహువచనస్థలమునను ముప్రు లాగమము లె. (130) ఇంక బా.వి. ఒకచోఁ జేర్కొన్నట్లు వర్ణకములైనముప్రులను ముప్రువర్ణము లన్నను తప్పు గాదు, ఆగమములను వర్ణము లనవచ్చుఁ గాని వర్ణకము లనరాదు.

ముగ్లోపపూర్వస్వరదీర్ఘాలు:

లులన లనుసూత్రముచే నీరెండుకార్యములు విహితములు. వచ్చిన రెండును వచ్చును, రాకున్న రెండును రా దనుచు బా.వి.

‘సన్నియోగశిష్టానాం సహ వా ప్రవృత్తి స్సహ వా నివృత్తిః’ అని పాణినీయపరిభాష (133) యున్నది. కాని దీని స్వరూప మిట్లు గానరాదు.

సన్నియోగశిష్టానా మన్యతరస్యాపాయే ఉభయోరప్యపాయః (88) అనునది. ఇది సన్నియోగశిష్టము లైనకార్యములలో నొకదాని కపాయము గల్గిన రెండు నపాయము నందు నని చెప్పుచున్నది. కాని ప్రస్తుతసందర్భమున దేని కేనపాయము లేదు గాన నీపరిభాషకుం బ్రసక్తి లేదు. ముగ్లోపపూర్వస్వరదీర్ఘము లిట సన్నియోగశిష్టములు. ఇందు ముగ్లోపము గాని పూర్వస్వరదీర్ఘము గాని యెట నే నొక్కదాని కపాయము గల్గిన రెండవదియు నివృత్త మగును. ఇట సూత్రము ప్రవర్తించుటను గూర్చి నవిచారణమె కాని యందొకటి నివారింపఁబడఁగా రెండవ దేమగు నను ప్రశ్న యేది? ఈపరిభాష కిటఁ బ్రసక్తి లేదు.

సహ వా ప్రవృత్తి స్సహ వా నివృత్తి యనుభాగ మున్న పరిభాష వేఱొం డున్నది. అది ‘ఏకయోగనిర్దిష్టానాం సహ వా ప్రవృత్తి స్సహ వా నివృత్తి’ యన్నది. (పరిభా. 16) ఈయది యనువృత్తిసందర్భమునది. (క్వచిదేకదేశోఽప్యనువర్తతే. 17) ప్రస్తుత మనువృత్తికిఁ జెందినవిచారణము లేదు గాన దీనికి నిటఁ బ్రసక్తి లేదు. కాఁగా నిట నీపరిభాషలలో నెయ్యది యు ననవసరము. (వా. త్రి. శే.)

ముగాగమమునకు లోపంబును దత్పూర్వస్వరంబునకు దీర్ఘంబు నని సూత్రమున నుపయుక్త మైనసముచ్చయార్థకముచేతను యీరెండుకార్యములు గలిసియే **వచ్చు** ననియు **విభాష** యగుట రాకున్న రెండును రా వనియు సామాన్యముగనె యర్థము సిద్ధ మగుచున్నది. ఇట నవసర మైనయర్థము చార్థకముచేతనే సిద్ధ మగుచుం

డంగా వర్ణానిని విడచి సంపన్నమును సరిపడకుండ పరిభాష లెయ్య విరావా కలిపి తెచ్చి ముడిపెట్టుట సంగతము గాదు గదా.

వేలాలు :

'ఇందు మూలోపము నిత్యము' అన్నది బా.వి. కాని సూ.వి. వేలము అనురూపమును జూపుచు పెటపెట్ర్వేలి వేలముల పెంపు (చిత్ర భా. 2-9) అను ప్రయోగమును జూపినది. ఉపేక్షింపఁదగు నేమో.

భాండాలు ఇత్యాదులు ప్రతిపాదితాలు గాని విభాషను వ్యవస్థితముగాఁ జేసికొన్నయిట్టివానిలో మూలోపమును నిషేధింపనగును (134) అన్నది బా.వి. వీనిలో మూలోపము లేదని విభాషకు వ్యవస్థ చేయవలె నన్నమాట. ఇట్టివ్యవస్థ యవసరమా? సార్వ సూత్రమున 'నొకానొకచో' యనుటచే విధి మార్గమున నున్న యెల్ల యెడలఁ బ్రవర్తింపవలసిన యవసరము లేదు గదా. కావున మూలోపము లేనితావులు నొకానొకచో యనుదానిచే సంగ్రహితము లవుచున్న వని గుర్తింపఁదగును.

కిటికీలు :

బెంచి + లు బెంచీలు, కుర్చీ + లు-కుర్చీలు కిటికి + లు-కిటికీలు అనుకృతి నన్యదేశ్యములలో ఇత్వము దీర్ఘ మగుచున్న దన్నది బా.వి. (135) కాని బెంచి కుర్చీ కిటికీ అనుకృతిగా నీశబ్దములు సహజముగానే దీర్ఘాంతములుగా వినిపించుచున్నవి. దానిని గుర్తించిన నిత్వము దీర్ఘ మగు ప్రసక్తి యుండదు లే దనవలె.

ఉత్తమము :

'త్ర్యాదీనా మంత్య ముత్తమమ్ మాహుః' గాని యంతకు మించి గాని వర్ణములు గలశబ్దములందలి తుదివర్ణము ఉత్తమము (136)

అనుచునే బా.వి. జిగి, నిసి ఇత్యాదు లుత్తమములు గా (136) ననుట విశేషము. ౩, లేదా యంతకంటె నెక్కువ యక్షరము లున్న శబ్దమున నాచివరియక్షరమున కుత్తమ మని సంజ్ఞ. అంతే కాని యుట్టిపపు ననుఁ గాదు గదా.

మూఁడు గాని యంతకు మించి గాని యనుచో వర్ణము లనక యక్షరము లన్న బాగుండెడి దనిపించు. జిగి యనుచో నక్షరములు జి - గి. యన్నవి రెండే. కాని వర్ణము లన్న జకారేకార గకారేకారములు నాలుగు. (ఇట వృగాగమ మనఁగా వృ అనునక్షరమే కాని 'వ్' అనువర్ణము కాదని బా.వి. (139) కూడ చెప్పినది.) అంత్యవర్ణ ముత్తమ మన్న గివర్ణమునందలి యికార ముత్తమ మగు. ఉపోత్తమము గకార మగు ఉపోత్తమ మికార మగుట యసంభవము నగుఁ గదా.

తొమ్మిదులు :

శ్రీనాథకవిప్రయోగం మే లైన రెండుతొమ్మిదులు విద్యల లోన మాపుదురు ఇట యతికోసం తొమ్మిదు లని యున్నా వాడుకలో రెండుతొమ్మిదు లని ఎక్కాలు చదువుదుము కదా. ప్రౌ. వ్యా. సమాస. 23 సూ.నందు తొమ్మిదులు అని కలదు. (137) కవిసార్వభౌముఁడు యతికై పడ్డపాట్ల నొక్కముక్కలో తేల్చినది బా.వి. అవుఁ గాక. యతేతరస్థలాల నట్లు ప్రయోగించిన నది స్వీకరింతురా? లక్షణానుగుణ మై యున్న దే మని తిరస్కరింతురా? ఏల యన వ్యవహారములో నందులోను 'ఎక్కాలు' చదువు చున్నప్పుడు తొమ్మిదు లందుము గాఁబట్టి కవి యట్లు ప్రయోగించినాఁ డనవలె. వాడుకభాష కింతటి ప్రామాణికత్వము గల్పింపఁగా బాలవ్యాకరణము వంటి గ్రంథములె యనవసరము. వానికి వ్యాఖ్యలు నేల యనిపించు.

వ్యావహారిక భాషకుఁ గల్పింపఁబడిన ప్రామాణికత్వమువలనఁ గాఁబోలు నీబా. వి. వివరణములో లక్షణవిరుద్ధ మైనభాష ప్రచురస్థానము లభించినది. బా. వి. లో నట నట నిట్లు వాడుకనుబట్టి లక్షణవిరుద్ధమైన భాష తఱచు స్వాప్తమగుచుండుట గమనింపవచ్చు. వాడుకలో తొమ్మిదు లని యున్నను ప్రౌ. వ్యా. తొమ్మిదు లనుట దోష మని యాక్షేప్యము. ప్రౌ. వ్యా. కర్తకు బా. వ్యా. తెలిసినంతగా వాడుక తెలియ దనియో మాతండు 'ఎక్కాలు' చదివి గాని యితరులు చదువ విని గాని యుండఁ డనియో సమాధానపడుదము. కాకున్న వాడుకపై నంత తిరస్కారమా? వాడుకకు విరుద్ధముగా (లక్షణబద్ధముగా) వ్యవహరించుటకు రెండింటికిని ఎక్కాలు చదువుదురు.

పువర్ణకము :

ఉకారాంతగోశబ్దంబుల కంతట పువర్ణకం బగు ననుసూత్రమును వివరించుచు బా. వి. ఉకారాంతము లగుశబ్దము లవి పుంలింగములం దున్నను మహద్వాచకము లగు నేని పువర్ణకము వచ్చు (138) నన్నది. ఆసూత్రముక్రింద సూరి లక్ష్యముల నెల్ల మహాత్ములనే మాటను ననుసరించి యిట్లు చెప్పియుండవచ్చు, కాని లక్షణము ననుసరించి యమహాత్ములకే కాని మహాత్ములకుఁ గా దనుసర్గమున కాధారము లేదు. అమహాత్ములకే యని సూత్రమున లేదు గదా. అయిన సూరి మహాత్ముల నేల యుదాహరింపలేదు? శంభు - అన్నది పుంలింగ మగుమహద్వాచకము. కావున దుజ్జు రావలసినదే. ఉకారాంత మగుట ననుసరించి యావిధిన బాధించి ఉకారాంతగోశబ్దంబుల కనుసూత్రముచే పువర్ణకము రావలసియున్నది. కావున నిట మహాత్ముల నుదాహరింపవలసినదే. కాని 'ఉదంతం బగుమహాత్మునకు' అనువిధానము ననుసరించి 'వు' బహుళముగా వచ్చు. కాని సూరి

యుట మహాత్ములను జూపలేదు. (క్రియాపదంబులం దిత్తున కనుచో మధ్యమపురుషక్రియలను జూపవల్లు) కాఁగా మహాత్ములకు బహువచనముగాఁ జెప్పఁబోవుట ననుసరించి సూరి యుదాహరింపలేదయిన నంతమాత్రమున నీసూత్రముచేఁ బ్రాప్తించుటదే యనుమహాత్ముల కని చెప్పరాదు.

ఇంకను బా.వి. మూలమునందును సర్వత్ర అని కలదు. దీనికి బాలసరస్వతి సప్తవిభక్తులయందు - అని పేర్కొనెను. కాని వువర్ణకేతరవిభక్తులు పర మగునపుడు వుకార మాగమముగా వచ్చు ననుసూత్రనిరూపణమే శాస్త్రసమ్మత (138) మన్నది. వావిళ్ళవారి బా.స.లో సర్వత్ర మూఁడులింగములందును అనఁగాఁ బ్రథమైకవచనమున కాదేశ మయ్యుఁ గడమచోటుల విభక్తులకు ముందాగమ మయ్యు వచ్చు నని యర్థ (200) మని యున్నది. కాని చిం.సూత్రమున సర్వత్రోదోత్తో ర్వా ర్భవతి మువ త్త్వని మువన్నిదేశము వలన 'న్యాయమహాత్మాం విభక్తౌ సోర్వా ము' అనుచోటవలె సుస్థానమున నాదేశముగను నితరవిభక్తిపరకల్పమునఁ బ్రాతిపదిక కాగముగను వచ్చును. సూరియభిప్రాయము చింతామణి ననుసరించియే యున్న దనుట స్పష్టము.

అంతట - భ్రావు:

'భ్రూ' శబ్దమునకు ప్రథమైకవచనలోపము లేదు. అట్లు వువర్ణకము లోపింపఁజేయకుండుటకే 48 సూ.నందు అంతట అని చెప్పఁబడె (142) నన్నది బా.వి. విద్య ఇత్యాదుల సమహత్త్వమునుబట్టి ముందు మువర్ణకము చేసి స్త్రీలింగ మగుటఁ బిదప దానికి లోపము చేయుట గమనించితిమి. బా.వి. అదేపద్ధతి నిట ననుస

రించిన దని స్పష్టము. అట్లుగా ఉకారాంత — సూత్రముచే 'వు' వర్ణకము రాఁగా స్త్రీలింగంబుల-అనుసూత్రముచే నదియు లోపించు ననియు, లోపింపకుండుటకే ఉకారాంత-సూత్రమున అంతట అనఁబడిన దనియు బా.వి. అభిప్రాయము. ధేయశబ్దము నెడల నిట్లు స్పష్టముగాఁ జెప్పినది (183) కూడ.

కాని యిది సరి కాదు. అంతట వువర్ణకం బగు ననుచో 'నంతట' యనునది ప్రథమైకవచనలోపబాధనార్థ మని సూరి స్పష్టము చేసె. అంతట నగు ననుటచేఁ బ్రథమైకవచనము లోపించుటద్వారాన వువర్ణకము వచ్చుట కవకాశము లేనిచోటులనంతయు - అద్ద మగు నా ప్రథమైకవచనలోపమును బాధించి వువర్ణక మగు నని గ్రహింప వలసియున్నది.

అంతట-సర్వత్ర యనునవి సమానార్థకము లనుట స్పష్టమే. నిగాగమంబు సర్వత్ర విభాష నగు ననుచో సూరి 'సర్వత్ర' యని యన్నను నగాగమబాధనార్థ మనెను. అట నగాగమము వచ్చుచుండఁగా దానిని బాధించి నిగాగము మగు ననియే కదా యర్థము. ఇట వువర్ణకమువలె నట నిగాగమమును ముందుగాఁ జేసిన నగాగమ బాధ యెట్లు? విభాషగా నిక్క చెప్పఁబడ నక్క నిత్యమైనది. ముందుగా నిగాగమ మన నెట్లు వచ్చును! అట నెట్లు నగాగమము రావలసియుండఁగా దానిని బాధించి నిగాగమ మగుట 'సర్వత్ర' యనుదానిచేత సిద్ధించుచున్నదో యట్లే యిటఁ గూడఁ (స్త్రీలింగ మగుటచే) బ్రథమైకవచనలోపము రావలసియుండఁగా నాలోపమును బాధించి వువర్ణకము చేరుట 'యంతట' యనుదానిచే గుర్తింపఁ దగును. కాన వువర్ణకము ముందే యగు ననుకొనరాదు.

భటుపు :

'భటువు - అనుహద్వాచకము. ఉంగరమువంటిది. భటుఁడు మహాత్ము. సైనికుఁడు. ఇట వృవర్ణకమునకు అప్రవృత్తి. కర్తృనియమునందు క్లిష్టతను గ్రహించి సూరి బహుళసంజ్ఞను విధించె' (140) నన్నది బా.వి. సైనికుఁ డనునర్థమున భటుఁ డనియే కాని భటు వని లేదు గాన నట వృవర్ణకము రా దని బా.వి. అభిప్రాయము. ఇది యసంగతము. ఇట భటశబ్ద మదంతము రామశబ్దమునకువలె. రాముఁడు అని కానట్లే భటు వని కాదు. ఇది యుదంతము గాన వృవర్ణకమునకుఁ ప్రాప్తియే లేదు గావున నప్రవృత్తి యని చెప్పరాదు.

ఇట బా.వి. బహుళసంజ్ఞను విధించె ననుటలో బహుళ సంజ్ఞతో నని తృతీయార్థమునఁ దృతీయకు ద్వితీయ చేసి చెప్పిన దని యూహింపవలెను. బహుళముగా నని యుద్దేశము.

అత్వ స్త్రీవద్భావాలు :

'ఋకారాంతంబున కత్వంబును స్త్రీవద్భావంబు నగు' నను దానిని వివరించుచు 'ఋకారాంతశబ్దములయొక్క ఋకారమునకు హ్రస్వ మగుఅకార మాదేశ మగు (140) ననుచునే బా.వి. వివర భ్రాతృ + అ భ్రాత (140) అని చూపుట సరి కాదు. అకారమును బరముగాఁ జేర్చుటవలన నది యాగమ మయినట్లుగా లక్ష్యవర్తనమున నర్థ మేర్పడును. ఋకారముస్థానమునఁ గదా యత్వము చేయవలసినది. స్త్రీవద్భావప్రయోజనమును దెల్పుచు 'ప్రథమైకవచనవిభక్తి లోపము కల్గును. 22 సూ.చే డుఙ్వర్ణకము రావలసియుండఁగా ఈ విధిచే నివారింపఁబడినవి (ది ?) (140) అన్నది. స్త్రీవద్భావమువలన సులోపమే కాదు' 21 సూ.చే రావలసినయుత్వమును దీనికి రాదు. అత్వవిధానసామర్థ్యముచే నుత్వము లే దనుకొన్నను (ఇట్లనుకొను

టకు వీలు లేదు. పిదప నిత్వ మగుచో నత్వవిధానము వ్యర్థ మగు నని యుత్వమునే విధించిన పునర్ణకప్రసక్తి గల్గును. అప్పుడు స్త్రీత్వ విధానసామర్థ్యముచే పునర్ణప్రాప్తిని వారించుకొనవలె. ఇది క్లిష్ట మార్గము గదా.) సిగాగమాదులు వారింపఁబడుట స్త్రీవద్భావమువలన సిద్ధించు ప్రయోజనమే.

ఇక్కడ స్థలాంతరమున 'వ్యక్తముగా సురశబ్దము నిత్యముగా స్త్రీతుల్యము. అనఁగా ప్రథమైకవచనలోపము (146) అన్నది. (ఇక్కడ వేధ-168) అది సరి గాదు. 'సురులు' అని యుత్వ మగునా? – ఉత్వమును వారించుటయు స్త్రీతుల్యతవలన సిద్ధించుప్రయోజనమే. 'సురుఁడు' అనురూప మున్నప్పుడే సురలు అను బహువచనరూప మేర్పడు ననుకేతినిర్ణయమునకు లక్షణము సహకరించదు. కావున నత్తునకు రావలసినయుత్వము సురుఁ డనురూపము లేమిచే సాధింపఁబడదు స్త్రీతుల్యతచేతనే.

మద్యార్థకముగా సురశబ్దము (సురా?) కలదు గాన నీసుర శబ్దమున కేకవచనరూపము లే దను బా.వి. ఊహ చమత్కారజనకము. మద్యములు అనునర్థమున 'సురలు' అని యుండవా. సురలు అని దేవత లనునర్థమునఁ గలదు గదా.

దీర్ఘమునకు హ్రస్వము :

'నామంబులతుదిదీర్ఘంబునకు హ్రస్వం బగు' ననుసూత్రమును వివరించుచు బా.వి. దీర్ఘాంతము లగుసంస్కృతనామములు హ్రస్వములై (అనఁగాఁ దుది దీర్ఘమునకు హ్రస్వమును బొందినవై యని యభిప్రాయముగా గ్రహింపఁదగును) తెలుఁగునఁ బ్రవేశించు (142) నన్నది. ఇది సక్రమముగా లేదు. రమా యనుదీర్ఘాంతప్రాతిపదిక మళ్లీ తెలుఁగునఁ జేరును. తెలుఁగులోనికిఁ బ్రవేశించినపిదప వాని

తుదిదీర్ఘమునకు హ్రస్వ మగును. అంతే కాని హ్రస్వాంతము లైన పిదపఁ దెలుఁగులోనికిఁ జేర నగరాదు. రాము యనునది ప్రాతిపదికముగాఁ దెలుఁగునఁ జేరఁగా దాని కుత్వ మగును గాని రామాదులు పుంలింగంబై యనుసూత్రముచే నుత్వ మంది రాము అని యై తెలుఁగునఁ బ్రాతిపదికలుగాఁ బ్రవేశించు ననవచ్చునా? ఇటఁ గూడ నట్లే.

బా.వి. సంస్కృతసమము లేర్పడుటను వివరించుచు 'కొన్ని దీర్ఘములు హ్రస్వము లగును లక్ష్మి, లత (423) అన్నది. కొన్ని యనుట యింతకుముందుకంటె విశేషము. కొన్ని యనఁగా నేకాక్షర శబ్దములు దప్ప నని భావము గావచ్చు. స్పష్టముగా నేకాక్షరములు గానిశబ్దములతుదిదీర్ఘమున కని చెప్పిన బా గుండెడిది.

ఇట సూరి సంస్కృతసమములనే చూపె నని కాఁబోలును బా.వి. సంస్కృతనామము లని వివరించినది. కానీ యిటఁ జూప కున్నను నాపిదప సేనాని, అనుసంస్కృతసమశబ్దమువలె 'సిరి' యను ప్రాకృతసమమునుసైతము సూరి కృతహ్రస్వముగాఁ జూపెను. కాఁగా సంస్కృతనామములందువలెఁ బ్రాకృతనామములకును దుదిదీర్ఘమునకు హ్రస్వ మగుటను సూరి యుద్దేశించె నని స్పష్టము. కృత్తోత్వం బగు సంస్కృతనామం బనుచో సంస్కృతనామ మనుటవలన నాచ్ఛికములు గ్రహింపఁబడ వని సూరి స్పష్టము చేసెను. మఱి యిట సంస్కృత నామంబుల-యనక నామంబుల-యని సామాన్యముగా నిర్దేశించియుండఁగా సంస్కృతనామములకే యగు నని వివరించుట కవకాశ మేది? ఇది యట్లే యైన కృతోత్వంబగు-అనుసూత్రమున సంస్కృతనామ మను టేల?

కాని సంస్కృతనామ మనలేదు గాని నాచ్ఛికములకు నగు నన్నఁ దద్భవదేశ్యశబ్దములందును నీవిధి ప్రవర్తింపవలసియున్నది గదా యనిపించును. ఇట్టియెడల నిర్ణయమునకు లక్షణమున సూరి యొక యాధారము గల్పించినట్లు గానరాదు. అయిన - కృతహ్రస్వము లను వివరించుచో నేనాని, సిరి యనువానిం జూపుటయు, లకోరీ లను నది దీర్ఘాంతముగానే చూపుట ననుసరించి ఆలక్ష్యములసామర్థ్యముచే నీహ్రస్వము సంస్కృతప్రాకృతనామములందే వర్తిల్లు ననియుఁ దద్భవ దేశ్యములందు లేదనియుఁ జెప్పనగుమార్గ మొకటి గానవచ్చు - పరిశీల నార్హము.

ప్రథమైకవచనలోపము :

దీర్ఘాంతములకు హ్రస్వము కలుగగా ఉచిత మగువిభక్తి చేరిన గాని పదత్వ మేర్పడదు. ఆవిభక్తి చేరి పదత్వమును సిద్ధింపఁజేయఁగనే లోపించును. లోపింపఁజేయునపుడది యేవిభక్తియో యోజించుట కూడ వ్యర్థము (14వ) అను బా.వి.వచనములలో ఉచిత మగువిభక్తి యనఁగా నాయాయర్థములం దాయైవిభక్తు లని యర్థము చేసిన ననర్థ మేర్పడును. ప్రథమైకవచనేతరములకు లోపము రాదు గదా. అట్లే లోపింపఁజేయునపుడది యేవిభక్తియో విచారణ మనవసర మనుట లోను నయ్యది డుమువులలో నేది యనుయోచన మనవసర మనియె గ్రహింపవలెను. కాని ప్రథమైకవచనముల గ్రహించుటకును నీవివరణ మంతలియస్పష్టతచే నవకాశము గల్గినను నట్లు గ్రహింపరాదు. గ్రహించిన ననర్థమే కల్గును గదా. డుమువులలో నేది? ప్రథమైకవచన మన నేది యనునది యనవసర మనుట సాధారణదృష్టితోఁ గావలెను. ఏదో యొకప్రత్యయము చేయక లోప మగు నన్న దేనికిఁ జేయుదుము? (చూ. బా. సూ.)

అప్రవృత్తి :

చరిత్రాదులయందు మువర్ణకంబునకు లోపమును సూరి బహుళముగా విధించెను. ఇట బా.వి. 'ములోపము రాకుండుటకు (అప్రవృత్తి) ఉదాహరణము 'వేగము' (144) అన్నది. వేగము అనుచో ములోపము లేనపుడు దానిని చరిత్రాదులలో నేల చేర్పవలె? సూరి చేర్చెను. అది యసంగతి మని నిర్ణయింపవలె. ఇంతకు సూరి యప్రవృత్తి యనలేదె. వనము వృక్షము ఇత్యాదులలోను ములోపము లేదు. అవియు నప్రవృత్తిస్థలములై యుండునా? చరిత్రాదు లని గణ మేర్పరచి యందు విధించినపుడు నాకార్యము లేనిశబ్దము లాగణమునఁ జేర్చుటకే వీలు లేదు. ఎవ్వరేని జేర్చిన నయ్యది ప్రమాదమే. కాఁగా నిట్టిస్థలముల బాహుళ మున్నను నప్రవృత్తిస్థల ముండ దని నిశ్చయింప నగును.

ములోపము నిత్య మగుచోట్లఁ గుండును (జూపఁడగు నన్నది) బా.వి. ప్రౌఢవ్యాకరణ మంతకు ముందటిదైన సూరి యట్లు చేసెడి వాఁ డేమో. క.ము. 'తెలుఁగని భ్రాంతి చెందెడవు గాని కుంప శబ్దము సంస్కృతి' (76) యున్నది.

హంస :

హంసశబ్దమునకు మువర్ణకము కల దని కొంద అందురు. కాని నన్నయభారతమునందు హంసశబ్దము సర్వత్ర స్త్రీసమముగా వాడఁబడినది (తె.వ్యా.వి. 268) హంసశబ్ద మవంతా మహత్తగుట (స్త్రీలింగము కాక) మువర్ణకము రాక తప్పదు. కాఁగా హంస యనియే ప్రయుక్తమైన దన్న నట మువర్ణకలోపము నిత్యముగాఁ జేయఁబడిన దనవలె. నన్నయేతరులు ప్రయోగించిరా? నన్నయభాషకుమాత్రమె కాదు గదా ఈలక్షణము. అట్టియెడల ములోపము వికల్ప మనవలె

అయినను 'ము' లోపించిన హంస అనుదానిని తె.వ్యా.వి. స్త్రీసమ మనుట యొప్పదు. సూరి స్త్రీసమసంజ్ఞ నాచ్ఛికములయెడనె ప్రయోగించె. చింతామణియు నంతియ. చింతామణియు, సూరియు నిట ములోపమునే చెప్పుట జరిగినది గాని స్త్రీతుల్యము లగు ననియుఁ జెప్పలేదు.

ఆం.భా. శాకర్త వంటిపండితులే చరిత్రాదులు మువర్ణకము రానపుడు (వచ్చి లోపించు నని గుర్తింపవలసియున్నది.) స్త్రీసమము లగు నని వర్ణ్యాదులు స్త్రీసమము లని యిచ్చవచ్చినట్లు రచించుట విచార్యము. విశిష్టవృష్టి లేమి కిట్టి వ్రాతలు నిదర్శనములు ([illegible]) అన్న తె వ్యా.వి. హంసశబ్ద మాచ్ఛిక మని తలఁచినదా? దీనికిఁ బ్రత్యేకముగా స్త్రీతుల్యత చెప్పమి చరిత్రాదులలోఁ జేర్పవలసినదే గదా. స్థలాంతరమునను తె.వ్యా.వి. 'స్త్రీసమము లయినతత్సమశబ్దము'లనుట (265) యొట్టివృష్టివలననో యర్థము గాదు.

సింగంబుదూత యగుజంబుకంబు :

సూరి దూతశబ్దమున కమహత్త్వమున స్త్రీత్వము నిత్యమని వివరించెను. దానింగూర్చి తె.వ్యా.వి. ఇట్లన్నది. "స్త్రీలింగతుల్యము లైనవిశేష్యములయొక్క విశేషణములు స్త్రీలింగతుల్యములుగానే యుండవలసినయవసరము లే దని కావించినియమమునకు భిన్నముగా చి.సూ. పైసూచన గావించెను—'విశేష్యాత్ప్రాప్తే స్త్రీతా స్యాత్ దుజ్యా స్యాత్తాం తు ఫేనకే' యని వి.వి. చెప్పినది. సింగంబు దూతం బగుజంబుకం బనుచో జంబుకం బనునది విశేష్యము. దానియందు స్త్రీత్వ మతిదిష్ట మైనదా? విశేషణమున కది రా నక్కఱ లే దని చెప్పఁగా చి.సూ. వి.వి.కు భిన్నముగాఁ జెప్పె ననుటకు?

మహాత్ములకు స్త్రీత్వ మగు ననఁగా నవి విశేష్యము లగునప్పుడే కాని విశేషణము లగునప్పుడు గా దని యర్థమా? అంత యైనఁ గుంభకర్ణుఁ డనవచ్చునే కదా. వి.వి. కారికకు సైత మర్థ మిది కా దని గ్రహింపఁదగును. స్త్రీత్వ మతిదేశింపఁబడినశబ్దము విశేషణ మగుచో దుష్ప్రలగు నని కారిక కర్థము గా దనియు, విశేష్యము స్త్రీత్వ మతిదేశింపఁబడినది గాఁగా దానికి విశేషణ మగు శబ్దమునకు స్త్రీత్వ ముండ దనియు దుష్ప్రలే యథోచితముగా నగు ననియుఁ (మహాత్ముఁ డగువిశ్వకర్మ, ఉన్నత మైనగోడ) గా నర్థము విస్పష్టమే. తె.వ్యా.వి వివరణమునను నాయభిప్రాయమే యున్నది. కాని యది యిట లక్ష్యమునం దన్వయించుట లే దంతియ. మఱి సూరి నిరూపించిన భేద మేది?

ఆ భేద మేదో నిరూపించుటకుఁ గాఁబోలును తె.వ్యా.వి. 'ఇట విశేష్య మమహత్తు. విశేషణము మహత్తు' అన్నది. విశేష్య మమహత్తయిన విశేషణము మహ త్తగుట యేమి? 'స్త్రీతిర్యగ్గత భిన్నంబులును వానివిశేషణంబులును మహత్తు లనంబడు' ననులక్షణము ననుసరించి స్త్రీతిర్యగ్గతములును తద్విశేషణములు నమహత్తులే యగును గదా. జంబుకము తిర్యక్కు గాన నమహత్తు కాఁగాఁ దద్విశేషణ శబ్ద మమహత్తే కాక తప్పదు. మహ త్తగుట యెట్లు?

ఎట్లో వివరించుచున్నది తె.వ్యా.వి. 'జంబుక మిట అమహత్తైనను వార్తాహరత్వ మనుమహాకార్యమును నిర్వహించుచున్నది కావున నిట్టివిశేషణమునందే మహాత్త్వ మారోపింపఁబడినది. (281)

మహాకార్యమును నిర్వహించునది జంబుకము గదా. జంబుకమునందు మహత్త్వ మారోపింపక తద్విశేషణమునందు మాత్రమే యారోపించు టెట్లు? పోనీ యట్లు చేయుదము.

ఇది సూరిమతమా? సూరి 'అమహాత్త్వంబునందు స్త్రీత్వంబు నిత్యం' బని గదా చెప్పెను. విశేషధర్మనిర్వాహణ మున్నది గదా యని విశేష్యమును వదలి విశేషణమును మహాత్తుగాఁ జేయఁగా నది మహాత్తే యైనది. సూరి స్త్రీత్వము నిత్య మన్నది యమహాత్త్వమునందు. మహాత్తగునీవిశేషణమునకు స్త్రీత్వము నిత్యము గాదు. సూరియే తనలక్షణమున కనుగుణ మగు నుదాహరణ మీయలేక పోయెనే.

ఇంకను తె.వ్యా.వి. 'అందును మాతుఁ డను మహాద్వాచక రూపము కాక మాత యను స్త్రీత్వాదేశరూపమే ... పరిశీలన మపూర్వ మన్నది' (281) అనఁగా స్త్రీత్వము లేకున్న మాతుఁ డని యగు నన్నమాట. కాని సూరి స్త్రీత్వము నిత్య మన్నది యమహాత్త్వమునం దగుటచేతను మహాత్త్వమున విభాష యే. మాత. మాతుఁ డని యుండవచ్చు. తె.వ్యా.వి. వివరణానుసార మిట మాత శబ్ద మమహాద్విశేషణమే కాని మహ త్తైనది కదా. కాన నిట స్త్రీత్వము నిత్యము కామిఁ బక్షాంతరమున మాతుఁ డగు జంబుకం బనియు నుండుట సముచితమె. మాతుఁ డనురూప మిట నుండ దనుట తె.వ్యా.వి.వివరణమునకే విరుద్ధ మని స్పష్టము.

సూరిమతమును స్పష్టమే. ఇట జంబుక మనువిశేష్య మమ హాత్తు కానఁ దద్విశేషణ మగుమాతశబ్దము నమహత్తే. (స్త్రీత్వము మహత్కార్యము గాన నది మహత్తే యగుచున్న మాతశబ్ద మొక్క డును నమహాత్తు గా దనవలె. మఱి సూరి యమహాత్త్వంబున నిట వ్యర్థము. అసలు విశేష్య మమహాత్తు గా విశేషణము మహ త్తగుటయే సూరిలక్షణమునకు విరుద్ధము) కాఁగా నిట మాతశబ్ద మమహాత్త్వ మునం దున్నది గావున సూరి వివరణము ననుసరించి స్త్రీత్వము

నిత్యము. కాన ధూర్త యగు జంబుకంబు అని మాత్రమె యుండును. స్త్రీత్వము లేనిచో నదంతమహత్త్వము ననుసరించి ముఁవర్ణక మై ధూర్త మగు జంబుకంబు - అని కావలయును. నిత్యస్త్రీత్వాతిదేశము వలన నిట ధూర్త మనుమువర్ణకాంతరూపమె నివారింపఁబడిన దని గ్రహింపఁదగును.

ధూర్తుఁ డగు జంబుకం బని యేర్పడుప్రసక్తియే లేమి దానిని వారింపవలసినయవసరమును లేదు. విశేష్య మమహత్తు కాఁగా విశేషణము మహత్తనుకొన్న పొరపాటువలన ధూర్తుఁ డను రూపము వారింపఁబడినట్లు తె.వ్యా.వి. ఎంచినది. అది మహత్తన రామి ధూర్తుఁ డని యగుటకే యవకాశము లేమి నట్టిరూపము వారింప నక్కఱ లేదు.

ఏ మైనను నిట్టిసందర్భమున ధూర్త యగు జంబుకం బనియే యుండు నని సూరి నిర్ణయించుట స్పష్టము. దీనినిగూర్చి తె.వ్యా.వి. ఇట్టి చి.సూ. పరిశీలన మపూర్వ మనుచున్నది. కాని వ్యా.సం.స. సూరిగారియిట్టివ్రాఁతకు కపిలవాయివివరణాను మూల మని ధూర్త శబ్దంబున కమహత్త్వంబున స్త్రీత్వంబు నిత్యంబు సింగంబుధూర్త యగు జంబుకంబు ఇత్యాదులు అని యం దుండి పంక్తు లుద్ధరించిరి. (604) మఱి యీ సీతారామకవి సూరికిఁ బూర్వుఁడే యైన సూరి చెప్పిన యంశము పూర్వోక్తమే యగును.

పిదప తె.వ్యా.వి. 'ధూర్తుఁ డగు జంబుకుం డని యనరా దనుటకుఁ బ్రమాణము కనుపట్టు' (281) దన్నది. ధూర్తుఁ డగు జంబుకుం డనరా దనవలసినయవసరమును లేదు. అవకాశ మెట్లును లేదు. జంబుకుఁ డనుచో విశేష్య మగు జంబుకశబ్దము మహత్త్వమునం దుండుట స్పష్టము. విశేష్యము మహత్తయినపుడు విశేషణమును

మహాత్తే యగును. కాఁగా మాతశబ్ద మిట మహాత్తే. అమహాత్త్వమున స్త్రీత్వము నిత్య మనుటచే మహాత్త్వమున విభాష యగునే కదా. కావున మాత యగుజంబుకుం డనుదానితోపాటు మాతుఁ డగుజంబుకుం డని యుండుటయు సూరిసూత్రానుగుణముగ సిద్ధించుచునే యున్నది.

కాన సూరి వివరించినది యమహాత్త్వమునందలిమాత యగు జంబుకం బనునదే కాని మహాత్త్వపక్షమునందలి-మాతుఁ డగుజంబుకుం డనునది కా దని గ్రహింపవలె.

నావి :

'నావి యనురూపము రావిపాటిగురుమూర్తిశాస్త్రి తెనుఁగువ్యాకరణమునందుఁ గలదు దీనిని సూరి పాఠ్యగ్రంథముగా బోధించుటచే ఇట్టివానిని గుర్తించెను' (149) అన్నది. బా. వి. (తె. వ్యా.వి 282) అయ్యు నందనోపును. సారస్వతత్రిలింగశబ్దానుశాసనమున నీ'నావి' ప్రస్తుతింపఁబడినది. 'జీవ న్నావః పుష్పదన్తస్య'- నౌశబ్దస్య సంస్కృతిస్తత్త్వమ్యేకవచనప్రమాణం నావ్య పుష్పదన్తస్య మతే. నావి నావిచేత నావి దెచ్చె నావియొక్క. అథన్వాఽభారతే ఆది పర్వణి-నయుమా ర రాఘవుఁడు నావి యొక్క. (శబ్దపరిచ్ఛేదము. 58సూ.) సూరి దీనిని జూచియుండఁడా?

పైని-పైకి :

దీనింగూర్చి బా.వి. పైని పైకి యనునవి విభక్తిప్రతిరూపకావ్యయము లనఁదగును. ఇవి ప్రతిపదోక్తములు గావున వీనికి విభక్తి వేఱుపఱచి చూపరాదు. (150) అన్నది అనఁగా సూరి పై + ను, పై + కు అనుకొని ద్వితీయాచతుర్థ్యంతములుగా వీనిని సాధించుట తగ దని భావము. కాని యసలు వీని నవ్యయము

లనుట యసంగతము. 'మీఁదు' అనునర్థములో పయి-పై - అన్నది ప్రథమాంతము. స్త్రీసమము. పైకి అనుచో మీఁదికి-ననుకీలిగా షష్ఠ్యర్థ మున్నది. పైని అనుచో సప్తమ్యర్థమున నైన దగుట ద్వితీయాసప్త మ్యర్థము సునన్వితమవుచున్నది. ఇట్లాయావిభక్తులు ప్రసక్తములం దవుచుండఁగా నవ్యయము లను టెట్లు? బహువచనమునను నేకవచన మునను జేతానుఁబును జేయుట లేదు గావున నివి యవ్యయ మనఁగాన రాదు. అప్పుడు ఇత్యాదులకును బహువచనము లేదు. ఏకవచనము నందును నెల్లవిభక్తులు గానరావు. ఆయాశబ్దములపై నానావిభక్త్యర్థ ములవివక్షయే కుదురుపడమింజేసి యాయావిభక్తులు చేరకపోవచ్చు. ఊరుశబ్దమునకును ఊరిచేత ననుకిని తృతీయాంతరూప ముండదు. అంత మాత్రమున నయ్యవి యవ్యయము లగునా? అప్పుడీతఁడు లవ్యయ ములా? బా.వి. అవియు నవ్యయములే యున్నవి. కాని యిందలి పొరపాటెంతకు ముందే స్పష్టము.

తెలుఁగున విభక్తిప్రతిరూపకావ్యయము లనుకొనినయవ్యయ మెటనేఁ గుదురుపడునా? పరిశీలనార్హము. విభక్తిప్రతిరూపకము లనఁదగునవి లేవని తోఁచుచున్నది.

కంధరాదులు:

కొన్నింటికి స్త్రీలింగత్వ మారోపితము. అందుచే మావర్ణక మునకు లోపాలోపము లేర్పడును కంధర - నాసిక - దంష్ట్ర) (423, 424) యన్నది బా.వి. ఇది సరి గాదు. ఈకంధరాదులు సంస్కృతాను సారముగ సహజముగనే స్త్రీలింగములు. కంధరాదులు క్లీబతుల్యంబులు బహుళంబుగా నగు నని క్లీబతుల్యతయే యతిదేశింపఁబడినది. అనఁగా నిట నారోపింపఁబడినది క్లీబతుల్యతయే కాని స్త్రీత్వము గాదు. స్త్రీత్వ మందే యున్నవి. స్త్రీత్వపక్షమున నైనను ములోప మనుట సరి గాదని స్పష్టము.

విధము :

విధాశబ్దమునకు సూరి (66 సూ. బాహుళకతచే) క్లీబతుల్యత నిత్య మనెను. ఇట బా.వి. కొన్నిసంస్కృతనిఘంటువులలో 'విధః' అని పుంలింగరూపము గలదు. అది గ్రహించినప్పు డీయతిదేశము దీనికట్లు వ్యర్థము. బహుళమునకు మాఱుగా విభాష యున్నచో సరిపోవును. (150) (తె.వ్యా.వి. 285) అన్నది. ఇది గ్రహింపకపోవుట చేతనే సూరి (శాస్త్రి) అవసర మని యట్లు చెప్పియుండును. విధాశబ్దంబు సంస్కృతంబునందు పుంలింగంబు నగు - నని ప్రౌఢవ్యాకర్త యొక నిఘంటువునుండి ప్రమాణమును జూపెను. బా.వి. కొన్ని నిఘంటువులనుటలో నింకను నితరనిఘంటువులలో నుండుటను జూచిన దేమో. దానిని 'గ్రహించినప్పు' డనుటంజేసి గ్రహింపకుండుట కవకాశము నిల్పబడినది. అట్టినిఘంటువు(లు ?) అప్రసిద్ధము లేమో. ఏమైన సంస్కృతమున నెక్కడనేని పుంలింగశబ్ద మున్నను దెలుగునందలి తత్సమరూపము ప్రసిద్ధమైనవిధాశబ్దమునుండి యేర్పడిన దని యొన్నటయే యుచితము. (చూ. త్రి. శే.) కావున నీవిధాశబ్దమునకు నీయతిదేశమును నిత్యతానియమమును నొప్పుచున్నది.

పుంలింగశబ్దమును గ్రహించునపుడే బహుళమునకు మాఱుగా విభాష యనందగు నని బా.వి. తలంచిన నదియుం దగ దనియే దీనివలన స్పష్ట మగుచున్నది. అట్లు గాక విభాషకు వ్యవస్థ చేయుట ద్వారాన నీయర్థమును సాధింపంగల మని స్త్రీలింగశబ్దమునుండియే క్లీబతుల్యతతో సాధించుపక్షమునను విభాషయే చాలు నని యభిప్రాయపడిన - నదియు ననవసరమే - యని 'ద్వితీయను ప్రథమ' యనుకారకస్థలమున స్పష్ట మగును.

హాలంతములు :

సంస్కృతములోని విభక్త్యంతరూపము తెనుఁగులోనికి గ్రహింపరాదు. అందుచే వ్యాకర్త జాగ్రత్త వహించి 'ప్రథమైక వచనాంతతుల్యము' అనెను. అట్టిరూపము లీభాషలో ప్రాతిపదిక లగు' (151) అన్నది. బా.వి. సంస్కృతములోని విభక్త్యంతరూపము తెనుఁగున గ్రహింపరా దనఁ ప్రాతిపదికముగా గ్రహింపరా దని యూహించుకొనవలయును. అనుకరణమునం దన్నఁ దెనుఁగున గ్రహింపవచ్చునే కద. అనుకరణము లేకుండ నన్న సంస్కృతవిభక్త్యంతరూపము లేమి సంస్కృతప్రకృతిప్రత్యయాదులుమాత్రము గ్రహింపవచ్చునా? కాఁగా సూత్రమునుబట్టి వ్యాఖ్యానమునందుఁ ప్రాతిపదికలుగా గ్రహింపరా దనియే యూహించుకొనవలయును.

ప్రాతిపదికలుగా గ్రహింపరా దనుచోఁ గూడ సంస్కృతములోని విభక్త్యంతరూప మునకు యుక్తింగలదు. సంస్కృతము గా దని తెలుఁగున నైనను విభక్త్యంతరూపము ప్రాతిపదిక మగునా? నామంబు సంశ్లిష్టబహువచనాంతతుల్యం బగు బహువచనంబు నెనయు ననుచోఁ గొడవండ్లు-లు మున్నగు శబ్దములు నిల్లే కదా. సూరి తుల్య శబ్దమును ప్రయోగించెను. ప్రాతిపదికలకుఁగా నందు సరిపడదు గదా. అట్టియెడ నేభాషయందేని విభక్త్యంతరూపము ప్రాతిపదిక కాకుండఁగా సంస్కృతమునే ప్రత్యేకించి చెప్పనేల?

జాగ్రత్తవహించి ప్రథమైకవచనాంతతుల్య మనుచో ననుచో నావహించిన 'జాగ్రత్త' తుల్యము అనుటలోనె యని గ్రహింపవలెను. మతుబాదికంబు ద్వితీయైకవచనాంతతుల్యం బిత్యాదిగ ననెనే గదా.

కాఁగా నిట విభక్త్యంతరూపము ప్రాతిపదికగాఁ జెప్పరాదు గావున జాగరూకతతో నిట్టియెడలఁ దుల్యశబ్దము ప్రయోగించె నను భావమునే వ్యక్తీకరింపవలసియున్నది.

అజంతశబ్దములు సంస్కృతప్రాతిపదికలె తెలుఁగున ప్రాతిపదిక లగు' (151) నని చెప్పవచ్చును. ఏవో కొన్ని స్త్రీలింగశబ్దములు (కర్తృ - కర్త్రీ)) తప్ప దాదాపు అజంతము లెల్ల నట్లే గావున.

ఈహలంతశబ్దము లేలింగములో వాని ప్రాతిపదిక లెట్టివో తెలిసికొనవలసినపని లేదు. కర్మ, వర్మ అనునవి నకారాంతశబ్దములు అన్నది బా. వి. (151) ప్రాతిపదిక లెట్టివో తెలియఁబడి లేదనుటచే కర్మ నకారాంత మని వివరించుట విశేషము. నిజమునకు కర్మన్ శబ్దమునకు 'హలంతంబు' అనుసూత్రముచేఁ బ్రథమైకవచనాంతతుల్యరూప మగుకర్మ యనునది తెలుఁగున ప్రాతిపదికగా నిల్చు ననుకీతిగాఁ బ్రక్రియాక్రమమును గ్రహింపఁదగును. అట్లు డా ప్రాతిపదిక లెట్టివో తెలియవలసియే యుండును. ముదావులు, బుద్ధిగాములు అనుకీతి సూచిని క్రోశములు గమనార్హము. విద్యార్థుల సౌలభ్యమునకై కొందఱు పూర్వపద్ధతిలో నట్లు చెప్పఁబడియుండవచ్చు.

ఇఁక యేలింగములో తెలియనక్కఱలే దనుట విచార్యము. మతుబాదికములు సంస్కృతములైనను నవి యేలింగములో తెలియకతప్పదు. వీనికి యథాయోగ్యముగ డుజాగమ లగు నని సూత్ర స్పష్టము చేసె. మతుబాదిసూత్రమునందును 'ఏలింగ మనువిచారము లేక మకారాంతము లైనద్వితీయైకవచనాంతరూపము లీసూత్రమ్ముక్రిందఁ జేరు' నన్నది. (153 బా.వి.) ఏలింగమో తెలియకున్న క్రమముగాఁ డని డు జై ట్లగును? ముదావులకుఁ బ్రథమైకవచనలోపము లేదనుట యేలో యెట్లు తెలియు ?

సూరి వీనికి యథాయోగ్యముగ డుజాదు లగు ననఁగా బా. వి. మహద్వాచక మయిన అత్వమున కుత్వము, డుజ్ (డుజ్జు) చేయును. (154) ఇత్యాదిగ నన్నది. పుంలింగము గాక కేవలము

మహత్త్వయిన డుజ్జెల్లగును. అది పుంలింగ మగుట గుర్తింపవలెను గదా. బ్రహ్మము అనుచో నాయూయర్థముల బ్రహ్మశబ్దము నపుంసక లింగము. బా.వి. 'గోష్పశక్తి. అమహత్తు కావున బ్రహ్మము అగును.' (158) అన్నది. నపుంసక మగుట మువర్ణక మగును. మువర్ణక మగుటకు నపుంసక మగుటతో పాటు అమహత్తు కూడఁ గావలసిన పని లేదు గదా. దైవము. కావున నిట లింగమునుగూర్చి తెలియ నక్కఱ లే దన్నఁ బ్రమాదముల కవకాశ మున్నది.

ఇంక నితరములు. దీని కుగాగమమును, ములోపము నన్నుల ననుసరించి యవి యేలింగములో తెలియ నక్కఱ లే దని బా.వి. అభిప్రాయపడిన దేమో. కాని యుగాగమము తుదిహల్లునకుఁ గదా చెప్పఁబడినది. చివర హల్లు తీసినాంతాదుల యెడ నేమి? సత్వ కర్మాదులకు స్త్రీత్వవిధానావసరము గుర్తింపవలయు నన్న నపి సంస్కృతమున నేలింగములో తెలియవలదా? దేవకర్మ యనుచో ను జరుగుచుండఁగా కర్మ మనుచో మువర్ణ మైనదే. ఇటఁ గూడ బా.వి. నకారాంతము లమహత్తు లైన మువర్ణకము, మహత్తు లైన నుత్వదుజ్జు లనురీతిగా వివరించినది. (152) కాని యుత్వదుజ్జు లగుటకు శబ్దము మహత్త్వగుటతో పాటు పుంలింగము కూడఁ గావలెను గదా. కర్మాదులకు నపుంసకములకు నమహత్త్వమునుబట్టి కాక నపుంసకత్వమునంజేసి మువర్ణక మగును. ఆత్మ ము న్నగు స్థలములను బా.వి. (160,162) పయిరీతిగాఁ జెప్పుట (152 పుటలోవలె) సరి కాదు.

ఊర్ధ్వరేతుఁడు, మున్నగువానిం జూడ నవి యేలింగములో తెలియ నవసరము స్పష్టము. బా.వి.కూడ నట్టివానిలింగమునుగూర్చి ప్రస్తావించియే యున్నది.

నాకు :

'ఉగాగమము ద్విత్వాను జేసినపిమ్మట ప్రథమైకవచన లోపము కల్గును' (1?) అని బా.వి. వేరొక్కచోట సాధారణవృత్తితోఁ గా నచ్చును. ద్విత్వముతో సంబంధము లేదు. ఇట్లా గాయు గంతంబుల అనుచో నగంతములపైఁ ప్రథమైకవచనలోపము విహితము. కావున ద్విత్వము రా కున్నను నుగాగమముమాత్రమే చాలును ప్రథమైకవచనలోపము గల్గును. నాకు అనుచో నిట్లే కదా.

గుణాద్గుణాదుల - ప్రథమైకవచనలోపము :

అహా. 'గుణవద్గుణవ్యతిరిక్తము లైన అనుమహద్వకశబ్దంబులకు సుప్రత్యయలోపము గల్గును' అని వ్యాఖ్యానించెను. కాని ద్విట్టు విరాట్టు నంటిశబ్దములందు సులోపము మహద్వర్గమునందును గల్గును (౩0?) అని తె.వ్యా.వి. చెప్పినది. కాని యహోబలుఁడు 'అగుణవతాం సర్వహలాం సోర్లోపః' అనుసూత్రమువివరణమున 'గుణవద్గుణవ్యతిరిక్తానాం మహాత్మా సుమహతాం చ సోర్లోప స్స్యా'త్తని (కవిశి. 5-9) మహాత్ములకును సులోపము చెప్పెను. మరుత్తు ఇంద్రజిత్తు (పరీక్షిత్తు) అనువాని నహోబలుఁడే స్థలాంతరమునఁ జూపెను.

అప్సర :

'అప్సరాః' అను ప్రథమారూపము సంస్కృతమునందే కలదు. అప్సర అనురూప మెలకో తెనుఁగున నేర్పడలేదు. (?0?) అన్నది తె.వ్యా.వి. అప్సర యనునది తెలుఁగున నంతగాఁ ప్రసిద్ధముగా లేదు. కోశములను జూపలేదు. కాని 'భీమలింగమున కర్పణ చేసిన యప్సరల్' (భీమ.5-31) అనుచో శ్రీనాథుఁ డప్సర లని ప్రయోగించె. దీనిఁబట్టి యప్సర యనురూప మూహింపవచ్చు. పైని కన్న రలన్నను సరిపోవుఁ గాని అప్సర లనియే యున్నది. గ్రామ్యమె కదా.

ము ద ము :

'ఇవి (ముదాదులు) స్త్రీలింగములు. అందుచే ప్రథమైక వచనలోపము రావలయును. అట్లు చేయుట విహితము కాదు. అంతిమమకారమును లోపింపఁజేసి తరువాత విహిత మగు ప్రథమైక వచనవిభక్తి చేర్పవలయు' (154) బా.వి. అభిప్రాయము స్పష్టము గాదు. లోపము రావలసియుండ నది విహితము గాకుండు టేమి? తత్స 57. సూత్రముచే లోపము విహితమే కదా. మకారమును లోపింపఁజేసినవెంటనే ప్రథమైకవచనమును చేర్పవలయు ననుటయు సక్రమము గాదు. తత్స. 57 సూ.చేఁ ప్రథమైకవచనలోపము రావలసియుండఁగా నయ్యది తత్స. 72 సూ.చే ముదాదులకు నిషిద్ధ మైనది. ఇంకఁ నంతిమమకారము లోపించినపిదప తత్స. 57 చే లోపము ప్రాప్తింపఁగా 72. చే నది నిషిద్ధము కాఁగాఁ బిదపఁ ప్రథమైకవచనము (మువర్ణకము) చేరు ననురీతిగాఁ ప్రక్రియ నడపుట సక్రమము.

ఋ త్వి గా దు లు :

'ఋత్విక్ మున్నగునవి విభాషగా ద్వితీయైకవచనాంత తుల్యరూపములు ప్రాతిపదికము లగును. (మున్నగువానికి - అగును అని యర్థము చేసికొనవలయును.) మహదర్థమున ఉత్వదుజు (జ్జు)లు చేరును. అనుమహదర్థము విభాషగా ననుటచే ప్రథమైకవచనాంత తుల్యరూపములు. వానికి ఉగాగమము ద్విత్వము కల్గి అన్యరూపములును ఏర్పడును (155.) అన్నది బా.వి. అనుమహదర్థము అను తరువాతఁ గొంతభాగము నష్టమైయుండును. అనుమహదర్థమున మువర్ణకము చేరు నని యుండనోపు. లేనిచో ఉత్వదుజ్జులైనవి మహద్రూపములును ఉగాగమద్విత్వములైన యమహద్రూపములు నగు

అనునది చిత్రార్థమేర్పడు. 'ఋత్విక్కు.' ద్వితీయైకవచనాంతతుల్య పక్షమున మహాత్ము లైనఋత్విక్కులే యగు నమహాత్ము లైన సువర్ణకము యగు. ప్రథమైకవచనాంతతుల్యరూప మగుపక్షమున మహాంత మహాత్ములు రెండు భాగము ద్విత్వములు ప్రథమైకవచనలోపము.

హ ను మా ను (డు :

'సూరి యిట ఆనాదేశ మనెనే కాని వీనిప్రథమైకవచనాంతతుల్యరూపములు ప్రాతిపదికలై ఉత్వాగమంబులు చేరె ననుట సూత్ర (157) మున్నది బా. వ్యా. అందు సౌకర్యము కానరాదు.

మొదటినుండి నివి (హనుమదాదులు) ప్రథమైకవచనాంత తుల్యరూపములు విభాగము ప్రాతిపదికము లవుటను సూత్రింపవలె. ఇట్టిద్వైరూప్యమున్నట్టి వీనిని ఋత్విగాదులలోఁ జేర్చినప్పు డన పేలు లేదు. ఋత్విగాదులు మహదాదికేతరములు గానఁ ప్రథమైకవచనాంతతుల్యరూపము నామ మగుట సిద్ధించుచునే యుండ ద్వితీయైకవచనాంతతుల్యరూప మగుట విశేషముగా విహితము. హనుమదాదు లివి మతుబంతములు గదా. వీనికి ద్వితీయైకవచనాంతతుల్యరూపము విహితము. కానఁ ప్రథమైకవచనాంతతుల్యరూపమును విధింపవలసియున్నది. అట్లు గాక యన్న ఋత్విగాదిలక్షణమును మాఱుగాఁ గొన్నమతుబంతములఁ బ్రథమద్వితీయైకవచనాంతతుల్యరూపములు రెండును నామము లగుటను జెప్పవలసియుండును. ఇట్లు హనుమంతమ్ అనుదానితో పాటు హనుమాన్ అనునదియు నామ మగును.

హనుమాన్ అనునది (పుంలింగమును మహద్వాచకము నైనను) అదంతము కాదు గదా. కావున... నామంబు తుది యత్వంబున కుత్వం బగు ననుసూత్రముచే నుత్వము సిద్ధింపదు. కావున నుత్వ

మంతాగమ మవు ననియో యింక నెట్లులో (ఉగాగమమునకు భిన్నముగా నుండునట్లుగా) వేఱ యుత్వమును విధించుకొనవలయును. (ఉగాగమము యున్నను వేఱ సూత్రించుకొనవలె నవ్వుడు విధానానర్థక్యము నాశ్రయించి సులోపము లేకపోవచ్చును.) ఇట్టి త్యాగ విధానము లేకయే దీర్ఘంబుమీఁది హల్లునకు ద్విత్వంబు బహుళంబుగా నగు ననుట ద్విత్వముసూత్రము లేక ముందటిసూత్రము ననుసరించి యుగాగమ మయిన హనుమాను అనునది యేర్పడుట సిద్ధించును. కాని యిది యింత యగుటచే ఇట్లా రైసూత్రమునఁబట్టి ప్రథమైకవచనము లోపింపక తప్పదు. హనుమానుఁ డనునదెట్లుగా నిష్టము చేరు టెట్లు?

ఇంతకంటె నానాదేశ మన్న సర్వార్థము లాఘవము కదా. బా.వి. వేర్వేరుగా నిట్టి యుత్వద్విత్వములకు భిన్నముగా నుండుట (ప్రథమైకవచనాంతములు వ్యాకరణములు నానావిధములుగా నిల్చి నేర్పడిన వానిక్కి ఇతోధిక ప్రాపనములకు మాఱుగా వైవిధ్యము) స్పష్టమే.

ఇంక నీప్రక్రియ ఆనాదేశ మునకు సంబంధమను ప్రాతిపదిక మెట్లుండునో బా.వి. స్పష్టము చేయలేదు. కాని హనుమ + ఆన అని మాత్ర మున్నట్లయిన ఆనాదేశము కానిచో ద్వితీయైకవచనాంతతుల్యరూపములు ప్రాతిపదికము లగు (156) ననుటంబట్టియు నానాదేశపక్షమున హనుమత్ అన్నదే ప్రాతిపదికగా గ్రహించినట్లు తెలుచున్నది. కాని యది యట్లే యైన నీసూత్రమునందు విభాష యనుపదము వ్యర్థము. ద్వితీయైకవచనాంతతుల్యరూప మగుటకు విభాష యనవలయునా? ఒకానొకచో ననుటచేతనే ఆనాదేశ మగు నది క్వాచిత్కమును విశేషస్థలమును నని స్పష్టము. కావున మతు బంతము లగునవానికి మఱియొకటి ద్వితీయైకవచనాంత తుల్య

బహుసూత్రముచేతనే ద్వితీయైకవచనాంతతుల్యరూపము ప్రాతిపదిక మగుట సిద్ధించును. 'పాణింగంధర్వాః' అని వర్గయుక్స్వరళపరకతలోఁ బూర్వబిందు 'మహాకానోకిచోఁ గానంబడియెడి' నన్నమాత్రమున సరళస్థిరపరకతలో సామాన్యముగా విధించినలోపసంశ్లేష లట రాకుండునా? అట్లే యిటుఁ గూడ నానాదేశ మొకానొకచో నన్న మఱు బాదికం బిత్యాదిసూత్రముచే సిమాతుబంతములకు ద్వితీయైకవచనాంత తుల్యరూపము ప్రాతిపదిక మగుట సాధారణమే. ఇంకను ఆనాదేశము విభాష యగుఁగా నట హనుమత్ అన్నది ప్రాతిపదిక మైనఁ బక భావపక్షమున హనుమత్ అనుచోఁ దుదిని హల్లు గలదు గాన నుగాగమప్రాప్తియు లై హనుమత్తు అనుకృతియురూపములకే యీ విభాషావద మవకాశ మిచ్చుచున్నది.

పక్షాంతరమునందలిరూపములను సూరిమొ హనుమంతుఁడు భగవంతుఁ డనుకృతి గాఁ జూపుటనుబట్టి విభాషవలన సాధింపఁబడున ట్టివే కావలె. అనఁగా 'విభాష' యగుటచే నానాదేశము లేని పక్షమునను హనుమంత మ్మన్నది నామము కాఁగా నానాదేశ మున్న పక్షమునను హానుమంత మ్మన్నది నామము. మఱి బాదికం బిత్యాది సూత్రముచే హనుమంతమ్ అన్నది ప్రాతిపదికగా సిద్ధించఁగా నట నానా దేశ మైన హనుమానుఁ డనియు లేనిచో హనుమంతుఁ డనియు నగును. ఋలనలు పరంబు లగునపు డొకానొకచో — విభాష నగు ననుచోవలె నట నొకానొకచో ననుటచే వైకల్పికమును విభాష యనుటచే నచ్చటను ద్వైరూప్యమును గుర్తింపఁదగు.

ఆనాదేశపక్షమునను హనుమంతమ్ అన్నదే ప్రాతిపదిక మైన నిట మఱు ప్రకారమున కనుట (తుదిమకారలోపానంతరము) హను

మంతి అనుచో తకారముపై నత్తు గలదు గాన హనుమంత్ + అ = హనుమం అన్ + అ - అని చెప్పుడు గాన అన యని యాదేశ మదంతము గాక అన్ అనియె యాదేశముగా గుర్తింపవచ్చు. హనుమం + అన అనుచో స్వరపరకతలో బిందులోప మొకటి విశేషముగా గుర్తింపవలసియున్నది.

నన్నయ ప్రయోగించినహనుమచ్ఛబ్దము స్త్రీసమముగా గ్రహింపదగు. (తె.వ్యా.వి. 314) (బా.వి. 158) ఇది పుంలింగ తుల్యమై మగాదులలోఁ జేరుటయుఁ గలదు. హనుమనివాలము (సూ.ని.)

విశ్వకర్మఁడు:

'విశ్వకర్మఁ డనియుఁ గొం దందఱు. కాదుచో స్త్రీత్వాతిదేశము ప్రాయికముగా నగు నన్న బాగుండు నేమో. (159) అన్నది బా.వి. విశ్వకర్మఁ డను దాని కొకేకొక్క ప్రయోగము లభించె. తె.వ్యా.వి. హరివంశాదికావ్యప్రయోగములు పరిగ్రహించుకొని ప్రౌఢవ్యాకర్త విశ్వకర్మఁ డనియుఁ జెప్పినట్లు (311) పేర్కొన్నది కాని ప్రౌఢవ్యాకర్త హరివంశమునుండి గాని యొక్క ప్రయోగమును జూపను. తె.వ్యా.వి. కూడ 'ఇంకను నిట్టిప్రయోగములు చూపి సమర్థించిన బాగుండెడి' దని (311) స్పష్టము చేసియు (ఇట్టిప్రయోగములు దొరుకమింజేసియే ప్రౌఢవ్యాకర్త చూపలేదేమో) 'హరివంశాది' అని యాదిశబ్దమును జెప్పుట కాధారము స్పష్టము చేయలేదు. కాఁగా స్త్రీత్వము ప్రాయికముగాఁ జెప్పఁదగు ననుటకంటె నాప్రయోగము విశిష్టముగా గుర్తించుటయే యుక్తము. గవనులు మీనులన్ ఇత్యాదు లట్టివే కదా.

ఆపిదప నింకను వింతగా "విశ్వకర్మకు స్త్రీలింగాతిదేశము వైకల్పిక (427) మన్నది. విశ్వకర్మం డను నొకేనొక్క ప్రయోగమును బట్టి ప్రాయిక మనుటయే సంగతము కాకుండఁగా వైకల్పిక మనుట యేమి (ఇంకను క్వాచిత్క మని పిదప ననలు లేదని చెప్పలేదు.) కవిప్రయోగము చూపకయే భవిష్యత్తును బా.వి. యంగీకరించె. (168)

ఆత్మ – ఆత్మము :

ఆత్మన ఇనుఛన్నాం డా వా అను సూత్రముచేఁ జింతామణి ఆత్మన్నిజంతములకు డా ప్రత్యయమును వికల్పముగా విధించినది. ఇట తె.వ్యా వి డా ప్రత్యయము రానిపక్షమున నంత్యహల్లు లోపింపఁగా మహద్విపక్షచే మహీముఁడు మున్నగురీతిగను మహా ద్విపక్షచే ఆత్మము, మహిమము ననురీతిని రూపములు సిద్ధించును. (-98) అన్నది. పక్షే అంత్యహల్లోప-మున్నగునవి. వివరణమునే కొంతవఱకిది యనుసరించియున్న దనవచ్చును. అంత్యహల్లోపప్రసంగమునుబట్టి ఆత్మన్, మహిమన్ అనునట్టిశబ్దములే ప్రాతిపదికలుగా స్వీకరించుట స్పష్టము. కాని నాంతములు దాదాపుగా నన్నియును సగుణవర్ణముసంధి వగుటచే 'ప్రథమైకవచనతుల్యం సర్వత్ర హల స్త మగుణవత్ప్రభృతి' యనుసూత్రము ననుసరించి ప్రథమైకవచనాంతతుల్యము లగు ఆత్మా గరిమా యనునవే ప్రాతిపదికలుగా స్వీకరింపవలసియున్నది. (బా.వి. 151,160) కావున నంత్యహల్లోప ప్రసంగము లేదు. 'డా' అని డిత్తుగాఁ జెప్పుటవలన టిలోపము ప్రయోజన మని, ఆత్మన్ అనుకీతినాంతమునే యిటఁ బ్రాతిపదికముగా గ్రహింపవలె ననరాదు. 'డా బవిధ్యాత్తే రః' అనుచోఁ జెప్పినదాఫ్వాను, డిత్తుగనె చెప్పఁబడినది. అయ్యు 'ఉః' అని బుకా

రముస్థానమునఁ జెప్పఁబడినదే. డిత్త్వమువలన నక్కడ నేట్టిప్రయోజనము సమన్వయింపఁబడును ?

అంతకుముందు డాప్రత్యయము వచ్చును. ఇది ఇత్సంజ్ఞ (?) గావున ఆ యను స్త్రీలింగప్రత్యయము చేరఁగా ఆత్మా మహిమా గరిమా వంటిరూపములు సిద్ధించు (ఎ97) నన్నది తె.వ్యా.వి. ఇది స్త్రీప్రత్యయమువంటి దనుటయుఁ బరిశీలనార్హమె. డాబవిధ్యాత్రాందేరుః అనుచో డాప్పని చెప్పియున్నట నది స్త్రీప్రత్యయమువంటి దను భావమును జిం. వ్యక్తము చేయలేదు. (డాకంటె డాప్పైన నాయన కాశ మెక్కువ యగుట స్పష్టము) 'తా వృభౌ రమేశసమౌ' యని డాబంతములు రమాశబ్దతుల్యము లన్నది. అనఁగాఁ బ్రథమైకవచన లోపాదిక మగు నన్నమాట. (ముందు దీర్ఘమునకు హ్రస్వము) డాప్ప స్త్రీప్రత్యయమునంటి దన్న రమాసమత్వము లేకయే యాయయి కార్యములు సిద్ధించును గాన రమాసమత్వవిధానము వ్యర్థమే. అట్లే యుటఁ గూడ 'డా' యన్నది స్త్రీప్రత్యయ మనుట కాధారము చాల కున్నది.

ఆత్మా యన్నది దీర్ఘమునకు హ్రస్వ మయి ఆత్మము ఆత్మఁ డనురీతి నవుచుండఁగా డాప్రత్యయము వచ్చినను నదైన డావిధానముప్రయోజన మేమి? కావున డావిధానసామర్థ్యమువల ననే యాశబ్ద మదంతముగానే నిల్చు ననియు నుత్వడుజాదులు రావనియుఁ జెప్పుట యుచిత మని తోఁచుచున్నది. ఇంకను 'తా వృభౌ' యనుచో డాబంతములు డిత్తులైనవాని కన్నింటికి (డా-డు) నుపలక్షకము లన నవకాశము గలదేమో పరిశీలింపఁదగు.

తె.వ్యా.వి. ప్రస్తావించినమహిమఁ డనురీతిరూపములు వెదుకఁదగియున్నవి.

రాజు :

'మహాత్త్వంబున సార్థకంబగు రాజశబ్దము రాజునాఁబడు' యనుచో నిపతింపఁబడిన 'రాజు' శబ్దము "ప్రాతిపదికము గాక ప్రథమైక వచనరూప" (161) మని బా.వి. అభిప్రాయము సమంజసమే. కాని పిదప 'ద్వితీయాదివిభక్తులు ప్రక్రియవలననే కుదురును. దీర్ఘము హ్రస్వమగుట (54) రాజ, ఉత్వముత్వ మగుట (21) ఆపైని ద్వితీయాదివిభక్తులు చేరును. రాజును రాజుచేత రాజుకొఱకు మున్నగునవి' (161) యనుట సమంజసముగా లేదు.

'వేధః పురోధః పురోధసుఁడు' అనుచోఁ జూపఁబడినవి ప్రథమైకవచనాంతరూపములే. పురోధసుఁ డనుదాని ననుసరించి వేధః పురోధలును ప్రథమైకవచనాంతములే యనుట స్పష్టము. ఇట సూత్రమునఁ ప్రథమైకవచనాంతరూపములే చూపఁబడినవి గావున నితరవిభక్తివచనముల సందర్భమున సాధారణప్రక్రియ నడచు నన్న - వేధుఁడు వేధుచేత, పురోధుకొఱకు ఇత్యాదిగా రూపములు గావలెను గదా. అట్టి విస్పష్టమా? అదే సిద్ధముగాఁ ప్రస్తుతస్థలమునను సూత్రమునఁ ప్రథమైకవచనాంతరూపమును నిర్దేశించెను. ఇతరవిభక్తివచనసందర్భమున సాధారణప్రక్రియ నడచు ననుట కుదరదు.

సూత్రమునందుఁ ప్రథమైకవచనాంతరూపము నిర్దేశింపఁగా నం దేయే ధర్మములు నిపతింపఁబడినవో యవి యితరవిభక్తికముల సమన్వయింపవలసి యున్నవి. వేధసు నలోపస్త్రీవద్భావములు నిపతింపఁబడినట్లు సూరి స్పష్టము చేసెను. ఇతరవిభక్తివచనములందు నట్లే కదా. కావున వేధుని ఇత్యాదులు గాక వేధను ఇత్యాదిగ నవుచున్నవి. అట్లే యిట 'రాజు' అను నిర్దేశమునుబట్టి రాజశబ్దమున నుత్వస్త్రీవద్భావములు నిపతింపఁబడినట్లు గుర్తింపవలెను. రాజా (మునిరాజ) యను ప్రాతిపదిక కుత్వము (ఈనిపాతముచే) రాఁగా

రాజు అని కాఁగా స్త్రీవద్భావనిపాతనమువలనఁ బ్రథమైకవచనము లోపించును. రాజు అన్న నుదంతమైనది గావున 'స్త్రీలింగంబుల- అను సూత్రముచేఁ బ్రాప్తమగు సులోపమును బాధించి 'ఉకారాంత గోశబ్దంబుల కంతట' ననుటచే పువర్ణకమగు నని భావింపరాదు. అట్టి యెడల నిట స్త్రీవద్భావము చెప్పుట వ్యర్థ మగును గదా. ఆచ్ఛిక శబ్దంబు లెల్లం దఱుచుగ స్త్రీసమము లని చెప్పఁబడినది. ఊరు పేరు ఇత్యాదు లుదంతములే యైనను స్త్రీసమత్వాదిదేశసామర్థ్యమువలనఁ బ్రథమైకవచనలోపమే కాని పువర్ణకమెట్లు లేదో యిటుఁ గూడ నట్లే రాజుపై పువర్ణకము రాదని గ్రహింపఁదగును.

కాఁగా రాజును రాజుచేత ఇత్యాదులందలియుత్వము నిపతించుటవలన నైనదే కాని పుంలింగంబై యనుసూత్రముచే నైనది కాదు. బా.వి. చూపినప్రక్రియయే సూరియు నుద్దేశించిన విధాన మిట్లుండెడిది గాదు. రాజులు ఇత్యాదులయం దగునుత్వము ప్రథమైకవచనమునమాత్ర మేల గాదు? దానిని గూడ నిపతింప నవసర మేమి? నిపతింపవలసిన దింకఁ బ్రథమైకవచనలోప మొక్కటి. మహత్త్వంబున స్వార్థపరం బగురాజశబ్దము ప్రథమైకవచనంబు (డుజ్జు)నకు లోపం బగు నని స్పష్టముగా నవసరమైనయంశమునే చెప్పవచ్చును గదా. అట్లనకున్నను సూత్రమునఁ బ్రథమైకవచనాంతముగాఁ జూపిన రాజు అనుదానిలో నుత్వము 21. సూత్రముచే నైనదే యనియుఁ బ్రథమైకవచనలోపమే నిపతింపఁబడిన దనియుఁ జెప్పఁగలమా?

నిపతింపవలసినయవసర మేమో తెల్పుచు బా.వి. "ఇది మహత్తు గావున (పుంలింగమును) అత్వ ముత్వ మగును. డుజ్ చేయును. రాజుఁడు అగును. ఈడుజ్‌ను లోపింపఁజేయుమార్గము లేకయే

యీనిపాతము (161) అన్నది. డుజ్జు లోపింపఁజేయు మార్గము లేకున్న నది కల్పింపవచ్చును. 'డుజ్జునకు లోపం బగు' ననవచ్చును. వృద్ధాదులఁ డుజ్జునకు విభాషగా లోపము చెప్పలేదా? వృద్ధు ఇత్యాదిగా (వికల్పముగ) నిపతించెనా? ఇట లోపము నిత్యముగాఁ జెప్పవచ్చు. (ఇంకను వృద్ధాదిసూత్రమునందునే విభాషకు వ్యవస్థ చేసి రాజునకు డుజ్లోపనిత్యతను సాధింపవచ్చు.) ఇట నిపతింప నేల?

డుజ్లోపమునకై మార్గము లేక నిపతించె ననరాదు. అట్లని డుజ్లోపమును జెప్పరాదు. డుజ్లోప మున్న డుజ్జు చేరుట ముందు జరుగుఁ గదా. ఇది దుమంతము. కావున ద్వితీయాదివిభక్తుల రాజుని రాజునిచేత ఇత్యాదిగను రూపముల కవకాశము గల్గును. వారి ఇత్యాదులకువలెఁ బ్రథమైకవచనలోప మున్నఁ బైయిబ్బంది యుండదు. వారిచేత ననునట్లుగా రాజుచేత నిత్యాదిగ నగును. అయినఁ బ్రథమైకవచనలోపము చెప్పక యుత్వమును గూడ నిపతింప నేల?

సూరి రాజుశబ్దం బొక్కటి దంత్యయుక్తంబు గానంబడియెడి నను చో నిందలి జకారము దంత్య మగుట ప్రస్తావించెను. దానిం బట్టి చూడ నిట దంత్యతను గూడ నిపతించుట యుద్దేశించె ననిపించు. అట్టి దంత్యత, రాజులు, రాజుచేత నిత్యాదులందును సిద్ధింపవలసి యున్నది. కావున నెల్లవిభక్తివచనముల సిద్ధించుటకు నిపతించుట యవసరము. లేకున్న నట్లొకతీరము చేయవలయు. కావున నుత్వముతోఁ గలిపి, యుత్వము, జకారమునకు దంత్యత, స్త్రీత్వము నిట్లు నిపతించె ననవచ్చు. దీనిచేత నిపతింపఁబడినస్థలమునని 'రాజులో దంత్యత. సాధారణప్రక్రియ ననుసరించిన వాతరాజుఁ డిత్యాదుల దంత్యత (బా.వి. 161) లేదు.

ఏమైనను బ్రథమైకవచనరూప మొక్కటి సూత్రమున నిర్దేశించె నని యది యొక్కటి నిపతింపఁబడినరూప మనియు నితర

విభక్తివచనస్థలముల సాధారణప్రక్రియయే నడచు ననియుఁ జెప్పుట సంగతము గాదు.

వృక్ష మమహత్తైనను మహత్తుగా వివక్షించినపుడు వృక్షరాజు అని యగుటకు లక్షణము విరోధింపదు. (బా.వి. 161, ఖగరాజు అనుచో ఖగ మమహత్తే కదా. మహద్వాచక లేక యారూపమెట్లగును? సూరి దాని నెట్లుదాహరించెను? ప్రాణివాచకములే గాని యచేతనములు మహద్వాచక కర్మములు గా వనరాను (బా.వి. 161) అట్లయైన సముద్రుఁడు మేఘుఁడిత్యాదులు బాల.చేసనాధువు లనవలసివచ్చు.

స ర ము :

పయఃప్రభృతులలో సలోపము లే దని సూరి యందు 'సరస్సు'చూపెను. అది తెలుఁగింపవలె ననియు సరము అనురూపము కూడ నుపయుక్త మనియు (163) బా.వి. నిరోప్నన్నది. అట్టి ప్రయోగములు వ్యా.సం.స. (668) నుండి తెలియనచ్చును. 'అర్వాచీనప్రయోగములలోఁ జూపట్టు (వ్యా సం.స.669)'టవలన నప్రాచీన మని సూరి (సం గనుకాసె నెలఁతిచ్చెను) ప్రమాణీకరింపలేదేమో.

భు వి - ది వి - హృ ది :

భూదివోస్తు జా యత్తే స్వని చింతామణి చెప్ప సూరి వీనిని నిపతించెను. తె.వ్యా.వి. ఇట 'సంస్కృతమునందలి సప్తమ్యేకవచన రూపములు ప్రాతిపదికలుగా తెనుఁగున గ్రహింపఁబడినట్లు చెప్పుట శాస్త్రోచితము గా దని సూరియభిమత (311) మన్నది. సప్తమ్యేక వచనాంతములె (పదము) ప్రాతిపదిక లనుట శాస్త్రోచితము గా దనుట యేభాషయం దైనను సర్వసమ్మతము. అయినను ప్రథమైకవచనాంత

తుల్యములు ద్వితీయైకవచనాంతతుల్యము లన్నట్లుగనే సప్తమ్యేకవచ నాంతతుల్యం బన్న నది శాస్త్రోచితమె యగు నని సూరివిధానము ననుబట్టియు గ్రహింపవచ్చును. కాని యట్టి రెండుమూఁడింటికై యట్టి విధానము చేయుటకన్న వానిని నిపతించుటలోనే లాఘవము గల దనవచ్చును. ఘటుశాదికము లును తదితరస్థలములు (ప్ర ప.తుల్య రూపస్థలములు) ననేకము లగుటచేతఁ దత్తద్విభక్తితుల్యములు నామము లగు ననుట యొప్పును.

స్త్రీలింగములు - స్త్రీప్రత్యయాంతములు :

'స్త్రీలింగంబు లెల్ల స్వస్వనియతంబు లగు స్త్రీప్రత్యయంబులం గూడి యుండఁ బ్రవర్తిల్లు' ననులక్షణముఁ గూర్చి బా.వి. 'స్త్రీప్రత్యయాంతము లెల్ల స్త్రీలింగములే కాన సూత్రమున ఆపద మనవసర మేమో (167) యని యనుమానించబడి. స్త్రీలింగంబు లనునది యిటఁ గర్త. అదే లేకున్న నాలక్షణ మన్వయించు టెట్లు? బా.వి. చేర్కొన్నట్లు స్త్రీలింగంబులు (ఎల్లన్) అనుపదమును దొలఁగించి (ఎల్ల) స్వస్వనియతంబు లగు స్త్రీప్రత్యయంబులం గూడి యుండఁ బ్రవర్తిల్లు' అనుచో స్త్రీప్రత్యయంబులం గూడి వర్తిల్లున వేవి? 'స్వస్వనియతంబు లగు' అనుదాని కన్వయ మెట్లు? అదియుఁ దొలఁగింపవలెనా? అట్టియెడల సూత్రమె మార్చి 'స్త్రీప్రత్యయాంతంబు లెల్ల నిందుఁ బ్రవర్తిల్లు' ననవలెను మహామహాత్ములు పుంనపుంసకము లైన (హలంత) శబ్దములు తత్సమము లగుటను నిరూపించుచు స్త్రీలింగశబ్దములం గూర్చి చెప్పవలయునప్పుడు ఈలక్షణమునఁ బ్రకరణానుగుణముగ స్త్రీలింగంబులు (ఎల్లన్) ననుకర్తృవాచకము సముచితముగ నున్నది.

కపిలవశిష్ఠము :

"ఇట సంస్కృతభాషానుసారము విశేష్యము స్త్రీలింగము నందుండుటచే విశేషణము కూడ అదేలింగము నందుండును. ఆంధ్రభాషానుసారము విశేష్య మమహత్తగుటచే విశేషణము అమహద్వాచకము గానే యుండును" అన్నది. (168) శా.వి. ఈవ్రాఁత సంగతము గాదు. ఆంధ్రభాషలో సంస్కృతభాషానుసారముగా నుండు టేమి! సంస్కృతానుసారముగా నొకప్పుడు స్త్రీలింగము నుండ నాంధ్రభాషానుసార మొకప్పు డమహత్త్వమును నుండు టేమి? స్త్రీలింగ మం దున్నప్పు డది యమహత్తు కాదా? కపిల వశిష్ఠ యనుచో వశిష్ఠ యన్నది యమహత్తు కాదా? ఆంధ్రభాషానుసార మమహత్తు కాఁగా నది స్త్రీలింగశబ్దము కాదా! ఆంధ్రమున నింకే దేని లింగ మతిదేశించినఁ దప్పఁ దెలుఁగున మహత్తైనను నమహత్తైనను సంస్కృతానుసారముగ నుండు లింగ మిట్లు యుండుటకె తప్పదు గదా.

ఇట శా.వి. పేర్కొన్న క్రమమును బట్టి యితరస్థలముల నపరూపము లిట్లేర్పడును. వృక్షశబ్దము సంస్కృతానుసారముగాఁ బుంలింగము నందుండఁగా ఉన్నతుఁ డగువృక్షుఁ డనియు నాంధ్రభాషానుసార మమహత్త్వమున నుండఁగా ఉన్నత మగువృక్ష మనియు ద్వైరూప్య ముండవలదా? అయిన నుత్వదుష్టులు రావలె నన్నఁ బుంలింగ మగుటతో పాటు మహత్తు కూడఁ గావలెను గావునను నిది పుంలింగ మైనను నమహత్తు గావునను ఉన్నతుఁ డగువృక్షు మని యుండ దనవలె. అనఁగా నది సంస్కృతానుసారముగఁ బుంలింగమె యైనను నాంధ్రానుసారముగ నాపక్షమునను నమహత్తగుట గుర్తింప వలెను కదా. అట్లే యిటుఁ గూడ సంస్కృతానుసారము స్త్రీలింగ మైనను నాంధ్రానుసార మమహత్తు గాన స్త్రీలింగపక్షమునను నమహత్కార్యము జరుగక స్త్రీలింగకార్య మేల యైనది?

ఇం తేల? మహతీవాచకము లైన స్త్రీలింగశబ్దములు విశేషణములను స్త్రీలింగములే (167.) యేల యగును? స్త్రీవాచక మమహత్తే కదా. తిర్యగ్జడములకువలె. సంస్కృతానుసారముగా వనిత మనోహారిణి యని స్త్రీలింగమునం దుంటతో పాటు వనిత మనోహారి యని యాంధ్రభాషానుసార మమహత్త్వమున నేల యుండదు.

కపిల యనువిశేష్యపక్షమునఁ జూచినను నందు స్త్రీలింగత్వము నమహత్త్వము నన్నియు యున్నవి. (అదంత) అమహత్త్వముచే మువర్ణకము ప్రాప్తమవుచుండఁగా స్త్రీలింగత ననుసరించి స్త్రీలింగంబుల— అనుసూత్రముచేఁ బ్రథమైకవచనలోపమై యగుచున్నది. ఆస్లే విశేషణము నెడలను. స్త్రీలింగతుల్యామహత్త్వముఁ నుబట్టి మువర్ణక ప్రథమైకవచనలోపకార్యములోఁ బ్రథమైకవచనలోపకార్యమే యగును గాని యమహత్త్వమునుబట్టి మువర్ణకాగ్యము కాదు. విశేషణము నెడల బా.వి వివరించిన తీరునుబట్టి చూచిన నది విశేష్యము నెడల నేల వర్తిల్లదు? కపిల యనువిశేష్యమునకును సంస్కృతానుసారముగా స్త్రీలింగముతో కపిల యనురూపముతో పాటు ఆంధ్రానుసారముగ నమహత్త్వముతో కపిలము అని కావలదా? ఇట్లేర్పడు నపరూపము లసంఖ్యాకములు. మువర్ణక మగునది (క్లీబములకును) నమహత్తులకె గదా. స్త్రీలింగములు తెలుఁగున నమహత్తులే యగుచుండె. సంస్కృతాంధ్రభాషానుసారముగా నీద్వైరూప్యము విశేషణములందె కాని విశేష్యములందు వర్తిల్ల దనుటకుఁ బ్రమాణ మేది? బా.వి. సాధారణీకరించి చెప్పినది గదా.

అసలు సంస్కృతానుసారముగ స్త్రీలింగమునను నాంధ్రానుసారముగ సమహత్త్వమున నుండి ద్వైరూప్యము సాధారణముగా సిద్ధ మగుచుండఁగా నీమహతీతరంబు లగు - నిత్యాదిసూత్ర మేల? సూరి వ్యర్థముగాఁ జెప్పెనా?

సూత్రము చెప్పఁ దలఁచుచో ని ట్లేల చెప్పవలె? ఆంధ్ర భాషలో శబ్దము లాంధ్రానుసారముగా నుంట సహజము గాని సంస్కృతానుసారముగా నుండు టెట్లు? రాముఁడు + అతఁడు అనుచో సంస్కృతానుసారముగా సంధి యగుచున్నదా? కాఁగా నాంధ్రానుసారముగా నిట విశేషణ సమహత్త్వమునం దుండఁగా కపిల వరిష్ఠ మనుకీతి మువర్ణకాంతరూపములు సిద్ధము లగును. అట్టి యెడల కపిల వరిష్ఠ యనుకీతి (సంస్కృతానుసారముగ నేర్పడు స్త్రీలింగరూపములే యాంధ్రభాషయందు విశిష్టములు గాన నట్టివి సాధింపవలె. కాన సూరి యమహద్రూపసిద్ధికై క్లీబత్వము సూత్రించుట యసంగతము గాదా?

ఈవివరణము లక్షణమునకుఁ జెందినది గాన నీలక్షణముచే సిద్ధించునర్థమే కాని యీయది సహజసిద్ధము కా దనుకొందమా? ఈవివరణము లక్షణానుగుణ మగు టెట్లు? వరిష్ఠ మనురీతిరూపము లమహత్త్వముచే సిద్ధ మైన వనుట లక్షణవిరుద్ధము. లక్షణము క్లీబత్వము నను జెప్పుచున్నది గానఁ గ్లీబత్వముచే సిద్ధ మవునవి. స్త్రీలింగ పక్షమునను నీయవి యమహత్తులే యగుటచేత మువర్ణకరూపమె యమహద్రూప మనరాదు. (కపిల) వరిష్ఠ వరిష్ఠ మన్నవి రెండు నమహత్తులే. ఒకటి స్త్రీలింగమునం దుండ నొకటి క్లీబత్వముచేత సిద్ధ

మైనది. క్లీబత్వాతిదేశమువలన నందు సంస్కృతానుసారముగ నున్న స్త్రీలింగత్వము బాధిత మై క్లీబకార్య మగుచున్నది.

కపిల వరిష్ఠ యనుకీటివిశేషణ స్త్రీలింగరూపము సైతము సంస్కృతానుసారముగా సిద్ధించుచున్న దనుట సరి కాదు. 'విశేష్యంబు ననుంబోలె విశేషణంబులకు లింగవిభక్తివచనంబు లగు' ననునాంధ్రలక్షణముచే విశేష్యలింగము విశేషణమునకు వచ్చుట యాంధ్రలక్షణ సిద్ధముగా గుర్తింపవలయును.

—*—

ఆచ్ఛికపరిచ్ఛేదము

ఈపరిచ్ఛేదమునందు మూఁడుప్రకరణములు గలవు. 1. ఆచ్ఛికప్రకరణము. 2. సర్వనామప్రకరణము. 3 ఔపవిభక్తికప్రకరణము. (బా.వి. 170) ఇట్లు విభాగించుటవలన సర్వనామాదు లాచ్ఛికములుగా వని యర్థ మగుచున్నది. ఆచ్ఛికప్రకరణము ప్రధాన మైనది. అదే ఆచ్ఛికపరిచ్ఛేదము. సర్వనామౌపవిభక్తికప్రకరణము లాచ్ఛికప్రకరణమున నవాంతరభేదములే కాని తద్భిన్నములు గావు. కనుకనే సూరి యాచ్ఛికప్రకరణ మని వేఱుగా విభాగింపలేదు. స్వతంత్రముగా బా.వి. చూపినయీభేద మనుచిత మనక తప్పదు.

పంకజము:

ఇది 'యాంధ్రవర్ణఘటిత మైనసంస్కృతసమ' (170) మని బా.వి. పేర్కొన్నది. కాని యిందు జకార మత్తుతోఁ గూడియున్నది. ఇది యచ్చతెనుఁగైన దంత్యముగా నుచ్చరింపఁబడవలయును. అఆ ఉఊఒఓఔలం గూడినచజలు తాలవ్యము లగుట యచ్చతెనుఁగునఁ గుదురదు గదా. పంకజ మనుచో జవర్ణ మత్వఘటిత మయ్యుఁ దాలవ్యముగా నుచ్చరింపఁబడుట నాతాలవ్యజకార మనాంధ్రవర్ణ మనియే నిశ్చయింపఁదగియున్నది. (కుండ. చూ.త్రి.శే))

పుంలింగతుల్యములు:

“వికృతౌ సర్వే శబ్దాః క్లీబసమాః స్త్రీసమాశ్చ నాన్యే స్యుః’ అనుచోట నాన్యే స్యుః అనఁగాఁ దెలుఁగునఁ బుంలింగతుల్యములు లేవనియే యర్థము. కొండొకచోఁ బుంలింగతుల్యములు గల వని

సూరి పేర్కొనెను. దీనింగూర్చి బా.వి. 'మూలమునందు క్లీబనపుంస్త్రీసమములే కాని పుంలింగతుల్యములు లే వని యుద్ఘాటింపఁబడఁగా సూరి యీయభిప్రాయమును సవరించెను' (172) అన్నది. అయ్యుఁ జింతామణియం దోషలోపము లే దనఁదగు. ఆచ్ఛికముల డుఞంతములను సాధించుటలోఁ జింతామణిసూత్రమును సూరి మార్పు చేసి గ్రహించె ననఁదగు. పుంలింగతుల్యత్వాతిదేశమునకుఁ బ్రయోజనము డుఞాదు లగుట యనుట స్పష్టమే. పుంలింగతుల్యత లేకయే డుఞ్ఞు సిద్ధించుచున్నయెడలఁ బుంలింగతుల్యతను జెప్ప నక్కఱ లేదు గదా. చింతామణి 'యేకాదేరమహతాం చ డా పున్న' యనుసూత్రముచే క్వచిదమహతోఽపి డుఞ్ స్యాత్ యనుసూత్రమునందలియపిశబ్దముచేత నేకార్థకాద్యాచ్ఛికమహత్తులకును డుఞ్ఞును సాధించెను. పుంలింగతుల్యతను జెప్పిన మహతస్సర్గ జనిలో భవేత్పుంసి యని డుఞ్ఞగును. పుంలింగతుల్యత లేకయే యది సాధించుటకుఁ జింతామణి క్వచిదమహతోఽపి యన్నది. ఉత్వనిషేధసామర్థ్యముచే నివర్ణాగమములు సిద్ధించు. అం దేకాంతమట సుత్వము లేకపోఁగా వచ్చిన్నమును త్రై యపిశబ్దముచే గ్రహింపఁబడుచున్నవానిలో సత్వము నగును. డుఞాదులసాధనపద్ధతిలో మార్పు కాని చింతామణిని సూరి ననుసరించి నట్లు చెప్పఁదగునా!

స్పష్టత - పొదుపు :

కర్త్రర్థే సూత్రవివరణము నుద్దేశించి బా.వి. ''ఉగాగమాంతము లని స్పష్టముగాఁ జూపుటకు మఱి యొకశబ్దము చేర్పఁబడెను. లాఘవము నాశించి స్పష్టతను భంగపఱుపరాదు. స్పష్టత చెడనంత వఱకె లాఘవాపేక్ష' (134) యన్నది. రమ. కూడ నిట్లు తలఁచె. నిజము కావచ్చు. మగాదిసూత్రవివరణమునఁ 'గ్రాపత్యయాదు' లను

టను వివరించుచో 'కా + ఆ - కా (సవర్ణదీర్ఘసంధి) 'ఆ'నుకూడ మాగాదుఁలో సూరి చేర్చి గొప్పపొదుపు సాధించె' (174) నన్నది. ఇటుఁ బొదుపు సవర్ణదీర్ఘసంధి చేసి కాప్రత్యయమాదు లనుటలో. అనఁగా నిట స్పష్టతకంటెఁ బొదుపునకుఁ బ్రాధాన్య మీయఁబడిన దన్నమాట. ఆ ప్రత్యయ మిట సూరి కాప్రత్యయమాదు లనుచోటియాదిశబ్దముచే నుద్దేశించె ననుట లెస్స. అది తత్సందర్భమున స్పష్ట మగు.

కాప్రత్యయముమీఁదిబహువచనలకారమునకు లఘ్వలఘురేఫలును లఘురేఫమునకు ముందు బిందుపూర్వకడకారము నగు నని సూరి చెప్పుటను మార్చి బా.వి. అలఘురేఫమును మాత్రమె విధించి వికల్పముగా ముందు బిందుపూర్వకడకారము విధింపనగు ననియు సంయుక్తమైనపు డలఘురేఫము లఘువే యగు ననియు తలఁచినది. (176) అనఁగా నిచ్చట స్పష్టతకంటెఁ బొదుపునకుఁ బ్రాధాన్య మీయఁబడిన దన్నమాట. విలుకాండ్రు విలుకాఁడు అనురీతిగా బిందుపూర్వకడకార మున్నపుడు లఘురేఫముమాత్రమే యుండుటయు బిందుపూర్వకడకారము లేనపు డలఘురేఫము మాత్రమే యుండుట స్పష్టమై యుండఁగా దాని నట్లే స్పష్టముగా విధించుట యుచితము గదా. ఇంకను బా.వి. చేసినసూచనము ననుసరించినఁ బ్రక్రియలో లాఘవ మున్న దని నిర్ణయింపలేము. ఇంక లక్షణమున నైనను లాఘవము గల్గునా? కాప్రత్యయముమీఁది — అలఘురేఫంబును ముందు బిందుపూర్వకడకారంబు వికల్పముగను నగు నని చెప్పవలె. సూరి చెప్పినలక్షణముకంటె నిందు లాఘవ మున్న దనలేము. లక్షణనిర్మాణమునఁ గాని ప్రక్రియలోఁ గాని లాఘవము లేకుండఁగా స్పష్ట మగుమార్గము నేల విడువవలయును. ఇంకను అలఘురేఫకు ముందు బిందుపూర్వకడకారము విధించినచో నట్లు విధించుటనుబట్టి (యెల్లయెడల సంయుక్తస్థలములలో నలఘువు లఘు

పైనను) ఇచ్చటమాత్ర మేఘు నక్షే యుండు నని చెప్పుట కవకాశము గలదు. అస్పష్టత గాని తెచ్చుకొన నేల? ఒకవేళ గౌరవమె యున్న దన్నను సంస్కృత సూత్రలక్షణము కాదు గదా.

జేత్రప్రభృతులు :

జేత్రప్రభృతుల బహువచనమునకు ముందు ను ఙ్ఞాలు నను టలోఁ ప్రభృతిశబ్దము నిరర్థక మని వ్యాఖ్యలవారు భావించిరి. (బా. ఉ.) బా.వి. ప్రేండ్లు మొక్కలీండ్లు మున్నగున విత్రి వని (177) ప్రభృతిశబ్దమును సార్థకము చేసినది. కాని సూ.వి. ప్రేను - ప్రే లనియు మొక్కలీం డనుచో మొక్కలీం డ్రనియు బహువచనరూపములను జూపినది. బా.వి. చూపినరూపముల కెటనే నాధారము గల దేమో యింతకు నస్పష్టము.

కూఁతురు :

కూఁతుశబ్దము ప్రథమైకవచనంబునకు నవర్ణకం బగు నని సూరి చెప్పుటను గూర్చి బా.వి. ప్రథమైకవచనమునందు రువర్ణము వికల్పముగాఁ జేరు నని పెద్దసవరణము. సూరి ప్రథమైకవచనమందే రువర్ణము చేరు నని తక్కినచోట్ల లోపించు నని పేర్కొనె (118) నన్నది. సూరి ప్రథమైకవచనమునందుఁ జేరు ననుచుండఁగాఁ దక్కినచోట్ల లోపించు నని యర్థ మగుట యెట్లు? తక్కినచోట్ల రువర్ణమునకుఁ బ్రాప్తియే లేదు గదా. లోపింపవలయు నన్నది ప్రాతిపదికావయవము గావలెను. కూఁతురు ప్రాతిపదికమైనఁ గూఁతుశబ్ద మను టెట్లు? ప్రథమైకవచనముగా రువర్ణకవిధాన మేల? కూఁతురురు - అని యుండునా?

బ. వ. లువర్ణకము పర మగుచుండఁగాఁ బ్రథమైకవచనముగా వచ్చిన 'రు' లోపింపవలయును. ద్వితీయాదివిభక్తులు ప్రాతి

పదికే చేరవలయును. (244) అన్నది తె.వ్యా.వి. ఇది చారిత్రిక దృష్టి యేమో. లాక్షణికులమార్గ మిది కాదు. ద్వితీయాదివిభక్తు లెట్లో యట్లు ప్రథమావిభక్తియుఁ (బహువచనమును) ప్రాఁపదికే చేరవలె. కాఁగాఁ గూతును అను ప్రథమైకవచనాంత(పదము)పై బ.వ. లువర్ణకము చేరుటయు నప్పుడు ప్రథమైకవచనవర్ణకము లోపించు టయు నశాస్త్రీయము మనకే తప్పదు.

నీర్లు - నీళ్లు :

బహువచనశిష్టంబు లయి యద్విరుక్తంబులయిన డకారల కారంబుల కెల్ల ఘులకారంబు నిత్యంబుగ నగు' ననుచో సూరి రేఫమును ప్రస్తావింపకుంటచే బా.వి. 'నీర్లు - నీళ్ళు' వంటి వింక నిరూపితము కావు. (182) అన్నది. నీర్లు అను రూపము నీళ్లు అని యగుట కవకాశము లే దని యభిప్రాయము గావచ్చు. ఉల్లోపము చెప్పిన ఆచ్ఛి. 12. సూత్రమునొద్దఁ జూపిన గోర్లు నీర్లు అను వానింబట్టి నీర్లు అను నది యిందు నిరూపితమె కదా. నీర్లు - అన్నది నీళ్లగుట నిరూపితము కా దందమా? కాని నీరు + లు అనుచో ఆచ్ఛి. 13. చే ళాదేశము రాఁగా నీళులు - (బహుళము గాన రాకున్న నీరులు) ఉల్లోపమైన నీళ్లు (నీర్లు) అనుకిటి నవును. (మా. శా. సూ.)

కోడండ్రురు :

'సూరి కోడవలినిబట్టినను అంధుడగు ధృతరాష్ట్రుఁడు సుందరి నా కోడండ్రురయందు - అనెను. తిక్కన ఎవ్వరియాండ్రు రింక - అనెను. ఇట్టివి భ్రాంతిమూలకములు. (185) అనుచో బా.వి. చమత్కార మాదరింపవచ్చును గాని యవి సూరిలక్షణమునకు విరుద్ధము లనునభి ప్రాయ మసంగతము. కోడవండ్రులు (కోడవండ్లను అని సూరియొ

చూపుటనుబట్టి సంశ్లిష్టబహువచనాంతతుల్య మగునామముపై బహువచనవిభక్తు లెల్లఁ జేరుట స్పష్టము) కోదండ్రురయందు ఆంధ్రురు అనుచో కోదండ్రుడు ఆంధ్రుడు అనునవి గ్రహించుట భ్రాంతియా లేక పైని బహువచనలకారమునకు రేఫ మగుట భ్రాంతియా? కోడలు ఆలు అనునవి బహువచనాంతతుల్యరూపములు ప్రాతిపదిక లయినపుడు కోదండ్రుడు ఆంధ్రుడు అనియు కాకతప్పదు. ఆంధ్రుడు అన్నది బహువచనరూపము కాఁగా నట్టిరూపము ప్రాతిపదిక లందు ననఁగా బహువచనమున లేని (కోడవండ్లువంటి) ఆండ్లు అనురీతిరూపము గానేరదు గదా. కాఁగా నీక భ్రాంతి సంశ్లిష్టబహువచనాంతముపై నున్న బహువచనలకారము రేఫ మగుటయందా? అట్లనరాదు.

ఆల్వాదులబహువచనలకారంబునకు రేఫంబును మున్నగు సూత్రముచేతనే యగును. ఆల్వాదులలో ఆంధ్రుడు అనురీతిని గ్రహించుటె ట్లనరాదు ఆంధ్రుడు అన్నది ఆలు అను ప్రాతిపదికవికారము. ఆలు అనునామము ఆంధ్రుడు అని యై ప్రాతిపదికమై యున్నది. కావున నాల్వాదిసూత్రము వర్తిల్లును. రాము యన్నది డుమంతము. రాము, రామువి (చేత) అన్నవియు డుమంతములే కదా. ఆంధ్రు + లు ఆంధ్రురు అనియె యగును. మాందులువర్ణము లేకుండుటచే నట బిందుపూర్వక డకారము ప్రసక్తి లేదు ఉదాహరణమునకుఁ జింతామణిలో డాప్వరానప్పటివిధాత్రానులు 'తా ప్రభో రమేశ నమో' యని యీశబ్దతుల్యము లవుఁ గదా. ఈశుఁ డనుచో నవలె విధాత్రుఁ డని డు జప్పుచున్నది. ఈశుఁ డనుచో నత్వమున కుత్వము గలదు గదా. విధాత్రుఁ డనుచో నామమున కుత్వ మైనదా? అత్వము లేదు గాన నీశశబ్దతుల్య మైనను నుత్వప్రసక్తి లేదు.

అట్లే యిటుఁ గూడ ఆంధ్రు అనుసంశ్లిష్టబహువచనాంతతుల్యరూప మందిన ఆలుఅను ప్రాతిపదికపై బహువచనలకారము రేఫ మైనను ముందులువర్ణము లేమి బిందుపూర్వకడకారముప్రసక్తి లేదు. కోడండ్రురయుండు ఇత్యాదులు సూనుసూత్రసిద్ధములే. వేడుకాండ్రురను చెలియాండ్రురయుంను ఇత్యాదిగఁ బ్రయోగించుకొనవచ్చును.

చేలు - పేలు :

బహువచనంబు పరం బగునపుడు చేను పేను మీను శబ్దంబుల నువర్ణంబు లోపించు ననులక్షణ ముండఁగా బా.వి. 'చే, పే, మీ' అనువానిని ప్రాతిపదికలుగా గ్రహించి ను ప్రథమావిభక్త్యర్థమునందు వచ్చు నని యు తలంపవచ్చును. అట్టిదానికి బహువచనమందు లోపము కల్గు (187) నన్నది. ప్రథమావిభక్త్యర్థమునం దనఁగాఁ బ్రథమైకవచనముగా వచ్చు నన్నమాట. ప్రథమైకవచనముగా వచ్చు నన్నఁ దదితరవిభక్తిస్థలమున నెట్లగును? చే ప్రాతిపదిక. లువర్ణము బహువచనము చేలు. మఱి బహువచనమందు లోపము గల్గు టెట్లు? అన లిది వచ్చునఁ గదా లోపము వచ్చుటకు. కూఁతుశబ్దమునకుఁ బ్రథమైకవచనమున రువర్ణక మగు నన్నస్థలమునను బా.వి. ఇట్లే వివరించినది. బహువచనస్థలమున లోపింపవలయు నన్నఁ బ్రథమైక వచనేతరస్థలముల దీని నాగమముగాఁ జెప్పవలెను. ఆగమముగాఁ జెప్పినపుడు లోప మేల? ద్వితీయాద్యేకవచనముల నాగమము నిత్యముగనే చెప్పినను బహువచనస్థలముల లే దని చెప్పుట లాఘవము గదా. చేను నాము మనియు బహువచనపరకతలో 'ను' లోపించు ననుటను బైరీతిగా మార్చుటలో బా.వి. సాధించినప్రయోజన మేమి? స్త్రీసమములందు నెల్ల నిట్లు తుదివర్ణము ప్రథమైకవచనముగాను దదితరవిభక్తిస్థలముల నాగమముగను జెప్పవచ్చునా? ఇఁ

నిట ద్వితీయాద్యేకవచనార్థములం జేనికిం జేనికి ననురీతి నుండును. ఇట నిత్య మహావిభక్తికము. ఇట నువర్ణమునే చేసి యిత్వము చేయకతప్పదు. లాఘవ మని నివర్ణము నాగమము చేయుదురా? చేనన్ అనుచో (తృతీయా) సప్తమ్యర్థమున నత్వ మగుట యెట్లు? ఇట్టివిలక్షణ మైనప్రణాళికవలనం బ్రయోజనము గానరాదు కాని యనుచితగౌరవము**మా**త్రము స్పష్టము. కాంగా నీనువర్ణము నాగామ యవము యని గుర్తించుట శబ్దశాస్త్రోచితము. ఒకవేళ బా.వి. చారిత్రకముగా నూహించుచున్న దేమో. (188)

పాలు :

'ఇట్టివే దోయి - దోలు. పాయి - పాలు. ప్రాయి-ప్రాలు. మున్నగునవి' (188) అను బా.వి.వివరణము చారిత్రకదృష్టితో డిది గావచ్చును. రేయి - రేలు. అనుచోవలె పాయి - పాలు అనురీతిగా నగు ననుట శబ్దశాస్త్రమున సమన్వయింపదు. 'పాలు' అనుదానికి పాయి యనునేకవచనరూప మప్రసిద్ధము. దీని కేకత్వబోధకత్వ వివక్షయు సముచితముగాం గానరాదు. పాయి యని యొక్కప్రయోగమును సూ.ని. చూపినది. ద్విపదహరిశ్చంద్రోపాఖ్యానమున ఆ.కి.అ విపర్యయములు పెక్కు లున్నవి. పాలను పాలచేత ఇత్యాదిగా నుండును బట్టి యుంపలింగవర్ణము బహువచనమె యనుట స్పష్టము. కాన నది నిత్యబహువచనముగాం జెప్పుట యుచితము. పాయి యనురూపము నంగీకరించుటకుం బ్రయోగప్రామాణ్యము లభ్యము గాదు.

'ఇట్టివి ప్రథమాతుల్యములు. కావుననే సమాసమునందును వీనికి లోపము' (188) అన్నది. బా వి. అనంగా రేయిప్రభృతులలోం దుదియువర్ణము ప్రథమావిభక్తివంటిది గావున సమాసమున లోపించు చున్న దని యభిప్రాయ మగుచున్నది. రేనిద్రించు, నేవోసిన, పడగలు

వే గల శేషుండు ఇత్యాదిగఁ బ్రథమైకవచనమునందును యువర్ణము లేని ప్రయోగము లున్నవి. సమాసమందుఁ గానరాకపోవుటనుబట్టి ప్రథమా విభక్తివంటి దనునూహ గల్గిన నది యసంగతము. బహువచనపరకతలో లోపించుటనుబట్టి యది ప్రథమావిభక్తివంటి దన్న నదియు శబ్దశాస్త్రోచితము గాదు. ఆవులు ఆలు అనురీతిగా లోపించునెల్ల తావుల శబ్దాంతిమవర్ణములు ప్రథమావిభక్తులుగాఁ జెప్పట భాషాశాస్త్రమున సరిపడునేమో కాని వ్యాకరణశాస్త్రమునఁ గుదురదు.

ఆలు - జాలు :

బహువచనంబు పరం బగునపు డావు ప్రభృతులతుదియక్షరంబునకు లోపంబు విభాష నగు నని సూరి యిట్టి వుదాహరించెను. ఇట బా.వి. 'వుములు ప్రథమావిభక్తిప్రత్యయములు. బహువచనమునం దివి యాగమములు. ఈగణమునం దీయాగమములు వికల్పము' (188) అన్నది. ప్రథమావిభక్తు లైనముపులును గలవు. సందర్భము ననుసరించి బహువచనమం దవి యాగమ మవుటను బా.వి. ఇటఁ బ్రస్తావించియుండవచ్చును. ప్రథమైకవచనేతరస్థలముల (బహువచనమందే కాక ద్వితీయాద్యేకవచనస్థలములందును) నాగమము లవును గదా. కాని ఆవులు జాములు అనుచో వుము లాగమము లనుట పొసఁగదు. చుట్టములు మీసములు అనుచో ము ఆగమమే. ఈ రెంటిని గలిపి ముపు లాగమము లనురీతి వివరించు టెట్లు? ఆవులు జాము లనుచో వుము లాగమము లనఁగా ఆ, జా అన్నవి ప్రాతిపదిక లనవలె. ఆవు జాము అనుచో నవి ప్రథమైకవచనము లనవలె. ఎట్లు వచ్చినవి. ఉకారాంతగోశబ్దములకుఁ గదా వువర్ణకము (వుగాగమము) విహితము. ఆ అన్నది అం దేది? అట్లే అమహాన్నపుంస

ములకదంతములకే మువర్ణకము (ముగాగమము) విహితము. 'జా' అన్నది యాదంతమె. కాఁగా నిట నివి యాగమము లనుటకు శబ్దశాస్త్రమునఁబట్టి యవకాశము లేదు.

ఆచ్ఛికశబ్దములు స్త్రీసమ క్లీబసమ పుంలింగతుల్యములుగాఁ జెప్పఁబడ్డవి. స్త్రీసమత్వమువలనఁ బ్రథమైకవచనలోపము.' క్లీబసమత్వమువలన మువర్ణకము, పుంలింగతుల్యతవలన డుజాదులును నవును. ఇంక పువర్ణక మెట్లు చెప్పఁడు? ఊరు మొదలగు నదంతము లైనను స్త్రీసమత్వాతిదేశమువలన సులోపమే కాని పువర్ణకము నందవు. అహో. వ్యాఖ్యానుసారముగా పుట్టువు అన్నవు అనుచో నాచ్ఛికములపై పువర్ణక మగుటను తె.వ్యా.వి. ప్రస్తావించినది. వజ్ఝలవారిట్టియభిప్రాయమును దిరస్కరించుట యుచితమే. (వ్యా.సం.స.) ఊరు-ఊరువు, పేరు-పేరువు-అనుకృతి నుండవలసిబాధ తప్పినది. సూత్రాంధ్రమునఁ 'గ్వాప్యాచ్ఛికస్య పుః' అన్నసూరియభిప్రాయ మింకను బరిశీలనార్హము. మొత్తముపయి - మహత్తు లైనను (కొడుకు) నమహత్తు లైనను (ఊరు) నాచ్ఛికములపై పువర్ణకము వచ్చుట లేదనక తప్పదు. ఏ మైనను 'ఆవు' అనుచోటవువర్ణము ప్రత్యయము కాదు. ఆవులు, జాములు అనుకృతి సిస్త్రీసమము నుండలిపుము లాగమములు గావనియుఁ బ్రాతిపదికావయవములే యనియు గుర్తింపఁదగును. చుట్టలు, జాలు అని యుదాహరించుచో సూరి యాగమమూ శబ్దావయవమూ యనువివక్ష చేయమి స్పష్టము. అందుకే ముగ్వాక్కులకు లోప మనక తుదియక్షరమునకని సామాన్యముగాఁ జెప్పె.

ఇంకను సూరి యిట ముపువర్ణములలోపము గల్గినవానిని జూపుటనుబట్టి యిట (నాగమములు వికల్ప మని లక్షణవిరుద్ధముగఁ

చెప్పి) మువులకే లోప మని బా.వి. తెలిపిన దేమో. సూత్రము తుదియక్షరమున కని సామాన్యముగాఁ జెప్పుచున్నవి. మఱి ప్రభిన్న వర్ణములకును లక్ష్యానుగుణముగ లోపము చేసికొనుటకు లక్షణమున వీలు గలదే కద.

మఱియుఁ బ్రస్తుతసూత్రము తుదియక్షరమునకు లోప మని చెప్పుచుండఁగా బా.వి. మువులయాగమము వికల్ప మని యర్థము చేయు టెట్లు పొసఁగును? మీఁసములు, చుట్టము లనుచో ముగాగమము గూడ నిత్యమే. నిత్యమైన యాగమ మిట వికల్పముగ లోపించినది కాని వచ్చుటయే వికల్ప మనరాదు. చరిత్రాదులకును మువర్ణకలోపము విహితము. అట మువర్ణకముగాగమములు వికల్పముగా నగు ననఁ దగునా? అవు లనుచో వువర్ణ మాగమ మనుకొన్న వు డాగమము వికల్పముగా నగుట నిట విధింప నక్కఱ లేదు. మువర్ణాగము మొక్కట చెప్పఁ జాలును. గోశబ్దమునకే గదా వుగాగమము నిత్యము. తదితరములకు (ఉదంతములకు) బహుళ మవుటంజేసి యిట బహువచనమున మం డాగమము లేమియుఁ గల దన్న నావులు, ఆలు నన్నవి వుగాగమమును జెప్పుసూత్రమునకే లక్ష్యము లవును. ఇటఁ జూప నేల? వువర్ణాగమము వికల్పమని యిచ్చట విశేషముగాఁ జెప్ప నేల? ముగాగమమువలె వుగాగమ మెల్లయెడల నిత్యముగ విధింపఁబడ లేదు గదా. దీనింబట్టియు నిట నాగమత్వము ప్రసక్తి తెచ్చుట యనవసర మని స్పష్ట మగుచున్నది.

మొత్తముమీఁదఁ దుదియక్షరమునకు లోప మను లక్షణమునకు నాగమములు వికల్ప మనురీతివివరణ మననుగుణము గా దని స్పష్టము.

నామాంతము :

ఇయకు మాఱుగా నామాంతంబున కేత్వంబు బహుళంబుగా నగు నప్పుడు నగు. ఇట బా.వి. 'నామాంత మనఁగా ప్రాతిపదిక యొక్క చివర అని కాక మధ్య, లోపల, అనియు నర్థములు. కావున చెలియలు మొదలగువానిలో మధ్య నున్న ఇయకు మాఱుగా ఎత్వము వచ్చును.' (189) అన్నది. అవుఁ గాక. చెలియ లనుచో నెత్వ మయిన చెలెలు అని కావలె. (చెల్లెలు ?) అట్టిరూప మున్నదా? చెల్లియ, చెల్లియలు అనువానిని సూ.వి. చూపినది. కాని ప్రయోగము లేదు. శ.ర.కు నాధార మేమో.

తె.వ్యా.వి. పరియాచకము పరేచకము పర్యాచకము కదెంబడె అనువానిం బ్రస్తావించి కదెంబడె అనురూపమును సూ.వి. శ.ర. చూపలే దన్నది. పరేచకము సమ్మతి మైన ట్లున్నది కాని యదియుఁ గాన రాదు. పర్యాచక మన్నది యిత్వలోపముచే సాధ్యము. పరేచక మవు టెట్లు? అంతశబ్దమునకు మధ్య మని యర్థము చేసినను 'ఇయా'కు 'ఏ'త్వ మగుట యెట్లు?

నామాంత మనుచో నంతశబ్దమునకు నడుము నను రీతిగా నర్థము చేయుట యొప్పదు. అట్టియర్థము గలది 'యంతర్' అను నవ్యయము. దానితో 'నామాంతము' అను రీతి రూప మేర్పడఁజాలదు. ఇట సంస్కృతమునఁ బ్రాతిపదికము నామాంతర్ అను రీతిగా రేఫాంత మైయుండును. 'భవచ్ఛ్రోత్రాదుల కిందుఁ బ్రయోగంబు లే' దను లక్షణము ననుసరించి రేఫాంతము లగుఁ దెలుఁగునఁ బ్రయోగము లేదు గావున నీశబ్దము సంస్కృతసమముగా నైనను దెలుఁగునఁ జేరదు. మొత్తముమీఁద నామాంతం బనుశబ్దముచే నామమునకుతుది యనురీతిగా నంతశబ్దమునే గ్రహింపవలయుట స్పష్టము.

స ర్వ నా మ ము :

సర్వనామసంజ్ఞ "ఆంగ్లభాషాప్రభావము ప్రసరించినకాలమునందే తెనుఁగువ్యాకరణవాఙ్మయమునందు ప్రవేశించిన' (659) దన్నది తె.వ్యా.వి. అథర్వణునిత్రిలింగశబ్దానుశాసనము 'సర్వవాచ్యం సర్వనామ' యని (4 కాం.) యర్థముతో దీనిఁ జేర్కొనెను. మఱి యీత్రిలింగశబ్దానుశాసన మెప్పటిదో? పరిశీలింపవలె.

వే న :

దీనికిఁ బ్రయోగము దొరుకలే దని ప్రౌఢవ్యాకర్త చెప్పఁగా (ప్రౌఢ.శబ్ద) బ.వ.లుగా వాన వీన వేన అనువానికి ప్రయోగములను గూడ ప్రౌ.వ్యా. చూపె' (667) నని తె.వ్యా.వి. పేర్కొనుట విచార్యము.

కొ ం ద ఱు :

క.సం. అందఱు అనుదానికి అందోఱు అనురూప మున్నట్లే కొండ అనుదానికి కొందోఱు అని యున్నట్లు చెప్పినది (తె.వ్యా.వి. 118) తె.వ్యా.వి. దీని నంగీకరించిన దేమో. కాని యిది గానరాదు.

పూ ర ణా ర్థ ము :

సంఖ్యకుం బూరణార్థంబునం దవగాగమం బగు ననుటను వివరించుచు బా.వి. 'ఒకసంఖ్యను తరువాతిసంఖ్యచేత నింపునపుడు అవ (క్) అగమ మగును (199) అన్నది. తరువాతిసంఖ్యచేఁ బూరించుట యేమి? సూత్రము ననుసరించి సంఖ్యావాచకమునకుఁ బూరణార్థమున ననఁగా నాసంఖ్య పూరింపఁబడుటలో-నని యర్థము స్పష్టము. ఆసంఖ్య పూరింపఁబడుటకుఁ 'దరువాతిసంఖ్య'తో సంబంధ

మేమి! దానిచేత నింపు కేమి? మూఁడవవాఁడు గల్గునంపునకు రెండవ వానింగూర్చి రెండవవాఁ డనరాదా? కైకేయి రెండవభార్య భరతుఁడు మూఁడవసోదరుఁడు (బా.వి. 200) అన్నట్లు సుమిత్ర మూఁడవభార్య. శత్రుఘ్నుఁడు నాల్గవసోదరుఁ డనరాదా? (భరతుఁ డౌనని మూఁడవసోదరుఁ డగునో వానికి శత్రుఘ్నుఁడు నాల్గవసోదరుఁ డగును గదా.) ఇట్లు రెండవవాఁ డనియు నుంట లక్షణానుగుణము. అట్టిరూపము లే దని నిశ్చయింపఁ దగునా? (ఒకటవ... బా.వి. 199) ప్రయోగములఁ బరిశీలింపఁదగును.

మహతి - మహాత్మ్యార్థ్యము :

సర్వనామ క్రియాపదంబుల బహువచనంబు మహత్తునకుంబోలె మహతికిని సమానము నని నిరూపించును బా.వి. ఇట్లన్నది 'తెలుఁగున మహతి' యనువిభాగము ప్రధానముగా లేదు. ఏలన తద్వాచకము లేకవచనమునందు అమహత్తులలోను బహువచనమందు బహువచనమందును (ఇట రెండవబహువచనస్థలమున 'మహత్తులలోను' అని బా.వి. అభిప్రాయము గ్రహింపఁదగును.) అంతర్భాగము లగుచున్నవి. (200) విద్యార్థులకు సులభముగా నవగాహనము నగుఁ జేయవచ్చు నని బా.వి ఇట్లు నిరూపించియుండవచ్చు. నిజమున కేకవచనమున నమహత్తులలోను బహువచనమున మహత్తులలోను నంతర్భాగ మనుట యొప్పదు. స్త్రీత్వగ్రహణభిన్నంబు లనుసూత్రము ననుసరించి స్త్రీవాచకము లమహత్తులే యగును. ఏకత్వమున నొకటియు బహుత్వమున నింకొకటియు నవుప్రశ్నయే లేదు. సర్వనామక్రియాపదముల (మహతీ) బహువచనములు మహద్రూపమునం దుండవచ్చును. కాని యది మహత్తు గాదు. శబ్ద మమహత్తే. మహాత్మ్యార్థ్యము

నందిన దంతియు. అశ్వోత్తముఁ డని యున్న నయ్యది తిర్యక్కు గాక మహాత్ముఁడా? మేఘుఁడు మున్నగువానినిబట్టి యమహాత్తు లెల్ల నొక్కచో మహత్తు లగు ననవలయునా?

ఇంక సూత్రార్థము గాఁ గానవచ్చును, 'బహువచనమహతీవాచకములను మహద్వాచకసర్వనామములతోను, క్రియాపదములతోను అన్వయి' (200) మన్నది. అన్వయముప్రసక్తి యేల కల్గినదో? సూత్రమునకు దానితో సంబంధము లేదు. వారి దృష్టాంతములు రుక్మిణీసత్యభామ లనువిశేష్యములతో నన్వయించును. అన్వయమును ప్రస్తావించు బా.వి.వాక్యము విలక్షణము. ఏ స్త్రీలును అమహత్తు లగుటచే నమహదర్థము నందవలసినమహతీబహువచనస్థలముల మహదర్థ మగుటయే సూత్రము చెప్పుచున్నది. శబ్దశాస్త్రోచితముగా.

ఔపవిభక్తికాలు - అనౌపవిభక్తికాలు :

వీనిని వివరించుచు బా.వి. 'ఉపవిభక్తులు వచ్చుపదములు ఔపవిభక్తికములు. ఉపవిభక్తిసంబంధము లైనవర్ణములును ఔపవిభక్తికము లగును. ఇవి రానివర్ణము లనౌపవిభక్తికములు' (202) అని దీనికిఁ బ్రమాణముగా 'యత్రైతే తత్ర తత్సంజ్ఞా నామ్నా మన్యత్ర చాన్యథా' యను వి.వి వచనము చూపినది. వి.వి. నామ్నా మనుటచే 'నౌపవిభక్తికములు చేరుట కర్హమైననామములకే యౌపవిభక్తికము లని వ్యవహారము. కాని పదములకుఁ గా దని తెలియవలసియున్నది. దుమంత మన్నది యెట్లు దువర్ణకము చేరుప్రకృతులకు సంజ్ఞయో యట్లు యౌపవిభక్తికసంజ్ఞయును బ్రాతిపదికములకే లాక్షణికవ్యవహారము నట్లు యున్నది.

ఔపవిభక్తికములు రాని వర్ణము లనౌపవిభక్తికము లనుచో వర్ణము లనుట యసమంజసము గావలెను. ఔపవిభక్తికములు రాని శబ్దములు (పదములు?) అనౌపవిభక్తికము లని యభిప్రాయము గావలెను.

ఔపవిభక్తికములను లాక్షణికులు వర్ణకములుగాఁ జెప్పలేదు. కాన నవి వర్ణకములు గావు. అంతే కాని 'యర్థవంతములు గాకపోవుట' యన్నది హేతువుగా నవి వర్ణకములు గా వనుట (బా.వి. 202) యొప్పదు.

ఔపఅనౌపవిభక్తికములు :

తె.వ్యా.వి. "శబ్దజాలములు ముఖ్యముగా త్రివిధములు. 1. ఔపవిభక్తికములు. 2. అనౌపవిభక్తికములు. 3. ఔపఅనౌపవిభక్తికములు." (248) అనియు ఆం.భా.చ.కర్త ఔపఅనౌపవిభక్తికములను ప్రయోగములతో నిరూపించెను (655) అనియుఁ జెప్పియున్నది. ఈ ఔపఅనౌపవిభక్తిక విభాగము చారిత్రకదృష్టితో జరిగినదేమో. లాక్షణికు లిట్లనాయని చెప్పియుండలేదు. ఒకే శబ్ద మౌపవిభక్తికము ననౌపవిభక్తికము నైన నది ఔపఅనౌపవిభక్తికము నగు నని యభిప్రాయము గావచ్చును. ఇట్లు చెప్పఁదలఁచిన సుబోధము లనుట కొంత మెప్పును. ఔపఅనౌపవిభక్తికము అను శబ్దమే లక్షణానుగుణము గాదు.

ఔపవిభక్తిక మనుదానికి నౌపవిభక్తికము చేయుట కర్త్రైన శబ్ద మని యర్థము గ్రహింపవచ్చును. ఆఁకలికి, ఆఁకటికి ననుచో నవుటయుఁ గాకుంటయుఁ గలదు. అయినఁ బక్షభావపక్షము ననుసరించి యది యనౌపవిభక్తికము నగు ననవలెనా? ప్రవృత్తిశ్చ ప్రవృత్తిశ్చ వికల్పశ్చ యనువి విలక్షణమునఁ గొన్ని యెడల నివి వికల్పముగాఁ బ్రవర్తించుట చెప్పఁబడినది. ఔపవిభక్తికము చేయుట

కర్తృ మగుట నౌపవిభక్తికము కదా. వికల్ప మయిన ననౌపవిభక్తిక మనఁదగునా? యని పరిశీలింపవలసియున్నది.

ఔపవిభక్తికములు - ప్రాణివాచకములు :

వజ్ఝలవారు అప్రాణివాచకము లగు స్త్రీసమశబ్దములకు మాత్రమే యుపవిభక్తు లగు ననుటను తె.వ్యా.వి. ఉద్ధరించినది. (650) ఆయభిప్రాయమును తె.వ్యా.వి. ఆమోదించిన ట్లున్నది కాని యది యంగీకార్యము కాదు. (చూ. బా. సూ.) లేటికంపు ఱంకేటిచిప్ప ఱోఁడేటిమంట ఇత్యాదిగాఁ బ్రాణివాచకములకు నవుటను తె.వ్యా. చిన్నయయును స్పష్టము చేయుట గమనింపనగు. ప్రయోగములందును ప్రాణివాచకములకు నౌపవిభక్తికము లవుట గలదు. కాని వానితృతీయా సప్తముల కత్వము మాత్రము గానరాదు.

ఔపవిభక్తికాలు - సమాసము :

చింతామణి 'స్యు స్తే హి విభక్తౌ సమాసే చ' యనఁగా సూరి 'ఇవి ద్వితీయాద్యేకవచనంబులు పరంబు లగునప్పు డని మాత్రమే చెప్పుటచే సమాసమువిషయము ప్రస్తావింప లే దని స్పష్టము. ఇట బా.వి. 'సమాసములందును' ఉపవిభక్తులరాకను సూరి ప్రస్తావించకపోవటం (బా.వి.లో ఇట్లు ప్రామాణికవ్యావహారిక భాషల కలయిక యుట సహజ గానవచ్చు.) లోపముగా కన్పించు (203) నన్నది. ఇట్లు నిర్ణయించుటకుఁ బ్రమాణము చూపిన బా గుండెడిది. విభక్తిపరత్వమునసే యుపవిభక్తులు చేరఁగా నేతియొక్కముంత - యనుచో సమాసము చేయ విభక్తి లోపింపఁగా నేతిముంత యనియే యవును. సమాసములోఁ బ్రత్యేకముగాఁ జెప్ప నేల? విభక్తి పరత్వమున రాకుండ సమాసమునందు మాత్రమే వచ్చునౌపవిభక్తిక

ము లే వేరున్న సమాసమును ప్రత్యేకముగాఁ జెప్పవలె. అట్లు చెప్పకున్న లోప మగును. అట్టిదాని నొక్కటి బా.వి. చూపలేదు. షష్ఠ్యన్తములు సమాసమునందే యిముడు నూరి వాని నిటఁ బేర్కొనలేదు సమాసమునఁ బ్రత్యేకముగ విధించెను. షష్ఠ్యలను సూరి సామాన్యవిభక్తికము లనలేదు. విభక్తిపరత్వమున రాము వీని నొకవిభక్తికము లని చెప్ప దని తె.వ్యా.వి భావించినది కూడ. కాఁగా నేకవిభక్తికములను సమాసమునందుఁ జెప్ప నక్కఱ లే దనియుఁ జెప్పకుంట సూరిప్రణాళికలో లోపము గా దనియు గుర్తింపఁ దగును చిం. సమాసప్రణాళిక భిన్నము గావున నది సమాసములలో వేఱుగాఁ జెప్పినది.

టివర్ణము – పూర్ణబిందువు:

పదాద్యం బగు హ్రస్వంబుమీఁది టివర్ణంబునకు ముందు పూర్ణబిందు వగు ననుసూత్రమును వివరించుచు బా.వి. ఇట్లన్నది. నుడితొలిహ్రస్వముమీఁది టింటెబిందు వుండదు. కాని పూర్ణబిందు వుండతీరును. దీనిని సూత్రము వంటిప్రవృత్తి నుదాహరణముగా గ్రహింపఁదగును (201) తొలిహ్రస్వముపై టింటె నుండదను గానఁ బూర్ణబిందు వుండితీరు ననుట యస్పష్టముగా నున్నది. ఆధునిక భాషలో నెల్లనుడులందుఁ దొలిహ్రస్వముపైఁ బూర్ణబిందు వుండవలెనా? అది ఇది యిత్యాదిస్థలములు అంది ఇంది ఇత్యాదిగ నుండవలెనా? అట్లనుట బా.వి. ఉద్దేశము కా దనవచ్చు. నట్టి పైవివరణమునభిప్రాయ మేమి? బిందుప్రసక్తి యున్నచోఁ దొలిహ్రస్వముపై (అంటు, ఇంకి, ఇంగ, మొదలగు వప్ప) పూర్ణ మొక్కటియె యుండు నని కావలె. ఇటు బిందుప్రసక్తి యెట్లు? హ్రస్వముమీఁది

టివర్ణంబునకు ముందు పూర్ణబిందువు బహుళముగా నగు' నన్నది పూర్వసూత్రము. ఆసూత్రముచేతనే యైనఁ బూర్ణబిందువే కదా రావలసినది. అట్టియెడల ఖండబిందు వుండదు గాన నని ఖండబిందు ప్రసక్తి యేల? పయిసూత్రముచే నైనను (బూర్ణబిందువిధానము వలన) అనాదేశపక్షమున ఖండబిందు వగుచున్నదా? అట్టియెడల నిటఁ బదాది గావున ఖండబిందు వుండ దన నేల? కాఁగా ఖండబిందు ప్రసక్తి దెచ్చుట యనవసర మని స్పష్టము.

పయిసూత్రమందే బహుళపద మంటు నిటఁ బ్రసక్తిగా నటనే గ్రహింప వీలు గలదు. తెనుఁగుల మీఁది సాంస్కృతిక పరుషములు కని చెప్పినతీరుగా ననేకసంగ్రాహకముగా (చెక్కుంట సమానముగాఁ గప్పించుటను ననుసరించి) యీసూత్రము స్పష్టముగా నిరూపింపఁదగియుంట నిది యిట్లు సూత్రింపఁబడెను. అంతను ప్రాప్తముమీఁద - అనుసూత్రముచే బహుళముగాఁ బ్రాప్తించుచుండఁ బదాద్యంబగు - ననుసిద్ధాంతముచే నిత్యముగాఁ జెప్పఁబడిన దని గ్రహింపఁదగు. అంతియ కాని ప్రాప్తముమీఁది - అనుసూత్రము నందలిబహుళపదముచే నిటఁ బ్రసక్తి యుండదు. బా.వి. ప్రవృత్తికిఁ బ్రత్యేకవిధి గావింపఁబడె (205) ననుట సమంజసము కాదు. అయ్యది స్పష్టతకుఁ జెప్పినట్లు పిదప నెంచుట కొంతవఱకు యుక్తమే.

ఔపవిభక్తికము - అత్త్వము :

ఔపవిభక్తికములతృతీయాసప్తములకత్త్వం బాదేశంబు బహుళంబుగా నగు ననుసూత్రాభిప్రాయమును వివరించుచు బా.వి. 'ఇట్లు కరణార్థమందును చేతతోడ అనుతృతీయావిభక్తులకు, అధికరణార్థమునందు వచ్చు అందు అనుసప్తమీవిభక్తికి మాఱుగను 'అన్' అనునాదేశము కల్గును (208) అన్నది.

అత్వం బాదేశం బని చెప్పుచుండుటచే 'అన్' అనునది యాదేశ మనుట యొప్పును. ఊరను అనుచో 'అను' అనున దాదేశము! చేత శోధ అందు అనువానికి 'అ' అనునదే యాదేశము కాఁగాఁ దృతీయాదులకు నుగాగమ మగును గాన నది ద్రుతాంత మగు నని గ్రహింపఁదగును.

తృతీయాసమస్తములు కని సామాన్యముగాఁ జెప్పుటచే అందు అనుదాని కత్వ మగు నన నక్కఱ లేదు. ఊరున పేరున అనురీతిగా నపర్యక మున్నను దాని కత్వాదేశము చేయవలెను.

కరణార్థము నధికరణార్థము నని బా.వి. రెండర్థములను ప్రస్తావించెను. సెలఁ బుట్టినది ఇత్యాదుల నితరార్థములందును నీయత్వము గలదు. ప్రయోగానుసారముగాఁ గనఁబడినచోట్ల నత్వమునకు బ్రవృత్తి యని గ్రహింపవలెను.

అత్వము - తృతీయార్థము :

ఊరుచోట్లిత్యాదులను గూర్చి తె.వ్యా.వి. "ఇట్టివి కేవలము సప్తమ్యర్థకములు మాత్రమే యనునర్థము సూత్రమును బట్టి తెలియుట కష్టము. ఊరన్ చోటన్ మానన్ ఇత్యాదులు తృతీయార్థము న్నట్లు యని ప్రౌఢవ్యాకర్త యభిప్రాయపడెను. (ఇది యెల్ల రంగీకరింప వలసినదే.) కాని 'న' తృతీయార్థమునకు విభక్తియే. (తృతీయార్థమునకుఁ గూడ విభక్తియే యని తె.వ్యా.వి. అభిప్రాయము నూహింపవలెను. సప్తమ్యర్థము సహజముగ సప్తమి కదా.) కాని తృతీయార్థము రాఁజాలు (654) వన్నది. ఊరన్ అనుచోఁ దృతీయార్థము లేమిని సూత్రముచేఁ దెలియుటయే సులువును సమంజసము నైనమార్గము. ఊరన్ ఇత్యాదులు సప్తమ్యర్థకములు మాత్రమే యైనట్లు గుర్తించినపుడు ఔపవిభక్తికముల - అనుసూత్ర

మండలిబహువచనశబ్దముచే నూర్వ్యాదులపైని తృతీయావిభక్తికి కత్వము లే దని చెప్పఁదగు. అసలు వానిపయిఁ దృతీయ చేసినం బర్థమే మృగ్య మన్న నట్లును జెప్ప నక్కఱ లేదు. పయిని దృతీయ యున్నఁ గదా దాని కత్వము వచ్చునది అత్వము తృతీయ కైన తృతీయార్థకమును సప్తమి కైన సప్తమ్యర్థకము నగును. అంతేయు కాని యత్వ మున్న యెడలఁ దృతీయాసప్తమ్యర్థములు రెండు నుండవుగదా. తృతీయాసప్తమ్యర్థములు రెంట నత్వ మయి గోరన్ అని యువ్వ చున్నను గోరగీఱను అనుచో గోరిచేత నని తృతీయార్థకము మాత్రము యగును. గోర నెఱుపు గల దనుచో గోరియం దని సప్తమ్యర్థకము మాత్రము. ఒకేచోట రెం డర్థములను సమన్వయింప బడవు. కాన నూర్వ్యాదులపయి సప్తమికే (తృతీయ యుండదు గాన) యత్వ మగు నన్న ఊరక [illegible] సప్తమ్యర్థకములు మాత్రమే యగుట స్పష్టము.

ఈయర్థము ప్రౌఢవ్యాకరణమున కిష్టము గాకపో సిద్ధించు చున్నదా? అనఁగా నత్వాదేశము గాక లోపము చెప్పవలెనా? నవర్ణకము తృతీయార్థమునందు నగుట తె.వ్యా.వి. గుర్తించియో యున్నది. అట్లు తృతీయార్థమున నైన నవర్ణకము పరముగ నుండ నట్టి నలోపము రా దనుటకు ‘సూసంచోటునేన్వాను లస్లుగ్వ్యయుంబు’ లనుచో నాధారము గలదా? ఊరన్ తృతీయార్థకము కాఁజాల దని యన్లోపవిధానము సాధింపఁజాలదు. కాఁగా బహువచనము ప్రయుక్త మైయున్న సూరిలక్షణమందే యట్టియర్థము సముచితముగ నైతము సిద్ధించుచున్న దన్నమాట. వీనిపైఁ దృతీయావిభక్త్యర్థవివక్షయే కుదురదు తృతీయ యుండదు. దాని కత్వము వచ్చు ప్రసక్తి లే దని గుర్తించిన నన్లోపవిధి కేవలము వ్యర్థ మని స్పష్టము.

ఔపవిభక్తికపరకవికారములు :

తె.వ్యా.వి 'ఔపవిభక్తికములు పదములకు (?) విభక్తులు పరమగునపుడు వచ్చు'నవి కావున ఇవి యంతస్సంధికి జెందినకార్యము(లు) ఏమైనను ప్ర.ఆ. దీనిని సంధిప్రకరణమునందు పేర్కొనుట సముచితము. చిన్నయసూరి దీని నాచ్ఛికపరిచ్ఛేదమునందు వచించె (౫0) నన్నది. ఇట్లనుటలో సూరి దీని నాచ్ఛికపరిచ్ఛేదములోఁ జెప్పుట యంతగా నుచితము కాదనునభిప్రాయము వ్యక్తమగుచున్నది. అది సరి కాదు. విభక్తిపరత్వమున నగు ముగ్వాగమాదులెల్లు విభక్త్యంతములను నిరూపించుపరిచ్ఛేదమునఁ జెప్పఁబడినవో యట్లె యీయుపవిభక్తులను గూడ నటఁ జెప్పుటయే యుచితము గద. ఉపవిభక్తులు విభక్తిపరకత్వమున నగున వని స్పష్టమే. అనఁగా నివి విభక్తినిమిత్తకము లయినవె. ఇంక నివి యాచ్ఛికశబ్దములకే కాని తత్సమశబ్దములకు రానేరవు. కావున నాచ్ఛికపరిచ్ఛేదమునందుఁ జెప్పుటయ యుచితమైనది. ఔపవిభక్తికవర్ణాః స్త్రీటాస్వయ యని సంధిపరిచ్ఛేదమునఁ జెప్పినచింతామణియు, కేషాంచిదుదన్తానామ్, ఔపవిభక్తికనాన్తా మనువానిని బాలంతపరిచ్ఛేదమునఁ జెప్పుట గమనార్హము. ఔపవిభక్తికవర్ణాః అనునది యెట్టిదైనను సంధికార్యమును జెప్పుచున్నదా?

నామమునకు విభక్తి పరమగుచుండఁగా నాగమాదేశాదులుగా వచ్చుట ననుసరించి యిది సంధికార్యమనుట యొప్పునా? ముగ్వాగమాదులు మాత్రమట్టివి కావా! కాఁగా నాచ్ఛికముల కగునుపవిభక్తులను సంధిపరిచ్ఛేదముకంటె (నామ) విభక్త్యంతములను నిరూపించు నాచ్ఛికపరిచ్ఛేదమునందుఁ జెప్పుటయే సముచితమని గ్రహింపఁదగును.

—*—

కారకపరిచ్ఛేదము

విభక్త్యర్థాభిధాయకశబ్దములు :

విభక్త్యర్థములం దుపయోగింపఁబడు పదములను బ్రస్తావించుచు బా.వి. 'అధికరణార్థమునందు అందు అను సప్తమియే కాక లోపల మీఁద క్రింద ప్రక్క వైపు మున్నగునవి. కేచిత్ (తు) వైకృతశబ్దాః విభక్త్యర్థాభిధాయకాః' అని అథర్వణుఁ డిట్టివి సకృత్తుగా నున్నట్లు గుర్తించుటకైన జరిగెను (210) అన్నది. వీనిలో లోపల అనునది యంతర్థకముగాఁ బ్రయోగింపఁబడుట చెప్పవచ్చు. నిర్ధారణమున నగు షష్ఠీలోపలయు యధికరణార్థమునం దగు నన్న లోపల లో అన్నవి రెండును సప్తమ్యర్థమును సిద్ధించును. అపుడు లోపల సప్తమీవిభక్త్యర్థాభిధాయకశబ్ద మనవలసిన యవసరము లేదు. మీఁద క్రింద అనునవి సప్తమికైన యత్వముతోఁ గూడియుంట నధికరణార్థమునం దున్నను నప్పదము లంతర్థమునఁ బ్రయుక్తములు గావు. వనమునందు, వనములోపల నన్నట్లుగా వనమునం దనుటకు వనముమీఁద వనముక్రింద నని యుండునా ? చాపయందుఁ గూర్చుండెను అనుటకంటెఁ జాపమీఁదఁ గూర్చుండె నను వ్యవహారము ప్రచురము గావచ్చును. కాని యట చాపమీఁది ప్రదేశమున నని మీఁదుశబ్దమున సప్తమ్యర్థము స్పష్టముగా గమనింపఁదగి యున్నది. ప్రక్క వైపు అనునవియు నట్లే యంతర్థకములు కావు. ఇట్టివానిని విభక్త్యర్థాభిధాయకశబ్దము లనుటయు నొప్పదు. కేచిత్తు వైకృతాశ్శబ్దాః అనుకారిక మెయి, మై, కోసము అనుకరితవి, స్వతంత్రముగాఁ బ్రయుక్తములు గాని వానినే యనఁగా నపదములనే సంగ్రహించు నని గమనింపఁదగియున్నది. (చూ. బా.సూ.)

కరణసహార్థములు :

సంస్కృతమునఁ గరణసహార్థములు రెంటఁ దృతీయ సామాన్యముగా నగుచుండఁగాఁ దెలుఁగునందలి విశేషమును గూర్చి తెలుపుచు బా.వి. 'తెలుఁగునందు తోడ కేవలము సహార్థకము. చేత కేవలము కరణార్థకము. కరణార్థమందు చేతతోడలు రెండును నుపయుక్తము లవుచున్నవి' యన్నది. కరణార్థమందుఁ జేతతోడలు రెండును నుపయుక్తము లగుటను జెప్పినప్పు డంతకుముందు తోడ కేవలము సహార్థకమన నేల? చేతతోడలు (తృతీయ) కరణార్థమున సమానముగ నైనను సహార్థమునఁ దోడయే కాని చేత ప్రత్యయము రాదని సంస్కృతముతోఁ గలభేదమును జూపుట బా.వి. అభిప్రాయముగా నర్థము చేసికొనవలె. "కాని కోలతోడ ఖండించె ననఁగా కోలతోఁ గూడినవాఁడై ఖండించె ననుసహార్థ మున్నను దానిని గూడ కరణార్థమె యనుట పరిపాటి యైనది" (217) అన్నది బా.వి. అనఁగాఁ దోడను గరణార్థమునఁ జెప్ప నక్కఱలే దని భావమా? కోలచేత ఖండించె, కోలతోడ ఖండించె ననువాని కర్థమున భేదము లేదు. కోలచేత ఖండించె ననుచోఁ గూడ కోలతోడఁ గూడినవాఁడై ఖండించె నని తోడతో సమానముగా సహార్థ మున్నది. కాని దానిని కరణార్థ మనుట పరిపాటి యైన దన్న చేత గూడఁ గరణార్థమందే కాక సహార్థమునందు నవుచున్న దనుటకు వీలు గల్గుచున్నది.

కోలతోడ ఖండించె ననుచో సహార్థము నసహజమే యనవచ్చు. కోలతోడ ఖండించె నన (కోలచేత ఖండించె ననుచో వలె) ఖండించుటకుఁ గోల సాధనము చేసికొనుట యుద్దేశము కాని కోలతోడఁ గూడినవాఁడయ్యె ననుట కాదు గద. కోలయుఁ గత్తియు

కలిగియుండి ఖండించుటకుఁ గత్తి నుపయోగించిన కత్తితో నఱికె నందుమా? లేక కత్తైన నేమి కోల యైన నేమి! ఖండించినవాఁడు రెండింటితోఁడఁ గూడియున్నాఁడు గదా యని యొకసారి కోలతోఁడఁ గూర్చె నందుమా? సహార్థ మిట సముచితముగా సరిపడదు కానఁ గరణముగాఁ జెప్పుట సముచిత మగుటచేతనే య ట్లనుట పరిపాటి యైన దని గ్రహింపఁదగు.

తోపాటు - తోఁబాటు:

'తోడు + పాటు తోపాటు (ఈపదమును తోఁబాటు అని పండితులు కూడ వ్రాయుట విచార్యము'(515) అన్నది తె.వ్యా.వి. ఇది యిట్లని నిశ్చయింపఁదగినదిగాఁ గానరాదు. తోడుశబ్దముపై పడు అనుప్రయుక్తమై తోడుపడు అను యేర్పడినశబ్దపల్లవ మొకటి యున్నది. దానినుండి తోడుపాటు అనుకృదంతరూప మేర్పడును. అట తోడుపడు తోపాటు అనురీతి రూపాంతరములు లేవు. ఇక్కడి తోపా టన్నదాని నట్లు విభాగించిన (తోడు + పాటు) తోపాటు అని మాత్రమే కావలె. ఈయర్థమునఁ దోడ్పాటు తోడుపా టను రీతి రూపాంతరములు లేవు.

తోడుశబ్దమునకు పాటుశబ్దముతో నీయది సమాస మనియు తోడ్పడు అనుశబ్దముకంటె నిది భిన్న మగుమార్గములో నేర్పడిన దనియుఁ జెప్పవచ్చును. రామునితోపాటు, అతనితోపాటు ఇత్యాదులు మఱల షష్ఠీతత్పురుషసమాసము లనవలెను. రామునియొక్క తోపాటు అతనియొక్క తోపాటు అని యిది యెంతవఱకు సముచిత మన్నది నిర్ణయింపఁజాలము. పయిఁగా నీ 'తోపాటు' అనుసమాసము (మఱల షష్ఠీతత్పురుషమునం దుత్తరపద మయియే యుండునుగాన) వే ఱొకదానితో సమసింపక విడిగాఁ బ్రయోగింపఁబడుట లేదు.

అట్లే సమాసమునఁ బూర్వావయవముగా నుంటయు లేదు. పాటునకు పాట్లు ఇత్యాదిగా నీ 'తోపాటు' అనుదానిపై నితర విభక్తివచనములును గానరావు ఇట్టిది లింగ విభక్తివచనశూన్య మగుట నవ్యయ మనవలసియుండును.

రామునితో పాటు అనుచో రామునితోఁ గలిసి యని యర్థము ఇట్టిప్రయోగస్థితిఁ బట్టి చూడఁగా నియుక్తి తృతీయాస్థానమున ప్రయోగింపఁబడునదే కాని స్వాతంత్ర్య మగుపడదు గా దని గుర్తింప నవకాశ మేర్పడుచున్నది. తోడుత అనుదానివలె 'తోపాటు' అనునది (విభక్త్యర్థాభిధాయకశబ్ద మనియో) తోడవిభక్తికి మారుగా నవ్వు నదిగా గుర్తించుట యొకమార్గము. కొఱకర్థమునఁ గోసము కోసరము అనువానివలెనె తోడ ద్రుతప్రకృతిక మైనను తత్స్థానమున (లేక తదర్థమున) నవ్వు 'తోపాటు' ద్రుతాంతము గా నుండవచ్చును. అపుడు దీనిని తోడు + పా టనురీతిగా విభాగింపవలసినయక్కఱ లేదు.

నిజమునకు రామునితోడ అనుదానికంటె రామునితోపాటు అనుటలో సహార్థమున దార్ఢ్యము గోచరించుచున్న దనవచ్చు. రామునితో అనుతృతీయాంతముపైఁ బాటన ప్రయుక్త మైన దందుమా? (అర్థవిశేషము) అట్టియెడల రామునితోఁ బాటనియే యుండును. తోపాటనియుండుటయే విశేష మగును. కాని యప్పుడున నిది తోశబ్దముపై మాత్రమే చేరు ననవలసియుండును. రామునితోడఁ బాటనురీతివి లేమి తోడపైఁ జేరు నన వీలు లేదు గదా.

ఇంతకును తోఁబాటు, లేదా తోపాటు అనువానిలో నొక్కటిగా నిర్ణయించుటకుఁ దగినప్రయోగప్రామాణ్యము లేకుంటయు నీవాదమునకుఁ గొంతహేతు వైనది. శ.ర. దీని నవ్యయ మన్నది. పనివలెనె యిది ప్రత్యేకముగాఁ బ్రయుక్త మగుట లేదు. కాని

ప్రయోగమునందు భేదము గలదు. వచ్చిర దేని యనురీతిగా తోపాటన్నది (షష్ఠ్యంతముతో) వ్యవహితమై యుండుట గానరాదు. సూ.ని. వివరణలోఁ జూపి తోడుశబ్దమునుండి యేర్పడిన ట్లూహించినది అవ్యయమన్న శ.ర.మతమున నిట్టివ్యుత్పత్తి యూహింపరాదు. అది యే యుచితము. చారిత్రకదృక్పథముతో కోలకును కోల+కు అని విభాగించినట్లే తోపాటును తోడుపాటు అని విభాగింతురుగాక. అది శబ్దశాస్త్రమున సమన్వయింపదు. ఇంకను తోపాటు కొంత విశిష్టము. ఏమైనను సూ.ని. తోపాటన్నది సహార్థకమనియు, తోడుత - అను నర్థముగల్గిన దనియుఁ జెప్పు టుచితముగా నున్నది. తోడుతనె ఇతరార్థములందు తోపాటు లేదు. కోలతోడఁ గూలనేసె అనుచో కోలతోడుతఁ గూల నేసె అని యుండవచ్చు కోలతోపాటు గూలనేసె అనుట యుండదు గదా. కాఁగా తోపాటన్నది తోడ ప్రత్యయార్థకమై 'తోడుత' వంటిదిగా గ్రహింపవచ్చును. అర్థమునందలి యీషద్భేద మవివక్షితముగా నుపేక్షింపవలసియుండు నప్పుడు.

దీనికి శ.ర. చూపిన ప్రయోగమునే సూ.ని. ఇచ్చినది. ప్రాచీన కావ్యములందుఁ గానరామియుఁ బిదపను బ్రచురము గామియు గమనార్హము. నేఁ డీశబ్దము వ్యవహారమున బ్రాచుర్యము వహించినది.

ఉపయోగము - తృతీయావలను :

ఉపయోగంబునం దాఖ్యాతకుం దోడనర్థకం బగు ననియె సూరి. ఇట వలన గల దని వ్యా.సం.స., చేత గూడఁ గల దని ప్రౌ.వ్యా.వి. స్పష్టము చేసినవి. తె.వ్యా.వి. ఇంకను "ఉపయోగంబున దాఖ్యాతకు తృతీయ ప్రాయికంబుగా" నగు. ప్రాయిక మనుటవలన నితర వర్ణకము నగు నని గ్రహించునది. అని బాలవ్యాకరణమును సవరింపవలసియున్నట్లు పేర్కొన్నది. (975) ఇది యుచిత మేమో

యనిపించుచున్నది. తోడవర్ణకం బగు నన్నసూరి నాందీపనివలన నని యర్థ మని యర్థము చేయుచో వలనవర్ణకమును జూపెను. వలన అగుట నాతఁ డుద్దేశించెనా? దానిని ప్రత్యేకముగా నిట నగు నని చెప్ప నక్కఱ లేదు. అపాయభయేత్యాదిసూత్రమునందలిగ్రహణశబ్దము ననుసరించి వలన వచ్చును గదా. వలన అట్లు సిద్ధించు నన్న 'చేత వర్ణకంబు హేతుకరణంబులకు గ్రహ్యాదియోగజం బగుపంచమికిని జెప్పెను. కావునఁ జేతప్రత్యయము రాఁగలదు. అయ్యు 'తోడ వర్ణకంబు నగు' నని సముచ్చయార్థకము నేని జూపిన బాగుండెడి ననిపించు.

అందు - ఉండి :

వలన కాదేశంబు లగుద్వితీయాసప్తములమీఁదియుండికి లోపంబు బహుళంబుగా నగు నన్నప్రౌఢవ్యాకర్త అందుమీఁదియుండికి మాత్రము లోప ముండ దని బహుళగ్రహణమును సమర్థించెను (995) అనుటలో తె.వ్యా.వి. బ.సీ.అభిప్రాయము నంగీకరించినది. (ఈ యప్రవృత్తిసూత్రము వ్యవస్థితవిభాషచే సాధించుకొనఁదగియుండ బహుళగ్రహణ మేల యనకుండుట బాగే.) కాని యది సరి కాదు. నాయందు ధనము గొని పొమ్ము - ఇత్యాదిగా నందుపయి యుండికి లోప మగుటను (స.సా.సం. ననుసరించి) వ్యాఖ్యలవారు స్పష్టము చేసిరి. (వ్యా.సం.స.)

నిర్ధారణము - కంటె :

'అన్యులు నీకంటె నధికులు గాకుండు నట్లు గాఁగ' నని యన్యశబ్దప్రయోగ మొకటి కలదు (987) అన్నది తె.వ్యా.వి. ఇట్లనుటలో నీకంటె ననుచోటికంటె నన్యార్థముతో యోగమువలనఁ గల్గిన దని యభిప్రాయము స్పష్టము. కాని నిజమునకు నీకంటె

సధికులు గాకుండునట్లు అనుచో సధికార్థముతోడియోగమువలననె కంటె ఐన దనుట యొప్పును. ఇంకను తె.వ్యా.వి. 'అన్యశబ్దవిరహితముగను నన్నయప్రయోగ మొండు కల' (౮౪౬) దని నాకంటె సధికుం డయినశత్రుత్రియుండు లేఁ డనునది చూపినది (౮౪౪) ఇట నన్య (ఆది?) యోగము లేకయె కంటె వచ్చిన దని యభిప్రాయమా! (లేక యది యధ్యాహార్య మనియో) కాని అధికార్థముతోడియోగమువలన నె, అన్యులు నీకంటె సధికులు ననుచోటవలెనె కంటె ఐన దని గుర్తింప వలసియున్నది.

క్రి య లు - ప ట్టి :

షట్టివర్ణకంబు హేతువు లగుగుణక్రియల కగు నన్నసూరి "క్రియలలో భావార్థమునకే యుదాహరణ మొసఁగెను. భావార్థకముపై నెట్టివిభక్తి యైనఁ జేరవచ్చు నని ద్వి. ఆ. వచించెను. అందుకే చి.సూ.ని సవరించుచు ప్రౌ.వ్యాకర్త కొన్నియెడల హేతువుకం దన్నంతక్రియలమీఁదను బట్టివర్ణకము విభాష నగు నని (౪౪౨) చెప్పినట్లు తె.వ్యా.వి. పేర్కొన్నది. అనఁగా భావార్థకముపైఁ బట్టి తప్ప నేవిభక్తియుఁ జేర దని సూరి చెప్పె నని తె.వ్యా.వి. అభిప్రాయమా? అది సరి కాదు. కర్తృవ్యర్థములందు ద్వితీయాదులును సామాన్యముగనే యువుచున్నవి. హేత్వర్థమున గుణములతో పాటు క్రియలకుమాత్రమే షట్టీకలదు గాని సిటఁ గ్రియలను వేఱుగాఁ జెప్పెను గాని భావార్థకము పైని బట్టిమాత్రమే యగు నని సూరి చెప్పలేదే. భావార్థకాంతము కృదంత ప్రాతిపదిక మగుటఁ ద్రిరూపవిభక్తుల నన్నింటి నందు టాగ్నుయార్థముల సహజమె.

ప్రౌ.వ్యా.కర్త అన్నంతక్రియలపైఁ బట్టిని జెప్పుట బాల.కు సవరణము గాదు. పూరణ మనఁ దగు. అన్నంతక్రియ లవి యవ్యయ

ములు గాన వానిపయి నేవిభక్తియు నిలువ వీలు లేదు గదా. కాఁగా నీ బా.ల.సూత్రము ననుసరించి షష్ఠియును నిల్వదు. అవ్యయమే యైనను బట్టి యొక్కటియు నిల్చుట విశేషము. దానినే ప్రౌఢ. సూత్రించె.

విశేషణలింగవిభక్తివచనాలు :

విశేష్యంబునకుంబోలె విశేషణంబులకు లింగవిభక్తివచనంబు లగు ననుసూత్రమున కాధారము చింతామణిలో లే దని తె.వ్యా.వి. భావించినది. అందువలననే కాంబోలు బా.వి.లో దీనికి చిం. మూలము చూపలేదు. కాని చింతామణిలో సర్వవిభక్తిస్సంస్కృతతుల్యా యనుసూత్రము ననుసరించి యీయంశము గ్రహింపఁదగును. ఇంకను తె.వ్యా.వి.వలెనె బా.వి. కూడ 'ఇది కేవలము సంస్కృతానుకరణముగ నున్నది. ఇట్లు నియమించుకొని దీని కపవాదములను గల్పించుట చిత్రము. (281) భాషాస్వభావమున కనుకూలము గాదు (282) అన్నది. చింతామణి సైతము 'ఉభయవిధ మనుమాతేనామ్, ఏకత్వం భేదకే గతే బహువచనానాం' యనియు, వి.వి. విశేష్యమాత్రే స్త్రీతా స్యాత్ - ఇత్యాదిగను పేర్కొన్నది. వీనిం బట్టి సర్వవిభక్తిస్సంస్కృతతుల్యా యనుదాని ననుసరించి తెలుఁగు నను విశేష్యమునకువలెనె విశేషణములకు లింగవిభక్తివచనము లగుట యుద్దేశింపఁబడినట్లు స్పష్టముగా గుర్తింపవచ్చును. ఎట్లైనను బా.వి.లో విశేష్యంబునకుంబోలె నని చెప్పి బహుళములనే యపవాదములు గల్పింపవలసిన యవసర మేర్పడినది గాన నిది కేవలము సంస్కృతానుకరణమె కాని తెలుఁగుభాష కొప్పదు గాన నాసూత్రము చెప్పకుండ వలసిన దని బా.వి. అభిప్రాయము. ఈసూత్రము లేకున్న నపవాద

ములు నక్కర లేదు గాన నాసూత్రములను జెప్ప నక్కర లేదు. (చిం., వి.వి.లో నెట్లో.) అను బా.వి. అభిప్రాయము ననుసరించి దీనిని జెప్పకుండు నందము.

ఈ సామాన్యాపవాదసూత్రములచేఁ దెలియఁబడుచున్న యంశములు దెలియు టెట్లు? తెలుఁగునందు విశేషణములలింగ విభక్తివచనములు యథేష్టముగా నుండఁదగునా? ఆయావిశేషములు దెలియఁజేయవలయు నన్న విశేష్యలింగవిభక్తివచనము లే విశేషణముల కగు నని ముందుగాఁ జెప్పవలసినదే. అట్లు చెప్పకయు గ్రహింపవలయు నన్న విశేషణములలింగవిభక్తివచనములు యథా ప్రయోగముగ నుండు ననవలె. అట్లయినచోఁ బ్రయోగానుసారము గా నద్దానిలక్షణమును నిరూపించుట యుక్తమగును కాదా? కాఁగా విశేషణముయొక్క లింగవిభక్తివచనములను గూర్చి యున లేమియుఁ జెప్పకున్న నావిషయములు స్పష్టపడుట యసంభవము కావున నీసూత్రమును దీని కపవాదములును జెప్పుట ప్రయోజనవంతమె కావునఁ జెప్పుటలో వింత లేదు.

విశేష్యముయొక్క లింగవిభక్తివచనాలు విశేషణాల కెక్కడను నుండనిపక్షమున నీవిధానము కేవలము సంస్కృతానుకరణమె కాని తెలుఁగుభాషకు విరుద్ధ మనవచ్చును. ఈలక్షణమునకు సూరి చూపినలక్ష్యములు తెలుఁగుభాష కసహజములా?

'మహాతీతరంబు లగుస్త్రీలింగంబులవిశేషణంబులు క్లీబతుల్యంబులు విభాష నగు' నని సూరి చెప్పె. అదియు దీని కపవాదమె. ఇట్టిచోట్ల బా.వి. సంస్కృతానుసారముగా స్త్రీలింగములోను తెలుఁగు ననుసరించి అమహత్త్వములోను నుండు ననురీతిగా వివరించుట స్థలాంతరమునఁ గానవచ్చు. ఇది యెట్టిది? విశేష్యంబునకుంబోలె నని

చెప్పనప్పుడు సంస్కృతానుసారముగా స్త్రీలింగ మగుట (పైసూత్రమునఁ గ్లీబతుల్యతయే గదా విధేయాంశము.) యెట్లు? అనుక్తమన్యశబ్దానుశాసనవత్తని సంస్కృతవ్యాకరణము ననుసరించి గ్రహింపవలెనా! చెప్పిన దక్కర లే దని చెప్పలేదు గాన నన్యవ్యాకరణము నుండి గ్రహింపవలె నన నేల?

విశేష్యంబునకుంబోలె ననుసూత్రమునకు బా.వి. ఒకనవర ణము ప్రతిపాదించినది. 'సుగుణాభిరామునియందు, రామునియందు నాకు భక్తి మిన్న యనుట యెట్లెట్టుగా నుండును. అందుచే సూత్రమున బహుళమును జేర్చిన కొన్నింటికిఁ బ్రవృత్తిగాఁ జెప్పఁదగు' (232) నన్నది. అట్లే యని సూత్రమున బహుళపదమును జేర్చుదము. దానివలనఁ గొన్నింటికిఁ బ్రవృత్తి యని చెప్పఁదగు నన్నది బా.వి. అనఁగాఁ దా నుదాహరించినస్థలమునఁ బ్రవృత్తి యని యభిప్రాయమా? అయిన విశేష్యవిభక్తియే విశేషణమునకు నిత్యముగా వచ్చి యెట్టెట్టుగా నుండు నన్నరూపమె నిత్యముగా నుండవలసియుండును. కొన్నింటికిఁ బ్రవృత్తి యనఁ జెక్కుంట నప్రవృత్తి యనియుఁ దా నుదాహరించినస్థలమున నప్రవృత్తియనియుఁ జెప్పుట బా.వి. అభిప్రాయము కావచ్చు. అయిన విశేష్యవిభక్తి విశేషణమునకు రాదు. మఱి యేవిభక్తి వచ్చును? సుగుణాభిరాముఁడు రామునియం దని యుంట యిష్ట మనుకొన్నఁ బ్రథమ రావలె. అప్రవృత్తి యన్న మాత్రమునఁ బ్రథమ రాదు గదా. సప్తమి రాకుంటమాత్రమే సిద్ధించును. ఇంక నన్యకార్యముగా సప్తమికి బదులు ప్రథమ యైన వనవలె. విశేష్యలింగవిభక్తివచనములు లేకున్న నేదో యొకలింగము, విభక్తి, వచనము తప్పవు. అవి యసలు లేకుండ నుండవు గదా. అనఁగా నిట నప్రవృత్తి యుండదు. అట నెల్లయెడల నన్యకార్యమె

ప్రవృత్తి లేదా యన్యకార్యము. విభాష యనఁదగినస్థలములందు నయితము పక్షాంతరమున నన్యకార్యమునే యూహింపవలె. పయి నన్యకార్యముగనె బా.వి. ఉద్దేశించిన నాయంశము స్పష్టముగనే చెప్పియుండెడి దనవచ్చు. అప్రవృత్తి యనుకొన్న నదియుఁ బొరపాటె. ఇట్టియెడల విశేషణమునకుఁ బ్రథమ యిష్ట మగుచో సూత్రమున బహుళశబ్దము చేర్చి దానివలన నన్యకార్యముగాఁ బ్రథమను సాధించుటకంటె విశేషణంబు ద్వితీయాదులకుఁ బ్రథమ చూపట్టుటను జెప్పుచో నది సూటిగను స్పష్టముగను నుండును. ప్రౌఢవ్యాకర్త యాపనియే చేసెను.

కాఁగా నింతకును సూత్రమున బహుళపదము చేర్పుట యనవసరము. సూరిసూత్రము యథాతథముగనే గ్రాహ్యము.

మువర్ణకాంతము - ముకారాంతము :

స్త్రీసమంబు లగువిశేషణంబులందు మువర్ణకాంతవిశేషణంబు లయి బహువచనంబున కేకవచనంబు బహుళంబుగా నగు ననులక్షణమునుగూర్చి బా.వి. 'ఆక్షేప మొకటి' యిట్లు చేర్కొన్నది. 'బహువచన మన్నపుడు మువర్ణకాంత మనరాదు. ఏకవచన మన్నపుడు మువర్ణకాంత మగును. ముకారాంత మన్న సరిపోయెడిది. (287) ముకారాంత మన్న సరిపోవుచో న ట్లనుటకంటె ముగంత మనుట యొప్పును. కాని ముకారాంత మనుట సరిపోవు టెట్లు? ముకారము అంత మందుఁ గలది ముకారాంత మని యర్థము. ఇష్టములు అన్నది ముకారాంత మనుట కెట ముకార మంతమున నున్నదా? బహువచనాంతము కదా. కావున ముకారాంత మనుటయు సరిపోదు. (ముగంత మనుటయుఁ జాలదు.) ఇట మువర్ణ మాగమమే కాని ప్రత్యయము గా దనునభిప్రాయముతో ముకారాంత మన్న సరిపోవు

నని బా.వి. తలంచిన ట్లున్నది. కాని యదియు నంతయుందు లేకుంట గమనింపవలసియున్నది.

మాటలు పెక్కేల ఇట 'పెక్కు' అను ప్రాతిపదికము స్త్రీసమము. మాట లనువిశేష్యమున కనుగుణముగా నియ్యది బహుత్వము నందుండి బహువచనము నందుచున్నది. దానికి బదులుగా నేకవచనము (ము) చేరి స్త్రీసమము గాన లోపింపఁ 'పెక్కు' అనియే యున్నది. అనఁగాఁ 'పెక్కులు' అని బహువచనాంతము చేసి బహువచన (లువర్ణక)మున నేకవచనము చేయుట లేదు. షష్ఠికిఁ బ్రథమ (సుగుణాభిరాముఁడు - రామునకు) యనుకృతి విశిష్టస్థలములందుఁ షష్ఠి ద్విత్ర్యంతరూపములందుఁ గూడ విభక్తికిఁ బ్రథమ చేయఁబడుచున్నదా? అట్లే యిట బహువచనమున నేకవచన మనుచోఁ గూడ. కాఁగా సూత్రమందలి స్త్రీసమశబ్దము స్త్రీసమములైన ప్రాతిపదికలనే తెలుపుట స్పష్టము.

అదే విధముగా 'మువర్ణకాంతము' అనునది సయితము ప్రాతిపదికమునే తెలుపును. అయిన నింతకుముందు స్త్రీసమ మన్నట్లుగా నిటఁ గ్లీబసమ మనుకృతిఁ జెప్పుటకు వీలు లేదు. అంత యైన యింగ్లనుకృతి యాదృచ్ఛికస్థలములందే కాదు శిష్టమైనపదార్థముల, అనుకృతి సంస్కృతసమములస్థలమున నిది గలదు. అమహత్తులు, క్లీబములు, క్లీబసమములు ననుమూఁడింటిని వేర్వేఱ చెప్పవలె. అంతకంటెను నివి మూఁడును బ్రథమైకవచనమున మువర్ణకాంతము లగుట సమానము కావున మువర్ణకాంతము లని చెప్పి యిమ్మూఁడింటిని సంగ్రహించుటలో లాఘవము కలిమి సూరి యట్లు చెప్పె నని గ్రహింపఁదగును.

మువర్ణక మంతమందుఁ గలది మువర్ణకాంతము. మువర్ణకము ప్రథమైకవచనమందే గదా యుండెడి. కావున మువర్ణకాంత మనఁగఁ బ్రథమైకవచనమందు మువర్ణక మంతమందుఁ గలిగినశబ్దము మని యర్థము.

మువర్ణకాంతవిశేషణంబుల కనగాఁ బ్రథమైకవచనమందు మువర్ణక మంతమందుఁ గలది యగువిశేషణశబ్దము-అనగా నమహత్తు క్లీబము-క్లీబసమము నైనశబ్ద మని యర్థము. అట్లే విశేషణప్రాతిపదిక మునను విశేష్యము ననుసరించి బహువచనము గా దాని కేకవచన మీసూత్రి ముచే నగును. ఇష్ట మగుపదార్థములు - పదార్థము లను విశేష్యము ననుసరించి 'ఇష్ట' అను విశేషణశబ్దమునకు బహువచనము వచ్చును. ఇట్లు ఇష్టశబ్దముపై బహువచనమునకు నీసూత్రముచే నేకవచన మును ఇష్ట మగు ... అని యుండు. కానిచో నిష్టశబ్దముపై బహువచనమే చేరి యిష్టములు - అని యగు.

పంచమికి ద్వితీయ:

మైత్రుండు గృహమునుండి వెడలెను అనుపంచమికిమాఱుగా ద్వితీయ వచ్చెను (234) అను శా.వి.వచన మసంగతము. గృహము నుండి అనుచో ద్వితీయయే కాని పంచమి లేదు. ఉండిశబ్దము పరం బగునపుడు వలనకు ద్వితీయాసప్తములు ప్రాయికంబుగ నగు అని యిట ద్వితీయ యైనది. పంచమి కై సంతమాత్రమున నిచ్చటి ద్వితీయ పంచమి కాదు. గృహమును వెడలెను అనుచోటమాత్రము ద్వితీయ పంచమి కై నదే గద. గృహము వెడలెను అనుచోట ద్వితీయ పంచమి కై నట్లు నిరూపించునపుడు పంచమ్యంతరూపమును గృహమువలన వెడలె నని చూపవలె. సూరి 'గృహమునుండి యని యర్థ' మనుటలో అర్థము వివరించుటయే యుద్దేశము. కా దన్న ద్వితీయకు ద్వితీయ యేల? ఉండిశబ్దపరముగాఁ జెప్పఁదగియుండు.

తృతీయకు - ద్వితీయ:

జనంబు తృతీయాసప్తములకుఁ జెప్పఁబడినద్వితీయ యుసంత ములకు బహువచనమందే యగు నని సూరి చెప్పెను. ఇట బా.వి.

'(అ)న్' అని నద్వితీయ శబ్దస్వరూపమునకుఁ జేరిన జలంబన్, బాణంబన్ - అని యగును. అట్లు గాక ఆగమముతోఁ జేరిన శబ్దస్వరూపము వికృతము కాదు. (235) అన్నది. జలంబుల+(అ)న్, బాణంబుల + (అ)న్ అని యిది లడాగమముతోఁ జేరిన దనియు శబ్దస్వరూప మవికృతి మైన దనియు బా.వి. అభిప్రాయము నెన్నవలెను. ఈవివరణము చారిత్రికదృక్పథముతోఁ జేయఁబడిన దేమో. (తె.వ్యా.వి. 958) శబ్దశాస్త్రమునకు మాత్ర మనుగుణము గాదు. వ్యాకరణము ననుసరించి ద్వితీయ యున్న 'ను' వర్ణమే కాని (అ)న్ - కాదు. కోలన్, లంకన్ - అనుచో నువర్ణమునకు ముం దత్వ మున్నను నయ్యది ప్రాతిపదికిఁ జెందినదే కాని ద్వితీయకుఁ జెందినది గాదు. బాణంబులన్ - లడాగమమునందలి దత్వము. కావున శబ్దస్వరూపమునకుఁ జేరిన జలంబన్ అని యగు ననుట నిరాధారము. జలంబును జలంబున్ అనియే యగును.

శబ్దస్వరూపమునకుఁ జేరిన జలంబన్ అని కావలె ననియు నాగమస్వరూపమునకుఁ జేరిన శబ్ద మవికృత మగు ననుటయు శబ్దశాస్త్రానుగుణము కాదు. జలంబులన్ అనుచో (ద్వితీయావిభక్తికే లడాగమ మయినది కాని లట్టునకు ద్వితీయ చేరలేదు గదా) ల-అను నది యాగమమే. కాని యట్లే జలంబు + న్-అనుచోఁ గూడ ముగాగమమె గదా యున్నది. ఇటఁ బ్రాతిపదిక జల - అనునదే యని స్పష్టమే. ఇఁక ముగాగమము ప్రాతిపదికకైన దనియు, లడాగమము విభక్తి కైన దనియు భేదమును గుర్తించుచో నువర్ణమే ద్వితీయ యవుటయు నేల గ్రహింపరాదు? తృతీయాసప్తములందుఁ గాక కర్మ యగుట ననుసరించి సహజముగనె ద్వితీయ యైనచో జలంబన్ బాణంబన్ అనియే యుండునా?

పిదప ద్వితీయ యితరవిభక్త్యర్థములం దగుటను నిరూపించుచు 'సహార్థము (–తో) వారు సుఖ మున్నారు. (సుఖము తోడ) (434) అని చూపుట పొరపాటు. అక్కడ నో కానోకవిభక్తికి మఱియొకవిభక్తియు నగు నని ప్రథమ యైనది. ఉదంత మగుటచే నేకత్వముగన దీనికి ద్వితీయ రాక వీలు లేదు. సహార్థమున నుదంతేతరములకు నిట ద్వితీయ యగుట మృగ్యము. ఇట వచ్చిన పన్నను సుఖమున్ + ఉన్నారు – సుఖము నున్నా రనియె కావలె. విభక్తిగతో కారము కాబోం ప్రథమేతరవిభక్తిసూత్రముచే సంధి రా వీలు లేదు. గాన సుఖ మున్నా రని కాదు.

జడము - అమహత్తు:

ఉదంతజడంబు తృతీయకు నవర్ణకం బగు ననుసూత్రవివరణమున బా.వి. 'ఇట తృతీయకు సప్తమి వచ్చినది. నవర్ణకము ఉదంతము లగునమహత్తులకే చేరును" (236) అన్నది. సూత్రము జడము లనంగా బా.వి. అచేతనము లనుట అనుట – అసంగతి మైనది ఎద్దు, ఆవు మొదలగు తిర్యక్కు లమహత్తులె. వధువు మొదలగు స్త్రీవాచకములు నమహత్తులే. వీనికి సప్తమిలో ఎద్దున వధువున అనురీతిరూపము లుండునా? నారిలక్షణముప్రకార మున్నచో స్త్రీతిర్యగ్జడములు మూడు నమహత్తు లైన నందు జడములకే చెప్పెను గాన స్త్రీతిర్యగ్వాచకములకు తృతీయార్థమునం గాని సప్తమ్యర్థమునం గాని నవర్ణకము రాదు. ఎద్దునందు ఇత్యాదిగనే యగును. జడములు అమహత్తులే యైనను జడములుమాత్రమె కావు.

ద్వితీయకు ప్రథమ:

జడంబుద్వితీయకుఁ బ్రథమ బహుళంబుగా నగు నని సూరి నర్కొనె. ఇట ద్వితీయ సిద్ధద్వితీయయే యనుచు తె.వ్యా.వి. విభక్తి

పరిణామము రెండుపాళ్లు గల్గినచో నర్థబోధ కవరోధము గల్గు ననియే శాస్త్రి మీనియను మేర్పఱచియుండు (744) నన్నది. అయ్యు బా.వి. 'ఇల్లు వెడలె అనుచో నపాదానార్థమునం దయినవలనకు నచ్చినద్వితీయకుఁ బ్రథమ యవు' నని (సహజద్వితీయకు మాత్రమే కాక) గుర్తించుట సముచితముగా నున్నది.

ఇంకను తె.వ్యా.వి. తృతీయాసప్తముల కైనద్వితీయకుఁ బ్రథమ రా దనుసూరివివరణమునుగూర్చి 'వ్యవస్థితవిభాషచేతనే యేర్పఱుప నగునీచోట బహుళసంజ్ఞ సార్థకత యెట్లో తెలియ'(944) దన్నది. విభాష యనియే ప్రయోగింపఁదగు నని యభిప్రాయ మన్న మాట. విభాషకుఁ బ్రవృత్త్యప్రవృత్తులు వ్యవస్థ చేసికొనవచ్చు. కాఁగాఁ బ్రవృత్త్యప్రవృత్తివిభాష లున్నచోట విభాషయే చాలు. ఇంక బహుళ మనవలసిన దెక్కడ? అన్యకార్య మున్నపుడే యన్నమాట. "నాల్గింటిలో నేమూఁడింటి నైన నిరూపింపఁగల్గినపుడే దీని నుపయోగించు టుచిత' (50) మని బా.వి. ఒకచో నేర్కొన్నది. కాని అన్యకార్యము తప్ప మిగిలినమూఁటికైన విభాషయే చాలును గదా. కాని ప్రవృత్త్యాదులు నాల్గింట నేవేని రెండుస్థితులు మాత్రమే యున్నను 'బహుళ' విధానము సార్థకమె యని చరిత్రానుగుణమువ్యాక లోపవిధానము మొదలగులక్షణములు నిరూపించుచున్నవి.

అన్ని గుఱ్ఱములకు:

'అన్ని - సర్వనామము. ముందు ప్రయోగము. కాన విశేషణము' (238) అన్నది బా.వి. దీనివలన ముందు ప్రయోగింపఁబడినకారణముగా నన్ని యన్నది విశేషణ మనునభిప్రాయము గల్గు. కాని ముందు ప్రయోగింపఁబడినది విశేషణమని (తరువాతి

ప్రయోగింపఁబడినది విశేష్య మని) నిర్ణయింప వీలు లేదని యీ సూత్రముచేతనే స్పష్టము. విశేష్యము ముందు ప్రయోగింపఁ బడినచో అదియు ప్రథమాంతము వికల్పముగా నగు నని (౨౭౮) బా.వి. పిదపఁ జెప్పినది.

సర్వనామసంఖ్యాభిధాన ... అనునీసూత్రమున 'సంఖ్యాభిధానములు సర్వనామములే యైన వేఱుగాఁ జేర్కొనుట సంస్కృతమున సంఖ్యలు సర్వనామములు గామిచేత నని (బా.వి.) చేర్కొను టుచితము. కాని యీపిదప ననుబంధములో 'సర్వనామవిశేషణములకు - అన్ని గుఱ్ఱములకు, సంఖ్యాభిధానవిశేషణములకు - రెండు గుఱ్ఱముల కని యిచ్చినది. (43౭) సంఖ్యాసందర్భమున సంస్కృత సంఖ్యావాచకమును జూపుట యొప్పును - లేకున్న 'రెండు' సర్వనామము కాదేమో యని యనుమానము కల్గవచ్చును గదా.

విశేషణషష్ఠి - ప్రథమ :

'బహూనాం కేషాంచి ద్విశేషణంబుల షష్ఠికిం బ్రథమ విభాష నగు' ననువిధానమునుగూర్చి బా.వి. 'విశేషణానాం - విశేషణంబుల - అను బహువచనసారస్యముచే షష్ఠికే కాక ద్వితీయాదివిభక్తులకును బ్రథమ రావచ్చు' (2౮9) నన్నది. ద్వితీయాదివిభక్తులకుఁ బ్రథమ యగు ననుటర్థము సిద్ధించుటకు విశేషణశబ్దము యొక్క బహువచన ముప యోగించునా? అట్టియర్థము సిద్ధింపవలె నన్న షష్ఠిశబ్దమునకే బహువచన ముండవలయు నేమో. కర్మధారయంబులందు మువర్ణకంబున కనుచోఁ గర్మధారయేతరసమాసములం దైనను మువర్ణకమునకే గాని యితరములకుఁ బుంపు లవుట లేదు. కర్మధారయంబులం దుత్తునకు- టుగాగమ మన్నస్థలమున నుద్భిన్నాచ్ఛలకు టుగాగమమును బా.వి. చూపినను నది కర్మధారయంబులం దన్నప్పటిబహువచనముచే నైన

దని పేర్కొనలేదు. ఇట మాత్రము 'విశేషణంబుల' అన్నప్పటి బహువచనముచే షష్ఠీతత్సములకుఁ ప్రథమ యగు నన వీలు గల్గునా ?

విశేషణములు-ప్రథమ :

క.సం.వి. ననుసరించి (బా.వి. 241) కాంబోలును బా.వి. 'సముచ్చయము గాని అన్వక్రియ గాని లేకుండ విశేషణములు ప్రథమ లోను విశేష్య మితరవిభక్తులందునుగూడ నుండవచ్చును. ఆద్యుఁ డప్రమేయుఁడు హరిని గొలుతు' (240) అన్నది. విశేష్య మితర విభక్తులం దున్నప్పటికిని విశేషణము ప్రథమయందుఁ గూడ నుండ వచ్చు నని చెప్పుట బా.వి. ఉద్దేశముగా గుర్తింపవచ్చును. సముచ్చయము గాని అన్వక్రియ గాని లేకుండ అనుటలో భవత్యర్థకము లేకున్నను సముచ్చయ మున్నచో విశేషణమునకుఁ ప్రథమ యగుట లక్షణసిద్ధ మైనసాధారణాంశ మన్నట్లు బా.వి. ఉద్దేశముగాఁ దేలు చున్నది. కాని ఆద్యుఁ డప్రమేయుఁడును హరి గొలుతు ననుటయు బాల.చే నసాధ్యము. అయిన దాని ప్రయోగంబు లేనిచో అనుసూత్రము పై బా.వి. అర్థమును సాధింపఁజాలదు. కార. 20. సూత్రముచే సన్నిహితవిశేషణమునకు భవత్యర్థకము బహుళముగా ననుప్రయుక్త మగును. అనుప్రయుక్తి మైనపక్షలోనే విశేషణమునకు ప్రథమ వచ్చును. కావున బా.వి.లో 'సముచ్చయము గాని' అనువివరణ మసంగతము. ఇంక భవత్యర్థవ్యవహితము గాకున్నను ప్రథమ వచ్చునా? అందుకు బాల లో వీలు లేదు. అట్లు చెప్పినక.సం.వి. చూపిన-భక్తిగుణనయమానచిత్తుఁ డగజాధిపకీర్తి అనునది విశేషణషష్ఠికిఁ ప్రథమ యైనతావు. పార్థివ ప్రాగ్రసరుండు ధర్మసుతుఁడన్న' వంటిది. ఏమైన బా.వి. చూపిన

ఆద్యుఁ డప్రమేయుఁడు హరిని గొలుతు అన్నది సాధారణముగా సాధువు గాదు. ఒక్కొక్కచో విశేషణంబు ద్వితీయాదులకుఁ బ్రథము చూపట్టెడి నన్న ప్రౌఢ. కవిప్రయోగదృష్టమైనతావులు గ్రహించుట కవకాశము కల్పించునదే కాని సాధారణముగా ద్వితీయాదులకుఁ బ్రథమ విధించునది గాదు.

రాముఁడు వచ్చుట:

ఇక్కడ బా.వి. రామునియొక్క వచ్చుట షష్ఠికి మాఱు ప్రథమ వచ్చి వచ్చుధాతువునకుఁ గర్త యగుచున్నది (242), (తె.వ్యా.వి. 483) అన్నది

ఇది యసంగతము. సూరి 'భావార్థకాదియోగంబునఁ గర్తకుం బ్రథమ యగు' నని సూత్రింపఁగా షష్ఠికిఁ బ్రథమ వచ్చు ననుట యెట్లు?" చేతవర్ణకంబు కర్త కగు' ననుసూత్రముచేఁ గర్తృవాచకమునకుఁ 'జేత' రావలసియుండఁగా భావార్థకాదియోగమునం దాచేతను బాధించి యీసూత్రముచేఁ బ్రథమ యగు నని చెప్పవలసియున్నది. పైఁగా బా.వి. షష్ఠికి మాఱుగాఁ బ్రథమ వచ్చి వచ్చుధాతువునకు కర్త యగుచున్న దనుట సరి కాదు. దీనివలన షష్ఠికిఁ బ్రథమ యైనప్పుడే రాముఁడు కర్త యగు ననునర్థము గల్గును. వచ్చుధాతువునకు రాముఁడు కర్త యగుటకును షష్ఠీవిభక్తికిని (ప్రథమ) సంబంధ మేమి? సూరి ప్రథమ మాత్రమె విధించెను. బాల.లో. (సూత్రాంధ్రమున షష్ఠియుఁ జెప్పె.) అందుకే ప్రౌఢ వ్యాకర్త 'ధాతుజవిశేషణభావార్థకపూర్వవ్యవహితావ్యవహితకర్తృపదప్రథమకు షష్ఠి బహుళంబుగా నగు' నని సూత్రించెను. బా.వి. వివరణము ననుసరించిన షష్ఠికిఁ బ్రథమ సూరిసూత్రముచే రాఁగా

నాప్రథమకుఁ బ్రౌఢ.సూత్రముచే షష్ఠి బహువచనముగా నైన దనవలెను. ఏది యే మైన సూరి యిట షష్ఠికిఁ బ్రథమ యవు నని చెప్పలేదు. ముదట షష్ఠి యవుటకే బాల. ననుసరించి యవకాశము లేదు. తె.వ్యా.వి. (252) లో షష్ఠికిఁ బ్రథమ వచ్చుటగా సమన్వయింపఁ బడ లేదు. అయ్యది జేతవిభక్తికి మాఱుగనె ప్రథమ యైనట్లు చెప్ప వలసియున్నది.

దాన :

అదిశబ్దంబునకు వును లు పరంబుల గునపుడును సంబోధనము నను దాన యనునాదేశ మగు నని సూరి పేర్కొనె. ఇట బా.వి. అది చిన్నది నీవు చిన్న (అ) ది వు-నీవు చిన్నదానవు (నేను చిన్న దానను (244) అని చూపినది. అదిలో అకారము స్వప్రధానము చేసి చూపుట సరి గాదు. చిన్న + అది + వు - అనియే చూపి 'అది'కి దానాదేశము చేయవలె. దానాదేశవిధానము ననుసరించియే యల్లోపము లే దని గుర్తింపవచ్చును. వును (నము)లు అంతాగమములు ప్రాయికమనుటచే నిట నాగమము నియతమని గ్రహింపఁ దగును. నీవు చిన్నది యని యుండదు గదా.

ఇం కొకవిశేషమును బా.వి. ఇట్లు పేర్కొన్నది. "ఇతర విభక్తులు చెప్పునపుడును అదికి దానాదేశము కల్గును. చిన్నదానిని పిలిచెను. చిన్నదానితో మాట్లాడెను మున్నగునవి." (244) అనఁగా సూరి పేర్కొన్నస్థలములందలి ప్రథమయందే గాక ద్వితీయాదులందును నికార్యము గల దన్నమాట. అది సూరి చెప్పకుంట యొకలోపమనియు బా.వి. అభిప్రాయమై యుండవచ్చు. కాని బా.వి. చిన్న దానిని చిన్నదానితో నన్నపు డున్నది దానాదేశ మనుట యసంగతము. దానయే యైనఁ జిన్నదానను జిన్నదానతో నని యుత్వ

ముండవలెఁ గాని దానిని దానితో నని యిట్లు యెట్లు? ఔప విభక్తికము గాదు గదా. ఇది 'దాన' కాదు. ఇటఁ దచ్ఛబ్దముతో సంబంధార్థమున సమాస మైనది. ఆసమాసము ప్రథమాంత మైనప్పు డుమహత్త్వమున 'నది' అనురూపమున నుండు నుత్తరపద మగు తచ్ఛబ్దము. ద్వితీయాదివిభక్తులం దాతచ్ఛబ్దము 'అది' యని యుండదు గదా. కాఁగా దానాదేశము సంగతి తెలుపుటఁ గాని ద్వితీయాది విభక్తిస్థలమున 'అది' యని చూపుటయే పొరపాటు. తచ్ఛబ్ద మమహ దర్థమున ద్వితీయాదివిభక్తులలో దానిని దానిచేత దానికొఱకు నిత్యాది రూపములందు. చిన్నదానిని ఇత్యాదులం దున్నది ద్వితీయాద్యంత మగుతచ్ఛబ్దరూపమే కాని అది యుండుటయు దానికి దానాదేశ మగుటయుఁ గాదు. కాఁగా సూరి యిట్టిస్థలముల 'దాన'ను జెప్ప కుంట యెంతయు నుచితము.

వాక్యము - పదప్రయోగక్రమము :

ఏకవాక్యమునం దొకానొక్కెడ నొక్క సర్వపదంబులు క్రమనిరపేక్షంబుగం బ్రయోగింపం జను నను విధానము బా.వి.కు నచ్చలేదు. "మంచిబాలుఁ డితఁడు మంచి యితఁడు బాలుఁ డన నచ్చునా? మంచి యేని వంటిది కాదు గదా. చల్లని గాలి వీచెను. చల్లని వీచెను గాలి యననగునా? ఈసూత్ర మేల రచింపఁబడెను? ఇట్టివి సకృత్తుగా నుండునే కాని సాధారణముగా నుండవు" (246) అన్నది. సకృత్తుగా నైన నస లుండును గాన సూత్రము చెప్పనే యక్కర లేదనరాదు. అట్లయ్యు నీయవి యసాధారణ మనియుఁ గానఁబము నిర్ణయింపరాదు. అందుకేయి బా.వి రెం డుదాహరణము లిచ్చినది. చల్లనిగాలి వీచె ననుచో చల్లని వీచె గాలి యనరా దంట. అనవచ్చు నని సూత్రము చెప్పుచున్నదా? చల్లనిగాలి యన్నది

సమాసము గదా. నిగాగము మీయంశము నింకను స్పష్టము చేయుచున్నది. (నిక్కు లేకున్నను నిది సమాస మనుట స్పష్టమే) సమాసమేకపదము గదా. చల్లనిగాలి యనుకీతిసమాసమునందుఁ బూర్వోత్తర పదములను వేఱు చేయు టెట్లు! ఇట్టిక్రమనిరపేక్షత సంస్కృతమునందుఁ గల దని బా.వి. పేర్కొన్నది. సంస్కృతమున నైనను రాజ పురుష ఆగతః అనుచో రాజ ఆగతః పురుషః, పురుష ఆగతో రాజా, ఇత్యాదిగా నుండునా? రాజపురుష ఆగతః, ఆగతో రాజపురుషః అని క్రమనిరపేక్షముగాఁ బ్రయోగింపవచ్చును. అట్లే చల్లనిగాలి వీచె ననుచోఁ గూడ చల్లనిగాలి, వీచెను అన్నవి రెండే పదములు. వీచెను జల్లనిగాలి యనియు ననవచ్చును. అట్లె యింతకు ముందు చూపిన మంచిబాలుఁ డితడు — అనుచో మంచిబాలుఁ డన్నది సమాసమే. ఇటను సమాసమునం బూర్వోత్తరపదములను వేఱు చేయుటకు వీలు లేదు. మంచిబాలుఁ డితఁ డనుచో ఇతఁడు మంచిబాలుఁ డనియు ననవచ్చు నంటియు, బా.వి. విమర్శించినతీరు సరి గాదు. కాన లక్షణ మేలకో స్పష్టమే.

క్రమాపేక్ష గలయేనిప్రభృతులలో బా.వి. పొందును (248) జూపినది. ప్రౌఢవ్యాకర్త చతుర్థికి విధించెను. దీనికిఁ బదముగాఁ ప్రయోగము లేదు. (స్వతంత్రముగాఁ బ్రయోగింపఁబడక) అపద మైన దీని నేనిప్రభృతులలోఁ జేర్పరాదు. కన్న వల్ల మున్నగువానివంటిదే యిదియు.

—*—

సమాసపరిచ్ఛేదము

సిద్ధసమాసములు :

సంస్కృతములోనే సమాసముగా నేర్పడి (యాసమాసము మొత్తము తెలుఁగునఁ బ్రాతిపదికముగా) నవి సిద్ధసమాసములు. వీనిలక్షణములను తెలుఁగువ్యాకరణములు చాలవఱకుఁ బేర్కొన లేదు. దీనింగూర్చి బా.వి. 'తెలుఁగువ్యాకరణమును సమగ్ర మొనర్చు కొనవలయు నన్న ఆలక్షణములు తగుమేరకు సంగ్రహించుకొనవలయు. కాని సూరి యట్టిప్రయత్నమును జేయక...(249) యని యొక లోపమే యున్నట్లుగాఁ బేర్కొన్నది. సాధ్యమిశ్రాచ్ఛికసమాసముల యెడనే 'తత్పురుషాదులకు లక్షణంబు ప్రాయికంబుగా సంస్కృతోక్తంబ యగు' నని చెప్పఁబడుట గమనార్హము. సిద్ధసమాసముల యెడ సమాసమును నాయాసంధ్యాదులను సంస్కృతమునందే సంస్కృతలక్షణానుగుణముగ సిద్ధించుచున్నవి. తెలుఁగువ్యాకరణమున దానికిఁ బ్రసక్తి పెట్టుకొనకుంటయే యుక్తము. రాజపురుష-యన్నది సిద్ధసమాసము. కాఁగా నాసమాసమె తెలుఁగునఁ బ్రాతిపదిక మగు. ఇది యెట్లేర్పడినదో వివరించుట యనవసర మన్న రామాదికృదంతములును, భార్గవాదితద్ధితాంతములును, వాక్ - మున్నగు హలంతశబ్దములును-మున్నగునవియు నెట్లేర్పడునో చెప్పుట యవసరము కాదా? సంస్కృతమందలియాయాసంధికార్యములను దెలుఁగునఁ జెప్పవలె. సంస్కృతప్రాతిపదికము (మొ॥) తెలుఁగున నెట్లు నని చెప్పినప్పుడు సంస్కృతమున నాప్రాతిపదిక (మొ॥) ఎట్లేర్పడు నన్నదానితోఁ దెలుఁగువ్యాకరణమునకు సంబంధము లేదనుటయే యుక్తము. ఇట్లే ప్రాకృతములయెడను. తెలుఁగువ్యాకరణాధ్యయనమునఁ గొంతవఱకు

సంస్కృతముపై నాధారపడుట గలదు. టిత్త్వైకిత్త్వాదుల ప్రయోజనాదులు దెలుఁగునఁ జెప్పఁబడినవా? ఇంకను నది యవసర మన్నఁ (దెలుఁగులక్షణసమగ్రతకు) గావచ్చు నేమో కాని యిది మాత్రము కా దనక తప్పదు. కా కున్న సంస్కృతవ్యాకరణమందలిసంజ్ఞాది పరిచ్ఛేదములలక్షణము దెలుఁగున ననువదింపవలయు కావున సిద్ధసమాసముల ప్రక్రియను జెప్పఁబూని తెలుఁగువ్యాకరణస్వభావమును గుర్తింపలేనట్లుగాఁ జేయుటకంటె సముచితముగా నట్టిది చెప్పకుంటయే యొప్పు నని గ్రహింపఁదగు. స్పష్టతకయి వ్యాఖ్యానము లట్టి పని చేయఁదగు.

శ్రీ.వి. భాషాభేదమునుబట్టి సమాసములను విభజించుచుఁ దటాకప్రటుదక మనుకీర్తితత్సమసమాసములను గూడ సంస్కృత సమాసములుగాఁ జేర్కొనుట (430) సరి గాదు. సాంస్కృతికము లనుసారివ్యవహారమై (సిద్ధ) సాధ్యములకు సరిపడియున్నది.

ఇంకను సంస్కృతసమాసము లను బ్రస్తావించుచు – పద్మము వంటిముఖము ముఖపద్మమే కాని పద్మముఖము కా దనుచు పద్మ మొక్క ముఖము పద్మముఖ మగు ననియు చరణకమల మనుదానిని కమల చరణ మన్న కమలమొక్క చరణ మగు ననియుఁ (256) జేర్కొనుట విచారింపను. పద్మమొక్క, కమలమొక్క యని చేర్కొనుచో సయ్యాని సాధ్యము లగును. ఇట్టిసాధ్యసమాసములు సంస్కృతమందలిసమాస మె ట్లగును? సంస్కృతమం దైన పద్మముఖము కమలాచరణము నని యుండవలె. కాఁగా సిద్ధియిం భేదముతో నైనను పద్మముఖకమలచరణసమాసములు సంస్కృతమున నేర్పడ వని గ్రహింపవలసియున్నది.

(38)

మ గ పి ల్ల లు :

‘మగపిల్ల లనుచో కర్మధారయ మగును, ద్వంద్వసమాసమునఁ బూర్వపదము ప్రాయికముగా స్త్రీసమము కావలయు నన్నది (251) బా.వి. కర్మధారయమునందుఁ బూర్వపదము స్త్రీసమము కావలయు నట్లుంచి యసలు మగపిల్ల లనుసమాసము కుదురదు. మగవారైనపిల్లలు, లేక మగలైనపిల్ల లని యుండవలె. కర్మధారయంబు త్రికస్త్రీసమముగంతధాతుజవిశేషణపూర్వపదంబయి యుండవలె. కానఁ గర్మధారయమునఁ బూర్వపదము డుమంత మగుటకు వీలు లేదు. ‘సంస్కృతతుల్యము డుమంతము నగుబల్లిదుండు మల్లుండు అనుకొని సమాస మేర్పడదు.’ (257) ఇక్కడ బా.వి. సంస్కృతతుల్యత్వమును ప్రస్తావించుట యనవసరము. దీనివలనఁ గర్మధారయమునఁ బూర్వపదము డుమంతము కారాదన్న సంస్కృతతుల్యమైనడుమంతమే కారాదనియు (సంస్కృతతుల్యేతర) అచ్ఛిక (సంస్కృత?) డుమంతము కావచ్చుననియు భావించుట కవకాశము గల్గును. ఒకవేళ నట్టియుద్దేశముతోనె యిట మగపిల్లలు అనుచోఁ బూర్వపదము దేశ్య మగుడుమంతము గానఁ గర్మధారయసమాసము సిద్ధించు నని యెంచిన నది పొరపాటే. ఇది సూత్రోక్తమైన త్రికస్త్రీసమముగంతధాతుజవిశేషణములలో నెందును జేరదు గదా. కవిప్రయుక్తమై గాననయిన నిక్కాలాదులలోఁ జేర్చుకొనవలసినదే.

ఆ వ్య యీ భా వ ము :

సమాసములను విభజించుచు నందుఁ బూర్వపదార్థప్రధానములను జేర్కొనుచు బా.వి. “పెడతల, క్రేఁగన్నుల, నడురేయి మున్నగునవి యిట్టివిగా ఆంధ్రభాషాభూషణము. (111 ప) ఇట్టివానిని

జిన్నయసూరి పేర్కొనలేదు. వీనికే యవ్యయీభావసమాసము లని సంస్కృతమున వ్యవహారము (432) అన్నది. పెడతలాదు లవ్యయీభావసమాసము లని పూర్వపదార్థప్రధానము లని బా.వి. అభిప్రాయము. పైని జూపినయూడిట తల, కన్నులు, రేయి, యన్నవి విశేష్యాలు. విశేషణమునకు విశేష్యముతో సమాన మగుట నివి కర్మధారయము లగుదు సూరిచే నిరూపింపఁబడినవే యగుచున్నవి. క్రింద + కాలు క్రీఁగా లనువంటిదే క్రేవ + కన్నులు క్రేఁగన్ను లన్నదియు పెడ, క్రేవ, నడుము శబ్దము లవ్యయములా? ఇందుత్తరపద మగువిశేష్యమునర్థమె ప్రధానము గావున వీనిని బూర్వపదార్థప్రధానము లనుట విచార్యము. (బా.వి. 255) సూరి తెలుఁగున నవ్యయీభావసమాసములు లే వనెను. (ఆం.శ.శా.)

ధాతుజవిశేషణములు-తచ్ఛబ్దానుప్రయోగము :

ధాతుజవిశేషణంబులకు విభక్తి వివక్షించునపుడు తచ్ఛబ్దం బనుప్రయుక్తం బగు ననుటను వివరించుచు బా.వి. 'వాఁడు, అది అనుసర్వనామములను క్రియాజన్యవిశేషణమున కనుప్రయుక్తము గావించినచో అది విభక్త్యంత మగును' (260) అన్నది. వాఁడు అది చేరు ననుట సరి కాదు. విభక్తి వివక్షింపఁగాఁ దచ్ఛబ్ద మగునాశబ్దమే యనుప్రయుక్త మగు. మహదమహత్త్వముల ననుసరించి యాశబ్దమె పైనున్నవిభక్తి కనుగుణముగా వాఁడు అది ఇత్యాదిగాఁ బ్రథమ యం వగును. ధా.వి.లపై ద్వితీయాదివిభక్తులను వివక్షింపఁగా ననుప్రయుక్తమైనఆశబ్దము పైనిద్వితీయాదులతోఁ దదంత మయి వానిని దానిని ఇత్యాదిగా రూపము లందును. వాఁడు - అది అనునవే చేరిన ద్వితీయాదులలో వచ్చినవానిని ఇత్యాదిగా (260) నగుట యసం

భవమే. ప్రథమయందే కుదురదు. విభక్తి వివక్షింపఁగా వాఁడు అది అనునవి చేరిన వివక్షిత మైనయావిభక్తి పిదప వీనిపై నవును గదా. అది యే మవును?

వచ్చినట్టివాఁడు :

అట్టిపదానుప్రయుక్తధాతుజవిశేషణమునకు విభక్తివివక్షితము. (261) అన్నది. బా.వి. కాని (విశేష్యముతో సమసించినప్పుడును) విభక్తివివక్షలోఁ దచ్ఛబ్ద మనుప్రయుక్తము చేసినస్థలము లందును ధా.వి.లకు అట్టి చేరు నని చెప్పఁదగు నని తోఁచుచున్నది. అనఁగా ముందు తచ్ఛబ్దానుప్రయోగము-విభక్త్యంతరూప మగుట - అనంతర మట్టియనుప్రయోగము. వచ్చినట్టిరాముఁ డనుచోఁ, వచ్చినట్టి యని యట్ట్యంతమును రాముఁ డను దానితో సమాసము చేయుట లేదు. సమాస మైనపిదపనే యట్టి యనుప్రయుక్తి యగుచున్నది. అట్లే యుట వచ్చినవాఁ డని విభక్త్యంత మైనపిదప నట్టి ననుప్రయుక్తము చేయుట యొప్పును. ముందుగనే చేయుచో వచ్చినట్టి - అనుదానికే విశేష్యముతో సమాస మగు, సమాసమునందు విభక్తి లోను నట్టి యగు ననుటకియు 'యెల్లయెడల' ననవలయునా? యనిపించు.

మనదు :

'యుష్మదస్మదాత్మభ్యో ద్విపతి వర్ణకః' అను చిం. లక్షణము ననుసరించి 'మనదు' అనురూపము నిరూపింపఁబడిన దని తె.వ్యా.వి. (508) చేర్కొన్నది. ఇది సరి గాదు. మనశబ్ద ముభయార్థకము. యుష్మదస్మదాత్మార్థకములకుఁ జెప్పినదువర్ణము తద్భిన్న మగుశబ్దమున కెట్లగును? సూరియు నమ్మాఁడింటినె ప్రస్తావించి మన

శబ్దము నుదాహరింపకుంట గమనార్హము. అట్టిప్రయోగము లొండు రెండు గానవచ్చు. (శ్రీం.శా.)

నిగాగమము :

నల్లాదు లదంతములు. చక్క చిక్క ఇత్యాదు లదంతము లయినను నిగాగమము తప్పక ప్రవర్తిల్లను అన్నది. బా.వి. అనఁగా అదంతము గానిచో నిగాగమము తప్పక ప్రవర్తిల్లుటలో విశేషము లేదా? నిగాగమము విధింపబడినవన్నియు లదంతము లని బా.వి. చెప్పెనే కదా.

'చిన్నవాఁడు పెద్దవాఁడు దొడ్డవాఁడు ఇత్యాదులం దప్రవృత్తి.' అన్నది బా.వి. వీనికి నిగాగము మసలు లేదు. సూత్రము నల్లాదులకుఁ గదా నిగాగమము చెప్పుచున్నది. నల్లాదులలో చిన్న ఇత్యాదులను సూరి చేర్చెనా? ఆకృతిగణ మైనమాత్రమున నెల్ల శబ్దములను జేర్ప నవసర మేమి? అట్లు చేయుచో నల్లాదు లని యొక గణము నేర్పఱుప నేల? విశేషణముల కెల్ల సామాన్యముగనె చెప్పవచ్చునె. కాఁగా ప్రయోగములందు వేనికి నిగాగమము లేదో యాశబ్దములు నల్లాదులలోఁ జేర్పనేరాదు. నల్లాదులలోఁ జేరకున్న వానికి నిగాగమము ప్రాప్తింపదు. కావున అట అప్రవృత్తి యను ప్రశ్నయే లేదు. కాఁగా నొకకార్యము సాధారణముగఁ గాక నొకగణమునకు బహుళముగా విధించినసందర్భమున నట అప్రవృత్తి యుండవచ్చును. చక్కాదులకు మువర్ణకలోపము బహుళము. వనాదులకు లేదు గాన నప్రవృత్తి యనుట యొప్పును. గతమో చిన్న ఇత్యాదుల నిగాగమమున కప్రవృత్తి యనుటయు నట్లు.

మూఁడు డు (జ్) లోపము :

సమానాధికరణం బగునుత్తరపదంబు పరం బగునప్పుడు మూఁడుశబ్దముడువర్ణంబునకు లోపంబును మీఁదిహల్లునకు ద్విత్వంబు

అగు అను సూత్రమున 'డుమర్ణంబుల' కని బా.వి. చూపినది. డువర్ణ మున్న మూఁడు + జగము అనుచో డువర్ణము సూత్రమే లోపించి ముం దటి ఖండము మున్న యుండవలెఁ గదా యట్లుగా మూఁడుజగములు—ద్విత్వ మునకు పూర్వము ఖండబిందు ప్రాప్త మున్నది (265) బా.వి. ఇట్లే ముక్కన్ను – (258) అనుచోఁ గూడ. ద్విత్వమునకుఁ బూర్వము ఖండమే కాదు. పూర్ణబిందువును లేకపోవుట వాస్తవమే. కాని వ్యాకరణముచే నట్లుండవలసిన యావశ్యకత యేర్పడునప్పుడు నాటంచుట బాలవ్యాకరణము చెట్టి ప్రమాణమునను లేదని సూత్రము గుర్తింపవలె. బి. సూ. స్థితిని గూర్చి చెప్పినది 'సంస్కృత సమాసంబు లందున్ తెలుఁగు శబ్దములయందుఁ బరుషసరళములకు ముందే బిందువు గానంబడు చున్న' దను సూత్రము. దీని ననుసరించి బిందువుపై వర్ణము ద్విత్వమా యద్విత్వమా యను వివక్ష యనవసరము. పరుషసరళములకు ముం దుండవచ్చును. మూఁడుజగము అనుచో సరళమునకు ముం దున్నది. ఉండ దను టెట్లు? ఇం కెక్కడను ద్విత్వమునకు ముందు బిందువు లే దన్న నట్లు నంటు కవకాశము లేదు. ఇట్టి గల్గినవి. వానికి ప్ర మాధారము లేదు. అట్లు ఇట్టి సూత్రము ననుసరించి పూర్ణబిందువు రాకపోవచ్చును గాని ఖండ ముండుట కెట్టి నిరోధమును లేదు. కాఁగా డువర్ణలోప మున్న ఖండము లోపింపఁజేయుట కవకాశము లేదు. డుజ్వర్ణ మున్నచో జత్వమువలన డువర్ణము లోపించి ముజ్జగము అని యగును డుజ్వర్ణంబునకు లోపం బనుపాతి మొ నముండదగము.

కాని బా.వి. డుజ్వర్ణక మనుటకు విలు లే దన్నది. 'మూఁడు శబ్దము లోనిది డువర్ణమే కాని డుజ్ కాదు ఖండబిందు వట్టి ప్రాతికి ... తీయునది' అనియు 'మూఁడుశబ్దములోనిది డుజ్వర్ణక మని గ్రహింపరాదు. అది డువర్ణమే.' (265) అనియుఁ జెప్పినది. డుజ్వ

ర్ణకము గా ననుట యొప్పును. మూఁడులో డువర్ణము శబ్దావయవమె కాని ప్రత్యయము గాదు గావున డుమ్వర్ణకము గానేరదు. కాని ఖండ బిందుపూర్వకమైనయాడువర్ణమును డుమ్వర్ణ మనుటమాత్రము భ్రాంతి కానేరదు. డుమ్వర్ణ మన్నమాత్రమునఁ బ్రథమైకవచన మగుప్రత్యయమే యని చెప్పవలసినయవసర మేమి? (అట్లు చెప్పవలె ననుకొన్నఁ దప్ప డుమ్వర్ణ మనరా దనుటకు నాధార మేదియు లేదు. కుజ్, వజ్, ఇత్యాదుల నితరస్థలములందును జకారము నిత్తుగాఁ జేర్చునే కద. జిహ్వమునకుఁ బ్రయోజనము బిందుపూర్వక మగుట. అనఁగా నిట డుమ్వర్ణ మనఁగా బిందుపూర్వకడువర్ణము. దానికి లోప మనుటలో దోష మేమి? ఇట ఖండమే యున్నది గాన దానితోడిడువర్ణమే లోపించు. కాన డుమ్వర్ణకమునకు లోప మని చెప్పుపాఠమే సమంజసము.

మిశ్రద్విగువు-ఏకవచనము :

సూరి ద్విగువున కేకవచనంబు ప్రాయికంబుగా నగు మిశ్రంబునకుఁ గా వనఁగా బా.వి. మిశ్రద్విగు వేకవచనాంతము కా దని సూరి పేర్కొన్నను సద్దిక్కు ముల్లోకము వంటివి లేక పోలేదు. అందుచేతనే ప్రకృతివివేకకర్త 'అన్యత్రాపిక్వచిద్భవే త్తని సవరించుకొనెను. (266) అన్నది. ఇట్టిప్రయోగములకై వి.వి.ని కాక ప్రౌఢ.ను స్మరించిన బాగుండెడిది. (తె.వ్యా.వి. 878) అన్యత్రాపి క్వచిద్భవే త్తను దానికి మిశ్రద్విగువున కేకవచన మగుట గా నహోబలాదులు వ్యాఖ్యానింపలేదు. కూడుచీర ఇత్యాదిగా ద్వంద్వమున నేకవచనమును జెప్పు నదిగా నెన్నిరి. అదియే యుక్తము. కాలుసేయి యనుకీతిస్థలముల సంస్కృతానుసారముగనె యేకవచనము సిద్ధించుచుండ 'అన్యత్రాపి' యని యేకవచనము చెప్పుట కూరగాయిత్యాదుల కని యహోబలు నభిప్రాయ మంతియ కాని తె.వ్యా.వి. చెప్పుచున్నట్లు 'కూడుచీర

వంటివే సాధువు' (893 అని కాదు. ఇంక నిట ద్విగోరమిశ్రేతాయాం ప్రాయ ఏకత్వ మిష్యతే యన్న వి.వి. అంతటితో నాగక మిశ్రే తాయాం బహుత్వం స్యా త్తని స్పష్టము చేసినది. అట్టి వి.వి. అస్యత్రాపి క్వచిద్భవే త్తని యూనెంటనే మిశ్రద్విగువున కేకవచనా చెప్పె ననుట యుచితము గాదు. అట్టిచో మిశ్రితాయాం బహుత్వం స్యా త్తని మఱి యొకసారి చెప్పుట కేవలము వ్యర్థ మగునటె. కావున వి.వి. మిశ్రద్విగువున కేకవచనము చెప్పె ననుట యంగీకార్యము కాదు. ఏకవచనాంతద్విగువులను తె.వ్యా.వి. సమాహారద్విగువు లని (౨౪౮ పు॥) వ్యవహరించుట విచార్యము. (మా. త్రి. శే.)

తా మ ర పా కు :

ఆం.భా.చ. నన్నపార్యుడు కొండసూరంబికి తామరపాకు అనువానిని (అత్తునకు సంధి బహుళముగా నగు ననుచోటి బహుళ శబ్దముచే) నన్యకార్య మయినందులకు లక్ష్యములుగాఁ జెప్పెది. అది సరి గా దని తె.వ్యా.వి. చెప్పు టుచితము. ప్రౌఢవ్యాకర్త ౦మ గాగమము లనెను. 'ఉపము మున్నగునవి యాగమము లను కొనుట భ్రాంతిమూల (428) మని తె.వ్యా.వి. పేర్కొన్నది (మా. త్రి. శే.) తామరపాకునుగూర్చి తె.వ్యా.వి. 'తామరము అనునది యొకప్పు డుండి యుండవచ్చును. లేదా తమలపు వంటిపదసాదృశ్యమున నేర్పడి యుండును. ఇచట 'పు' ఆగమ మనుకొన్న వే - వేఁప, పాము - పాఁప వంటిరూపము లవలె తామరప + ఆకు - తామరపాకు అని యేర్పడియుండు (428) నన్నది. తామరము అనుశబ్దము గల పనుటను తె.వ్యా.వి. ఎట్టియాధారమును జూపలేదు. తామరము అనుశబ్దము సంస్కృతమున నేకోశమును జూపియుండలేదు. వరుసగా తామరకెంపు, తామరమాలి తామరతూఁపు మొదలైన సమాసములనుబట్టి తామర ప్రసూనమే యని గ్రహించుట కవకాశ మేర్పడుచున్నది.

తామర మని యుండవచ్చు ననుటయు తములము శబ్ద సామ్యముచే తామరపా కని యేర్పడియుండవచ్చు ననుటయుఁ జారిత్రికమార్గములో నొప్పిన నొప్పవచ్చు. కాని శబ్దశాస్త్రసంప్రదాయమున నట్లు నిరూపించుటకు వీలు లేదు. మువర్ణమునకు సమాసమునఁ బుంపు లవును. పుంపుల కచ్చు పర మైన టుగాగమము నిత్య మని సూరి తలఁచెను. టుగభావమును గలదు. ఇటఁ గూడఁ దములపా కను దానితో తములపు టాకు (రాధికా 1-79) అనియుఁ గలదు. కాని తామరపా కనుచోఁ దామరపు టా కని యున్నదా? ఇతరసమాసముల మువర్ణచిహ్నమే కానరాదు. ఏ మైనను దామర మనుశబ్దముండవలెఁ గదా. కేవలము సామ్యమువలననే యేర్పడినను దానిని శబ్దశాస్త్రము ప్రత్యేకముగాఁ జెప్పవలసియే యున్నది. (కావున పుగాగమము చెప్పుట యొప్పును.) ఇది వ్యా.సం.స. గూడ గుర్తించి యుండవచ్చు. అందువలననే వేఁప, పాఁప-వంటిరూపాలవలె తామరప + ఆకు తామరపా కని యేర్పడియుండు ననుచు పుగాగను మనుటకన్న పవర్ణ మనుట యొప్పి నన్నది. కాని వేఁపాకుతో తామరపాకునకు సాదృశ్యము లేదు. వేము - వేఁప, పాము, పాఁప, యనురీతిగా నైన దన్న నట మువర్ణమునకు పవర్ణ మైనది. తామరము అనుశబ్దమే లేనపుడు మువర్ణమునకుఁ బవర్ణము చెప్పుట కవకాశము లేదు గదా. కాఁగాఁ బవర్ణము నాగమముగాఁ జెప్పవలె-తామరకుఁ బవర్ణ మాగమము కాఁగా తామరప + ఆకు అని యుండ నత్వసంధి చేయవలె. తామరపయాకు అనురీతిరూపము లేదు గావున నత్వసంధిని జెప్పు సూత్రమందలిబహుళపదముచేఁ బ్రవృత్తి యసవలెను. ఇంతకంటెఁ బగాగమముగాఁ గాక పుగాగమముగా విధించుటలోనే లాఘవ మున్న దనుట స్పష్టమే కద. ఆగమము చేయక తప్పనపుడు పవర్ణమునే

యేల? పకారమునే చేయనవుఁ గదా. మువర్ణమే యన్నను పుంపులుఁగాఁ గాక పవర్ణముగాఁ జెప్పుట విశేషమే. అదియు నాకుశబ్దపరకత్వము నందే గదా. అట్టియెడలఁ దామరపాకనురీతిరూప మొక్కటి యుద్దిష్ట మైయుండఁగా బుగాగమ మనుటయే యెంతయు నుచితము గానఁ ప్రౌఢ.విధాన ముచితిమె. సూరి యితరవ్యాకరణముల నిట్లు చెప్పె.

సాదృశ్యమున కైనను వేఁప, పాఁప-యనువానిని జూపుట యుక్తముగా లేదు. మువర్ణ మున్నను 'ప'వర్ణము వచ్చుటకుఁ గనుమ్రావాదులను జూపఁదగును. వేముప్రభృతులకు వచ్చునది పవర్ణము గదా. వేఁప, పాఁప-యని యటఁ బవర్ణమునకు ముందుబిందు వుండును. ఇటఁ దామరఁపాకు, తామరంపా కనురీతిని బిందు వుండదు గదా.

సరసపువచనము :

దీనింగూర్చి బా.వి. సరసము + వచనము ఇట 'ము'సమాస మేర్పడునప్పటివిభక్తి కాదు. సంస్కృతశబ్దము తెనుఁగునఁ బ్రవేశించు నపుడు చేరినవిభక్తి. అందుచే దీనికి లోపము లేదు. 'పు' ఆదేశము కాఁగా సరసపువచనము (272) అన్నది. సమాస మేర్పడునప్పటి విభక్తి యన నేమో వివరింపవలసియున్నది. రామునియొక్క అన్న ప్పటివిభక్తికంటె (ఇదిసమాసమున లోపించుచునే యున్నది గదా) సరసము అన్నప్పటిభేద మేమి? మువిభక్తి లోపింపకుంటకు? ఏ మైనను సంస్కృతశబ్దము తెనుఁగులోఁ బ్రవేశించునపుడు చేరిన విభక్తి యగుటచేత లోపము కా దనుట యసంగతము. సరసపు వచన మనుచో మువర్ణకము లోపింపకపోవుటకు బా.వి. చూపిన కారణము సరి యైనది కాదు. మువర్ణకము విభక్తి యవుటచే (మువర్ణకమునకు విధించుకార్యము ముగాగమమునకు నగును గావున

నాగమ మైనదియు) సమాసవిభక్తి కనుస్వాత్రముచే లోపింప వల సియే యున్నది. లోపము రా దనుటకు వీలు లేదు. చుట్టజిక మనుచో వృత్తిని విభక్తిలోప మన్నది (277) బా.వి. అది సంస్కృతసమము గాదు గాన లోపించినదా ? సంస్కృతసమ మైన లోపింప దనుటకు నితర మైన లోపించు ననుటకు నాధారము చూపవలసియున్నది.

కర్మధారయంబునందు మువర్ణకంబునకుం బుంపు లగు ననుచో మువర్ణకమునకుఁ బుంపులు విధించినసామర్థ్యము ననుసరించి 'ము' లోపింపక పుంపుల నందు నని గ్రహింపవలెను. 'ము' లోపించిన పుంపు విధానము వ్యర్థ మగును గదా. కావుననే కర్మధారయములో మువర్ణక మల్లె యుండదు. (అచ్చతెల్పు ఇత్యాదుల లోపము విశేష మగుట స్పష్టమే.)

ముక్కంటి :

'మూఁడు + కన్నులు ముక్కన్నులు 'న్నులు'కు ఔపవిభక్తిక మగుటివర్ణము సమాసాంతకార్యముగా రాగా ముక్కటి (198) ముక్కంటి' (269) అను బా.వి.వివరణము సంగతము గాదు. 'న్నులు' అను మొత్తమునకు టివర్ణము వచ్చు ననుట ప్రమాదము. 'లు'వర్ణము చేరిన నది పదమె యగును. ముక్కన్ను అనుసమాసప్రాతిపదికమున 'న్ను'వర్ణమునకె సమాసాంతకార్యము కాఁగా ముక్కంటి అనుప్రాతి పదికపై ఆయావిభక్తులు చేరును.

'ముక్కంటి' అనుచోట టివర్ణ మౌపవిభక్తిక మగున దనుటయు సరి కాదు. సూరి సమాసాంతకార్య మనెనె కాని ఔప విభక్తికప్రసక్తి తేలేదు. 'ఔపవిభక్తికవద న్నవిధయశ్చ' అని చింతా మణి చెప్పినది. కాని బా.వి. 'క్వచిద న్తిమవర్ణస్య సమాసాంతత్వ మిష్యతే' యనువి.వి.కారికను మూలముగాఁ జూపినది కాని చిం.

లక్షణము నీయలేదు వి.వి. కారికలోఁ గూడ ఔపవిభక్తికము ప్రసక్తి లేదు.

ఇ ట్లీటివర్ణ మౌపవిభక్తికము గాదు గావున బా.వి. పదాద్యం బగు అనుఅచ్చు. 33. సూత్రముచే దీనికి ముందు పూర్ణబిందు వగు ననుటయు నసంగతము. కాఁగా ముక్కన్ను అనుసమాసమున 'న్ను' వర్ణమునకు 'ంటి' అన్నది సమాసాంతకార్యముగా వచ్చిన దని గుర్తింపవలయును.

పోఁడి - బోఁడి :

బహువ్రీహిని స్త్రీవాచ్యం బగుచో నుపమానంబుమీఁది మేనునకు బోఁడియగు నని సూత్రము. సూరి బోఁడినే యాదేశించె నని పేర్కొన్న బా.వి. ఆప్రక్రియ నంగీకరించుటలోఁ గొన్నియవరోధములు ప్రస్తావించినది.

'పోఁడికి పోఁణి యనురూపాంతరముతో' నిట్టి సమాసము లున్నట్లు సూ.ని. చూపినది. ఇట్టిది సూరిపద్ధతిని సాధ్యపడదు. (బా.వి. 270, తె.వ్యా.వి. 903) ఎందుకు సాధ్యపడదు! అడంగ్వాదులకు ణకారం బనుచో సూరి పోఁడిశబ్దముమాత్రమే చూపెననియా? అది నియతగణము గాదు గదా. అలరుబోఁడీత్యాదుల నందుఁ జేర్చిన ణాదేశము వచ్చుట కవరోధ మేమి! బోఁడి నందుఁ జేర్పకుంట యొకయాధారము కాదు. బోఁడి యుపదము గాన సూరి దాని నటఁ జూపఁడు. ఒకవేళ 'పోఁడి'నే యాదేశించినను అడంగ్వాదులలోఁ జూపినపోఁడినిబట్టి ణాదేశ మగు నని భావించుట (తె.వ్యా.వి. 904) పొరపాటు. అదిష్ట మగుపోఁడి (యుపదము) ప్రసిద్ధపోఁడిశబ్దముకంటె భిన్నము గదా. ఇంక నట నలరుబోఁడి యనురీతిసమాసములనే చూపవలె. చూపకున్నను గ్రహించుట కవకాశము కలిమి స్పష్టము.

ఉత్తరపదమున కిట్లు ఆదేశము చేయుట, సంస్కృతవ్యాకరణములందు లేకుంట (278) యొక్కయవరోధము గాదు. తెనుఁగున జరుగుకార్యముల కెల్ల సంస్కృతమునఁ బోలిక యుండవలయు నని నియమ మేమి? న్రుగుగాగమాదిసంధికార్యములు సంస్కృతమున లేవని తెలుఁగున నుండరా దనఁదగునా? సంస్కృతమున నేయేవానికిఁ గర్మధారయాదిసమాసము లేర్పడుచున్నవో తెలుఁగున నట్టివాని కెల్లఁ జెల్లుచున్నదా? 'ప్రక్రియార్థము పశబ్దము నైనను దేని కైనను వ్యాకర్త విధింపఁగలఁ' డని బా.వి. (270) పేర్కొనుట యుచితముగా నున్నది.

పోఁడితోనే సమన్వయించుచు (ఇంతకుముందు బా.వి. ణాదేశమునే ప్రస్తావించినది కాన ణాదేశమునకె యైనఁ బోఁడితో సమన్వయించుట యనవసర మని స్పష్టము.) "నుగాగమము నంతట విధించి కొన్నచో బిందుసమస్య తీఱును" (270) అన్నది బా.వి. కాని యప్పుడే బిందుసమస్య క్రొత్తగా నేర్పడు నని గ్రహింపవలసి యున్నది. ననంబోఁడి విరింబోడి యనురీతి నుదంతేతరములపైఁ బూర్ణబిందు వున్నదా? (తె.వ్యా.వి. 902) అలరుంబోఁడి యిత్యాదిగా నుదంతములపయిమాత్రమె బిందువు ప్రసిద్ధముగా నుంట యిట గమనార్హము. పూర్ణబిందువు లేనపుడు ననఁబోఁడి యనురీతిగా ఖండబిందు వుండ తీఱవలయు ననుటకు నాధారము లే దనవచ్చును. ఖండబిందువు లేమి యొకసమస్యయే కాదు. ఎల్లెడల నుగాగమమును జెప్పుచో 'ననఁబోఁడి' యనుదానితో ననంబోఁడి యనురీతివానిని సాధారణముగాఁ గల్పించుట యట్టిబిందువు ప్రయోగములం గానరాకుంట సమస్య కాదా? (తీయంబోఁడి చూ. త్రి. శే.)

'బహువ్రీహిసమాసములు తెలుఁగునం దల్పము లని పేర్కొన్నతానే సౌకుమార్యమున కెన్నియుపసమానములు భాషలోఁ

గలవో యన్నింటితో తామరతంపరగా బహువ్రీహిసమాసములు కావించుట కవకాశ మేర్పఱచుట స్వభావవిరుద్ధ మనిపించు' (270) నని యింకొక వైరుధ్యము చూపినది బా.వి. అనఁగాఁ బోఁడిలో సమాసము చేసినను నది బహువ్రీహియే కా దని యభిప్రాయము. బహుశః ఈయభిప్రాయముతోనే కా.చూ. పువ్వుఁబోఁడి తలిరుఁబోఁడి బహువ్రీహిసమాసము లనుటను (9-152) సబబు కా దని బా.వి. (258) తలఁచియుండవలె. (మచ్చెకంటియు బహువ్రీహియె. ప్రాయిక మనుట నిటఁ గ్లిబసమము గ్రహింపఁదగు.) కాఁగా నలయిఁబోఁడి యున్నది యుపమానపూర్వపదకర్మధారయ మన్నమాట ప్రౌఢ వ్యాకర్తయొక్క యీయభిప్రాయమును ప్రౌఢవ్యాకరణఘంటాపథము సముచితముగాఁ దిరస్కరించినది. తె.వ్యా.వి. కూడ పోఁడిని గ్రహించి సంప్రదాయానుసారము పూవువంటి యొప్పుకల దని యర్థము చెప్పుకొనవగు (903) నన్నది.

ఒకానొకం డన్నాఁడు కాఁబట్టి బహువ్రీహు లత్యల్పములే కాని తామరతంపరగా నుండరా దన్నది తె.వ్యా.వి. (904) తామరతంపరగా నుంట విశేషమే. ఒకానొకఁ డన్నాఁడు కాఁబట్టి యెన్నినటి కుంట స్వభావానుగుణ మగును? వజ్రాలు ఇత్యాదిరూపసాధనములో 'ఒకానొకచో' నన్నాఁడు. కాఁగా ఒకానొకశబ్దము ఈ సమాసములు బహువ్రీహు లగుటకు బాధకము గాఁజాల దని గుర్తింపఁదగును.

కాఁగా నీబహువ్రీహిసమాసముల మేనుసకు బోఁడి నాదేశించుట యిట్లు తిరస్కరింపఁదగదు.

—*—

తద్ధితపరిచ్ఛేదము

తద్ధితములు :

సుబంతములకు భావాద్యర్థములందు విహితమైన ప్రత్యయము తద్ధితప్రత్యయ మని స్పష్టము చేసిన బా.వి. 'ఇట్టి ప్రత్యయము లేయే ప్రాతిపదికముల కేయేయర్థములందు చేరునో నిరూపించుపరిచ్ఛేద మిది' (276) యనుట యొప్పదు. నామ్నః కవర్ణక స్స్వార్థ త్రనురీతిగా స్వార్థమునందుఁ జెప్పఁబడినవి మాత్రమే ప్రాతిపదికములపయిఁ జేరును గాని యితరము లట్లు కాదు. మతకము-మతకరి, రాముని (యొక్క) తనము మోకాలి (యొక్క) బంటి మొద లగునవి.

విభాష :

ఇట విశేషం బుత్సర్గంబునకు విభాషను బాధకం బగు ననుసూత్రమందలివిభాష శబ్దమునకు వ్యవస్థ చేసికొనవలె నన్నది బా.వి. దానియవసరమును నిరూపించుచు 'చుట్టతనము పేరుతనము, అగ్గలతనము ఒమ్మ్రితనము మొద లగురూపములు వినరా' (279) వనుట విచార్యము. అగ్గలతన మని యుండదు. కాని యంతమాత్రమున దానికిఁ దనప్రత్యయము రా దని చెప్పరాదు. సూరియే పిదప అగ్గలపుఁదన మన్ని యుదాహరించెను. అది బా.వి. పట్టించుకొన్నట్లు లేదు. తనవర్ణకపరకత్వమున సంధి 35 సూ.చే జ్ఞాపితము అవు నని తోఁచుచున్నది. అందుకే చుట్టపుఁదన మనుచోఁ బుంపు లవును. అగ్గలంపుఁదన మని సూరి చూపినతీరునదే చుట్టపుఁదన మన్నదియు. ఏమైన నగ్గలతనము, చుట్టతన మని మాత్ర ముండదు. కాని తనప్రత్యయము మాత్ర మగును.

అది యట్లుండఁగా సూరి యిట 'ఆికాదులు రానిపక్షమందుఁ దనప్రత్యయం బన్నింటి కగు'నని యన్నింటిని జేర్చినాట గమనార్హము. పేరు ఇత్యాద్యులకు తనప్రత్యయము రా దని సూరి భావించినయెడల నన్నింటి కనుట పొసఁగు టెట్లు? కొన్నింటి కనక పోఁగా నన్నింటి కనుటచేఁ దనప్రత్యయము భావార్థమునం దన్నిశబ్దములకు నవుటయే సూరిమతముగా గ్రహింపవలసియున్నట్లు స్పష్టము. అవసరమునుబట్టి యితరస్థలములందుఁ గావలసినవిభావ కాయర్థము వ్యవస్థచేసికొనవచ్చును.

మగఁటిమ్యాదులు :

ఇటఁ బ్రత్యయములను నిరూపించుచు బా.వి. (కోడంట్రము) అంట్రము, అంట్రికము (కోడంట్రికము) ఇకము (కోమలికము) కారము (చెలికారము) అనురీతిగా మువర్ణముతోఁ జూపినది. (449) కాని యీము ప్రథమైకవచనము. తన, ఆిక అనురీతిగనె (అ)ంట్ర - (అ)ంట్రిక, ఇక అనురీతిగాఁ జూపఁదగును. ఆచ్ఛికము లివ్వానికిఁ గ్లిబసమత్వముచే మువర్ణకము రాఁగలగు గదా.

గుబ్బెతాదులు :

యువతివిటీరజస్వలలు గుబ్బెత మిండత ముట్టుతలు నాఁబడుదు రని సూరి నిపతింపఁగా తె.వ్యా.వి. 'గుబ్బ + ఎత ముట్టు + త, మిండ + త అనురీతివిభాగ ముండఁగా బి.సూ. ఈసూత్రమును నిపతించు టేలకో తెలియ' (857) దన్నది. తవర్ణకము స్త్ర్యర్థమునం దైనను వంతకు ముందు కులవాచకమునకు విహితము. కులవాచకములు గాకున్నను నీశబ్దములపై తవర్ణ మగుట వి:తు. ణము. ఇందు కయినను వీనిని వేఱుగా సూత్రింపక తప్పదు గదా.

వీనిని గుణవాచకములకు భిన్నములుగా తె.వ్యా.వి. కూడఁ జూపినది. (439)

మిండ (ప్రాయము) కలది మిండత (284) అని బా.వి. అర్థము చేసినది. మిండలు (విటులు) గలది మిండత అని విటీశబ్దానువాదముగా గ్రహింపఁదగును. ప్రాయము గలవారెల్లరు మిండతలు గారు గదా.

ఆఁడి - అ :

వగాదులకు బహువచనాంతంబులకు మత్వర్థమునందు స్త్రీత్వముచే నాఁడియుఁ బుంస్త్వమున నావర్ణకమును 22,23 సూత్రములచే సూరి ప్రత్యేకముగా విధించెను. వీనిని గలిపి యొకేసూత్రముగా 'వగాదులకు బహువచనాంతములకు స్త్రీపురుషవాచకంబు లగునపుడు మత్వర్థంబునం దాయాఁడి వర్ణకంబు లగు, లేక ఆఁడివర్ణకము లగు' (అ + ఆఁడి) అని చెప్పఁదగు నన్నది బా.వి. (285) స్త్రీపురుషవాచకంబు లగునపు డనుటకంటె 'స్త్రీత్వపుంస్త్వముల' ననవచ్చు. ఏమైనను రెండుసూత్రములుగాఁ జెప్పుటలోఁ దప్పు లేదు గాని రెండే సూత్రముగాఁ జెప్పిన లాఘవము గల్గుమాట నిజమే. కాక త్రియ వర్ణకంబులు పుంస్త్వస్త్రీత్వముల నని సూరి చెప్పియే యుండెను గదా.

కాని కలిపి చెప్పఁదలచిన నెట్లు చెప్పవలెను? అ-ఆఁడి అనువానికి సవర్ణదీర్ఘసంధి చేసిన 'నాఁడి' యని యగును. ఆఁడివర్ణకము లను నమచో నిటుఁ బుంస్త్వమున నగు నని యేది? స్త్రీత్వమున నేది? ఇందలి రెండు ప్రత్యయము లేవి యను నంశమున సందిగ్ధత తప్పదు. సూత్రలక్షణములలో నసందిగ్ధత యొకటి.

అయిన మగాదిసూత్రవివరణములో 'ఈకాప్రత్యయాంతము' లనుచో 'ఆ'ను అట్లు కూర్పలేదా యనవచ్చును. (అది సూత్రము గాక వివరణమె యైనను) కూర్పలే దని సమాధానింప నద్ద మేమి? మగాది యాకృతిగణ మగుటంజేసి సూరి వానిలోఁ జేర్చిచూపకున్నను ఆప్రత్యయాంతంబు మగాదిగణంబు (కాప్రత్యయాంతంబునకు-మగాది గణగణనంబునం జేసి - యనుదానికి ఆప్రత్యయాంతంబు మగాదిగణం బనుదానికి నీవచ్ఛేదము స్ఫురించు. అదే కాప్రత్యయము గణింపఁ బడినట్లు నాప్రత్యయము గణింపఁదగినట్లు - ఇది ప్రబలమైనయుక్తికాకు గాకపోవచ్చును ఇట్టిస్ఫూర్తి మాత్రము గల దనవచ్చు.) అనుటంజేసి మగాదులలోఁ జేర్చుకొనఁదగునే కద. (తె.వ్యా.వి. 856) కావున సూరియే యట నస్పష్టముగా గణించె ననుట యంగీకరింపఁదగినదిగాఁ దోఁచుట లేదు. ఏ మైన సూత్రమున 'నాఁడి' వర్ణకంబు లగు నని చెప్పఁదగు ననుట యుక్తము గాదు.

స్త్రీపురుషవాచకంబు లగునప్పు డాయాఁడివర్ణకంబు లగు ననుటయు సక్రమముగా లేదు. అట్ల చెప్పిన యథాక్రమముగా స్త్రీవాచక మగుచో (స్త్రీత్వమున) ఆవర్ణక మయి పుంస్త్వమున నాఁడివర్ణక మగును. ఇంక ఆవర్ణకమును మగాదులలోఁ జేర్ప నేల? మగాదులు మహాత్తులు గదా. స్త్రీత్వమునం దాప్రత్యయ మన్న నది మహాత్తు గాదు. కయిరాదులలోఁ జేర్పవలె. అపుడు ఆమె వగలాఁడు, వాఁడు వగలాఁడి యనురీతి నుండు నన్నమాట. ఇది యసంగత మనుట స్పష్టము. స్త్రీపురుషవాచకంబు లగునప్పు డనుచో నాఁడియావర్ణకము లగు ననుట యొప్పును.

ఏ మయినను స్త్రీత్వపుంస్త్వంబుల నాఁడ్యావర్ణకంబు లగు ననురీతిగఁ గాని నిం కొకతీరుగఁ గాని రెంటిని గలిపి విధించుట కవకాశ

మున దనవచ్చును. వేఱు చేసి చెప్పుట స్పష్టతకే యనవలసి యుండును. వే ఱే దేని ప్రయోజనము గల దేమో యిప్పటికి స్పష్ట మగుట లేదు.

ఎఁడు :

మానార్థంబున కేకత్వంబునఁ దేఁడువర్ణకం బగు నని సూరి చెప్పఁగా బా.వి. 'మానాదులు' (441) అని వివరించినది. మానార్థము కంటె నితరము లగునర్థములు గాక మాన మొద లగుశబ్దముల కని యభిప్రాయ మైయుండు. సూత్రమందలిమానశబ్ద మిట్టిది గాదు. బా.వి. పరిమాణార్థమం దని (286) మొదట వివరించియే యున్నది.

క్రియాపరిచ్ఛేదము

తద్ధర్మాదులు:

'ఆం. చిం. తద్ధర్మార్థక మనఁగా సూరి దానిని తద్ధర్మాదు లనెను' అను బా.వి. (292) వివరణము సరి గాదు. ఆం. చిం. తద్ధర్మార్థమును మాత్రమే నిరూపింపఁగా సూరి తచ్ఛీలాద్యర్థములను గూర్చి తద్ధర్మాదు లని ఆయర్థమున నొకలకారమును విధించెను. చిం. ఏది తద్ధర్మ మని ఎంచినదో అది సూరి మతమునను తద్ధర్మము మాత్రమే. తద్ధర్మార్థమున చిం. సాధించినరూపములు తద్ధర్మార్థకములు మాత్రమే కాక తచ్ఛీలాద్యర్థకములు నగుట సూరి విశేషముగా నిరూపించెను.

తద్ధర్మ మన్నఁ జాలు ననియుఁ దద్ధర్మాదు లన నక్కఱలే దనియు బా.వి.అభిప్రాయము. 'భిన్న మగుప్రత్యయము లున్న భిన్నార్థములను కల్పింపవచ్చును. అన్నింటియందును 'ను' అనియే కదా ధాతువు చివర చేరుట. (300) మొత్తముమీఁద తద్ధర్మార్థక మనుట గౌరవముగా కనుపట్టు (301) నన్నది. ఇదే యభిప్రాయము తె.వ్యా.వి. (718) కూడఁ జెప్పుచున్నది. ఇది సమంజసము కాదు. 'వ్యాకరణము శబ్దము ప్రధానమైనది. అర్థము కాదు. (300) అన్నది బా.వి. అర్థము ప్రధానము గాకపోవచ్చును గాని యర్థముతో వ్యాకరణమున కసలే సంబంధము లే దనరాదు గదా. అన్న అను రూపము సాధింప నది స్త్రీసమ మన్న జాలు. దాని కేయేయర్థము లున్నవో వ్యాకరణము నిరూపింపఁ బని లేదు. కాని సోదరుఁ డను నర్థమున నన్నశబ్దము స్త్రీసమ మన్న నితరార్థములందే మగు నన్న సందేహము గల్గుట సహజమే కదా. అట్లే 'వండును' అనురూపము

తద్ధర్మార్థద్వంద్వములందు సమానమైయున్నది. (ఆ యా యర్థము లన్నింట 'నన్న' స్త్రీసమ మైనట్లు) కాని యా రూపమును సాధించుచోఁ తద్ధర్మార్థము నొక్కటి గ్రహించుచో (సోదరుఁ డనునర్థమున నన్న స్త్రీసమ మగుచో) నితరార్థములు దానికి వారితము లగుట లేదా? తద్ధర్మార్థమును మాత్రము గ్రహింపక 'నందును' అనురీతిరూపము సాధించుచోఁ దద్ధర్మములతో నా యితరార్థములు గ్రహింపవచ్చుఁ గాని యొకటి గ్రహింప నితరముల కవకాశము వారిత మగును. ఏయర్థమును గ్రహింపక 'అన్న' యను దానికి స్త్రీసమత్వమును జెప్పినట్లుగా 'నందును' అను రూపము సాధింప నవకాశ మున్నదా?

అంతియ కాక ప్రయోజనాపేక్షతో వ్యాకరణ మర్థమును గ్రహించుట యనర్థములను వారించుచు నవసరమై యున్నది. స్వర్గివాచి దేవసురశబ్దంబు లిత్యాదిస్థలము లట్టివి. కాఁగా నర్థముతో వ్యాకరణమునకు సంబంధము కలిమి స్పష్టమే. అర్థ మప్రధాన మని యుపేక్షించి తచ్ఛీలాదుల నేలఁ గ్రహింపవలసినదై యుండెనో తెల్పదు.

ఇఁకఁ దద్ధర్మార్థద్వంద్వములం దన్నింటఁ బ్రత్యయము సమానముగా నున్నది కావున నన్నియర్థము లొక్కటి లే దన్నది. తచ్ఛీలాద్యర్థములందును తద్ధర్మార్థమునందువలె రూపము సమానముగా నుండుటచేతనే తద్ధర్మాదు లనుటయు నన్నియర్థముల నొకేలకారమును విధించుటయు నొప్పినది. రూపభేద మున్న నిది గుదురునా? ఆశీస్సంప్రార్థనవిధులందు లొట్టగు నన్నాఁడు సూరి. ఒకేలకారము విధించునపు డిన్నియర్థము లేల? ఆశీరర్థంబున లొట్టగు నన్నఁ జాలదా? శాబ్దాదులసంగతే మన్న నర్థముతో వ్యాకరణమునకు సంబంధము లే దనియో యప్రధాన మనియో చెప్పవచ్చు. రూపవైవిధ్య మున్న భిన్నలకారములు విధించుకొనవలె. అట శాబ్దాదుల

గ్రహణ మెట్లుచితమో యిటఁ దచ్ఛీలాదులసంగ్రహణము నట్టిద. తచ్ఛీలాదులను జేర్కొనుట కేవలము గౌరవమే కాని ప్రయోజన వంతము గా దని నిర్ణయింపఁ దలఁచుచోఁ బ్రత్యయము సమానముగా నున్న దన్న దెంతమాత్రమును గారణమును గానేరదు. అది తద్ధర్మాదు లని కూర్చి యొకేలకారమును జెప్పుటలోనియౌచిత్యమును దెల్పుచు సూరిప్రణాళికయందలివైశిష్ట్యమును స్పష్టము చేయుట కుపయోగించును.

ఆదిశబ్దగ్రహణము వ్యర్థ మని నిర్ణయింపఁ దలఁచినచో నాదిశబ్దముచే నేయేయర్థములు గ్రహింపఁబడునో (సూరిప్రస్తావించినవైనను) తద్ధర్మశబ్దముచేతనే సంగ్రహింపఁబడు నని నిరూపింపవలె. నీకు శుభం బగు నని యున్నది. ఇందలి 'యగును' ఆశీరర్థక మనె సూరి. తద్ధర్మార్థమె యాశీరర్థ మని కాని లేదా యటఁ దద్ధర్మార్థమే కలదు గాన నాశీరర్థమును వేఱ చెప్ప నక్కఱ లే దనురీతిగాఁ దచ్ఛీలాద్యర్థము లెల్ల దద్ధర్మముచేతనె సంగ్రహింపఁగల్గిన నాదిశబ్దము గౌరవమె కాని ప్రయోజనము లేని దని నిశ్చయింపవచ్చును. కాని బా.వి. కాని (౩౦౦) తె.వ్యా.వి. కాని తచ్ఛీలాద్యర్థములు తద్ధర్మార్థముననే యంతర్భవించు నని చెప్పుట గానరాదు. అది యుచితము. అర్థ మప్రధాన మనువ్రాఁత ననుసరించి తచ్ఛీలాద్యర్థములు తద్ధర్మముకంటె భిన్నములే యని బా.వి. కూడ సముచితముగనె తలంచినట్లు గుర్తింపవచ్చును. అట్టియెడల నాదిశబ్ద మనవసర మనుట యసంగతము.

అయిన బా.వి. ఆపిదప 'వర్తమానార్థము ఇప్పుడు అను శబ్దమువలన తెలియుచున్నది. (మేన నిప్పుడుం బులకలు వొడమెడును) భా.వి. తేపు అనుస్వతంత్రపదమువలనఁ దెలియు (వాఁడు తేఁపు

వచ్చును.) అన్నది. (801) అనఁగా నిటఁ గ్రియ వర్తమానాద్యర్థక మగుట లేదా? ఇప్పు డనుదానిచే వ్యాపారము వర్తమానార్థమునం దున్న దని గ్రహింతేము. అపుడు ధాతువుపై వర్తమానార్థమున నేలకారము రావలెను? వర్తమానంబున లట్టగు ననఁగాఁ దద్ధర్మంబున (ఆదిపద మనవసర మన్నది గదా బా.వి.) లా ట్టగు ననుదానిచే లా ట్టిట్లు వచ్చినది. ఇపు డనుపద మున్నది గదా వర్తమానార్థము తెలియుటకు నింక లట్టు కా నక్కర లే దేలకార మైన నిబ్బంది లే దందురా? అయినయెడల లాట్టే యేల రావలె! లిట్టు రాఁగూడదా? మ ఱొకటి రారాదా?

ఇట్లే తేఁపు వచ్చును అనుచో తేఁపు అనుదాని ననుసరించి భవిష్యదర్థము దెలియుచుండఁగాఁ గ్రియాపదము భవిష్యదర్థమునం దుండవలెఁ గాన ల్రుట్టు రాక లా ట్టేల వచ్చినది? అనఁగా లాట్టు వర్తమానార్థమునను, భవిష్యదర్థమునను వచ్చుచున్న దన్నమాట. వచ్చు నని సూరి చెప్పె నది తప్పా! వాఁడు తేఁపు రాఁగలఁ డన వచ్చునే గద. ఇపుడు తేఁపు అన్నవి లేక వాఁడు వచ్చు నని పైయర్థములఁ బ్రయోగింపఁగూడదా?

తె.వ్యా.వి. కొంత చర్చించినపిమ్మట నిట్లు నిర్ణయము చేసినది. 'స్వతంత్రపదములచే కాలము బోధింపఁబడుచున్నప్పుడు క్రియాపద మేకాలమునకుఁ జెందనిత్తద్ధర్మమునం దుండును.' (724) దీనినిబట్టి వాఁడు తేఁపు వచ్చు ననుచో తేఁ పనుస్వతంత్రపదము కాలబోధక మై యున్నది కావునఁ గ్రియాపదము తద్ధర్మమునందే యుండు నన్నమాట. ఇట్లని యొకలక్షణము చేసిన లాక్షణికులు గానరారు. వ్యాఖ్యానతో విశేషప్రతిపత్తి యునవలెను. పైనిర్ణయముంబట్టి వాఁడు తేఁపు రాఁగలఁ డన్న నది దుష్టమే యగును. ఇపుడు

పోదమెదు ననుచో నిప్పుడు పోవుచున్న వన్న పద్దె. ఇట నిం కొకరీతిద్వాష్ట్యమును గుర్తింపవచ్చును. స్వతంత్రపదముచేఁ గాలము బోధింపఁబడనిచోఁ దద్ధర్మార్థక ముండవచ్చునా? రాదని యభిప్రాయ మగుచున్నది. సూరి స్పష్టతకై యిట్టిచో తేఁ దన్నని చూపఁగా తె.వ్యా.వి. పై నట్లు నిర్ణయించినది. వాఁడు వచ్చు నని భావ్యర్థ మునఁ బ్రయోగింపరా దన్నమాట. ఇట్లు కాలబోధకము లగు స్వతంత్రపదములు లేకయె లాక్షణికము వర్తమానార్థక మగుటకు ప్రజలవా రనేకప్రయోగము లిచ్చిరి. (వ్యా. సం. 1570 పు॥)

ఇం తేల? ఇట్టిచో తె.వ్యా.వి.లోని పేర ము 'వర్తమానార్థం బుల కొకానొకచో భూతార్థము లట్లు గానఁబడినచో' ననుటలో నట్టి చిక్కు గానరాదు. వాఁ డిట్లనును అనఁగా అనియె ననియో యర్థము (724) ఎట్లు వచ్చిన దీయర్థము. కాలబోధక మగుస్వతంత్రపద మిం దేది? అనఁగాఁ దద్ధర్మమున (అనును?) మాత్రమె లాట్లు చెప్పియు లాట్లు భూతమునఁ గల దన్నాఁడు గనుక నున్నదా? అట్లే పైరీతి వర్తమానార్థకములందు గుర్తింపవలె నన్న నొక్కొక్కదాని కిట్లు వృత్తి వ్రాసినఁ జిక్కు లుండును గాఁబోలును. అనును అను దానికే అనియె నని యర్థము చేసినచో నది భూతార్థక మైనట్లే గదా. అట్లే పోదమెదును-పోవుచున్నది, వచ్చునా-రాఁగలఁ డను రీతిఁ దత్తద్ధర్మములు స్పష్టమె. కావునఁ దత్తదర్థములందు నిష్టరూప ములు సాధించుటకై యీ యర్థములందును లాట్లను విధించుటయు నందుకయి తద్ధర్మాదు లని యాదేశము చేర్చుటయుఁ బొసఁగు మనసే యున్నవి. ఇంకను వాఁడు వచ్చు నని భవిష్యదర్థమున నుంట మొ॥ ఉచితమే యనియు స్పష్టము.

కాలబోధక మగుస్వతంత్రపద మున్నఁ దద్ధర్మక్రియయో యుండు ననుట కేని లక్షణము చేయుటెట్లు గదా. అట్లు సూత్రిం

చుఁ గాలబోధక మగుస్వతంత్రపదము లేకున్న లాడ్రూపము ప్రయోగము వారింపఁబడుట లేదా! వాఁడు ఇప్పుడు వచ్చుచున్నాఁడు, రేపు రాఁగలఁ డనునీతిగాఁ గాలబోధక మగుస్వతంత్ర పదమునఁ దత్తల్లకారాంతప్రయోగము వారింపఁబడదా? కావున నీ తె.వ్యా.వి.వివరణము సముచితము గానేర దని గుర్తింపఁదగును.

అయిన తె.వ్యా.వి. 'అయినచో తద్ధర్మార్థకక్రియ వర్తమానభవిష్యదర్థకము (లు?) అను టెట్లు పొసఁగు'నని శంకించి 'త్రైకాలిక మగుతద్ధర్మక్రియయే యుండుపయుక్తము. దాని నితర వాచకములు పరిమిత మొనర్చుచున్న (724) దన్నది. తద్ధర్మక్రియ త్రైకాలిక మయినప్పు డితరములు దాని నెట్లు పరిమితము చేయఁ గలవు? ఒకవేళ నట్లు చేయుచో నట నాతద్ధర్మా(వ్యర్థ)ర్థకక్రియ త్రైకాలికము కాక యేదో యొకకాలమునే బోధించు నన్నమాట. అంఁగా లాడ్రూప మొక్కొక్కచో నొక్కొక (కాలమును) యర్థమును బోధించుట గల దనుట స్పష్టమే కద. (అందుకే యాయర్థములందును లాట్టు విధింపఁబడినది.) పైఁగా నింతకు ముందు చెప్పినట్లు కాలబోధకస్వతంత్రపద మున్నప్పుడే యిట్లు పరిమితము చేయుట యనుపద్ధతి చెల్లును. అది లేకున్న నెట్లు? లేకున్నఁ దద్ధర్మా(వ్యర్థ)ర్థక క్రియ యుండుటకే తె.వ్యా.వి. (బా.వి.) ననుసరించి వీలు లేక పోయినది. కాని యిట్టిప్రయోగము లున్నవి గదా. అట సందర్భము నాశ్రయించి 'పరిమితము చేసికొనవలెఁ గాఁబోలును. ఇట్టికల్పనము (ఉన్నను) కంటెఁ దత్తదర్థములను నారూపములు సాధించుట శాస్త్రీయము గదా.

భూతభవిష్యద్వర్తమానములనే తె.వ్యా.వి. ప్రస్తావించినది. 'శుభం బగును' అనుచో నాకీదర్థ మెట్లు? శుభం బను

వడి నియమించునా? ఇట్లు ప్రకరణమో మఱి యేదియో యాశ్రయింప నీశాస్త్రము ప్రయోజన మెంతవఱకో పరిశీలించి నిర్ణయింపవలె 'క్వచిద్ధర్మక్రియామాత్ర మాశ్రిత్య రత్ర ప్రయుజ్యతే' - యని వి.వి. తద్ధర్మార్థక క్రియ యాశీరర్థక మగుటను విశేషముగాఁ జెప్పెను.

తద్ధర్మార్థకములలో (తద్ధర్మాద్యర్థకములలో నని యభిప్రాయము.) సంప్రశ్నమును జేర్చుటలోనియుద్దేశము దురవగాహము. ఉండును + ఆ ఇత్యాదులలో ఆవర్ణకమె సంప్రశ్నార్థకము. ఇది యేకాలవాచి యైన క్రియాపదముపైఁ గూడఁ జేరవచ్చును. అట్లే తద్ధర్మార్థకముపైఁ జేరినది. (724) అట్లు తద్ధర్మార్థకముపైఁ జేరిన దనుటలో నది కాలవాచిక్రియాపదము గాకున్నను జేరిన దని యభిప్రాయము గావచ్చు. ఉండునా పోదునా? అనుచోట 'ఆ' వర్ణక మనుట విశేషము. అర్థవిశేషమునం దనుప్రయుక్తము లగునదానులను వర్ణకములుగాఁ జెప్పుట గానరాదు. వాని నవ్యయము లని యేని జెప్పఁదగును గాని ప్రత్యయము లనుటకు మాత్ర మాధారము లేదు.

సంప్రశ్నము నేల చేర్చె నన్న దనుమానము. చేర్పకుండఁ గాక. ఉండునా (పోదునా) యనుచో ఉండును అనుక్రియాపదము తద్ధర్మాదులలో దేనఁ జేరును కుండలు వానును అనుచోటవలెఁ దద్ధర్మ మనఁదగునా? 'పాడమెడు' ననుచోటవలె వర్తమానార్థక మనఁ దగునా? వేఱొకటి యైన నెట్లు? అటఁ గ్రియాపదము తద్ధర్మాదులలో నేయర్థమునకుఁ జెందునో నిరూపించి యట్టిదానిపై 'నా' (సంప్రశ్నమున) చేరుట విశేషము గాదు గాన సంప్రశ్నము నిందుఁ జేర్పరా దని స్పష్టము చేయఁదగును. ఉండెనా? పోయెనా, రాఁగలనా పోఁగలనా అనువానితో సామ్యముగల దేమో పరిశీలించి నిరూపింపవలసినది.

దుష్షు :

దిషీతరంబగు దుష్ పరం బగునపుడు అని బా.వి. సూరి సూత్రమును చూపుట ప్రమాదము. దుష్ అన్నది ప్రాతిపదిక మాత్రమే. దుష్, దుష్షు, దుష్షను (౩౦౨) ఇత్యాదిగా బా.వి. అట నట వ్యవహరించినది. వ్యాఖ్యయందు దఖ్లింపఁగా సూరి సూత్రమునకే అట్లు చూపుట సరి కాదు. ఉగాగమద్విత్వ (సులోపముతో) దుష్షు అని చూపవలెను.

భూతము - ఇక్కు :

భూతంబునం దిగాగమం బగు నను సూత్రమును వివరించుచు బా.వి. 'కేవలభూతార్థకధాతువులకే కాక వృత్తం బగుభావలక్షణ మందు, చేదాద్యర్థమందు ఇగాగమము ధాతువున కగు నని' (297) పేర్కొన్నది బా.వి. అనఁగా నిట 'సూరిలక్షణ' మసమగ్ర మని యభిప్రాయము గాఁబోలును. కేవలభూతార్థకధాతువులకే కాక యను టచే వృత్తం బగుభావలక్షణము, చేదర్థము మొ॥ వానిలో భూతార్థము లేదను భావము వ్యక్త మగుచున్నది. కాని కొనినన్, (రమ్ము) అనినన్ అనురీతిస్థలములందు భూతార్థ ముండనే యున్నది. (బా.వి. 314) సూత్రమున లిట్ప్రరకస్థలములందే యాగమ మని భావింప వీలు లేదు. లిట్ప్రరకత్వమున నవికి భూతంబున. దని సామాన్యముగఁ జెప్పుట నీయిగాగమము (భూతార్థమునందు) ప్రయుక్తముల నగు టయాలక్షణము చేతనే సిద్ధ మగుచున్నది. ఇట్లే క్త్వర్థమున వండిననాఁ డిత్యాది స్థలములందును. భూతంబునం దని సామాన్యముగఁ జెప్పుటచేఁ బ్రథమ పురుషైకవచనమందు నిష్క చేసినపిదపనే వండి + ఎను - వండెను అను రీతి సాధించుకొనవలసియుండును. 'ఎను ఆదేశము కాఁగా వండెను అని ప్రథమైకవచనరూపము సిద్ధించఁగా బహువచనమునందు ధాతువున

కిగాగమము చేరు' (97,298) ననె| బా.వి. ప్రథమైకవచనమం దిగాగమము రా వనుటకు లక్షణమున నెట్టియాధారమును లేదు. తె.వ్యా.వి. 'అన్ని పురుషలయందు భూతార్థక ముగు ఇప్రత్యయము చేరుచుండఁగా ప్రథమపురుషైకవచనములోఁ జేరకుండుటకు హేతు వనూహ్యమన్నది. (730) చేరు ననియే గ్రహింపవలెను. క్త్వాభూతయోః క్రియాన్త్యస్యేత్తని చిం. చెప్పినది. భూతంబునం దిగాగమం బగు నని సూరి. తె.వ్యా.వి. ఇప్రత్యయ మనుట చారిత్రకదృక్పథముతో నేమో. అన్ని పురుషలయం దనుచో నన్ని వచనములందు నని యభిప్రాయము. ప్రథమైకవచనమందు రా దన్నను బ్రథమపురుషయందే బహువచనమున నవుట యెట్లును దప్పదు గదా. వి.వి.లక్షణము కొంత విశిష్టము. ఇత్ స్యాద్భూతబహుత్వే దేశ్యే తూభయతో భవే త్తన్నది వి.వి. బా.వి. అయి + ఎను (367) అనుచో భూతప్రథమైకవచనమునందును నిక్కు చేసినది. అది యుచితము. ఎల్లెడల నట్లు చేయక తప్పదు.

అత్వము :

'జిత్తులు పర మగునపుడు వానికి పూర్వమందలిఉత్వ మత్వ మగును' (298) అని బా.వి. సామాన్యముగఁ జెప్పుట స్పష్టత కేమొ కాని జిత్తునకుఁ బూర్వ మున్నమాత్రమున ఉత్వమున కత్వము రాదు. ఆఉత్వము ధాతువునకుఁ జెందినది కావలెను. ధాతువునకు అనుఅధికారసూత్రము ననుసరించి ధాతువునందలిఉత్వమునకే అత్వ మగును. సూరి సూత్రము వెంటనె అట్లు స్పష్టముగా వివరించెను గూడ. (వినకువె, వినకురె మొదలగు చోట్ల జిత్తునకుఁ బూర్వమున నున్నను ఉత్వము ధాతువునందలిది కాదు. కావున అత్వము సంపదక అట్లు యన్నది. (బా. వి. 309.)

వండెదు :

వండెద + వు అని యుండ లాట్టువకారమునకు లోప మై 'వండెద + ఉ. వండెదు అత్వసంధిబహుళమంలో ప్రవృత్తి' (303) యన్నది బా.వి. కాని 'వు' వర్ణక మగుటచే వకారము లోపించినమాత్రమున 'ఉ' వర్ణకము గాకపోదు గదా. ఎట్లయిన నది యువర్ణ మగుట స్పష్టము. కాఁగా 'సంధ్యవగామంబులం దప్ప'నను సూత్రముచే నిట సంధి నిత్య మని గ్రహింపవలయును. అత్వసంధి సూత్రములోనిబహుళపదముచే సమర్థింపరాదు. దానిని బాధించియే యుపదాదిస్వరపరకసంధి వర్తిల్లును.

ఇట్లే వండితివి, వండితి + ఇ అనుచో మధ్యమపురుషక్రియల యం దిత్తునకు సంధి నిత్యము. కాన **వండితి.** (303) అనుటయు సరి కాదు. వండితివి అనుచో విసర్గాంతము గదా మధ్యమపురుషక్రియ. వండుచున్నాఁడు అనుచో వండుచున్నా అన్నంతవఱకు క్రియాపద మని వ్యవహరింపవచ్చునా ? వండితి + ఇ అనుచోఁ గూడ నుపదాది స్వరపరకసంధియే యై వండితి అనుమధ్యమపురుషైకవచనాంతక్రియా పదము సిద్ధించును.

బహువచనమున నేకవచనము :

తిర్యగ్జడంబులు వాచ్యంబు లగునప్పుడు లిఙ్లాట్టులప్రథమ బహువచనంబున నేకవచనం బగు' అనుసూత్రమును వివరించుచు బా.వి. 'బహువచనపశుపక్ష్యాదివాచకములు కర్త లగునప్పుడు భూత తద్ధర్మార్థకక్రియలబహువచనమున నేకవచన మగును" (304) అన్నది. పశుపక్ష్యాది అనుచోటియాదిశబ్దముచే జడములు గ్రహింపఁబడుట యుద్దేశము కావచ్చును. వివరణమున నాయంశము స్పష్టముగాఁ జెప్పఁదగును. సూత్రమునఁ దిర్యగ్జడము లనఁగా తిర్యక్కు లనఁగాఁ

బహుపత్యాదు లని సూరి యొకచో వివరించియుండఁగా (ఇట బా.వి. జడమున కీకార్యమును వివరింపకుండఁగా) సూత్రోక్త మయినజడము వివరణమున నుపేక్షిత మైనట్లు తోఁచును గదా.

ఇట్లే సూత్రమునఁ బ్రథమబహువచనమున కనఁగా వివరణమున బా.వి. 'భూతతద్ధర్మార్థకక్రియల - అని సామాన్యముగాఁ జెప్పుటచే మధ్యమోత్తమపురుషలయందును నీకార్యము జరుగు ననిపించును. అట్లుదాహరింపకున్నను సూత్రమునందలి 'ప్రథమ' శబ్దము నుపేక్షించుటవలన ననర్థము.

ఎదు - త :

"ఆశీర్వ్యాపసంప్రార్థనవిధులు లూట్టు. ఈయర్థములందు ...ఎదున్ తన్ వర్ణకము లాదేశ మగు" నన్నది బా.వి. విధియందును లూట్టగును. కాని విధియందైన లూట్టునకు ఎదుతలు రావు. 'విధియందు లూట్టునకు మాఱుగా' అనుసూత్ర మీయెదుతవిధానమును బాధించును. కావున మైత్రుండు చేయునది నీవు ఉండునది అనియే విధ్యర్థమున నుండును గాని మైత్రుండు చేసెదును నీవు ఉండుతను అని యెదుత లుండవు.

ఎదున్ తన్ అని పొల్లనకారము చూపుటకంటె పిదప శ్యలందుఁ జూపినట్లుగా ఎదును తను అని ద్రుతమును సువర్ణముగనె చూపఁదగును.

మతమః - మకారము :

ఎదుతల ద్రుతంబున కచ్చు పరం బగునప్పుడు మకారము బాధించుటనుగూర్చి బా.వి. 'ఇట్లు మకారాదేశము రానిచో ఈవర్ణకము లాద్యర్థమందు వచ్చు - ఎదువర్ణక మనఁ భ్రాంతి గొలుపును. మేలు

గలిగెదు ననియొ ఇక ముందు మేలు గలుగు నని యర్థము వచ్చును' (305) అన్నది. లోడర్థమునందు 'ఎదు' వర్ణకము కాదు. ప్రథమపురుషునకు సువర్ణ మాదేశము కాఁగాఁ దత్పరత్వమున ధాతువున కైన యాగమము. 'కలిగెదును' అనుచో సువర్ణమె వర్ణకము. మకారము విధింపనిచో లోట్టునకైన ఎదు గలది లోడ్రూప మని భ్రాంతి కలుగునా? అయిన ఎదుద్రుతమునకుమాత్రమె మకారము విధింపక తవర్ణకద్రుతమున కేల మకారము విధించెను? అచ్చట నింకేదైన భ్రాంతి కల్గునా! ఎదువిషయమున నైనను అచ్చరకతలోఁ గదా మకారము. హల్లు పర మైన ద్రుత మల్లే యుండును. హల్పరకతలో నీద్రుతమునకు మకారాదేశ మగుట లేదు. ఆట లోడ్రూప మని భ్రాంతి కల్గుచున్నదా? తవర్ణకవిషయమునను, 'ఎదు'నకుఁ గూడ హల్పరకతలోను లేనిభ్రాంతి అచ్చరకతయం దేల కల్గినది. వందు చున్నది వందుచున్నాఁడు ధాతుజవిశేషణములు వర్తమానార్థకక్రియా పదములు నగును. భ్రాంతి యని ఏదైన మార్పులోఁ జెప్పక పోయెనా? భ్రాంతిని వారించుటకై మకారాదేశము వచ్చుచున్న దనుట శబ్దశాస్త్రానుగుణము గాదు.

కలిగెదు ననియె అనుచో నది లోడ్రూపమే. అయిన ఇంక ముందుఁ గలుగు నని యర్థ మెట్లు? అనఁగా నిది భవిష్యదర్థమా? తద్ధర్మాదు లనరాదు. కాని లోడంతక్రియ తద్ధర్మేతర మైనతత్కాల వాచియగుపదము లేక భవిష్యదర్థక మగుచున్నది. తద్ధర్మాదులలో సూరి ఆశీరర్థమును గూడఁ జేర్కొనెను. ఆశీరర్థమునను లోట్టు వచ్చును. అనఁగా కలిగెదు ననియె నన్నలోడ్రూప మాశీరర్థకము గావచ్చును. శుభం బగును అన్నది ఆశీరర్థకముగా సూరి చూపె. శుభంబయ్యెడును అని యెడుగాగమము వచ్చిన నది యాశీరర్థకము గాక భవిష్యదర్థక మగునా! బా.వి.వివరణము సమంజసము గాదు.

దుక్కు - అత్వము :

ఉభయప్రార్థనంబున దుగాగమంబున కత్వం బగుననుటను గూర్చి బా.వి. 'ఉభయార్థకసర్వనామముతో నన్వయించు లాట్ క్రియారూప మెట్లుండునో 22. సూ. నందుఁ జూపలేదు. ఇట్టిక్రియకుఁ జేరుదుగాగమములోని ఉత్వ మత్వ మగుట యిందు నిరూపితము.' అని నిరూపిదప ఉభయప్రార్థన మింతకుముందు పేర్కొనఁబడలేదు. దుగాగమము విధింపఁబడను లేదు. దుగాగమమున కత్వము విధించుట చేతనే దుగాగమము విధించిన ట్లైనది (307) అన్నది. ఇది పరస్పర విరుద్ధముగా నున్నది. మొదట చెప్పినదానినిబట్టి 'వందుదము' అను నుభయప్రార్థనార్థక మగుక్రియ లాడంతము. 'లాట్లుత్తమబహుపరం బగునపుడు దుగాగమం బగు' అను 22. సూ. చే, దుగాగమము చేరఁగా ఇట దాని కత్వము విధింపఁబడిన దని బా.వి. అభిప్రాయ మగుచున్నది. పిదపఁ జెప్పినదానినిబట్టి దుగాగమము విధింపబడలేదు. అనఁగా ఇది లాడంతము కాదు. రెండవవివరణమే అన లభిప్రాయ మన్న నంతకుముందు చెప్పినది ప్రమాదము. ఇది లాడంతము కాదు అయిన 22. సూ. నందుఁ జూపకున్నను అత్వము విధించు నీసూత్రము దానికి వెంటనే ఉండెడిది. లకారములను గ్రమముగాఁ జూపుచుఁ బ్రక్రియను నిర్వహించుచున్న సూరి వందువము అన్నవి లూడంతములుగానె చెప్పెననుట స్పష్టము. తద్ధర్మాదులలోఁ బ్రార్థనార్థము చేర్చిన నెట్లుండెడిదో కాని సూరి చేర్పలేదు. ఆదిపదగ్రాహ్య మంత మున్న వీలు గలదా? నత్వవిధానము లూడంతములను సాధించుసందర్భమునఁ జెప్పుటచే లూడంతమె యనుట స్పష్టము.

ఉభయార్థముతో నన్వయించులాడంతక్రియ యె ట్లుండునో ప్రత్యేకముగా నుదాహరింప నక్కర లేదు. వందుదము, మనము

చనువుడము ఇత్యాదిగనే యుండును. అన్వయమున ప్రథమాన్తార్థంబులం దుత్తరోత్తరంబు బలీయంబు గావున అప్రత్యర్థకృత్ప్రకృతిలో నగుహాసము ఉభయార్థకము కర్త్రైనను నుండును. మనము వండుదము అనుచో మువ్వర మనుట్లయినదే. అర్థము విశేషము. కాన విహితము.

చేదర్థకము - ఏని :

నన్నయభారతమునందు క్రియారూపములకు ఏని అను ప్రత్యయమును చేర్చినచో చేదర్థకరూప మేర్పడు నన్నది తె.వ్యా.వి. (774) 'ఏని' ప్రత్యయ మనుట యసంగతము. పయిఁగా లఘు వ్యాకర్త క్రియాపదంబులమీఁద ఏనిపదంబును అనఁగా శబ్ద మనుట మంచిది (775) యన్నది. ఏనిని పద మనరాదా? ప్రత్యయ మను భావమువలనఁ బద మనరా దని యెంచి శబ్ద మన మంచి దని తలఁచె నన్నమాట. పిదప 'నన్నయభారతమం' దనేకార్థములఁ దుపయుక్తమైన - ఏని అవ్యయ మని గుర్తించుటే కాక (814) యని ఆం.భా.చ. కర్త ఏని నవ్యయ మనుట నామోదించినది. ఇట్లవ్యయ మైయుండఁగా దానిని బద మనుట క్లిష్ట మేమి? అవ్యయములు పదములు గాక ప్రత్యయము లగునా? (అపిశబ్దార్థస్త్వత యని చిం. చెప్పె) కావున లఘువ్యాకర్త దానిని బద మనుట యొప్పనిదని, తె.వ్యా.వి. ప్రత్యయ మనుటయే సరిగా దనియు గ్రహింపఁదగును. (వ్యా.సం.స. 1468)

ఆనంతర్యార్థకము :

'జాబిల్లి తోఁచెను గుఱ్ఱపుటంబులు వికసిల్లె' ననుటం గూర్చి తె.వ్యా.వి. 'కలువలు వికసించుటకు జాబిలి తోఁచుట కారణ క్రియ కావలె నగుచున్నది. పూర్వక్రియ యానంతర్యార్థకము కావలె

క్రియకుఁ జేరు (287) నన్నది. ప్రస్తుతలక్ష్య స్థలమున 'తోఁతెంచుట కారణక్రియ యగుటచే నట దానికిఁ జేరుట నుద్దేశించియే కారణక్రియకుఁ జేరు నని తె.వ్యా.వి. చెప్పియుండవచ్చును. కాని యానంతర్యార్థములం దెల్లయెడల నిట్టి 'కారణ' సమన్వయము కుదురదు గదా. వజ్ఝలవారు "సూరి యిచ్చినయుదాహృతియందుఁ గార్యకారణభావము కుదిరినను నది సార్వత్రికము కాదు. అంబుజమిత్రుఁ డంబుధలవాంతరితుఁ డగుడుం దదీయతేజంబు జగజ్జనంబులకు శక్యమె కప్పఁగ నని (ఆది. 7-221) పేర్కొని గు.ప్ర., పేటికాభిప్రాయములను దిరస్కరించిరి. (వ్యా.సం.న. 1463) పై ప్రాంతలో తె.వ్యా.వి. గు.ప్ర. పేటికల ననుసరించిన దేమో. బా.వి.లో తె.వ్యా.వి. అభిప్రాయము విడచికొనుట మేలె.

శత్రర్థచువర్ణము-క్రియాన్వయము:

చువర్ణకంబు దుగ్రాంతంబు క్రియాన్వయంబైన శత్రర్థంబునందగు' ననుచోఁ గ్రియాన్వయ మనుట యనవసర మని బా.వి. క్త్వార్థకక్రియలలో నుఙ్యంతక్రియలలోను క్రియాన్వయ మిట్లే చేకూరును గదా. చూచి చూడను-పోయెను, పోఁగలఁడు, పోవుచున్నాఁడు. అట్టిచో నొకశత్రర్థమునందే క్రియాన్వయమును జెప్పనేల! (315) యున్నది. క్రియాన్వయమునుగూర్చి వ్యా.సం.న. స్పష్టము చేసినది. చూడక బోయె ననుచో నసమాపకక్రియలకుఁ గర్త యగుభావంబునందు నుఙి యయినట్లు సూరియే స్పష్టము చేసెను. చూచిపోయెను అనుచో చూచి యనునది పోయె ననుదానితో నన్వయించు ననుట విచార్యము. చూచుచుం బోయె ననుచో శత్రర్థ మన్వయించునట్లుగా చూచిపోయె ననుచో చూచి యున్నది భూతాద్యర్థముల నెది యేని బోయె ననుదానితో నన్వయించుచున్నదా? విన్న చూసి పోయాఁడా

ఎప్పుడైనా చూసి పోతుంటాడా' యనురీతిగా వ్యవహారమునందును గలఈచోట 'చూచిపోవు' అన్నది శబ్దపల్లవ మని గ్రహింపవచ్చును.

క్రియాన్వయ మనుటలో విశేషము గ. దని తె.వ్యా.వి. (772) అభిప్రాయపడినది కాని యట 'చిన్నయసూరి శత్రర్థమందలి చున్ వర్ణక మని యుపయోగించి కొంత తికమకపడె నన్నది' (773) తికమక చున్వర్ణక మనుటలోనా? యది శత్రర్థక మనుటలోనా? తికమక లక్షణమున లే దని గ్రహింపవలెను.

బా.వి. 'దీనిని సంధి. 2. సూ.నందు శత్రర్థచువర్ణ మనెను కాని అది వర్ణకమె. అని వర్ణకము వర్ణ మనరా దనుకొనుట సరి కాదు. (బా.వి. 109.)

కలిగెడు వాఁడు :

కలుగువాఁడు కలవాఁ డనుచో ఎడి, ఎడువర్ణకములకు లోపము బాహుళకముచే నిత్యము, అనఁగా కలిగెడు కలిగెడి అను రూపములు లేవు (316) అను బా.వి. వివరణము సరి కాదు. కలుగున కర్త్రర్థమునను ఎడియెడులకులోపము నిత్యము. తద్భిన్న మైన యర్థమునందు ఎడియెడులకులోపము రాకుండవచ్చును. కలిగెడు వాఁడు, కలిగెడి వాఁడు అనురీతిగా పుట్టుమొదలగుఅర్థములందు రూపము లుండవచ్చును. అట్టివి లే వనుట యొప్పదు.

ఇత్వము - ఇయడాగమము :

'చింతామణి లఘ్వేకాక్షరపూర్వక్రియా న్నిమనాగ్ని యో భవే దిద్వా' యని ధాతువున క్త్వాము చెప్పఁగా సూరి గురువిరహితంబు లయి యనుసూత్రముచే ఇందుగొన్ని క్రియల కిట్లు చెప్పెను. దీనింగూర్చి బా.వి. 'ధాతువున క్త్వాము చేరిన అపదాద

స్వరసంధిచే ఘటి + ఇంచు ఘటించు అగును. ఘటియించు కాదు. (౩౨౧) అన్నది. చిగురు + కయిదు వనుచో బాల.లో 'సమాసంబుల నుదంతంబు లగుస్త్రీసమంబుల - అనుసూత్రముచే నుగాగమ మగును. అది ద్రుతము. ఆదానికి సమాసంబునయందు ద్రుతంబునకు లోపం బగు అనుసూత్రముచే లోప మగుచున్నదా? లోప మగుచో విధానము వ్యర్థ మగును గావున విధానసామర్థ్యముచే లోపింప లేదు గదా. అదే విధముగా ఘటి + ఇంచు అనుచోఁ జం. చెప్పిన యిత్వము చేయఁగా సంధి యైన ఘటించు అని యగును. ఇత్వము చెప్ప కున్నను (వికల్పము గాన రానిపక్షమునను) ఘటించు అనియే యగును. మఱి యిత్వవిధానము వ్యర్థము గాదా? ఇత్వవిధానసామర్థ్యముచేతనే యీయిత్తునకు సంధి లే దనియుఁ దన్మూలమున బరస్వరమునకు యశ్రుతి గలిగి ఘటియించు అని యగు ననియు గ్రహింపఁదగును. సూరి ఇయుడాగమమున లాఘవప్రయోజనము సిద్ధించినది. అంతియ కాని చిం.చే ఇష్టరూపము కానేర దని తలఁపరాదు.

ఇట సూరి చెప్పిన వక్రమునుగూర్చి బా.వి. ఇట్లన్నది. "ఎపబఓలువక్రములు. ఇందు ధాతువులకు భూతార్థమందు ఎను లోని యొత్వము మాత్రమే పర మగును. (౩21) భూతార్థమునందు ఎను లోని యొత్వము మాత్రమే పర మగు నన్న నొప్పును. కాని యీ(క్రియా.50) సూత్రము నందలివక్రశబ్దమునకుఁ బ్రయోజనము 'ఎనులోని యొత్వము మాత్రమే' యని తెలుపుట నది యసంగతము. 'నగియెను' అని యైనట్లే నగియెడు, నగియెడి అని తద్ధర్మార్థమునందు ధాతువునకు వచ్చు నెడు గెడిగాగమములందలిదియు నగియెడువాఁడిత్యాదిగాఁ దృవర్థకార్థము నందు వచ్చు నెడి యొడుప్రత్యయములందలిదియు నగునెత్వమునకును ఇయుడాగమము గలదు. (క్రమ్మరియెడు ఇత్యాదిగా నన్నయాదులు

ప్రయోగించిరి. ఇది విశేషము.) ఇట్లే పడియెదను మొ॥ ఇకార వక్రంబు (క్రి.సూ. ౬౪) అనుచో వక్రశబ్దమునకు సూరి చూపినలక్ష్యములు గమనింపదగు. అంతరంగ మనఁగా నల్పనిమిత్తక మను బా.వి. అభిప్రాయము విచార్యము.

ఉంచు :

చువర్ణకంబు పరం బగునపు డన్వాదుల కుత్వలోపం బేని నుస్థానంబున బిందు వేని విభాష నగు నని సూరి. ఇట బా.వి. ఇట్లు బిందువు నాదేశించుట లేఖనమునకు సంబంధించినవిషయము. వ్యాకరణపరిధిలోనిది కాదు. (౩౨౫) అన్నది. అనఁగా నుత్వలోపము మాత్రమే చెప్పినఁ జాలును. బిందువు విధించు టనవసర మని యభిప్రాయము. ఇది చారిత్రికదృష్టితోఁ జేసినవివరణము గావచ్చును. (అది యట్లు గాని సిద్ధధాతువులు చారిత్రికముగా వాలంతము లని మొదలుగాఁ బరువాతఁ జేసిన వివరణము ననుసరించి యుత్వలోపమును జెప్పుటయు ననవసర మై యుత్వము చేరుటయే చెప్పవలయుట వ్యాకరణపరిధిలోనికి వచ్చు చేను నేమో యనిపించును.

ఉన్నాఁడు :

ఉన్నశబ్దంబు పరం బగునపు డుండు ధాతువునకు లోపం బగు ననుసూత్రము ననుసరించుచు బా.వి. 'ఉండుధాతువునకు లట్టు పరమగునపుడు ఉన్న యగును. ద్వితీయము లగు నాన్ పర మగునపుడు ఉన్నానుబంధమునకు ద్విత్వము కల్గును' - (౩౨౬) అన్నది. దీనిబట్టి ఉండు + లట్ అని యుండ నీసూత్రముచే ఉండుధాతువునకు ఉన్న యున్నది (యాదేశముగా) వచ్చు నని యభిప్రాయపడినట్లు స్పష్టమగుచున్నది. ఉండుధాతువునకు ఉన్న ఆదేశ మైన దన్నపుడు ఉన్నానుబంధమునకు ద్విత్వము నను నను దీని ననుబంధముగాఁ జేర్చ్యానుట యెట్లో తెలియకున్నది.

'ఉన్న యగు' ననుచో ఉన్న యనుబంధముగా నగు నని యభిప్రాయమా? (ఇక్కడ బా.వి. ఉన్నానుబంధ మగు గాత్రిశవ్యాఖ్య నూపపన్నంటయు గమనార్హము.) అట్లే యగుచో ఉన్నానుబంధమునకు దీర్ఘమును జెప్పుటకు ముందున్న పదము కాఁగా ను డుధాతువు లోపించు నని (సూత్రము చెప్పునదే యిది) వివరింపవలెనే. ముద్రణముపొరపాటునఁ బోయిన దేమో.

అట్లనుకొనుటకు వీలు లేకుండఁ బిదపఁ 'లిట్టు గాని ల్యట్టు గాని లాట్టు గాని పర మగునపు డిట్టియాదేశము కలుగదు' (326) అన్నది బా.వి. అస లిట నాదేశ మేది? ఉన్న యనుబంధ మయి యుండు లోపించు ననియే పూర్వవాక్యమున భావించియున్న నీవాక్యమున కిటఁ బ్రసక్తియే లేదు. ఉదంతంబునకు లట్టు పరం బగునపుడే గదా యున్నానుబంధ మగును. కాన నది లిట్టు ల్యట్టు లాట్టు (ఇతర కారము లెవి యేని) పర మైన రానిమాట నిజమే కాని అది యనుబంధము కాని యాదేశము కాదు గదా ఇట నాదేశప్రస్తావనమునుబట్టి యీసూత్రముచే నుండుధాతువున కున్న యాదేశ మగు నని బా.వి. భావించె ననుట కవకాశము గల్గుచున్నది. (అట్లు గాక యున్నానుబంధమే యాదేశ మన్నను పొరపాటే కాని యనుబంధమునే బా.వి. యిట నుద్దేశించిన దనుట కాధారము గానరాదు.

ఉన్నవాఁడు :

సూరి యీసూత్రముకిడనె యున్నవాఁ డనియుఁ జూపెను. కీని వివరించుచు బా.వి. 'ఉన్నవాఁడు-తృవర్ణకార్థము 44 ఉన్నాఁడు (117) అన్నది. (326) అనఁగా నున్నవాఁ డన్నది తద్ధర్మార్థకవిశేషణ మన్నమాట. అది యసంగతము. 44 సూత్రము తృవర్ణకార్థమునం బడిరాదు వన్నియలను జెప్పుచున్నది. (కాని ఉన్నను జెప్పుట

లేదు. అది పరము గాఁగా నుండుధాతువు లోపించె ననుటకు) దాని ననుసరించి యున్న పరకత లేమి నుండుధాతు వట్ల యుండు. ఉండెడువాఁడు, ఉండెడివాఁడు (ఉండువాఁడు) అనియె యగును గాని యున్నవాఁ డని కాదు. ఉన్నవాఁ డన్నది తద్ధర్మార్థకము గాదు. ఇది భవచ్ఛత్రర్థకము. 'ఉన్న కలజీ నవర్ణకంబులు భవద్భావిశత్రృక్త వదర్థంబులం దగు ననుట 46 సూత్రముచే నున్న ప్రత్యయ మగును. ఉన్నశబ్ద మనుసామాన్యనిర్దేశముచేఁ బ్రత్యయానుబంధములు రెం డును గ్రహింపఁబడు ననియుఁ గావున నున్నప్రత్యయము పర మైనను నుండుధాతువు లోపించు నని సూరి సూత్రాభిప్రాయము స్పష్టమె. ఉన్నవాఁడు, ఉన్నాఁడు అనునది బా.వి. 117 సూత్రముచే నవు నన్నది. ఉన్నకలజీనవర్ణకంబులమీఁది అనునాసూత్రమునుబట్టి యైన నిది త్రర్థకముగా నని గుర్తింప దాయె.

ఉన్నశబ్ద మనుటలో నభిప్రాయ మట్లు వివరింపకుంటం జేసియు నీసూత్రముచే నుండుధాతువున కున్నాదేశము గల్గు నని బా.వి. ఎంచిన దేమో యనిపించు. అట్లయ్యెఁ బూర్వవర్ణకార్థమున నున్నాదేశ మగుట యెట్లో వివరింపకపోవుట విచార్యమే. సూత్రము నర్థము విషయమున భ్రాంతిపడుట కవకాశము లేదు. బా.వి. సూత్రమును సరిగా గనుసింపకపోవుటయే పొరపాటునకుఁ గారణ మనవచ్చును.

కొండు :

కో + డుక్ అనియుండ మజ్ఝు పరం బగునపుడు దీర్ఘంబునకు హ్రస్వం బగు ననుసూత్రముచే హ్రస్వము రాఁగా, కొ + డుక్ అని యగును. ఇట బా.వి. 'ఆదిహ్రస్వము పైనున్నఖండబిందు వుండును. అది పూర్ణబిందు వగును' ఇట్లు కొండు అనురూపము సిద్ధించును (సూ.4) (కొనుఁడు - కోఁడు, కోఁడు, కొఁడు, కొండు అని యింతకు ముందు

చూపినవి) అన్నది. దీనినిబట్టి యిట ఖండమునకుఁ బూర్ణము వచ్చు నని యభిప్రాయ మగుచున్నది. కాని యది యసంగతము. కో + డు (క్) అని యుండ డు(జ్ఞు) జిత్తు గావున దుపర్ణము బిందుపూర్వకము గావలె. బిందుసామాన్యవిధానము చేత ఖండబిందువును రావలసి యుండ అఁటఇఁక సూత్రముచే ఖండబిందువు వారింపఁబడినది. కావునఁ బూర్ణబిందువే వచ్చును. అంతే కాని ఖండము చేసి అది యుండనాదు గాన దానికిఁ బూర్ణము వచ్చు ననుట సక్రమము గాదు.

వర్తిలు :

సూరి రంజాదులపైని నబిందుక మగునించుక్ కారమునకు ద్విరుక్తలకారము విధించియుండెను. ఇట బా.వి. 'తత్రోభయో ర్భవే దేకో లకార ఇతి కేచన - వాటిలి వర్తిలు భాసిలు మున్నగునవి అక్కటాదులజడ్డకు లోపంబు విభాష నగు, అనుసూత్రమునకు చూపిన పెక్కుమాటలలో నిట్టిదానిని గూడ చూపిన బా గుండెడి (336) (తె.వ్యా.వి. 459) దన్నది. అక్కటాదు లన్నియు నాచ్ఛిక శబ్దములే. ద్విరుక్తలకార మగునని సంస్కృతధాతువులే యధికము గను నేమో. వానియందు జడ్డలోపము చేయుట కాసూత్ర మెట్లుపయోగించును? అక్కటాదులలో సంస్కృతసమములను జేర్చు నుద్దేశము సూరికే యున్న యెడల మునుపు యిత్యాదుల నందుఁ జేర్చెడివాఁడు. వానికి ద్విరుక్తి విభాషను విధింపవలసినయవసర ముండెడిది గాదు గదా. ఆచ్ఛికములకే యన నున్నను నచో్చ నాయా ఉదాహరణము లాచ్ఛికములకే చెందినవి.

రంజించు :

ఇంచుక్ ప్రేరణార్థమునందు ఆదేశ మైనది. కావున ఇంచలి బిందుపూర్వకచకారమునకు ద్విత్వలకారాదేశము కల్గదు (47 ఠ)

అన్నది బా.వి. ఇంచుక్కగు నని యుంచుకున్న ప్రేరణమునందును గిత్త్వయినవ్యాగమముగనే చెప్పెను గదా. సంస్కృతంబున కంగలాదుల కించుక్కగు ననుచో నించుక్క ఆగమ మైన నిట నట్లే యుంచుక్కన నాదేశ మగు టెట్లు! ఇంచుక్క ఆదేశ మగుటవలన ద్విత్వ లకారము రా దన్న నాగమముగా నచ్చిన నగునా? అయిన నిది నిజమున కాగమమే కావున ద్విత్వలకారము రాకతప్పదు. 'రంజాదులయించుక్ప్రకారంబున కప్రేరణంబున ద్విరుక్తలకారం బగు' నని సూరి విస్పష్టముగా నప్రేరణంబున నని చెప్పెనే. కావునఁ బ్రేరణార్థమునం దాగమమె యైనను ద్విరుక్తలకారము రానేరదు. బా.వి. వివరణమార్గము ననుసరించి యిది యాదేశ మనియుఁ దన్మూలమున ద్విరుక్తలకారము రా దనియుఁ జెప్పుచో సూత్రమునందు 'అప్రేరణంబున' ననుట వ్యర్థమే కదా. అయినను ప్రేరణమునను నించుక్క ఆగమ మగుటను గుర్తింపవలెను.

రంజాదులకుఁ బ్రేరణరూపములు కేవలధాతువునుండియో (యనఁగా స్వార్థమునందించుక్క చేయకయే యని యర్థము) సాధింపవచ్చు నని గ్రహింపనగు (338) నని బా.వి. తెలుపుట చారిత్రక దృష్టితోఁ గావచ్చును.

వచింపించు, పచింపించు లట్లు రంజింపించు రంజిల్లించు అను రీతి రూపములు రంజాదులకుఁ గల వన్నది (338) బా.వి. ఇట్టి రూపము లసాధువులు, అట్టి ప్రయోగములు ప్రసక్తించిన బా గుండెడిది. కేవలము కల వన్న నెట్లు?

అనిపించు

'అను + ఇంచు. అనుపు (78) + ఇంచు (70) అనుపించు (85) అనిపించు (339) అని బా.వి. పుగాగమము చేయక

ముందె ఇంచుక్కును చూపియు పిదప పుగాగమానంతరము ఇంచు క్కుగుసూత్రమును నిర్దేశించినది. అంతకుముందుఁ గూడ 78 చే పుగాగమును. 70 చే ఇంచుగాగమమునకు ప్రాప్తి. (339) అని ఇంచుక్కునకు ముందె పుగాగమమును ప్రస్తావించినది. 78 సూత్రమందలిబహుళ శబ్దముచే చుగాగమమున కప్రవృత్తి. కాఁగా సర్వంబునకుం బ్రేరణాంబునం దించు క్కుగు అను 70. సూ.చే ఇంచుక్కు రాఁగా ఇప్పుడిం చుక్పరకత గలదు గావున అన్వాదుల కించుక్కు పరం బగునప్పుడు పుగాగమం బగు-అను 78 సూ.చే పుగాగమ మగును. కావున అను - 70. అను + ఇంచు, 78. అనుపు + ఇంచు అనురీతిని ఇంచుగాగమ సూత్రమును బుగాగమమునకుముందే ప్రస్తావింపవలెను.

ఇట్లే బా.వి. మాను-మానుపు + ఇంచు-మానిపించు-అని చూపుటలోను ప్రమాదపడినట్లు తోఁచును. కాకున్న మానుచు, మానిపించు, మానించు అనువానితోపాటు మానుపు చూపవలెఁ గదా. మానిపించు మానించు అనువానిఁ జూపిన బా.వి. మానునకు పుగాగమము విభాష యని చెప్పనక్కరయా. 78. సూత్రము నిట స్మరింపనే లేదు. పువర్ణకము ప్రేరణార్థకము. అది వేఱు గదా.

ఇ-చుక్పుక్పుక్కులు :

సూరి వీని నాగమము లనుటంగూర్చి బా.వి. ఇట్లు నిర్ణయించినది. 'నిజమునకు ప్రేరణార్థమునందు వచ్చుఇంచు, చు, పులు ప్రత్యయములే. ప్రత్యయముపై ప్రత్యయము చేరరా దనుఆగ్రహము కలవా రగుటచే కానోపు వీనిని ఆగమములుగా వ్యాకర్తలు నిరూపించిరి. ఆధునికు లొకేయర్థమందు ఒకటిరెండుప్రత్యయములు చేరిన పునరుక్తప్రత్యయము లందురు. (346 481) ప్రత్యయముపైఁ బ్రత్యయము చేరరా దని సామాన్యముగాఁ జెప్పరాదు. వండితివి

అనుచో తివర్ణము వర్ణకమె. 'వి' వర్ణకమె. చింతామణిలో వండుదుపు అనుచో దుపువర్ణములు ప్రత్యయములే. ప్రత్యయముపైఁ బ్రత్యయ మనుచో నొకయర్థమున నొకప్రత్యయము రావలెను నదే యర్థమున నా ప్రత్యయముపై నింకొకటి రాదని యభిప్రాయము గావలెను. ఆధునికులమతమున (ఒకటి ?) రెండైన పునరుక్తప్రత్యయము లగు ననుటలో నాయభిప్రాయము స్పష్టము. అయినఁ జారిత్రకులదృష్టి కంటె లాక్షణికులసంప్రదాయము భిన్నము గాన నట్లు చెప్పక తప్పదు.

అన్నంతక్రియ చేయు యోగమునఁ బ్రేరణార్థక మవుటను ప్రౌఢవ్యాకరణము చెప్పినది. దీనిని జిన్నయసూరి నిరూపింపలే దన్నది బా.వి. (469) సూరి బాలవ్యాకరణమునం దీయంశము చెప్పలేదు. కాని యాంతకుముందటివ్యాకరణములలో నింతకంటెను విశేషముగా స్పష్టము చేసెను. ణ్యర్థంబునం దుమర్థంబుతోఁ జేయు క్రియ వాడంబడు. చను ప్రభృతులకు నిత్యంబు (ఆం.శ.శా క్రియా 76.శ.ల.సం. 4-113-114) చనునకుఁ (చను) బ్రేరణమునం దిం చన్చ చ్చుకుల నేదియు రాదు చనఁజేయు అనవలసినదే. ఈవిశేషము సూరి స్పష్టము చేసె.

చెఱుపు - పఱుచు :

చెడునకుం జుక్కాగాగమంబులును డాకలఘురేఫంబు నగు, పడునకుం జుక్కయు డాకలఘురేఫంబు నగు నను81,82సూత్రములను 'చెడుపడులకు చుక్కాగాగమంబులును డాకలఘురేఫం బగు' నని యొకేసూత్రముగానే రచింపవచ్చు నన్నది బా.వి. (345) 'అలఘురేఫంబును' అనుచోటిచార్థకమును బా.వి. తొలఁగించినది. ఉండుట యుచితము. అది తొలఁగింపవలె ననుట తదుద్దిష్టమును గాక పోవచ్చును.

ఇంక నీ రెంటిని గలుపుటకు వీలు లేదు. చెడునకుఁ జుక్కలు రెండును వచ్చుచుండఁ బడునకుఁ జుక్కొక్కటియే గదా యవునది? బా.వి. సంస్కరణము ననుసరించి చెడుతోపాటు పడునకును బుగాగమము నియతము రావలె నటు సనుమాన మున్నదా? పడునకుఁ జుక్కొక్కటే యవుటకు బా.వి. సంస్కరణములో నవకాశమే లేదు గదా. పడునకుఁ బుగాగమము లే దని గుర్తించిన దీనిని గలిపి యొకేసూత్రముగాఁ జెప్పవచ్చు నని (చెప్పిన లాఘవము గల్గు నని) యభిప్రాయపడెడిది కా దనవచ్చును.

ప్రేరణేంచుక్పరకపత్వము :

ప్రేరణేంచుక్కు పరం బగునపుడు పకారంబు చకారంబున కగు ననుసూత్రము పత్వము నిత్యముగనే చెప్పుచుండ హెచ్చునకు లేమి మెచ్చునకు వైభాషిక మగుట సూరి వివరించె. దీని నుద్దేశించి బా.వి. ఇట బహుళసంజ్ఞ గాని తెలుచు అని గాని యేల యుపయోగింపలేదో (349) యన్నది. పత్వము దాదాపు నియతముగనే యగుచున్నది. మెచ్చునకుం దప్ప మఱి యెచ్చటను వైభాషిక మగుట సూరిసమ్మతము గాదు. కావున బహుళ మనకుంట యుక్తమే. కాని తెలుచనియు ననలేదు. ఇతరత్ర నెల్లయెడల నీపత్వము నిత్యమే కానీ యొండు రెంటికై తెలుచన నేల? యని యెంచెనా? కాని యిట్టిదె యనఁదగిన 89. సూత్రమునందుఁ బ్రాయికశబ్దము నుపయోగించెనే?

పిలవఁడు :

పిలుచు + లజీ = పిలవఁడు పిలవరు పిలవదు పిలవవు మున్నగునవి. (349) అను బా.వి. వివరణమునఁ బిలవఁడు ఇత్యాదిగా లకారముపై అత్వ ముండుట ప్రామాదికము. లజీ జీ త్తయినను

నది ఉవర్ణమునకుఁ బరముగా లేదు. కావున నం ధత్వము రాదు. పిదప బా.వి. 'పిలువఁడు' ఇత్యాదిగాఁ జూపుటచే (350) పైని అనేకస్థలములం దున్నను అత్వ మచ్చుపొరపా టనుకొందము.

ఆ యె ను :

అగుపోవులకడ్రూపాల కిద్వక్రంబులు పరంబు లగునపుడు యకారం బగు ననుసూత్రమును వివరించుచు బా.వి. 'అగునకు ఇత్తు, పోవునకు ఇద్వక్రములు పర మగునపుడు కడ్రూపాలకు యకార మాదేశ మగును' (357) అన్నది. సూరి యిటుఁ జూపినలక్ష్యములనుబట్టి బా.వి. ఇట్లు పొరపడిన దేమో కాని యది సరి కాదు. ఇద్వక్రములు పర మగునప్పు డనుచుండ నగున కిత్తు పర మగునప్పుడే యగు ననుటెట్లు? యథాక్రమముగ నన్వయించుచో అగున కిత్తు పర మగునపుడే యగును గాని యానుసను బోవునకు వక్రము పర మగునపుడు మాత్రమే కావలె. కాని బా.వి. పోవున కిద్వక్రములు పర మవునప్పు డగు నని రెంటిని జేర్కొన్న దేమి? అట్టియన్వయము వివక్షితము గానపుడు పోవునకువలె నగునకు నయితే మిద్వక్రముల నేపి పర మైన రావలెను. వక్రపరకతాయో యసంభవ మైనఁ వప్పుఁ దత్పర కిత్వమున యకారప్రాప్తికి లక్షణమునం దవకాశము స్పష్టము. వక్రపరకత గలదు. అప్పు డగు'గు'నకు యకారము వచ్చు ననియే సూరి యభిప్రాయము గమనార్హము.

అగునకు వక్రంబు గూడుచో దీర్ఘం బగు ననుసూత్రము నొద్ద బా.వి. 'అగు + ఎను – ఆయెను' (357) అన్నది. వక్రపరకతలో దీర్ఘము నిటుఁ బ్రారంభించుటచేఁ బైసూత్రము కడ్రూపాయికి యకారమును వక్రపరకతలోఁ జెప్ప దని యెంచిన దేమో బా.వి. కాని అగు+ఎను అనుచో దీర్ఘము దేనికిఁ జేయవలె? దీర్ఘము

స్వరమునకు. అంత్యస్వరమునకు. అగా యెను అని కావలదా? అగు+ ఎను ఆయెను గావలె నన్న అగునకు సర్వంబునకు 'ఆ' కావలె. ఇచ్చునకు సర్వంబున కీయగు నన్నట్లుగా నిచట సర్వంబున కా అన్నాఁడా? ఇచ్చునకు దీర్ఘం బగు నన్న నట సరిపోవునా? అగునకు మొత్తమునకే దీర్ఘము చేయవలె నన్న నెట్టిది? ఆదీర్ఘమా? ఊదీర్ఘమా? ఆ యగు నని స్పష్టముగా నిర్ణయింపవలదా? అట్లయ్యె ఆ + ఎను అనుచో నపదాదిస్వరపరకసంధి తప్పదు. 'ఎను' అనియె మిగులును. కాన దీర్ఘ (ఆ) విధానసామర్థ్యముచే సంధి రాదనవలె. వక్రంబు గూడుచో నన్నాఁడు సూరి. సంధి చేయకున్న కూడిక యెట్లు? వక్రంబు పరం బగునప్పు డన లేదే.

ఏమైనను బా.వి. వివరణానుసారముగా సూరిలక్షణములచే ఆయెను అనురీతి రూపము లయ్యెడునవకాశము లే దని మాత్రము గుర్తింపవలసియున్నది.

కాని బా.వి పిదప అయి + ఎను (267) అని భూతార్థమునఁ బ్రథమపురుషైకవచనమున నిగాగమము చేసి యకారము చేసినది. ఇట నిత్వరకత యున్నది గాన యకార మైన దని బా.వి. ప్రస్తుతవివరణమున కనుగుణముగ సమన్వయింపవచ్చు. కాని అగు+ ఎదు(ను)ఎడి(ని), అనురీతిగా నుండఁగాఁ దద్ధర్మార్థమున (తృవర్ణకార్థక పరకతలోను) నిగాగమము రాదు గదా. ఆయెడును, అయ్యెడిని, అయ్యెడివాఁ డిత్యాదుల యకార మెట్లు?

వక్రము పర మగునప్పుడు పోవునందువలె అగుధాతువునను దుదిద్రావాయికి యకారము రాఁగా అయ్+ఎడును అని యగును. అ+యెడును అనురీతిగా నగుధాతువు వక్రముతోఁ గూడునపుడు దీర్ఘ మగును. దీర్ఘము స్వరమునకే గదా. అగు అనునది అయ్ అను

రూపము నందుఁగా నం దున్న స్వర మత్తే గావున దానికే దీర్ఘ మగును. ఆయెడను అని యగును. కావున అగుపోవులు రెంటికిని దద్విక్రమములు రెంట నేది పర మైనను (పుగుః కు) యకార మగు నని గ్రహింపఁదగును.

వక్రపరకతలోఁ దానిద్రావాయికి నగుటయే కాక (యావ క్రముతోఁ గూడికవలన) దీర్ఘ మగుట యనువిశేషమును గలదు. (యకారముతో) దీర్ఘము నగుస్థలమున నుదాహరించుచు యకారము విధించుస్థలమున వక్రపరక మగునగుధాతువును జూపలేదు. అంతమాత్ర మున వక్రపరకతలో నగు 'గు' నకు యకారము లే దని తలఁపరాదు.

అయి - ఐ, అవు - ఔ :

అచ్చికంబులం దంయువులకు వక్రతమంబులు బహుళంబుగా నగు నని సూత్రము. ఇట బా.వి. 'వక్రతమము లగు ఐఔలు సంధ్య క్షరములు. అనేకా(ల్లు)లు గా పరిగణింపఁబడి అనేకాల్ శిత్ సర్వస్య- అయికి-ఐ అవునకు-ఔ-ఆదేశ మొనర్చెను. ఇవి యనేకాల్ గాకున్న ఐఔలు ధాతువుయొక్క అంతమునఁ జేరవలసియుండు (౨౫౯)నన్నది. ఐఔలు అనేకాల్లు లను టెట్లు? 'ఐఔచ్' అనుమాహేశ్వరసూత్రము ననుసరించి యల్పత్వావ్యవహారమున గ్రహింపఁబడి యల్లు లవుచున్నవి. అనఁగా ఐ, అనునదియు ఔ అనునదియు నేకాల్లులే.

సర్వాదేశ మని చెప్పకున్న ధాతువునంతమునందుఁ జేర వలయు ననుటయుఁ బొసఁగదు. అంతమునందుఁ జేరు ననఁగా నాగమ మనిపించు నవకాశ మున్నను నంత్య మగువర్ణమున కాదేశ మగు నని యభిప్రాయము గావలె. అయినను ధాతువునంతమం దనుట పొసఁ గదు. అయిదు ఐదు అయి యనునది ధాతు వగునా? అయిదు ఇత్యాది సూరియుదాహృతు లేమి కావలె? 'క్రియావివ యేతరప్రస్తా

వనము' బా.వి. కూడ స్పష్టము చేసె. అయి-ఐ-అన్నవి ఇంతకు ముందే యుదాహరించినను (బా.వి. ౬59) యవి సిద్ధించున దీసూత్రము చేతనె. అట్టియపుడు ధాతువుచివర రావలె ననుటెట్లు?

ఇయఁకు నామాంతంబున కేత్వం బనుచో 'ఇయ'కు నెత్వ మయినది. ఇట 'నయి యవు' అను భాగములు ఆచ్ఛికశబ్దములం దంతే మందే కాక యెట నున్నను ఐఔలు రావలె. కావున ధాతువులు ప్రాతిపదికలందే కాదు, పదములను గల్గును. అయి-ఐ. కావుననిట నామాంతమున కనలేను. అయ్యు ఆచ్ఛికశబ్దములందు అయి అవు అను భాగము లెచ్చట నున్న నట నాభాగమునకు ఐఔ లగును.

వండుచున్నా వయిననీవు :

వ్యా.సం.స. అభిప్రాయమును బరామర్శించుచు తె.వ్యా.వి. 'బా.వ్యా. క్రియ 13.14,15 లచే సాధిత మగువండుచున్నాఁడు మున్నగునవి సమాపకక్రియ లనియు. నివి విశేషణము లగు ననియు వ్యా.సం.స. అన్నది. వజ్ఝలవారిపంక్తులను తె.వ్యా.వి. సరిగా గమనించినట్లు లేదు. అట 'నియ్యవి' యనఁగా క్రియా 13,14,15 సూత్రములచే సాధింపఁబడిన వని వజ్ఝలవారియభిప్రాయము గాదు. ఉన్న కలనవర్ణకంబులమీఁదితచ్ఛబ్దవకారలోపము చెప్పినసూత్రమును వ్యాఖ్యానించుచు వజ్ఝలవారు వండుచున్నాఁ డనుకీతివాని నీవాక్యమునకు ముందు సాధించిరి. ఆక్రమమునుబట్టి యట 'నియ్యవి' యనఁగా క్రియా 117 చే సాధింపఁబడిన వండుచున్నాఁడు ఇత్యాదు లని యర్థము. అవి విశేషణము లనియు 13,14,15 లచే సాధింపఁబడినవి (వండుచున్నాఁ డనియే యగును గదా.) నవి సమాపకక్రియ లనియు నావాక్యముల కర్థము స్పష్టమే. కావున వజ్ఝలవారు సమాపకక్రియలను విశేషణము లన్నా రనుట పొసఁగదు.

ఇంకను తె. వ్యా వి. క్రియను విశేషణ మన్నఁ గల్గునిబ్బందిని ప్రస్తావించుచు 'ధన్యుఁడ వయిననీవు అన్నట్లు వండుచున్నా వయిన నీవు అనరాదు. కావున తచ్ఛబ్దవకారలోపరూపములు క్రియ లనుటయే యుచిత (765) మనుట సరిగా లేదు. ధన్యుఁడ వయిననీ వను దానిసామ్యము ననుసరించి వండుచున్నా వయిననీ వని కాక వండు చున్నావ వయిననీ వని కావలసియుండును. ఒకవర్ణ మంట యచ్చుపొరపాటున పి లున్నది.

తె.వ్యా.వి. తచ్ఛబ్దవకారలోపరూపములు క్రియ లనుట కుదురదు. క్రియారూపము లయిన 'వండుచున్నాఁ' డనుకీలినాని ప్రక్రియలోఁ దచ్ఛబ్ద (వకారము) ప్రసక్తియే లేదు. తచ్ఛబ్దవకారము లోపించుట గల వండుచున్నాఁ డిత్యాదులు విశేషణము లనవలయునే కాని, క్రియ లనుట నొప్పదు. తచ్ఛబ్దవకారలోపరూపములను ప్రస్తావించుటచే నవి విశేషణము లనుట యుచిత మని (సుబంతములు) తె.వ్యా.వి. చెప్పవలసి యున్నది.

శబ్దపల్లవము :

ఇందలిరెం డవయవములకుఁ బూర్వోత్తరపదము లను (369) శా.వి.వ్యవహార ముచితముగా లేదు. కూరుచుండు కైకొను ఇత్యాదు లలో ఉండు, కొనుఅనుకీలిధాతువు లుత్తరపదము లన్నది. ఇతరస్థలము లిట్లు. ధాతువులను బదము లనుట యయుక్తము. పయిఁగా నుత్తరపదము పూర్వపద మనుకీలివ్యవహార మింకను విచార్యము. చొరఁబడు అగుడెంచు ఇత్యాదులు శబ్దపల్లవములు గా వనుటయు (363) నిట్లు.

లృట్టునకు లిట్టు :

చేదర్థయోగంబున లృట్టునకు లిట్టగు ననె సూరి. ఇట బా.వి. 'రాఁగలఁ డా' యనుభవిష్యదర్థముతో నన్వయించి భూతార్థక రూపమును బొందె నన్నది. (370) అంతవఱ కుచితమే. భూతార్థక రూప మనుటచే శబ్దము లిడంత మైనను నర్థము భూతమునకుఁ జెంది నది గా దనునవకాశ మున్నది. కాని యాపిదప 'ఇట్లే రాఁగలఁడు అనుభవిష్యదర్థకక్రియ ఏని అనునవ్యయముతోఁ గలిసి వచ్చెను అని భూతార్థక మాయెను (370) అనుట సరిగా లేదు. భవిష్యదర్థమున లృట్టగును. ఈసూత్రముచే నాలృట్టునకు లిట్టు వచ్చె. లృట్స్థానిక మగులిట్టు లృడర్థకమె యగును గదా. అనఁగా ఆఋషీశ్వరుండు వచ్చెనా ఫలించుఁ గార్యముల్' అనుచో వచ్చెను (ఆ) అన్నది లిడంత మగురూపము. కాని భూతార్థకము మాత్రము గాదు. రాఁగలఁ డేని యనురీతిగా భవిష్యదర్థకమె. అర్థమును భూతమునందే యున్న లృట్టునకు లిట్టు విధింప నేల? అన లట్లు చెప్పుటకు ముందు భూతార్థ మున లృట్టెట్లగును? కా దన్న లృట్స్థానమున వచ్చినలిట్టు లృడర్థ కమే కాక లిడర్థక మగుట యెట్లు? లంకం గలకలంబు పుట్టె ననుచో సప్తమి కైనద్వితీయ సప్తమ్యర్థకము గాక కర్మార్థక మగునా? భూతార్థక మనుట సరి కాదు. భూతార్థకరూప మనుటకంటెఁ గూడ లిడంతరూప మనుట యొప్పును.

—*—

కృదంతపరిచ్ఛేదము

'అన్యే చ బహవో దేశ్యాః వర్ణకా' యనువి.వి. కారిక ప్రకరణానుగుణముగాఁ దద్ధితములను జెప్పినది ఇటుఁ గృదంతముల నహో-చేర్చుకొనుటయు సూరి కృదంతనిరూపణమున కీకారిక యాధారముగాఁగొనుటయు నుచితమే. (బా.వి. 382, తె.వ్యా.వి. 851)

అ ప్పా దు లు :

అప్పాదులకు నజీ యను అనుచో సూరి చూపినఅప్పాదులలో 'ఇంపలిధాతువులకు (పిచుతప్ప) స్వాతంత్ర్యము కానవచ్చుట లేదు (391) అని అప్ప మన్న, దీవ, పాట అని ధాతువులు కల్పించుకొనవలెనా? (391) యని బా.వి. అనుమానించినది. ఈయుద్దేశముతోనే కావచ్చు తె.వ్యా.వి. దీవన గడన వీనిని తద్ధితాంతము లన నగును. నా.ఆం. అన్లైంచిన దన్నది. (849) తద్ధితము నవర్ణకమా? అయిన దీవ, గడ అనుశబ్దములపైఁ జేరినదా? ఆశబ్దములు విభక్త్యంతము లై దీవ దీవను ఇత్యాదిగా నున్నవా? భావార్థమున నల్లన ఇత్యాదు లయినట్లుగా దీవన ఇత్యాదు లగు ననుటకు దీవ అనురీతి శబ్దము లున్నవా? దీవించు అనురీతిధాతువుల ననుసరించి వీనిని గృదంతములుగాఁ జెప్పుటయు యుచితము. ఇవి యాచ్ఛికము లైన ధాతువులే. సంస్కృతమున కంగలాదుల కించు క్కగు ననుసూత్రిమున సూరి యంగలాద్యాచ్ఛికధాతువులకు (స్వార్థమున నించుక్క చెప్పుచు) సూరి 'అప్ప' అన్నది చూపెను. కాన నది యాచ్ఛిక ధాతు వగుట స్పష్టమే. ఇట్టివే మన్నాదు లని గ్రహింపఁదగును. 'ఆవులించు లోనగువాని' కనుచో నించుక్కతో నిర్దేశించి యప్పాదుల కనుచో నించుక్క లేక నిర్దేశించినసామర్థ్యము ననుసరించి వీనికి స్వార్థ

మునం దగునించుక్క చేరకయె కృత్తు చేరు నని గ్రహింపఁదగును. అంగలాదులలోనియప్పాదులు నామధాతువు లన్నది బా.వి. (344) అందలికోప మట్టిదే. అప్ప పల్ల ఒప్ప అన్నవి నామధాతువు లనుట కట్టివానినుబంతరూపము లెవియేఁ జూపిన బా గుండెడిది. అప్ప అప్ప చేత ఇత్యాదు లున్నవా?

నజి జీత్తు గావున ధాతువున కత్వమును (అన్య మగుట) చకారమునకు వకారము నగును. కాన పీవు అని కల్పింపవలె ననుటయు సరి గాదు.

చూ డ్కి :

ఇకి కోర్వాదుల కగు నన్నసూరి యట 'చూడు చూచున కగు-చూడికి' యని చూపెను. దీనింగూర్చి బా.వి. 'చూచుధాతువు లూణ్మధ్యమపురుషక్రియారూపము చూడుము. ము లోపింపఁగా చూడు + ఇకి చూడికి' (392) యన్నది. ఇది యెంతయు నసంగత మైనప్రక్రియ. దుష్ఛిన్న మైనకృత్తు 'చూడుము' అనుతిఙంతముపైఁ జేరె ననుట సంప్రదాయమునకే కాక యీసూత్రవివరణములకును విరుద్ధము. ము లోపించిన దనుట కాధార మేమి? ములోప మెవరు చెప్పిరి. పైఁగా నచ్ఛరకతచే నీస్వార్థమందలిమువర్ణము లోపించుటకే పీలు లేదే. చూచుధాతువుపై 'ఇకి కోర్వాదుల కగు' నని ఇకి రాఁగా చూచు + ఇకి అని యుండును. ఈయికి ముత్తు గామింజేసి యేతత్పరకత్వమున చూచునకుఁ జూడు పూర్వోక్తవిధానముచే సిద్ధింపదు. కావుననే సూరి యిట విశేషముగాఁ 'జూడు చూచున కగు' నని చెప్పెను. ఈవివరణము ననుసరించియే చూచునకుఁ జూడు రాఁగా చూడు + ఇకి చూడికి యని యగును. అని సూరిప్రక్రియ గ్రహించుట యుచిత మై యుండఁగా లూణ్మధ్యమపురుషరూపమును

దెచ్చి ప్రక్రియను నడుపు టెలకో యర్థము గాదు. తూను తూగున కగు, వచ్చునకు రా అనుచో నాయూయచ్చులతోఁ గూడినవాల్లులు చేరుటను బా వి. ప్రస్తావించినది. (౩౮౬) ఇది యట్టిది గాదా?

గుర్తుంచుకొనుటకై కృత్ప్రత్యయములనే అకారాది క్రమములలో రచించిన బాగుండెడి దని బా.వి. ఆలోచనము విశేషమె.

చావు - నోవు :

'వ్రస్ఫకంబు మహ్వాదుల కగు నని వృవర్ణకము రాఁగా, చచ్చు+వు, చావు+వు అని కాఁగా 'ఇటం గృత్యాగతపవేములు పరంబు లగు నప్పుడు కగచయువలకు లోపం బగు' నని ఆదేశమందలి 'వు' లోపించి చా+వు, చావు ఇట్లే నోవు అగు నని బా.వి. (౩౯౩) ప్రక్రియను జూపినది. కాని యాదేశము చేయవలసివచ్చుట ప్రక్రియాగౌరవమే యనక తప్పదు చాక వావక యనురీతిగా నిచ్చుట నొకప్పుడును నాదేశమయిన చావులో వువర్ణము నిల్చియుండుట లేదు గదా.

అస లిటుఁ జావు అను నాదేశ మెట్లు? లాఁతిచో నహితము కాదేశాదులు కానంబడియెడి నను దాని ననుసరించి రావలయును, అట్టి యెడల నాదేశముగా వచ్చునది 'చావు' అని కాక చా (నో) అనియే గ్రహింపవచ్చును గదా. చావునోవులు చచ్చునొచ్చుల కగు ననుచోఁ జావునోవులనే విధించెను గావున లాఁతిచో ననుసూత్రముచే నవు నది నయితే మదియే కావలె నని నియమమా? లాఁతిచో ను సూత్రమునొద్ద సూరి కావు (అగు) తను, కావు (అగు)ట, అనియుఁ జూపె. ఇట నగుధాతువునకుఁ గావు అన్నది యాదేశ మనుట స్పష్టము. అంతకుముం దగున కనుకనులకు, అగువచ్చుచొచ్చు చూచులకు ననుసూత్రముల నగునకుఁ 'గా' యన్నదే యాదేశముగా విహితము. (క్రియా 77 లో కావించు అని కావాదేశము కలదు.

కాని యటఁ జెక్కుడెఱంగు లన్నాఁడే కాని యం దాయుయియాదేశములను విధింపలేదు గదా.) అనవృదును అనుచో ననున కవృగా గమమో (వృజిమో) యనవ్వాదేశమో యనవలె. కాఁగాఁ గాదేశాదు లన్నప్పటియాదిశబ్దముచేత సూత్రము లయినవే కాక ప్రయోగానుగుణముగాఁ దదితరములును గ్రహింప నవకాశము కల్పింపఁబడినది. కావున నింతకుముందు చావునోవులే విధింపఁబడిన నిట ననియే రావలె నని లేదు. తద్భిన్నములు గావచ్చు చా, నో, అనునవే యైన నందము. వులోపప్రసక్తి యుండదు 'వు' ఉన్నను లోపించుట కవకాశ మున్నదే కాని చానోలనే యాదేశములుగా గుర్తించుచో లోపప్రక్రియతోఁ బని లేమి లాఘవము గలదు గదా.

(కాయు-కాయ-కాసెను అనునది లాక్షణికము. (పూలు) పూచినవి. లాక్షణికము. కాచెను, పూసినవి యనుట లక్షణవిరుద్ధము. బా.వి. ౬౭౩)

గీఱ్వాదులు:

సూరి యిట్లనుటం గూర్చి బా.వి. 'అలఘురేఫములోని అచ్చు లోపించి మీఁదిహల్లుతోఁ గూడిన లఘురేఫం బగుట గీఱ్వాదులలో పాటింపఁబడలేదు, కారణము శబ్దస్వరూపము నిలుపుటకే. సూత్రములలో అతీతభాషాలక్షణములు పాటింపఁబడును (౬౬4) అన్నది. కాని యీసమన్వయము సరి గాదు. మాఱ్వాదులు, ఆఱ్వాదులు ఇత్యాదిగా నిట నెల్ల శకటరేఫ మల్లు యున్నది. గీఱు అనుశబ్దము సంస్కృతములోని కనుకరింపఁబడి ఆదిశబ్దముతో సమాసము చేయఁగా సంస్కృత మగుట సంస్కృతసంధికార్యమె రావలెఁ గాన యణాదేశ మయి గీఱ్వాది యని యైనది. అలఘురేఫము లుప్తాచ్క మగుచో లఘురేఫ మగుట తెలుఁగులక్షణము. సంస్కృత

రూపమధ్యమున (ననఁగా నిట సిద్ధసమాసమునఁ) దెలుగులక్షణమును బ్రవర్తింపఁజేయువలె నన్న నయ్యది విశేషముగాఁ జెప్పవలె. మన ఆనంద మనుచో యడాగమ మేల రాలే దనుప్రశ్న మున్నదా! కావున నిట్టియెడల లఘురేఫము చేయకుంటయే లక్షణానుగుణ మని గ్రహింపఁదగు. బా.వి. సామాన్యముగా సూత్రముల నిట్లతీతభాషా లక్షణము పాటింపఁబడు ననుట యుచితము గాదు. ఎట నే నట్లుండుఁ గాక. అతీతభాషాలక్షణము సూత్రములకు సామాన్య మనుట యెట్లు? సూరిసూత్రముల నెటనే నున్న దేమో కాని యీసూత్రమున మాత్ర మాయతీతలక్షణము లే దని గుర్తింపఁదగును.

అల్లుడు :

అల్లుఁడు - మహద్వాచకము - డుఙ్, అల్లుడు-అమహత్తు డువర్ణకము. (౩౮౫) అను బా.వి వివరణము 'కొండగుర్తుగాఁ' జెప్పఁబడినది గావచ్చు. అల్లుఁడు అనుచో అల్లు నామము, కాఁగా అల్లుడు అనుచో అల్లు ధాతువు. నామ మైన అల్లు ఎప్పుడును మహత్తే. కృదంత మగు అల్లుడు ఎప్పుడు నమహత్తె. అల్లు అనుశబ్దము మహత్తయిన డుఙ్తో అల్లుఁ డనియు నమహత్తయిన డువర్ణకముతో అల్లు డనియు నగు నని తలఁపరాదు.

రాపిడి :

'రాచు - రాపుడు రాపిడి అని వాడుక' (బా.వి. ౩౮౫) దీనింబట్టి రాపుడు అనుశబ్దమె రాపిడి యై వాడుకయం దున్న దని బా.వి. అభిప్రాయ మనిపించు. కాని రాచు ధాతువునకు పువర్ణకంబు మాయ్యాదుల కగు నని పువర్ణకము రాఁగా రాపు అని కాఁగా దానిపైఁ దద్ధిత మగు 'ఇడి' ప్రత్యయ మై రాపిడి యని యైనట్లు ప్రౌఢ. నిరూపించె.

—*—

నా మ ము - నా మ వా చ క ము :

ఊరయొలపయ్యొదతారొతులం బిరికి నామంబులందు యాకుం దాలవ్యవక్రయోగంబు లేదనులక్షణమున నామపదములను బా.వి. 'నామవాచకములం' డని వివరించినది. నామ మన నిటఁ బ్రాతిపదికమొ(శబ్దమొ)కావునఁ దద్వాచక మగుశబ్ద మన నక్కఱలేదు.

పిదప నొకచో బా.వి. సంస్కృతధాతువుల కన్నింటికి ఇంచుగా(కా?)గమము చేర్చుటచే 'తెలుఁగుక్రియాప్రాతిపదిక మేర్పడుచున్నది. (౨౨౦) యన్నది.

అనఁగా లడాదులు చేరఁదగినస్వరూప మేర్పడుచున్న దని యభిప్రాయము. క్రియాప్రాతిపదిక మన్నది చారిత్రిక మగుసంజ్ఞ కావచ్చును. శబ్దశాస్త్రమునఁ బ్రాతిపదిక మనుసంజ్ఞ భిన్నము. కానఁ గ్రియాప్రాతిపదిక మనువ్యవహార మిటఁ గుదురదు. ఇట్లే పుట 335లో క్రియాప్రాతిపదికము లనుట గానవచ్చును.

అ జై త్తై :

అకారంబుక్రిందిఅకారంబునకుఁ దుదినుండుటల్లక్రింది నలలకు లోపంబు బహుళంబుగ నగు నను సూత్రమునందలిబహుళశబ్దమునకుఁ బ్రయోజనమును వివరించుచు బా.వి. బహుళ మనుటచే నిట్టిద్విత్వలోపము అచ్చు పర మగునపుడు కలుగదు. చూ 9.సూ. (402) అన్నది. ఇది యప్రవృత్తి యన్నమాట. కాని యట్టిసమన్వయ మసంగతము. జడ్డక్కారంబులోఁ బదాదిస్వరంబు గూడుచో జడ్డను లోపంబు లేదనుసూత్రముచేఁ బ్రత్యేకముగా నట్టిలోపము నిషేధింపఁ బడఁగా నయ్యది యిచ్చోటియప్రవృత్తి యెట్లగును? బహుళశబ్దముచే నిట నప్రవృత్తిగా సమన్వయించిన నా 9. సూత్ర మీమాంసమునఁ బ్రయోజనహీనము గాదా? ఈసూత్రముచే లోపము

రానఃసియుండఁగా 8. సూత్రము వారించుచున్నది. కావున న జ్ఞాతే ఇత్యాదుల తాభావము బహుళశబ్దముచే సాధించుట పొసఁగదు. బా.వి. అజ్ఞాతే ఇత్యాదుల ఎత్తె ము నుగుపరపదముల సంస్కరణము అనుట (408) శాస్త్రసంప్రదాయానుగుణము కాదు.

ఇట్లు అక్కటాసుబద్ధకు లోపంబు విభాష నగు నను సూత్రవివరణమున 'విభాషను వ్యవస్థితము గావించుకొన్న కొన్ని సందర్భములలో ద్విత్వాభావమునకు లోపము రాదు. 9 సూ.' (408) అన్నది. అనఁగా సంస్కృతిగా ము క్రిందట సమకేతిస్తంబములను నిబిభా వకు జేయువ్యవస్థ ననే లోపాభావము సిద్ధించు. ఇట్లు 8. సూత్రము చెప్పవలసిన మాట సూత్రములకడ సాధించుటవలన ప్రయోజన మేమి? అనఁగా 9. సూత్రము వ్యర్థము చేయవచ్చును. బహుళశబ్దము విభాషా వ్యవస్థానము 9 సూత్రము వ్యర్థమైన దన్నమాట. అట్టియపుడు వేర మైనసమన్వయముతో సూత్రమునే వ్యర్థము చేయుట న్యాయమా?

ఆయిన ఇచ్చు పర మగునపుడు ద్విత్వలోపము రా దను టయు సంగతము. [illegible] నేకాదేశ ము పర స్వరముతోఁ గూడుట కేవలంసర్వభూమికకు (అచ్చు పర మైనను) ద్విత్వలోపము రావచ్చును.

ఇటు వాకినను 'అజ్ఞా ము నుగువానికి తివర్ణము పర మగుచో ద్విత్వము లిప్పి లోపించును (403) అన్నది బా.వి. అనఁగా ఇది ప్రవృత్తి యున్నమాట. కాని యిదియు సరి కాదు. 'అజ్ఞా మొదలగు శబ్దములకుం దోఁగినంబు తివర్ణంబును రేఫంబున కొక్కటికి లోపంబు నగు' (అచ్చ - 34) అని రేఫలోపము ప్రత్యేకముగా విహిత మైయున్నది. కావున సి.ప్ర.కౌ.సూత్రమందలి బహుళపదముచేఁ బ్రవృత్తి స్థలముగా నద్దానిని సమన్వయింపరాదు. అచ్చ.సూత్రమున లోపము చెప్పఁబడనియెడల నీ బా.వి.సమన్వయము సరిపడియుండెడిది.

కాఁగా బా.వి. ఇటఁ జూపిన ప్రవృత్త్యప్రవృత్తుల వివరణము సమంజసము గానేర దని నిశ్చయింపఁదగును. గోత్రాల చెప్పిన పిల్లి ఇత్యాదులలో లోపాభావము నప్రవృత్తిగా నిట గుర్తింపఁదగును. ఇట్టితరకార్యము లవియుఁ ప్రయోగానుగుణముగ గుర్తింపవచ్చును.

పసుపు - అసుపు :

పోదులయు సీలుగు లోనగువానితొలిహల్లునకు లోపంబు బహుళంబుగ నగు ననుసూత్రముచే పసుపులో తొలిహల్లు లోపించినట్లరయు (404) మన్నది' బా.వి. కాని సూరి 'యించుకప్పుప్ప గాగమంబు లన్నక్రియా. 77 సూత్రమునొద్ద పసుపు, అసుపులను జూపుచు ప్రేరణార్థకచుక్ప్రత్యయపరకత్వమునఁ బోవున కివి రెండు (పసు, అసు) నాదేశములుగా వచ్చినట్లు నిరూపించెను. పసుపులో నాదిహల్లోపముచే నసు పసి యైనట్లు చెప్పుట సూరిమార్గము గాదని గుర్తింపవలెను.

కౌమారుఁడు :

కౌమారుఁడు, సంతోసము ఇత్యాదులలోఁ బ్రథమేతరదీర్ఘంబునకు హ్రస్వ మైనట్లు ప్ర.కీ. 11. సూత్రముచే సూరి నిరూపించెను. దానింగూర్చి బా.వి. ఇట్టితద్భవములలో మొదటనే హ్రస్వమే యుండి యాపిదప దీర్ఘ మైన దని (406.) వివరించినది. సూరి నిరూపణము సరి కా దని తాత్పర్యము కాఁబోలును. చారిత్రిక మైనయూహాల కంటె శబ్దశాస్త్రజ్ఞులనియమమార్గము భిన్నము. లాక్షణికసంప్రదాయమున కనుగుణముగఁ బరిశీలించి నిర్ణయించుట లక్షణగ్రంథవ్యాఖ్యానముల నవసరమును ప్రయోజనవంతమును గదా.

* ఇతి శమ్. *

విషయసూచిక

—*—

సంజ్ఞాపరిచ్ఛేదము :

సంధిపరిచ్ఛేదము :

తత్సమపరిచ్ఛేదము :

తె. వ్యా. వి.	తెలుగువ్యాకరణవికాసము	డా. బొడ్డుపల్లి
బా. వి.	బాలవ్యాకరణవికాసవ్యాఖ్య	పురుషోత్తం
విష.	విషయము	
సూ.	బాలవ్యాకరణసూత్రసంఖ్య	
పు.	బాలవ్యాకరణవికాసవివేచనము పుటసంఖ్య	

—*—

సింహావలోకనం

—*—

ఈ 'బాలవ్యాకరణవికాసవివేచనము' చిరంజీవి అంబడిపూడి నాగభూషణం వ్రాసిన సమీక్షా గ్రంథం. దీన్ని నేను మరి ఒకరిద్దరు విద్యార్థిమిత్రులతో కలిసి చదివాను. ఇతనితో 'నాయనా నీ కా వికాసం జోలి దేనికి?' అన్నాను. అదైనా రావాలి గదా అన్నాడితడు. అప్పుడు గాని చాలా కాలం క్రితం జరిగిన ఓ విచిత్రసన్నివేశం నాకు ప్రత్యక్షం కాలేదు.

ఒకపర్యాయం నేను ఈ నాగభూషణం శ్రీ పురుషోత్తం గారింటికి వెళ్ళి పి.హెచ్.డి. విషయము ప్రస్తావించగా వారు సహజ హాసముతో మేళవించి 'అక్షరాలు రానివాళ్ళు కూడా వ్యాకరణం మీద పరిశోధనం చేస్తాననేవాళ్ళే' అన్నారు. నేను కొంచెం ముందుగానే జాగ్రత్తపడి చెప్పాను. 'మా కళాశాలలో ఇతడే వ్యాకరణప్రవచనం చేస్తున్నా' డని. నా మాట బొత్తిగా వినిపించుకోకుండా వారా మాట అననే అన్నారు. ఈ నాగభూషణం వెంటనే 'లేద్దాం' అన్నట్లు సంజ్ఞ చేశాడు. మరీ మొరటుగా ఉంటుందేమో నని నేనే నాలుగునిమిషాలు ఆగాను.

నా ముందే నా విద్యార్థి చిన్నబుచ్చుకోవటం చూసి ఏమీ చేయలేనివాణ్ణి అయినాను. లోకం, వయసు తెలిసిన దాంభికమైన ఒక వ్యవహారజ్ఞత అప్పుడు నన్ను ఏమీ తొణకనూ, బెణకనూ లేకుండ ఆపినది. అక్షరాలు వస్తేచాలు వ్యాకరణంమీద పరిశోధనం చేస్తాననే వాళ్ళు వస్తుంటారని ఎవరూ అనలేరు. అయినా యీ నాగభూషణం

అఆ లైనా వచ్చు ననిపించుకోవాలా! అక్కర లేదా? అనిపించుకోవలసివస్తే కనీసం అఆలువచ్చినవాళ్ళచేత అనిపించుకొంటే చాలా? మరి శాస్త్రో కూస్త్రో చదువుకొన్న వాళ్ళెవరూ ఈమాట అన్నట్లు లేదే. అయినా అసలు అఆలు రావలసింది అతనికా? లేక అతనికి చదువు చెప్పినవారికా? అఆలు రానియితనివల్ల ఇంకాఎంతమంది అఆలు కూడా రాకుండా పోతున్నారు. అన్నీ సందేహాలే.

మా ప్రాచ్యకళాశాలల్లో గురువులు చెప్పిన నోట్సుల్ని తమసొంతరచనలుగా ప్రచురించుకొనే ధైర్యస్థైర్యాలు, కనీసం అటువంటిఆలోచన కూడా ఏర్పడలేదు. నిరంతరబహుగ్రంథపరిశీలనస్వభావంచేత, అఆలు వచ్చు న నైనా నిపించుకోవా లని ప్రయత్నించాము. ఫలితం ఈవికాసవివేచనం.

'విద్యా వివాదాయ' అన్నమాట నాచిన్నతనంలో చక్కగా అమలులో ఉండేది. ఒకవిద్వాంసుడు పాఠప్రవచనంలో గాని ఉపన్యాసంలో గాని కావ్యరచనంలో గాని ఏఒకఅపశబ్దాన్ని వాడినా ఆనాటిసభ్యసంఘం ఆమోదించేది కాదు సరి గదా సభాముఖంగా అతనిక్షమాపణమును గ్రహించి కాని విడిచేది కాదు. సుమారు రెండుదశాబ్దాలకు పైగా ఈఅలవాటు మనదేశంలో అంతరించినట్లే అయింది.

'పరస్పరం భావయన్తః శ్రేయః పరమవాప్స్యథ'

అన్నగీతాసూక్తి ఇటు పండితఅనుభవంలో ఉండడంచేత ఒకరి నొకరు మెచ్చుకొని వీరిగ్రంథాన్ని వారు వారిగ్రంథాన్ని వీరు పాఠ్యాలుగా నిర్ణయించుకొని అర్థవంతులు కావడం జరుగుతున్నది. ఇప్పుడు వచ్చే వ్యాకరణపరామర్శాత్మకము లైనగ్రంథాలు గాని సాహిత్యపరామర్శాత్మకము లైనగ్రంథాలు గాని పత్రికలు పత్రికా

పుత్రికలే తప్ప స్వతంత్రాలు కావు. ఇటువంటివాతావరణంలో ప్రాచీనపండితసంప్రదాయాల్ని స్మరింపజేస్తూ విశిష్టంగా పుట్టింది వికాసవివేచనం.

వికాసం వర్ణకపదార్థవిచారాన్ని అసంగతంగా చేసి బాల వ్యాకరణంలో తద్వివరణసందర్భం అసందర్భ మని ఒకచోట సందర్భోచిత మని యింకొకచోటా చెప్పడం సందర్భపడే దెట్లాగు? అటువంటిపూర్వోత్తర విరోధాలూ స్వవచనవ్యాఘాతాలు విశేషంగా వుండటము వికాసంలో విశేషం. వివేచనం వాటిని చక్కగా చర్చించింది

యడాగమం, ఆముపాకు మొదలైన నన్ని శబ్దాసక్తులను కలిగించేపట్టాలు వ్యాకరణశాస్త్రం ఏకొంచెం అభ్యసించినా ప్రకృతిప్రత్యయవిభాగవిజ్ఞాన మేమాత్ర మంటినా ఇవి ఒకవినూతనానందాన్ని సమకూర్చే సన్నివేశాలు.

సోపపత్తికంగా నడచిన వివేచనం వికాసవిషయాల్ని మరి చూడాల్సినఅవసరం లేకుండా చేస్తున్నది.

పెద్ద లున్నారు. గ్రంథము లున్నవి. అందలివిషయాలను పరిశీలించి గుణాగుణాలను తెల్పగలరు. కాళిదాసు అసనే అన్నాడు.

'హేమ్నస్సంలక్ష్యతేహ్యగ్నౌ విశుద్ధిశ్శ్యామికాపి వా.'

బుధజనవిధేయుడు,

కోగంటి సీతారామాచార్యులు

ఇతర గ్రంథములు

ముద్రితములు

1. ద్రుతస్వరూపాన్వేషణము
(ద్రుతవిషయసామగ్రి-ప్రథమభాగము)

2. ద్రుతప్రకృతికావలోకనము
(ద్రుతవిషయసామగ్రి-ద్వితీయభాగము)

3. ద్రుతకార్యానుశీలనము
(ద్రుతవిషయసామగ్రి-తృతీయభాగము)

—*—

అముద్రితములు

1. అర్థదీపిక
(బాలవ్యాకరణవ్యాఖ్య)

2. బాలవ్యాకరణసూక్తులు
(బాలవ్యాకరణోద్ద్యోతి, సంజీవనీ వ్యాఖ్యానుశీలనము)

3. త్రిలింగలక్షణశేషము
(ప్రౌఢవ్యాకరణవ్యాఖ్యానవిషయానుశీలనము)

[పిహెచ్.డి.పట్టణమునకై నాగార్జునయూనివర్సిటీకి
సమర్పిత మైనసిద్ధాంతవ్యాసము]

www.mohanpublications.com

మోహన్ పబ్లికేషన్స్‌లో లభించు

పుస్తకముల పట్టిక

(Book List)

ఆధ్యాత్మిక, జ్యోతిష, వాస్తు, ఆయుర్వేద, మంత్రశాస్త్రాది
అనేక విషయాలు తెలుసుకోండి...

ఫేస్‌బుక్ **మోహన్ పబ్లికేషన్స్**
పేజ్ లైక్ చేయండి.

Like us to follow :

MOHAN PUBLICATIONS

Rajamahendravaram

MOHAN PUBLICATIONS
ఆధ్యాత్మిక గ్రంథనిలయం
అజంతా హోటల్ ఎదుట, కోటగుమ్మం,
రాజమహేంద్రవరము - 533101.
ఫోన్ : 0883 - 2462565
e-mail : mohanpublications@gmail.com

మావద్ద లభించు గ్రంథములు

వ్రత కథలు - పూజలు

		వెల రూ.
1.	శ్రీ వినాయక వ్రతం	10-00
2.	శ్రీ విఘ్నేశ్వరపూజా-పుణ్యాహవాచనం	30-00
3.	శ్రీ విఘ్నేశ్వరపూజ (కాణిపాకక్షేత్రమాహాత్మ్యంతో)	10-00
4.	సంకష్టహరచతుర్థి శ్రీమహాగణపతి వ్రతం	30-00
5.	వరలక్ష్మీవ్రతం	10-00
6.	కేదారేశ్వర వ్రతం	10-00
7.	త్రినాధ వ్రతం(కలర్)	10-00
8.	త్రినాధవ్రతం(సాదా)	5-00
9.	క్షీరాబ్ధి వ్రతం	12-00
10.	మంగళ గౌరీవ్రతం	10-00
11.	వైభవలక్ష్మీవ్రతం ఫోటో యంత్రంతో	25-00
12.	శ్రీలక్ష్మీకుబేర వ్రతం (ఫోటో యంత్రంతో)	25-00
13.	కనకమహాలక్ష్మీవ్రతం (కామేశ్వరీపాటతో)	25-00
14.	సంతోషీమాతా వ్రతం	25-00
15.	ఏడు శనివారాల వ్రతం	25-00
16.	సత్యనారాయణవ్రతం	25-00
17.	శ్రీ సువర్చలాహనుమద్దీక్ష	30-00
18.	శివదీక్ష	10-00
19.	కాత్యాయనీ వ్రతం	20-00
20.	సౌభాగ్య గౌరీవ్రతం	20-00
21.	తిరుప్పావై (ధనుర్మాసవ్రతం)	36-00
22.	స్త్రీల వ్రతకథలు	36-00
23.	స్త్రీలవ్రతకథలుస్థూలాక్షరి (నేదునూరిగంగాధరరావుగారి)	54-00
24.	పెళ్ళి పాటలు - స్త్రీలపాటలు (కామేశ్వరిపాటతో)	36-00
25.	సర్వదేవతా పూజావిధానం	25-00
26.	ఆరువ్రతాలు	30-00
27.	రాహుకాలంలోదుర్గాదేవీపూజా	10-00
28.	తులసి నిత్యపూజ, తులసీఉపయోగాలు	10-00
29.	శ్రీ చక్ర రహస్య విజ్ఞానమ్	36-00
30.	శ్రీచక్ర పూజావిధానం(పెద్దది)	36-00

31.	లక్ష్మీ - గౌరీ నిత్యపూజ	10-00
32.	శ్రీ సరస్వతీ నిత్యపూజ	10-00
33.	శ్రీ దుర్గానిత్యపూజ	10-00
34.	కాలభైరవ నిత్యపూజ	10-00
35.	శివపూజ	10-00
36.	వీరభద్ర పూజ	10-00
37.	ఆంజనేయ నిత్యపూజ	10-00
38.	నాగేంద్ర స్వామి పూజ	10-00
39.	సుబ్రహ్మణ్య నిత్యపూజ	10-00
40.	రామదేవుని కథ	10-00
41.	శివదేవుని కథ	10-00
42.	లక్ష్మీనరసింహపూజ	10-00
43.	వేంకటేశ్వరపూజ	10-00
44.	బ్రహ్మంగారి నిత్యపూజ	10-00
45.	సూర్య నిత్యపూజ	10-00
46.	నవగ్రహ నిత్యపూజ	10-00
47.	రుక్మిణీ కల్యాణం	25-00
48.	ఉమామహేశ్వర వ్రతం	36-00
49.	శ్రీ కామేశ్వరీ వ్రతం	36-00
50.	16 సోమవారముల వ్రతము	25-00
51.	పార్వతీకల్యాణం	25-00
52.	సహస్రకమలవర్తి వ్రతము	25-00
53.	పంచముఖ ఆంజనేయ పూజావిధానము	36-00
54.	అష్టనాగపూజ	36-00
55.	పూజలు ఎందుకుచేయాలి ?	36-00
56.	ఏ దేవునికి ఏపుష్పాలతో పూజించాలి?	36-00
57.	ఏ దేవునికి ఏప్రసాదం నైవేద్యం పెట్టాలి?	36-00
58.	ఏదేవునికి ఏవిధముగాదీపారాధనచెయ్యాలి?	36-00
59.	ఏదేవునికి ఎన్ని ప్రదక్షిణలుచేయాలి ?	36-00
60.	హనుమద్ వ్రతం	36-00
61.	పంచాయతన పూజ	63-00
62.	28 వ్రతములు	120-00
63.	కలశపూజలు (9ఒకేసారి)	150-00
64.	కలశపూజలు (విడివిడిగా) (ప్రింటులో)	....
65.	హ్రీంకార మహాయజ్ఞం (ప్రింటులో)	....
66.	గోమాత	40-00

స్తోత్రాలు సహస్రనామములు

1.	శ్రీ లలితా విష్ణు సహస్రనామస్తోత్రాలు పురాణపండ రాధాకృష్ణమూర్తిగారి సంకలనం	45-00
2.	లలితావిష్ణు సహస్రనామస్తోత్రములు (హిందీ) ,,	50-00
3.	లలితావిష్ణు సహస్రనామస్తోత్రములు (ఇంగ్లీషు) ,,	50-00
4.	స్థూలాక్షరిలలితావిష్ణుసహస్రనామస్తోత్రములు(పత్రికసైజ్)	99-00
5.	లలితావిష్ణు (కేస్ బైండ్) 1/8 డెమ్మి	63-00
6.	స్థూలాక్షరీ లలితావిష్ణు (క్రౌన్‌సైజు)కేస్‌బైండ్	108-00
7.	సర్వదేవతా స్తోత్రమంజరి	120-00
8.	సకలదేవతా అష్టోత్తరశతనామావళిః (63)	24-00
9.	విష్ణుసహస్రనామస్తోత్రమ్ (క్రౌన్)	25-00
10.	లలితా సహస్రనామ స్తోత్రమ్ (క్రౌన్)	36-00
11.	లలితా సహస్రనామములు	24-00
12.	లక్ష్మీ సహస్రనామములు	24-00
13.	దుర్గా సహస్రనామములు	24-00
14.	ఆంజనేయ సహస్రనామములు	24-00
15.	శివ సహస్రనామములు	24-00
16.	విష్ణు సహస్రనామములు	24-00
17.	గణపతి సహస్రనామములు	24-00
18.	సుబ్రహ్మణ్య సహస్రనామములు	24-00
19.	గాయత్రి సహస్రనామములు	24-00
20.	లలితావిష్ణు సహస్రనామస్తోత్రాలు	24-00
21.	శ్రీరామా సహస్రనామములు	24-00
22.	సరస్వతి సహస్రనామములు	24-00
23.	సూర్యసహస్రనామములు & ఆదిత్యహృదయం	24-00
24.	శ్రీవేంకటేశ్వరసహస్రనామములు	24-00
25.	మణిద్వీపవర్ణన (పెద్దది)	24-00
26.	సంధ్యావందనం	24-00
27.	మంత్రపుష్పమ్	....
28.	త్రిభాషా హనుమాన్‌చాలీసా	15-00
29.	హనుమాన్ చాలీసా	10-00
30.	మణిద్వీపవర్ణన (పాకెట్)	10-00
31.	ఆరు చాలీసాలు	10-00
32.	శివారాధన (శివస్తోత్రాలు)	10-00
33.	వేంకటేశ్వర సుప్రభాతం (పాకెట్)	10-00
34.	ఆరుదండకాలు	5-00
35.	వేంకటేశ్వర గోవిందనామములు	5-00

36.	అష్టలక్ష్మీ స్తోత్రమ్ కనకధారాస్తోత్రమ్	10-00
37.	దేవీఖడ్గమాలాస్తోత్రమ్ (మహిషాసురమర్దనీస్తోత్రంతో)	10-00
38.	సుందరకాండ (పాకెట్)	10-00
39.	భగవద్గీత మూలం	27-00
40.	రామరక్షాస్తోత్రమ్	15-00
41.	స్తోత్ర రత్నావళి	36-00
42.	పురాణపండ లలితా-విష్ణు సహస్రనామస్తోత్రమ్(మినీ)	10-00
43.	పురాణపండ లలితాసహస్రనామస్తోత్రమ్(మినీ)	10-00
44.	పురాణపండ విష్ణు సహస్రనామస్తోత్రమ్	10-00
45.	పురాణపండ ఆదిత్య హృదయం	10-00
46.	మంత్రపుష్పం (మినీ)	10-00
47.	శివానందలహరి-సౌందర్యలహరి	36-00
48.	కుజదోషం	10-00
49.	కాలసర్ప దోషం	10-00
50.	మీ అప్పులు తీరాలా?	10-00
51.	దృష్టిదోషాలు నివారణ	10-00
52.	పంచసూక్తములు	10-00
53.	సంధ్యావందనం	10-00
54.	రుద్రనమకమ్-చమకమ్	10-00
55.	గాయత్రీమంత్రాలు	10-00
56.	హయగ్రీవ స్తోత్రమాల	10-00
57.	దక్షిణామూర్తి స్తోత్రమాల	10-00
58.	ద్వాదశ జ్యోతిర్లింగాలు - పంచారామాలతో	10-00
59.	శ్రీసూక్తం పురుష సూక్తం	10-00
60.	నవగ్రహస్తోత్రమాల	36-00
61.	మహాన్యాసమ్	36-00
62.	సుందరకాండ గానామృతం	36-00
63.	గోమాతపూజావిధానము	10-00
64.	ఆనందసిద్ధి - 1 శ్రీదేవీ స్తోత్రమాల	108-00
65.	ఆనందసిద్ధి - 2 ఏ సమస్యకు ఏ స్తోత్రమ్ పారాయణచేయాలి	108-00
66.	ఆనందసిద్ధి-3 మానసదేవీ స్తోత్రమాల	108-00
67.	శ్రీ కాలభైరవ రక్షా కవచమ్	63-00
68.	అర్చన	40-00
69.	నిత్యదేవతార్చన	40-00
70.	సర్వదేవతా స్తోత్ర నిధి	99-00
71.	శ్రీచక్ర నవవరణార్చన	63-00
72.	చండీ సప్తశతి పారాయణ క్రమం	99-00
73.	శ్రీదేవి స్తోత్ర రత్నావళి 32 దేవి స్తోత్రాలకు తాత్పర్యంతో	99-00
74.	వనదుర్గా మంత్రానుష్ఠాన క్రమమ్	63-00
75.	శ్రీ కాలభైరవ వ్రతము	63-00

శ్రీ సాయి దత్త గ్రంథములు

1.	శ్రీ సాయిబాబా సచ్చరిత్ర	120-00
2.	సంపూర్ణ శ్రీ గురు చరిత్ర	120-00
3.	శ్రీ సాయిఆరాధన-షిర్డివైభవం	120-00
4.	శ్రీ సాయిబాబా జీవిత చరిత్ర (క్రౌన్)	63-00
5.	శ్రీ గురుచరిత్ర (క్రౌన్)	63-00
6.	నవనాథ చరిత్ర	99-00
7.	శ్రీసాయిచరిత్ర (భైండు) ప్రయాణపుపారాయణగ్రంథం	63-00
8.	శ్రీగురుచరిత్ర (భైండు) ప్రయాణపుపారాయణగ్రంథం	63-00
9.	సత్యదత్తవ్రతం దత్తాత్రేయపూజాకల్పం,సహస్రంతో	30-00
10.	అనఘాదేవీ వ్రతం	30-00
11.	భక్తుల ప్రశ్నలకు బాబా జవాబులు	30-00
12.	శ్రీ సాయిపూజాకల్పం (సహస్రంతో)	25-00
13.	శ్రీ సాయిభజనమాల	20-00
14.	శ్రీ సాయి భజన్స్	20-00
15.	శ్రీ సాయిభక్తి గీతాలు	20-00
16.	శిరిడిహారతులు (భావంతో)	20-00
17.	"శ్రీసాయి"కోటి	27-00
18.	"శ్రీసాయిరామ్"కోటి	20-00
19.	శ్రీ సాయినాథ స్తోత్రమంజరి	10-00
20.	శ్రీ సాయివేయినామాలు	8-00
21.	శ్రీ సాయి హారతులు (పాకెట్)	15-00
22.	శ్రీ సాయి స్తవనమంజరి	10-00
23.	హిందీ శ్రీ సాయి హారతులు	15-00
24.	శని సింగణాపూర్ క్షేత్రమాహాత్మ్యం	63-00
25.	ఇంగ్లీషు శ్రీ సాయిహారతులు	15-00
26.	షిరిడి దర్శనం-శ్రీసాయి వైభవం	99-00
27.	సాయిసత్యవ్రతం	30-00
28.	సాయి అనుగ్రహమ్	120-00
29.	నవగురువారాల వ్రతకల్పము	15-00
30.	శ్రీదత్తలీలామృతము	99-00
31.	హృదయంలో సాయి	15-00
32.	శ్రీషిరిడీసాయి లీలామృతం(శ్రీసచ్చరిత్ర)	120-00
33.	గజాననమహరాజ్ చరిత్ర	99-00

జ్యోతిషాలు

1. 'కాలచక్రం' గంటలపంచాంగం (గార్గేయ)	72.00
2. గ్రహభూమి పంచాంగము (గార్గేయ)	108.00
3. ఆనందసిద్ధి పంచాంగం (వై.వి.శాస్త్రి)	63.00
4. ములుగు వారి రాశిఫలితాలు (12రాశులువారికి)	45.00
5. ములుగు వారి రాశిఫలితాలు విడివిడిగాఒక్కొక్కటి	12.00
6. కాలచక్రంజ్యోతిషక్యాలండర్	30.00
7. గ్రహబలం క్యాలండర్ (శ్రీనివాసగార్గేయ-భక్తిటివి)	30.00
8. శుభమస్తు (పిడపర్తి) క్యాలండర్	30.00
9. సాదా క్యాలండర్	5.00
10. పాకెట్ క్యాలండర్	15.00
11. తాజకనీలకంఠీయమ్	100-00
12. కేరళ జ్యోతిష రహస్యాలు	180-00
13. జ్యోతిష బ్రహ్మ రహస్యాలు	180-00
14. మానసాగరి జాతకపద్ధతి	180-00
15. వరాహమిహిర జాతకపద్ధతి	180-00
16. వధూవర వివాహమైత్రిద్వాదశకూటములు	99-00
17. సింపుల్ రెమిడీస్	180-00
18. శంభు హోరప్రకాశిక	250-00
19. పూర్వ పరాశరి	100-00
20. పరాశర జ్యోతిషవిజ్ఞాన సర్వస్వం	200-00
21. ప్రశ్న సింధు	99-00
22. నక్షత్ర విశేష ఫలితాలు	63-00
23. సూర్యసిద్ధాంతపంచాంగగణితంచేయడంఎలా?	180-00
24. దృక్సిద్ధాంతపంచాంగగణితం చేయడంఎలా?	180-00
25. ఆయుర్దాయ నిర్ణయం	63-00
26. జాతక గణిత ప్రవేశిక	63-00
27. జ్యోతిషమర్మబోధిని	63-00
28. జ్యోతిష ప్రశ్నోత్తరమాల	63-00
29. ముహూర్తం నిర్ణయించడంఎలా?	63-00
30. జాతక మకరందం	63-00
31. జ్యోతిష సరస్వతి	63-00
32. మీజననకాల విశేషాలు	63-00
33. ముహూర్త విజ్ఞాన భాస్కరం	63-00
34. జ్యోతిష స్వయంబోధిని	63-00
35. శుభముహూర్త శిరోమణి	63-00
36. నక్షత్ర ఫలమంజరి	36-00
37. పంచాంగం చూసే విధానం	36-00
38. సర్వార్థ జ్యోతిషం	36-00
39. ప్రాథమిక జ్యోతిషం	36-00
40. నవరత్నములు శుభయోగములు	36-00

41. శుభశకునాలు	30-00
42. హస్తరేఖాఫలితాలు	36-00
43. సంఖ్యల్లో భవిష్యత్	36-00
44. ముహూర్త దీపిక	99-00
45. పుట్టుమచ్చలు ఫలితాలు	30-00
46. కలలు ఫలితాలు	30-00
47. జాతక చక్రం వేయడం ఎలా?	36-00
48. మానసాగరి (ప్రాచీనజ్యోతిషగ్రంథం) -పుచ్చాశ్రీనివాసరావు	250-00
49. జ్యోతిషశాస్త్ర చిట్కాలు	120-00
50. గుప్తా శతాబ్ది పంచాంగం (1940-2050)	999-00
51. ప్రశ్నచండేశ్వరమ్	63-00
52. ద్వాదశభావ ఫలచంద్రిక	250-00
53. జ్యోతిష శతయోగరత్నావళి (నూరుయోగాలఫలితాలు)	120-00
54. అంగసాముద్రికం	36-00
55. హస్త సాముద్రికం	63-00
56. లాల్ కితాబ్	99-00
57. శకునశాస్త్రం	63-00
58. ఆధునికప్రశ్నశాస్త్రం	120-00
59. పరాశరజ్యోతిష ప్రశ్నజ్యోతిషం	180-00
60. అష్టకవర్గు (కొండపల్లి)	63-00
61. బృహత్‌జాతకం (ప్రాచీనప్రతికిపునర్ముద్రణ)	250-00
62. లగ్నరత్నాకరం	63-00
63. షట్పంచాశిక	120-00
64. 40 రోజుల్లో జ్యోతిషంనేర్చుకొనండి	270-00
65. 40 రోజుల్లో సాముద్రికంనేర్చుకొనండి	180-00
66. 40 రోజుల్లో సంఖ్యాశాస్త్రం	180-00
67. 40 రోజుల్లో నక్షత్ర (నాడీ) ఫలితములు	270-00
68. 40 రోజుల్లో వైద్యజ్యోతిషం నేర్చుకోండి	250-00
69. మీ పుట్టినతేదీ అద్భుతరహస్యాలు (సాయిగణపతిరెడ్డి)	270-00
70. కె.పి.జ్యోతిషం (పరిచయం)	63-00
71. ముహూర్తచింతామణి	99-00
72. సూర్యచంద్ర గ్రహణములు	63-00
73. ప్రసిద్ధవ్యక్తుల జాతకాలు (వేరేకొండప్ప)	180-00
74. అదృష్టరెమెడీస్	144-00
75. గ్రహసంచార ఫలనిర్ణయదీపిక	63-00
76. జ్యోతిష రెమిడీస్	300-00
77. జాతకమార్తాండం పాతప్రతికి యథాతథం (కొండపల్లి)	250-00
78. జ్యోతిషవిద్యాప్రకాశిక పాతప్రతికి యథాతథం (కొండపల్లి)	250-00
79. నాడీజ్యోతిషం	63-00
80. నక్షత్రపారిజాతం (గోరసవీరభద్రాచార్య)	63-00

81.	లగ్నపారిజాతం (గోరసవీరభద్రాచార్య)	63-00
82.	గౌతమసంహిత	63-00
83.	హోరరత్నమాల	63-00
84.	జాతకఫల మణిమంజరి	200-00
85.	పుష్కర పంచాంగం (2013-14నుండి 2024-25)	560-00
86.	దశాభుక్తిఫల నిర్ణయం	250-00
87.	వింత జోష్యములు	63-00
88.	షోడశవర్గులు	200-00
89.	రవిగ్రహ సమస్త ప్రభావములు	99-00
90.	చంద్ర గ్రహ సమస్త ప్రభావములు	99-00
91.	కుజ గ్రహ సమస్త ప్రభావములు	99-00
92.	బుధ గ్రహ సమస్త ప్రభావములు	99-00
93.	గురు గ్రహ సమస్త ప్రభావములు	99-00
94.	శుక్ర గ్రహ సమస్త ప్రభావములు	99-00
95.	శని గ్రహ సమస్త ప్రభావములు	99-00
96.	రాహు & కేతు గ్రహముల సమస్త ప్రభావములు	99-00
97.	ఆధునిక గ్రహములు-ఉపగ్రహములు సమస్త ప్రభావములు	99-00
98.	ముహూర్తమార్తాండం	63-00
99.	లఘుజాతకం	63-00
100.	జాతకాలంకారము	63-00
101.	మేషలగ్న ఫలితములు	99-00
102.	వృషభ లగ్న ఫలితములు	99-00
103.	మిధున లగ్న ఫలితములు	99-00
104.	కర్కాటక లగ్న ఫలితములు	99-00
105.	సింహలగ్న ఫలితములు	99-00
106.	కన్యలగ్న ఫలితములు	99-00
107.	తుల లగ్న ఫలితములు	99-00
108.	వృశ్చిక లగ్న ఫలితములు	99-00
109.	ధనుస్సు లగ్న ఫలితములు	99-00
110.	మకర లగ్న ఫలితములు	99-00
111.	కుంభ లగ్న ఫలితములు	99-00
112.	మీన లగ్న ఫలితములు	99-00
113.	నారద సంహిత	200-00
114.	పంచాంగపీఠికలేఖికాగణితం	250-00
115.	తారాబలం - చంద్రబలం (వేరే కొండప్ప)	99-00
116.	సులభలగ్న సాధన (చిత్రాలగురుమూర్తిగుప్తా)	200-00
117.	రాహు కేతువుల యోగము	99-00
118.	ఛాయాగ్రహములు	99-00
119.	జ్యోతిషవిజ్ఞాన దీపిక	63-00

బి.వి.రామన్ గారి గ్రంథములు

120. జ్యోతిష విద్యారంభం	50-00
121 గ్రహభావ బలములు	50-00
122. కాలచక్రదశ	50-00
123. అనుభవ ప్రశ్నాజ్యోతిషం	50-00
124. జ్యోతిషశాస్త్రంలో వాతావరణ భూకంపాలు	50-00
125. పురోగామి జాతకం	50-00
126. భావార్ధరత్నాకరం	75-00
127. భారతీయజ్యోతిష సర్వస్వం	75-00
128. అష్టకవర్గ పద్ధతిః	75-00
129. జ్యోతిషశాస్త్రంలో సందేహాలు,సమాధానాలు	75-00
130. ప్రశ్నతంత్ర	75-00
131. ముహూర్తం	75-00
132. విశిష్ట జాతకములు	125-00
133. భారతీయఫలితజ్యోతిషం	125-00
134. 300 ముఖ్యమైన యోగములు	125-00
135. జాతకంపరిశీలించడంఎలా ?	300-00

రాష్ట్రపతి అవార్డుగ్రహీత, మహోమహోపాధ్యాయ, వాచస్పతి శ్రీ మధురకృష్ణమూర్తిగారి గ్రంథములు

136. బృహత్పరాశరహోరాశాస్త్రము-1	200-00
137. బృహత్పరాశరహోరాశాస్త్రము-2	200-00
138. బృహత్పరాశరహోరాశాస్త్రము-3	200-00
139. బృహత్పరాశరహోరాశాస్త్రము-4	200-00
140. భావార్థరత్నాకరము	100-00
141. ముహూర్త చింతామణి	100-00
142. ముహుర్త చింతామణి-పార్టు2	200-00
143. స్వప్న శాస్త్రము	36-00
144. శతయోగమంజరి	50-00
145. వ్రతనిర్ణయకల్పవల్లి	250-00
146. దైవజ్ఞవల్లభం	75-00
147. వసంతరాజశకునమ్ (బృహత్శకునశాస్త్రం)	250-00
148. వాస్తుశాస్త్రవివేకము-1	100-00
149. వాస్తుశాస్త్రవివేకము-2	200-00
150. వాస్తుశాస్త్రవివేకము-3	100-00
151. వాస్తుశాస్త్రవివేకము-4	200-00
152. అనుభవసులభవాస్తు - 1	50-00
153. అనుభవసులభవాస్తు - 2	100-00
154. పంచాంగ వివేకము	99-00
155. వశిష్ఠ సంహిత	360-00
156. పంచపక్షి శాస్త్రం (కేస్‌బైండ్)	200-00

వాస్తులు

1.	40 రోజుల్లో "వాస్తువిద్య" నేర్చుకోనండి	180-00
2.	వాస్తుశాస్త్ర రహస్యములు	200-00
3.	వాస్తునుబట్టి మీ ఇల్లు	63-00
4.	మీరూ మీ వాస్తు	63-00
5.	గృహవాస్తు చిట్కాలు	63-00
6.	వాస్తు పూజ	63-00
7.	వాస్తు సూత్రములు	63-00
8.	వాస్తుశాస్త్ర రహస్యాలు	63-00
9.	గృహవాస్తు వర్గులు	99-00
10.	విశ్వకర్మవాస్తు శాస్త్రరీత్యా మీ ఇంటి ప్లానులు	63-00
11.	విశ్వకర్మ వాస్తుశాస్త్రరీత్యా మీఇండ్లఆయములు	99-00
12.	విశ్వకర్మ వాస్తు శాస్త్రం(చిత్రాలగురుమూర్తిగుప్తా)	180-00
13.	ఆధునిక గృహవాస్తు	99-00
14.	శుభవాస్తు	270-00
15.	వాస్తుయంత్ర రత్నావళి	120-00
16.	వాస్తుశాస్త్రం	120-00
17.	హౌస్ ప్లాన్స్	63-00
18.	గృహనిర్మాణ వాస్తు	63-00
19.	వాస్తు రెమెడీస్	63-00
20.	గృహవాస్తు దర్పణం	63-00
21.	జ్యోతిష-గృహవాస్తుచంద్రిక	200-00
22.	వాస్తురత్నాకరం (కొండపల్లి)	63-00
23.	వాస్తుశిరోమణి ,,	120-00
24.	వాస్తుసంగ్రహమ్ ,,	63-00
25.	పంచవాస్తు పారిజాతం ,,	120-00
26.	వాస్తుడిండిమమ్ ,,	63-00
27.	వాస్తుదుందిభి ,,	120-00
28.	విశ్వకర్మవాస్తుప్రకాశిక (కేస్‌బైండ్)	250-00
29.	కృష్ణవాస్తుశాస్త్రము	63-00
30.	జలవాస్తు,శల్యవాస్తు (దంతూరిపండరీనాథ్)	99-00
31.	మయవాస్తు (గోరసవీరభద్రాచార్య)	120-00
32.	వాస్తు జ్యోతి	63-00
33.	మన ఇల్లు-మనవాస్తు	99-00
34.	వాస్తవ వాస్తుపూజావిధానము	108-00
35.	వాస్తు దర్పణం	120-00

మంత్రశాస్త్రాలు

1.	మంత్రసాధన	63-00
2.	తంత్రజాలం	63-00
3.	మంత్రశక్తి	63-00
4.	దత్తాత్రేయ తంత్రవిద్య	63-00
5.	దత్తాత్రేయ మూలికాతంత్రమ్	63-00
6.	తాంత్రిక పంచాంగం	63-00
7.	యక్షిణీ తంత్రం	63-00
8.	మంత్రానుష్ఠాన చంద్రిక	63-00
9.	సర్వదేవతా మంత్రకవచములు	63-00
10.	మంత్రాక్షరాలరహస్యం (బీజాక్షరనిఘంటువు)	63-00
11.	సర్వదేవతా మంత్రరత్నావళి	63-00
12.	సదాచార దీపిక	63-00
13.	యోగినీ-వామకేశ్వరతంత్రం	63-00
14.	ప్రపంచసారతంత్రం	63-00
15.	బదనిక తంత్రమ్	63-00
16.	ఉచ్ఛిష్ట గణపతి తంత్రమ్	63-00
17.	గుప్త సాధన తంత్రం	63-00
18.	గంధర్వ తంత్రమ్	63-00
19.	సౌందర్యలహరి (మంత్రయంత్రరత్నావళి)	63-00
20.	యంత్ర మంత్ర తంత్ర	63-00
21.	పాశుపత తంత్రం	99-00
22.	పంచదశ మహాఖడ్గ తంత్రం	99-00
23.	రుద్రాష్టాధ్యాయః	99-00
24.	మంత్రసిద్ధి	120-00
25.	పరశురామతంత్రమ్	108-00
26.	శ్రీలలితావిలోమ పంచదశీ	108-00
27.	శ్రీ గురు తంత్రం	108-00
28.	గాయత్రీ తంత్రమ్	108-00
29.	మహాశక్తి మంత్ర తంత్ర రహస్యాలు	150-00
30.	శ్రీ దుర్గ తంత్రమ్	200-00
31.	మహామృత్యుంజయఅమృతపాశుపతమ్	200-00
32.	సర్ప (నాగ)తంత్రం	250-00
33.	హవన తంత్రం	250-00
34.	షోడశనిత్యతంత్రం	250-00
35.	శాక్తేయతంత్రం	250-00

36. రుద్రయామళతంత్రం	250-00
37. లక్ష్మీప్రత్యంగిరా తంత్రమ్	250-00
38. హిరణ్యశూలినీ తంత్రమ్	250-00
39. మాయాప్రత్యంగిరా తంత్రమ్	250-00
40. శ్రీ విశ్వరూప ప్రత్యంగిరా తంత్రమ్	250-00
41. స్వర్ణాకర్షణభైరవతంత్రం	250-00
42. కాశీవిశాలాక్షి తంత్రం	250-00
43. శాంతితంత్రమ్	250-00
44. యంత్రసిద్ధి	360-00
45. శ్రీ లక్ష్మీ తంత్రమ్	360-00
46. మంత్రమహోదధి (స్త్రీదేవతాకల్పమ్)	360-00
47. మంత్రమహోదధి (పురుషదేవతాకల్పమ్)	360-00
48. మంత్రశాస్త్రం (గ్రంథము)	360-00
49. ప్రత్యంగిరాకృత్యాతంత్రం	360-00
50. కామధేనువు తంత్రం	360-00
51. శూలినీదుర్గాతంత్రం	360-00
52. శ్రీవిద్య రహస్యం	290-00
53. కులార్ణవ తంత్రమ్	150-00
54. ఆచార్య సిద్ధ నాగార్జునతంత్రం (ఒరిజనల్)	390-00
55. సిద్ధమూలిక రహస్యం (మంత్ర,యంత్రసహితం)	63-00

గ్రంథాలు - ఆరాధనలు

1. భగవద్గీత శ్లోక తాత్పర్య సహితం	54-00
2. భగవద్గీత (వచనం)	99-00
3. భగవద్గీత శ్లోకతాత్పర్యం-కేసుబైండింగ్	72-00
2. గణేశ ఆరాధన 1	99-00
3. గణేశోపాసన 2	99-00
4. నవగ్రహవైభవం	99-00
5. నవగ్రహ రెమెడీస్	99-00
6. నవగ్రహ వేదం	99-00
7. శనిగ్రహారాధన	99-00
8. ఆదిత్యారాధన	99-00
9. సుబ్రహ్మణ్యారాధన	99-00
10. శ్రీ శివ ఆరాధన	99-00
11. లక్ష్మీఆరాధన	99-00
12. హనుమదారాధన	99-00
13. లలితారాధన	99-00

14.	శ్రీ చక్రారాధన	99-00
15.	గాయత్రీ ఆరాధన	99-00
16.	వీరభద్రారాధన	99-00
17.	కుజగ్రహారాధన	99-00
18.	భైరవారాధన	99-00
19.	దైవారాధన	99-00
20.	గీతారాధన (భగవద్గీత శ్లోకతాత్పర్యసహిత)	99-00
21.	శ్రీవేంకటేశ్వరాధన	99-00
22.	హయగ్రీవారాధన	99-00
23.	లక్ష్మీనరసింహారాధన	99-00
24.	శ్రీ బాలాత్రిపురసుందరీ స్తోత్ర కదంబం	99-00
25.	దేవీ లీలామృతం	99-00
26.	పురాణపండ సుందరకాండ వచనం	99-00
27.	పురాణపండ రామాయణం	99-00
28.	పురాణపండ భారతం	99-00
29.	పురాణపండ భాగవతం	99-00
30.	(సూరి) వాల్మీకి రామాయణం	99-00
31.	కాలసర్ప యోగం	99-00
32.	నిత్య జీవితములో రుద్రాక్షలు	99-00
33.	నిత్య జీవితములో నవరత్నాలు	99-00
34.	వేదసూక్తములు	99-00
35.	వేమన పద్యసారామృతం	99-00
36.	పండగలు పర్వదినాలు	99-00
37.	సూక్తిరత్నాలు	99-00
38.	హనుమచ్ఛరిత్ర	99-00
39.	నవగ్రహ దర్శనమ్	99-00
40.	నిత్యజీవితంలో నవగ్రహాలు	99-00
41.	సాలగ్రామములు	99-00
42.	గురుశుక్ర ప్రభావము చంద్రకళానాడీ	99-00
43.	శనిగ్రహరెమిడీస్	99-00
44.	జాతకసుధాసారము-జాతకమోక్షప్రదాయిని	99-00
45.	వివాహజ్యోతిషమంజరి-మ్యారేజ్‌మ్యాచింగ్‌గైడ్ (సాయిగణపతిరెడ్డి)	99-00
46.	మీపుట్టినతేదీనిబట్టి మీజీవితరహస్యాలు (న్యూమరాలజీ లైఫ్‌గైడ్) ,,	99-00
47.	మీఅదృష్టానికి (పేరు) నేమ్‌కరక్షన్ ,,	99-00
48.	న్యూమరాలజీ రెమిడీస్	99-00
49.	మూకపంచశతీ	99-00
50.	శ్రీరామకర్ణామృతం	99-00
51.	రహస్యకుక్కుటశాస్త్రం	300-00
52.	ఉపాసన విధానం	99-00
53.	పంచమవేదం మహాభారతం	99-00

54. దేవుళ్ళు డాట్ కామ్		99-00
55. గణపతిభాష్యం		99-00
56. యజుర్వేద ఉపనయనవివాహప్రయోగమంజరి		99-00
57. నవయోగులు		99-00
58. ఆంధ్రప్రదేశ్‌లోనిదర్శించవలసిన ప్రముఖదర్గాలు		99-00
59. సకలదేవతాఅష్టోత్తరాలు(పెద్దది)-(180అష్టోత్తరశతనామావళులతో)		99-00
60. సకలదేవతా అష్టోత్తరశతనామావళులు (కేస్‌బైండింగ్)		216-00
61. సకలదేవతా సహస్రనామములు		99-00
62. ఆధ్యాత్మిక సూక్తి నిధి		99-00
63. బ్రాహ్మణులు గోత్రాలు,ప్రవరలు		99-00
64. సర్వదేవతాస్వరూపుడు శ్రీ వేంకటేశ్వరుడు		99-00
65. శ్రీ లక్ష్మీసన్నిధి		99-00
66. శ్రీలక్ష్మీగణపతి హోమకల్పం		99-00
67. మార్షల్‌ఆర్ట్స్ (కరాటే,కుంగ్‌ఫూనేర్చుకోండి)		99-00
68. మ్యాజిక్‌గైడ్		99-00
69. చదరంగం		99-00
70. పంచముఖ హనుమత్ వైభవం		63-00
71. గరుడపురాణం		40-00
72. మాఘపురాణం		36-00
73. శివపురాణం		36-00
74. వైశాఖపురాణం		36-00
75. కార్తీక పురాణం		36-00
76. కార్తీక పురాణం (చిన్నది)		25-00
77. సర్వకార్యసిద్ధికి రామాయణపారాయణ		63-00
78. పెద్దబాలశిక్ష		50-00
79. గాయత్రీ మహిమ		36-00
80. వృక్షదేవతలు		63-00
81. యాజుష స్మార్త సంస్కార చంద్రిక		200-00
82. సనాతనవైదిక బ్రాహ్మణస్మార్తాగమకల్పమ్		150-00
83. చతుర్వేదములు		120-00
84. నవగ్రహారాధన		120-00
85. తాళపత్ర సమాహార గోపురం		120-00
86. మనుధర్మ శాస్త్రం (వచనంలో...) (కేస్‌బైండు)		250-00
87. మానవధర్మములు		120-00
88. వేదమంత్ర సంహిత		120-00
89. సహస్రలింగార్చన		120-00
90. శ్రీ శివగీత		120-00
91. ద్వాదశఉపనిషత్తులు		120-00
92. పురాణపండవారి సౌందర్యలహరి	(కేస్‌బైండ్)	250-00
(శ్లోకతాత్పర్యసహిత విపులవ్యాఖ్యతో)	సాదా	120-00
93. బృహత్ శివ స్తోత్ర రత్నాకరము		200-00
94. బృహత్ దేవీ స్తోత్రరత్నాకరము		200-00
95. బృహత్ విష్ణు స్తోత్రరత్నాకరము		200-00

96. కేదారనాథ్ బదరీనాథ్ యాత్రాగైడు	63-00
97. దక్షిణావృత శంఖములు	63-00
98. 108 దివ్యదేశాల విష్ణుక్షేత్రదర్శని	36-00
99. ధర్మసింధువు(కేస్‌బైండింగ్)	270-00
100. భారతీయ శైవక్షేత్రయాత్రాదర్శిని	99-00
101. చిలుకూరి బాలాజీచరిత్ర	36-00
102. భగవత్‌స్తుతి	63-00
103. సూర్యోపాసన	36-00
104. కాశీఖండం	250-00
105. దేవీభాగవతం	360-00
106. శ్రీ ఆంజనేయం	216-00
107. ధర్మసందేహాలు	216-00
108. ఆధ్యాత్మిక దైవిక వస్తువులు	250-00
109. రామాయణం	600-00
110. పోతన భాగవతం	900-00
111. శివమంత్రములు	63-00

వైద్య గ్రంథాలు

1. ఆహారం ఆరోగ్యం	36-00
2. మూలికావైద్య చిట్కాలు	36-00
3. ఆయుర్వేద వైద్య చిట్కాలు	30-00
4. గృహవైద్య రహస్యాలు	36-00
5. గృహవైద్యసారం	36-00
6. హోమియోవైద్యం (ద్వాదశలవణచికిత్స)	63-00
7. ప్రకృతివైద్యం	36-00
8. ఆహారం-వైద్యం	99-00
9. సంపూర్ణ ఆయుర్వేద-చిట్కా వైద్యం	99-00
10. ఆయుర్వేదమ్	36-00
11. ఆయుర్వేద మూలికావైద్యదీపిక	99-00
12. దుంపకూరలు, ఆకుకూరలు, కాయగూరలు (వాడకం - ఉపయోగాలు)	99-00
13. ఏకమూలికావైద్యం	99-00
14. అష్టాంగ హృదయం (4భాగాలు)	1200-00
15. రహస్యసిద్ధయోగవైద్యసారమ్	99-00
16. ప్రాథమిక హోమియోవైద్యం	99-00
17. ఒబెసిటీ	99-00
18. హెల్త్‌గైడ్	99-00
19. ఆయుర్వేదం-జీవనవేదం	99-00
20. ఫుడ్‌థెరపి	63-00

21.	న్యాచురల్‌థెరపి	99-00
22.	సంపూర్ణఆరోగ్యానికి 20ని॥	63-00
23.	కీళ్ళనొప్పులు మీ సమస్యలైతే...	99-00
24.	యోగామంత్ర	63-00
25.	యోగా మండే టు సండే	63-00
26.	హెర్బల్ మెడిసిన్-హెల్త్‌టుడే	99-00
27.	హెల్త్‌ఫైల్	108-00
28.	వస్తుగుణపాఠం	250-00
29.	రసాయన వాజీకరణ తంత్రం	150-00
30.	వస్తుగుణ మకరందం	400-00
31.	నాటువైద్యం -(కేస్‌బైండ్)	360-00
32.	నాటువైద్యం (చిన్నది)	99-00
33.	ప్రాణాయామము-యోగ	63-00

అయ్యప్ప - భవానీ రకాలు

1.	శ్రీ అయ్యప్ప లీలామృతం	30-00
2.	శ్రీ అయ్యప్ప భజనపాటలు	63-00
3.	శ్రీ అయ్యప్ప పూజాకల్పం	20-00
4.	శ్రీ అయ్యప్ప భక్తి గీతాలు	20-00
5.	హారతిగైకొనుమా	40-00
6.	శ్రీ అయ్యప్ప దీక్ష F	10-00
7.	శ్రీ అయ్యప్ప భజనమాల F	10-00
8.	శ్రీ అయ్యప్ప నిత్యపూజ P	10-00
9.	శ్రీ అయ్యప్ప నిత్యనియమావళి P	10-00
10.	భవానీదీక్ష (శ్రీ భవానీ లీలామృతం)	36-00
11.	దేవీలీలామృతం	99-00
12.	శ్రీ దేవీ పూజాకల్పం	20-00
13.	దేవీ భక్తిగీతాలు	20-00
14.	భవానీదీక్ష P	10-00
15.	దేవీ భక్తిమాల F	10-00
16.	శ్రీ అయ్యప్ప భజనావళి	120-00
17.	అయ్యప్పపూజావిధి (జేసుదాసుసాంగ్స్‌తో)	24-00

భజనలు - కీర్తనలు

1.	అన్నమయ్య కీర్తనలు	20-00
2.	శ్రీరామదాసు కీర్తనలు	20-00
3.	సర్వదేవతా మంగళహారతులు	20-00
4.	వసుంధర మంగళ హారతులు	25-00
5.	సౌభాగ్య దేవతా మంగళహారతులు	36-00
6.	సర్వదేవతా భజనలు	36-00
7.	చిట్టి పొట్టి పాటలు	10-00
8.	జాతీయ గీతాలు	10-00
9.	దేశభక్తి గీతాలు	36-00
10.	పండుగలు-పుణ్యక్షేత్రాలు భక్తిగీతాలు	36-00
11.	గొబ్బిళ్ళపాటలు,లాలిపాటలు,కోలాటపాటలు	36-00
12.	అన్నమయ్య సంకీర్తనలు	99-00
13.	పెళ్ళిపాటలు-స్త్రీలపాటలు	36-00
14.	భక్తానంద భజనకీర్తనలు(ఓల్డ్‌సినీస్టైల్)	36-00
15.	సర్వదేవతాభక్తిమణిమాల	36-00
16.	బతుకమ్మ ఉయ్యాల పాటలు	36-00
17.	అన్నమయ్య సంకీర్తనానిధి(1000కీర్తనలు)	270-00

హిట్ సాంగ్స్

1.	ఘంటసాల భక్తిగీతాలు-భగవద్గీత	36-00
2.	ఎస్.పి.బాలు భక్తిగీతాలు	36-00
3.	ఘంటసాల సుమధురగీతాలు	99-00
4.	పి. సుశీల సుమధురగీతాలు	99-00
5.	ఎస్.పి. బాలు సుమధురగీతాలు	99-00
6.	ఎస్.జానకి సుమధురగీతాలు	99-00
7.	వేటూరి సుందరరామమూర్తిహిట్స్	99-00
8.	సర్వదేవతా సినీభక్తిగీతాలు	99-00

స్త్రీలకు ఉపయుక్త పుస్తకములు

1.	శ్రీకాంతామణి వంటలు (వెజ్)	63-00
2.	శ్రీకాంతామణి వంటలు (నాన్‌వెజ్)	63-00
3.	శాకాహార వంటలు	30-00
4.	మాంసాహారవంటలు	30-00
5.	చిట్టిచిట్కాలు	30-00
6.	అందానికి చిట్కాలు	30-00
7.	పిల్లల పేర్లు (పెద్దది)	30-00
8.	పిల్లల పేర్లు (చిన్నది)	10-00
9.	లేటెస్ట్ ఎంబ్రాయిడరీ శారీబోర్డర్స్	36-00
10.	లేటెస్ట్ ఎంబ్రాయిడరీ డిజైన్స్	36-00
11.	చిన్నారులకు చిరుతిళ్ళు	30-00
12.	పసందైన ఫాస్ట్‌ఫుడ్ వంటలు	30-00
13.	పలావ్‌లు, ఫ్రైడ్ రైస్‌లు, వెరైటీరైస్‌లు	30-00
14.	వేపుళ్ళు-ఇగుర్లు	30-00
15.	బ్రేక్‌ఫాస్ట్ వంటలు	30-00
16.	పండుగలలో చేసుకొనే పిండివంటలు	30-00
17.	మైక్రోవోవెన్ వంటలు	99-00
18.	సర్వదేవతాభక్తిమాల	36-00
19.	పిల్లలపేర్లు (బాబు)	36-00
20.	పిల్లలపేర్లు (పాప)	36-00
21.	మోడ్రన్ మెహంది (గోరింటాకు డిజైన్స్)	36-00
22.	మోడ్రన్ పిల్లలపేర్లు	99-00
23.	నోరూరించే నాన్‌వెజ్‌వంటలు	99-00
24.	మోడ్రన్ టైలరింగ్ (లేడీస్ & జంట్స్)	99-00

వివిధ రకములు

ఎందరోమహానుభావులు	270-00
యోగాసనాలు	36-00
సూర్యనమస్కారములు	36-00
పొడుపు కథలు (చిన్నవి)	10-00

హిందీ-తెలుగు-స్వబోధిని	20-00
ఇంగ్లీషు-తెలుగు-స్వబోధిని	20-00
జనరల్ నాలెడ్జ్	20-00
నూరు ఎక్కాలు	10-00
1-100 టేబుల్ బుక్	10-00
1-100 టేబుల్‌బుక్ (క్రౌన్‌సైజు)	4-50
శ్రీరామకోటి	27-00
శ్రీశివకోటి	27-00
మేజిక్	30-00
అంకెలతో గారడీ	30-00
హృదయస్పందన (కవితలు)	30-00
వాత్స్యయన కామసూత్రాలు	36-00
ఎ.పి.టూరిస్ట్ గైడు	36-00
ఇంద్రజాల రహస్యాలు	30-00
మహేంద్రజాల రహస్యాలు	30-00
శరీరభాష (బాడీ లాంగ్వేజ్)	99-00
క్రియాయోగం	36-00
ఆనందంగా జీవిద్దాం	99-00
హరిశ్చంద్ర నాటకం	50-00
వాత్సాయనకామసూత్రాలు	99-00
పంచసాయకం	99-00
రతిరహస్యాలు	99-00
అనంగరంగం (కంభంపాటి స్వయంప్రకాష్)	99-00
శృంగారకేళి (కంభంపాటి స్వయంప్రకాష్)	99-00
గాయత్రీవిజ్ఞాన్	99-00
చింతామణి (నాటకం)	50-00
బాలనాగమ్మ	50-00
కాళహస్తి స్త్రీల వ్రతకథలు	36-00
కాళహస్తి రామాంజనేయ యుద్ధం(బదిరెడ్డి)	50-00
కాళహస్తి గోవింద నామాల భగవద్గీత	36-00
కాళహస్తి గృహవాస్తు చింతామణి	99-00
కాళహస్తి గృహవాస్తు మర్మాలు (బైండు)	63-00
రామరాయవాస్తుశాస్త్రం(ముద్రగడరామారావు)	90-00
ఎం.ఎస్.ఆర్.హనుమాన్‌చాలీసా	10-00
ఎం.ఎస్.ఆర్.సుందరకాండ	80-00
బ్రహ్మంగారిజీవితచరిత్ర (జవంగుల)	125-00
శ్రీ ఆదిశంకరాచార్య దివ్యచరితామృతం	40-00
కాశీరామేశ్వర మజిలీ కథలు	63-00
శ్రీలలితాసహస్రనామము(భాస్కరభాష్యం)	600-00

ప్రకృతిసిద్ధాంతములు-వేదవిజ్ఞానము-ఫలితజాతక సూత్రములు		595-00
ముదుండి విశ్వనాథరాజుగారి గ్రంథములు		
విశ్వకర్మ ప్రకాశము		80-00
ప్రాచీనవాస్తుశాస్త్రాలు-ఆధునికవాస్తుపరిశీలన	,,	250-00
నారద సంహిత	,,	150-00
వాస్తురాజవల్లభము-మూలానువాదము	,,	60-00
మయమతము - వచనము	,,	80-00
బృహత్సంహిత - వచనము	,,	160-00
వాస్తువిజ్ఞానజ్యోతి		......
పురోహిత దర్శని (గోరసవీరభద్రాచార్య)		....
విశ్వకర్మవాస్తువిద్యారహస్యములు	,,	....
వాస్తు విజ్ఞాన చంద్రిక	,,	....
మహాదశా పారిజాతం	,,	....
వాస్తు నారాయణీయం	,,	120-00
యోగావళీఖండం	,,	120-00
ముహూర్తసింధువు		150-00
సర్వార్థచంద్రిక (4భాగాలు)		1208-00
మీరే న్యూమరాలజిస్ట్ (దావూద్)		370-00
నిర్ణయసింధు (2భాగాలు)		590-00
సాయి...	,,	45-00
శ్రీ దుర్గానందలహరి	,,	200-00
ఆరతిసాయిబాబా	,,	11-00
ప్రతిష్ఠకల్పః(సాగి నరసింహమూర్తి)		500-00
తాజుద్దీన్‌బాబా సచ్చరిత్ర		100-00

సుమారు 100 సం॥రాలు నాటి ప్రాచీన ప్రతులు (జిరాక్స్ ప్రింట్)

శ్రీరామ మంత్రానుష్ఠానము	300-00
శ్రీరామనవరాత్రోత్సవకల్పః	300-00
సీతారామ కథా సుధ అయోధ్యకాండ	200-00
సీతారామ కథా సుధ బాలకాండ	150-00
అరణ్యకాండ	100-00
శ్రాద్ధము ఎందుకు పెట్టాలి ? షోడశ సంస్కారములు	200-00
స్మార్త కాపర్ది కారికలు	200-00
నపుంసక సంజీవనము, వైద్య శిరోమణి	200-00
విషవైద్య చింతామణి	200-00
హేమాద్రి సూరిణా ప్రాయశ్చిత్తాధ్యాయః	300-00
సర్వమూలికా గుణరత్నాకరం	300-00
ఆపస్థంబీయ ధర్మసూత్రాలు	300-00
సర్వశాంతి దర్పణం - అపర ప్రయోగ దర్పణం	200-00

మావద్ద లభించు గ్రంథములు...మోహన్ పబ్లికేషన్స్, కోటగుమ్మం,రాజమహేంద్రవరం.

గణకరంజని	200-00
సంతాన దీపిక	200-00
తిథినిర్ణయ కాణ్డః	250-00
ముహూర్త దర్పణం	200-00
జ్యోతిష శాస్త్ర రత్నము (శ్రీపతిజాతక పద్ధతి)	250-00
లఘుతాచకము	200-00
శ్రీ వైఖనస పైతృమేదిక ప్రయోగః	300-00
స్మృతి రత్నాకరము (ధర్మశాస్త్రం)	400-00
జాతకామృతతసారం	300-00
జాతక బోధిని	300-00
సంగీత విద్యాదర్పణం	300-00
సంగీత సర్వార్థసారసంగ్రహం	300-00
ముహూర్త మార్తాండం(టీకతాత్పర్యం)	450-00
జాతకరహస్యం	200-00
రాజమార్తాండం	200-00
ఆయుర్దాయదీపిక	200-00
వైద్యామృతం	200-00
అనుపానమంజరీ	200-00
నవగ్రహశాంతి విధానం-ఉదకశాంతి విధిః	200-00
చికిత్సరత్నము	200-00
స్వరచింతామణి	200-00
ద్వాదశలోహ భస్మవిధానం	200-00
దైవజ్ఞయశో విభూషణం	200-00
అనుపాన రత్నకరము	200-00
కాలామృతము	250-00
దైవజ్ఞకర్ణామృతము	300-00
రసేంద్ర చింతామణి	300-00
రసరత్న సముచ్చయం	300-00
వస్తుగుణరత్నాకరము	300-00
హోరానుభవదర్పణము	360-00
విశ్వకర్మ ప్రకాశిక వాస్తుశాస్త్రము	250-00
స్త్రీజన కల్పవల్లి	450-00
సంగీత సర్వార్థ సంగ్రహం	300-00
సంగీత సుధాసంగ్రహము	250-00
అర్క ప్రకాశము	200-00
సంగీత మార్తాండము	200-00
సంగీత ప్రథమబోధిని	200-00
వైద్యకల్పతరువు	200-00
రసప్రదీపిక	250-00
గణకానందము	250-00

శ్రీ లలితాసహస్రనామావళిః-వివరణాత్మక భావంతో	200-00
నవచండీ వేదోక్త శ్రీ దేవీ పూజాకల్పం	200-00
శ్రీ గాయత్రీ అనుష్ఠాన తత్త్వప్రకాశిక	360-00
సంగీతమార్తాండము	250-00
సారావళి	360-00
భేషజకల్పము	200-00
గురుశిష్య ఆయుర్వేద వైద్యచింతామణి	360-00
జాతకమణి	200-00
సర్వశకున ప్రకాశిక	200-00
యాజుష ప్రయోగ చంద్రిక	250-00
శిక్షావల్లీ-ఆనందవల్లీ-భృగువల్లీ	300-00
వసంతరాజ శకునము	250-00
తొట్టి వైద్యం	450-00
జ్యోతిష సిద్ధాంత సంగ్రహము (పంచాంగ గణితం)	300-00
సహస్ర యోగప్రకాశిక	300-00
శ్రీవిద్యారహస్యం	290-00
మహర్షుల చరిత్ర 1,3 300+300	
వేంకట సోమయాజీయం అను ధర్మశాస్త్రకాండము	250-00
శ్రీఆంజనేయం	216-00
రాశితుల్యావత్సర ఫలితం	200-00
నాడి జ్యోతిష విశ్లేషణ	400-00
రహస్యకుక్కుటశస్త్రం	300-00
స్త్రీ ధర్మరత్న బాండాగారము	200-00
శైవోత్సవరత్నాకరం	300-00
యాజుషప్రయోగ చిన్తామణి	300-00
సుస్వర ఋగ్వేద ప్రయోగదర్శిని	300-00
ఆయుర్వేద వైద్య సంగ్రహం	300-00
వశిష్ఠ సంహిత	360-00
హోమియోపతి గృహవైద్యం	200-00
వ్రతచూడామణి	300-00
వైశ్యధర్మప్రకాశిక	300-00
ఆలయ నిత్యార్చన పద్ధతి	200-00
స్మృతిముక్తాఫలం	300-00
ఆపస్తంబయల్లాజీయమ్	300-00
జ్యోతిషశాస్త్రసంగ్రహము	200-00
కర్మవిపాకాఖ్యయం	360-00
ముహుర్త రత్నావళి	250-00
సుదివిలోచనం	300-00
ఉత్తర కాలామృతం	200-00
సర్వవిషయ సర్వస్వసంగ్రహం	200-00